

HENKILÖVAHINKOTOIMIKUNNAN MIETINTÖ

19.12.2001

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Henkilövahinkotoimikunta Puheenjohtaja: Kari Kitunen Sihteerit: Tuomo Antila Katri Kummoinen Johannes Hirvaskoski		Julkaisun laji Komiteamietintö	
		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 20.4.2000	
Julkaisun nimi Henkilövahinkotoimikunnan mietintö			
Tiivistelmä Toimikunta ehdottaa henkilövahingon, elatuksen menetyksen ja kärsimyksen korvaamista koskevien vahingonkorvauslain (412/1974) säännösten uudistamista. Ehdotuksen perustavoitteena on selkeyttää ja täsmentää henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa sääntelyä ja siten parantaa sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten asemaa. Ehdotetuissa säännöksissä erotettaisiin nykyistä selkeämmin toisaalta henkilövahingosta johtuvien aineettomien vahinkojen korvaaminen ja toisaalta henkilöön kohdistuvien loukkausten aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Lisäksi henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten korvausaiheet määriteltäisiin nykyistä johdonmukaisemmalla tavalla. Korvauskäytännön yhdenmukaistamisen edistämiseksi lakiin ehdotetaan yhtäältä otettavaksi nykyistä täsmällisemmät säännökset korvauksen määräämisen perusteista ja toisaalta perustettavaksi henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, jonka yhtenä tehtävänä olisi antaa yleisiä suosituksia aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten määristä. Ehdotetut säännökset vastaavat suurelta osin nykyistä korvauskäytäntöä. Eräiltä osin vahinkoa kärsineen ja hänen läheistensä korvaussuojaa ehdotetaan laajennettavaksi. Tahallisen tai törkeän huolimattoman teon seurauksena surmansa saaneen läheisellä olisi oikeus saada korvaus hänelle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista taloudellisista menetyksistä. Oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä ei olisi enää rajattu niihin henkilöihin, joiden elatuksesta surmansa saanut oli ollut lain nojalla velvollinen huolehtimaan. Korvaussuojan laajenemista merkitsisi myös ehdotettu kärsimyksen korvaamista koskeva säännös, jonka mukaan oikeus saada korvausta olisi muiden ohella sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu. Lakiin ehdotetaan otettavaksi myös nimenomainen säännös henkilövahingon kärsineen läheisten oikeudesta saada korvaus kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta ja muista vahingosta johtuvista toimenpiteistä.			
Avainsanat Vahingonkorvausoikeus, henkilövahinko, elatuksen menetys, aineeton vahinko, henkinen kärsimys, kolmannelle aiheutettu vahinko			
Muut tiedot			
Sarjan nimi Komiteamietintö 2001:11		ISSN 0356-9470	ISBN 951-53-2384-3
kokonaissivumäärä 238	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Edita Oyj		Kustantaja Oikeusministeriö	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 12.4.2000 toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella henkilövahingon ja elatuksen menetyksen korvaamista koskevien vahingonkorvauslain (412/1974) säännösten uudistamista. Toimikunnan oli työssään harkittava muun muassa henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvattavuutta, korvattavien vahinkojen tarkoituksenmukaista luokittelua, henkilövahingon johdosta korvaukseen oikeutettuja henkilötahoja sekä

suoritettavan korvauksen määrän arvioinnissa noudatettavia perusteita. Toimikunnan oli myös esitettävä arvionsa siitä, tulisiko ja millä tavoin tuomioistuinten korvauskäytäntöä pyrkiä ohjaamaan siltä osin kuin on kysymys vahingonkorvauslain henkilövahingon korvaamista koskevien säännösten nojalla korvattavista aineettomista vahingoista.

Lisäksi toimikunnan tehtävänä oli laatia ehdotukset muutosten edellyttämiksi tarkistuksiksi erityisiä korvausjärjestelmiä koskeviin lakeihin. Sisällöllisiä muutoksia erityislakeihin tuli ehdottaa vain, jos ne olisivat välttämättömiä selkeän ja johdonmukaisen sääntelyn varmistamiseksi. Ehdotukset tuli laatia hallituksen esityksen muotoon.

Toimikunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin oikeusneuvos Kari Kitunen korkeimmasta oikeudesta ja jäseniksi lainsäädäntöneuvos Antti T. Leinonen oikeusministeriöstä, ylitarkastaja Pekka Koivisto sosiaali- ja terveysministeriöstä, vakuutusylituomari Lea Kärhä vakuutus-oikeudesta, professori Lena Sisula-Tulokas Helsingin yliopistosta, varatuomari Riitta Haapasaari Kuluttajien vakuustoitimistosta, osastonjohtaja Asko Nio Liikennevakuutuskeskuksesta, toiminnanjohtaja Petra Kjällman Rikosuhripäivystyksestä, asianajaja Olli Hoppu Suomen Asianajajaliitosta ja lakimies Hannu Ijäs Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitosta.

Pysyviksi asiantuntijoiksi kutsuttiin oikeustieteen tohtori, kuluttajavalituslautakunnan puheenjohtaja Pauli Ståhlberg, oikeustieteen lisensiaatti, potilasvahinkolautakunnan puheenjohtaja Juhani Kaivola ja oikeustieteen tohtori, tutkija, nyttemmin oikeusneuvos Juha Häyhä.

Toimikunnan sihteereinä toimivat oikeussihteeri Tuomo Antila korkeimmasta oikeudesta, erityisasiantuntija, nyttemmin lainsäädäntöneuvos Katri Kummoinen oikeusministeriöstä ja tutkija Sampo Teittinen Helsingin yliopistosta. Sampo Teittisen tilalle toimikunnan sihteeriksi kutsuttiin 29.6.2001 varatuomari Johannes Hirvaskoski.

Toimikunta otti nimekseen henkilövahinkotoimikunta. Toimikunta on kokoontunut 47 kertaa.

Toimikunnan määräaika jatkettiin oikeusministeriön 2.10.2001 tekemällä päätöksellä 30.11.2001 asti.

Valmistelun aikana on kuultu ylilääkäri Sakari Tolaa Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Varma-Samposta, ylilääkäri Petri Järvisä Terveystenhuollon oikeusturvakeskuksesta, tutkimusprofessori Jouko Lönnqvistiä Kansanterveyslaitokselta ja rikosvahinkoyksikön toimistopäällikköä Pekka Syrjäästä Valtiokonttorista.

Mietinnössä ehdotetaan henkilövahingon, elatuksen menetyksen ja kärsimyksen korvaamista koskevien vahingonkorvauslain säännösten uudistamista.

Ehdotuksen perustavoitteena on selkeyttää ja täsmentää henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa sääntelyä ja siten parantaa sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten asemaa. Ehdotetuissa säännöksissä erotettaisiin nykyistä selkeämmin toisaalta henkilövahingosta johtuvien aineettomien vahinkojen korvaaminen ja toisaalta henkilöön kohdistuvien loukkausten aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Lisäksi henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten korvausaiheet määriteltäisiin nykyistä johdonmukaisemmalla tavalla.

Korvauskäytännön yhdenmukaisuutta pyritään edistämään kahdella tavalla. Ensinnäkin lakiin ehdotetaan otettavaksi nykyistä täsmällisemmät säännökset korvauksen määrittämisen perusteista. Toiseksi perustettaisiin henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, jonka yhtenä tehtävänä olisi antaa yleisiä suosituksia aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten määristä.

Ehdotuksella parannettaisiin vahinkoa kärsineiden, erityisesti rikoksen uhrien ja heidän läheistensä asemaa. Tahallisen tai törkeän huolimattoman teon seurauksena surmansa saaneen läheisellä olisi oikeus saada korvaus hänelle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista taloudellisista menetyksistä. Oikeus saada korvausta loukkauksella aiheutusta kärsimyksestä olisi muiden ohella myös henkilöillä, joiden henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta vakavasti loukattu. Korvaussuojan laajenemista merkitsisi myös se, että oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä olisi kaikilla henkilöillä, jotka olivat tosiasiallisesti olleet surmansa saaneen elatuksen varassa.

Saatuaan työnsä päätökseen toimikunta luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä oikeusministeriölle.

**Hallituksen esitys Eduskunnalle
laiksi vahingonkorvauslain muut-
tamisesta ja eräiksi siihen liitty-
viksi laeiksi**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan henkilövahingon, elatuksen menetyksen ja kärsimyksen korvaamista koskevien vahingonkorvauslain säännösten uudistamista.

Esityksen perustavoitteena on selkeyttää ja täsmentää henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa sääntelyä ja siten parantaa sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten asemaa. Ehdotetuissa säännöksissä erotettaisiin nykyistä selkeämmin toisaalta henkilövahingosta johtuvien aineettomien vahinkojen korvaaminen ja toisaalta henkilöön kohdistuvien loukkausten aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Lisäksi henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten korvausaiheet määriteltäisiin nykyistä johdonmukaisemmalla tavalla. Korvaus määrättäisiin erikseen yhtäältä kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja toisaalta pysyvistä haitasta.

Ehdotuksen tarkoituksena olisi myös edistää vahinkoa kärsineiden yhdenvertaista kohtelua. Tästä syystä lakiin ehdotetaan otettavaksi nykyistä täsmällisemmät säännökset korvauksen määräämisen perusteista. Henkilövahingosta johtuvien sekä taloudellisten vahinkojen että aineettomien vahinkojen korvausten määräämisen perusteista säädettäisiin laissa. Lisäksi perustettaisiin henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, jonka tärkeimpänä tehtävänä olisi antaa yleisiä suosituksia aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten määristä.

Esityksessä ehdotetaan henkilövahingon kärsineen läheisten korvaussuojan selkeyttämistä. Henkilövahingon kärsineelle erityisen läheisillä henkilöillä olisi laissa säädetyin edellytyksin oikeus saada henkilövahingosta vastuussa olevalta korvaus kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta ja muista vahingosta johtuvista toimenpiteistä.

Elatuksen menetyksen korvattavuutta ehdotetaan laajennettavaksi. Oikeus korvaukseen elatuksen menetyksestä olisi nykyisestä poiketen kaikilla niillä henkilöillä, jotka tosiasiallisesti ovat olleet surmansa saaneen elatuksen va-

rassa. Lisäksi elatuksen menetyksestä suoritettavan korvauksen määräämisen perusteet säänneltäisiin nykyistä täsmällisemmin laissa.

Surmansa saaneen läheisten korvaussuojaa ehdotetaan laajennettavaksi. Jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta, surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä olisi oikeus korvaukseen hänelle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista sairaanhoitokustannuksista ja muista kuluista sekä ansionmenetyksestä.

Henkilöön kohdistuvien loukkausten aiheuttaman kärsimyksen korvattavuutta ehdotetaan laajennettavaksi. Nykyisestä poiketen oikeus korvaukseen kärsimyksestä olisi myös muun muassa henkilöllä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta vakavasti loukattu. Kärsimyksestä suoritettavan korvauksen määräämisen perusteista säädettäisiin laissa.

Esityksessä ehdotetaan lakiin otettaviksi säännökset henkilövahingosta, elatuksen menetyksestä ja kärsimyksestä määrättävien korvausten suorittamistavasta sekä henkilövahingosta ja elatuksen menetyksestä suoritettavien korvausten muuttamisesta olosuhteiden olennaisen muuttumisen perusteella.

Esitykseen sisältyy lisäksi teknisluonteisia tarkistuksia liikennevakuutuslakiin, potilasvahinkolakiin ja raideliikennevastuulakiin.

Lakien ehdotetaan tulevan voimaan kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
YLEISPERUSTELUT	7
1. Johdanto.....	7
2. Nykytila.....	8
2.1. Yleistä.....	8
2.2. Henkilövahinkojen korvaaminen.....	9
2.2.1. Korvattavat henkilövahingot	9
2.2.2. Vahingon välittömyys korvattavuuden edellytyksenä	10
2.2.3. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset.....	11
2.2.3.1. Sairaanhoidokustannukset ja muut kulut.....	11
2.2.3.2. Tulojen tai elatuksen vähentyminen	12
2.2.3.3. Kipu ja särky.....	13
2.2.3.4. Vika tai muu pysyvä haitta	13
2.2.3.5. Aineettomien vahinkojen korvaustaso	14
2.2.4. Henkilövahingon johdosta muille kuin henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset	14
2.2.4.1. Hautauskustannukset	15
2.2.4.2. Elatuksen menetys	15
2.2.4.3. Henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutu- neet kulut ja ansionmenetys.....	17
2.3. Kärsimyksen korvaaminen.....	17
2.3.1. Surmansa saaneen läheisille aiheutunut kärsimys.....	17
2.3.2. Rikoksen uhrille aiheutunut kärsimys	19
2.4. Erityiskysymyksiä	20
2.4.1. Korvausten suorittamistapa	20
2.4.2. Lainvoimaisesti tuomitun korvauksen muuttaminen	21
2.4.3. Korvauksen raukeaminen vahinkoa kärsineen kuoltua	22
3. Ulkomaiden lainsäädäntö	22
3.1. Ruotsi	22
3.1.1. Yleistä.....	22
3.1.2. Henkilövahinkojen korvaaminen	23
3.1.2.1. Kulut	23
3.1.2.2. Ansionmenetys	25
3.1.2.3. Kipu ja särky.....	27
3.1.2.4. Vika ja muu pysyvä haitta	29
3.1.2.5. Erityiset haitat.....	31
3.1.3. Korvaukset kuoleman johdosta	32
3.1.3.1. Hautauskulut ja muut kulut	32
3.1.3.2. Elatuksen menetys	33
3.1.3.3. Läheiselle aiheutunut psyykkinen häiriö	33
3.1.4. Vahingonkorvausoikeuden siirtyminen perillisille	35
3.1.5. Vahingonkorvauksen uudelleenarvointia	36

3.1.6. Korvaus kärsimyksestä.....	37
3.1.6.1. Yleistä.....	37
3.1.6.2. Rikos vahingonkorvauksen edellytyksenä	37
3.1.6.3. Korvausvelvollisuuden perustavat rikokset.....	38
3.1.6.4. Korvauksen määräämisen perusteet	39
3.1.6.5. Korvausmäärät.....	44
3.2. Norja	46
3.2.1. Yleistä.....	46
3.2.2. Henkilövahinkojen korvaaminen	47
3.2.2.1. Kulut.....	47
3.2.2.2. Korvaus ansionmenetyksestä.....	48
3.2.2.3. Korvaus haitasta	51
3.2.2.4. Korvaukset lapsille	51
3.2.3. Korvaukset kuoleman johdosta	52
3.2.4. Vahingonkorvauksen uudelleenarvointi	53
3.2.5. Oppreisning-korvaus	54
3.3. Tanska	55
3.3.1. Yleistä.....	55
3.3.2. Henkilövahinkojen korvaaminen	55
3.3.2.1. Kulut	55
3.3.2.2. Ansionmenetys	56
3.3.2.3. Korvaus kivusta ja särystä	58
3.3.2.4. Korvaus pysyvästä haitasta.....	59
3.3.3. Korvaukset kuoleman johdosta	59
3.3.4. Vahingonkorvauksen uudelleenarvointi	60
3.3.5. Korvaustaso	61
3.3.6. Korvaus kärsimyksestä.....	62
4. Nykytilan arviointi	63
4.1. Yleistä	63
4.1.1. Uudistuksen tarve.....	63
4.1.2. Nykytilan arviointia vahingonkorvauksen tavoitteiden kannalta	65
4.2. Henkilövahinkojen korvaaminen	67
4.2.1. Korvattavat henkilövahingot	67
4.2.2. Vahingon välittömyys korvattavuuden edellytyksenä	68
4.2.3. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset.....	68
4.2.3.1. Sairaanhoidokustannukset ja muut kulut.....	68
4.2.3.2. Tulojen tai elatuksen vähentyminen.....	69
4.2.3.3. Yleistä aineettoman vahingon korvaamisesta	70
4.2.3.4. Aineettoman vahingon korvausaiheet ja kor- vauksen määräämisen perusteet	71
4.2.3.5. Aineettoman vahingon korvausten määrästä	72
4.2.4. Henkilövahingon johdosta muille kuin henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset	73
4.2.4.1. Hautauskustannukset	73
4.2.4.2. Elatuksen menetys	73
4.2.4.3. Henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutu- neet kulut ja ansionmenetys.....	74
4.3. Kärsimyksen korvaaminen.....	74

4.3.1. Surmansa saaneen läheisille aiheutunut kärsimys	74
4.3.2. Henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrille aiheutunut kärsimys	75
4.3.3. Henkilöön kohdistuvien loukkausten perusteella suoritettavien korvausten määristä	76
4.4. Erityiskysymyksiä	77
4.4.1. Korvausten suorittamistapa	77
4.4.2. Lainvoimaisesti tuomitun korvauksen muuttaminen	77
4.4.3. Korvauksen raukeaminen vahinkoa kärsineen kuoltua	79
4.5. Korvauskäytännön ohjaaminen	79
4.6. Henkilövahingon tai kärsimyksen korvauksen määräytyminen muussa lainsäädännössä	80
5. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	82
5.1. Keskeiset tavoitteet	82
5.2. Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	83
5.2.1. Yleistä	83
5.2.2. Korvattavat henkilövahingot	84
5.2.3. Vahingon välittömyys korvattavuuden edellytyksenä	86
5.2.4. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset	87
5.2.4.1. Taloudellinen vahinko	87
5.2.4.2. Aineeton vahinko	88
5.2.5. Henkilövahingon johdosta muille kuin henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset	88
5.2.5.1. Hautauskustannukset	88
5.2.5.2. Elatuksen menetyksen korvaaminen	89
5.2.5.3. Henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneet kulut ja ansionmenetys	89
5.2.6. Kärsimyksen korvaaminen	91
5.2.6.1. Surmansa saaneen tai vaikeasti vammautuneen läheisille aiheutunut kärsimys	91
5.2.6.2. Henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrille aiheutunut kärsimys	92
5.2.6.3. Kunnian ja yksityiselämän loukkauksista aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen erityispiirteitä	95
5.2.7. Erityiskysymyksiä	98
5.2.7.1. Korvausten suorittamistapa	98
5.2.7.2. Lainvoimaisesti tuomitun korvauksen muuttaminen	98
5.2.7.3. Korvauksen raukeaminen vahinkoa kärsineen kuoltua	99
5.2.8. Aineettoman vahingon korvauskäytännön ohjaaminen	99
5.2.9. Erityislakien viittaussäännökset	101
6. Esityksen vaikutukset	101
6.1. Taloudelliset ja muut vaikutukset vahinkoa kärsineiden ja korvausvelvollisten kannalta	101
6.2. Vaikutukset julkisyhteisön kannalta	104
7. Asian valmistelu	105

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	106
1. Lakiehdotusten perustelut	106
1.1. Vahingonkorvauslaki	106
5 luku Korvattava vahinko	106
7 luku Erinäisiä säännöksiä	166
1.2. Liikennevakuutuslaki	167
1.3. Potilasvahinkolaki	168
1.4. Raideliikennevastuulaki	168
2. Voimaantulo	168
3. Sääätämisjärjestys	168
 LAKIEHDOTUKSET	171
 RINNAKKAISTEKSTIT	176
 LIITTEET	185
Liite 1	185
Liite 2	197
Liite 3	203
Liite 4	206
 SAMMANDRAG	228

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen aiheutumista pyritään ehkäisemään ennalta monenlaisin keinoin. Kun vahinko on aiheutunut, käytettävissä on lukuisa joukko järjestelmiä, joiden avulla sekä itse vahingon laajuutta ja vakavuutta että siitä aiheutuvia taloudellisia ja muita haittoja voidaan rajoittaa.

Tulipalojen ja muiden onnettomuuksien sattuessa kunnan tulee huolehtia pelastustoiminnasta eli niistä kiireellisistä toimenpiteistä, jotka ovat tarpeen muun muassa ihmisten ja ympäristön suojaamiseksi ja pelastamiseksi, vahinkojen rajoittamiseksi ja seurausten lieventämiseksi. Toinen tärkeä henkilövahinkojen rajoittamisen keino on terveydenhoito, jota ylläpidetään ja tuetaan voimakkaasti julkisin varoin. Henkilövahinkojen vakavuutta ja niiden aiheuttamia haittoja pyritään lievittämään myös erilaisilla kuntoutusjärjestelmillä. Vammaisuuden aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi ja poistamiseksi kunnilla on velvollisuus järjestää vammaisille erilaisia palveluita ja tukitoimia.

Sairauden aiheuttamia taloudellisia haittoja lievittää lakisääteinen sairausvakuutus. Työkyvyttömyyteen johtavan henkilövahingon aiheutuminen saattaa johtaa myös siihen, että vahinkoa kärsinyt alkaa saada jotakin eläkettä. Kyse voi olla esimerkiksi lakisääteisestä työ- tai kansaneläkkeestä. Rikoksella aiheutettuja henkilöön kohdistuvia vahinkoja korvataan valtion varoista rikosvahinkolain (935/1973) säännösten mukaisesti. Henkilövahingon aiheuttamaa taloudellista räsitusta saattavat lievittää myös vapaaehtoiset vahinkovakuutukset.

Työtapaturmien ja ammattitautien korvaamiseksi on luotu lakisääteiseen vakuutukseen perustuva järjestelmä. Työnantajilla on pääsääntöisesti velvollisuus ottaa vakuutus, josta työntekijä saa korvauksen häntä työssä tai eräissä töhön läheisesti liittyvissä olosuhteissa kohdanneesta tapaturmasta. Moottoriajoneuvon käyttämisestä liikenteeseen aiheutuneet henkilövahingot korvataan pääsääntöisesti liikennevakuutuksesta liikennevakuutuslain (279/1959) nojalla. Terveys- ja sairaanhoidon yhteydessä potilaalle aiheutuneita henkilövahinkoja puolestaan korvataan potilasvakuutuksesta potilasvahinkolain (585/1986) säännösten mukaan. Näille lakisääteisiin vakuutuksiin perustuvilla korvausjärjestelmille on ominaista se, että vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen ei ole kytketty vahingon aiheuttajan tuottamukselliseen menettelyyn ja että välitön korvausvastuu on siirretty vakuutuksenantajalle, jolle vahinkoa kärsinyt voi suoraan esittää korvausvaatimuksensa. Mahdollisten vahingon aiheuttajien tehtäväksi on jäänyt pakollisen vakuutusturvan kustantaminen.

Edellä mainituista korvausjärjestelmistä poiketen vahingonkorvauslakiin (412/1974) perustuvalla korvausvastuulla on ominaista se, että korvausvelvollinen on vahingon aiheuttaja tai häneen samastettava taho. Korvausvastuun perustaa tahallinen tai tuottamuksellinen teko tai laiminlyönti. Vahingonkorvauslakiin perustuva henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvausvelvollisuus tulee käytännössä tavallisimmin kysymykseen rikoksella aiheutettujen vahinkojen yhteydessä.

On ilmeistä, että henkilövahingoista vahingonkorvauslakiin perustuvan korvausvastuun nojalla suoritettavat korvaukset muodostavat vain suhteellisen pienen osan kaikista henkilövahinkojen perusteella suoritettavista korvauksista. Niillä vahingonkorvauslain säännöksillä, jotka koskevat henkilöön kohdistuvien vahinkojen perusteella suoritettavia korvauksia, on tästä huolimatta laaja-alainen merkitys. Muun muassa liikennevakuutuslakiin ja potilasvahinkolakiin perustuvan korvausvelvollisuuden sisältö määräytyy viittaussäännösten perusteella pääsääntöisesti vahingonkorvauslain korvattavaa vahinkoa koskevien säännösten mukaan. Sama koskee esimerkiksi tuotevastuulakiin (694/1990), ympäristövahinkojen korvaamisesta annettuun lakiin (737/1994), sähköturvallisuuslakiin (410/1996), raideliikennevastuulakiin (113/1999) ja ilmailulakiin (281/1995) perustuvaa korvausvelvollisuutta. Vahingonkorvauslain säännökset muodostavat siten henkilöön kohdistuvien vahinkojen perusteella suoritettavia korvauksia koskevan keskeisen perusnormiston.

2. Nykytila

2.1. Yleistä

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen johdosta suoritettavista korvauksista säädetään 1 päivänä syyskuuta 1974 voimaan tulleen vahingonkorvauslain 5 luvussa. Ennen vahingonkorvauslain säätämistä henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevat säännökset sisältyivät rikoslain (39/1889) 9 lukuun, josta ne siirrettiin asiallisesti lähes samansisältöisinä vahingonkorvauslakiin. Vahingonkorvauslain 5 luvun säännöksiin ei ole lain voimaantulon jälkeen tehty muutoksia. Lukuun on kuitenkin vuonna 1999 lisätty 4 a § (61/1999), joka koskee surmansa saaneen läheisten oikeutta korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä.

Henkilöön kohdistuvat vahingot voidaan vahingonkorvauslain perusteella jaotella yhtäältä henkilövahinkoihin ja toisaalta kärsimykseen. Henkilövahingoilla on oikeuskäytännössä tarkoitettu lääketieteellisesti todettavissa olevia terveydentilan häiriöitä. Tyypillisimpiä henkilövahinkoja ovat erilaiset vammat ja sairaudet. Kärsimyksellä puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi loukkaavan tapahtuman aiheuttamaa henkistä kärsimystunnetta, joka ei edellytä terveydentilan häiriintymistä. Henkilövahingon perusteella suoritettavista korvauksista säädetään vahingonkorvauslain 5 luvun 2—4 §:ssä. Kärsimyksen korvaamisesta säädetään saman luvun 4 a ja 6 §:ssä. Oikeuskäytännössä on katsottu, että vahingonkorvauslain 5 luvun korvausjärjestelmä on lähtökohtaisesti tarkoitettu tyhjentäväksi (esim. KKO 1991:146 ja 1998:67). Tämän perusteella on tietyissä tilanteissa rajoitettu henkilövahin-

gon johdosta korvaukseen oikeutettua henkilöpiiriä (ks. tarkemmin jaksossa 2.2.2. esitettyä).

2.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

2.2.1. Korvattavat henkilövahingot

Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaan vahingonkorvaus käsittää hyvityksen muun ohella henkilövahingosta. Ruumiinvamman tai muun henkilövahingon kärsineen oikeudesta korvaukseen säädetään tarkemmin luvun 2 §:ssä. Vahingonkorvauslain esitöistä ilmenee, että muulla henkilövahingolla tarkoitetaan lainkohdassa muun muassa henkilön psyykkisen tilan häiriintymistä (HE 187/1973 vp s. 24). Tämän tarkemmin henkilövahingon käsitettä ei ole esitöissäkään määritelty. Tämän vuoksi korvattavan henkilövahingon määrittely on jäänyt ennen kaikkea oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden varaan. Voimassa olevan lain mukaan korvattava henkilövahinko voi siis olla joko fyysisen tai psyykkisen terveydentilan häiriö.

Tyypillisin henkilövahinkona korvattava fyysisen terveydentilan häiriö on vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:ssä erikseen mainittu ruumiinvamma. Sillä tarkoitetaan tavallisesti äkillisen ulkoisen syyn aiheuttamaa ruumiillista vahingoittumaa, esimerkiksi luunmurtumaa. Myös korvausvastuun perustavasta menettelystä johtuva somaattinen sairaus taikka esimerkiksi hoidon laiminlyönnistä tai virheellisyydestä johtuva vamman tai sairauden pitkittyminen tai pahentuminen on katsottu korvattavaksi henkilövahingoksi. Henkilövahinkona pidetään luonteeltaan vähäistäkin ruumiinvammaa, kuten mustelmaa. Terveydentilan häiriön tulee kuitenkin täyttää jonkinasteiset merkittävyysedellytykset, jotta se muodostaisi korvattavan henkilövahingon. Oikeuskäytännössä on esimerkiksi katsottu, että krooninen hepatiitti C -virustartunta yksin ei ollut sellainen henkilövahinko, joka olisi oikeuttanut korvaukseen viasta tai muusta pysyvästä haitasta (KKO 1998:79 ja 80). Ratkaisua on perusteltu sillä, että tällaisen viruksen tartuntaa ja sen kanta-juutta ei lääketieteellisestä näkökulmasta pidetä kliinisesti sairautena ja että viruksen kantajat ovat yleensä oireettomia, eikä tartunta vaikuta heidän fyysiseen terveydentilaansa, jollei tartunnan johdosta puhkea maksatauti, vakava maksatulehdus, maksakirroosi tai -syöpä. Lisäksi on kiinnitetty huomiota virustartunnasta johtuvan sairastumisriskin ajalliseen etäisyyteen ja epävarmuuteen.

Oikeuskäytännön mukaan psyykkisen terveydentilan häiriön korvattavuus henkilövahinkona edellyttää, että vahinko on lääketieteellisin keinoin toteennäytettävissä (esim. KKO 1998:80). Korvaukseen oikeuttaviksi psyykkisen terveydentilan häiriöiksi on yksittäistapauksissa katsottu muun muassa ryöstöyrityksen kohteeksi joutuneen henkilön järkyttyminen tapauksen johdosta siinä määrin, että hänen unensa oli muuttunut levottomaksi ja hän oli toistuvasti nähnyt tapaukseen liittyviä painajaisunia (KKO 1980 II 98), pitkäaikaisen koulukiusaamisen uhrille aiheutunut henkinen pelkotila, josta oli seurannut poissaoloja koulusta ja joka oli vaikeuttanut hänen mahdollisuutensa suoriutua koulutehtävistä kykyään vastaavalla tavalla (KKO 1982 II 6), lapsen surmaamisella hänen äidilleen aiheutettu henkinen järkytys ja

kärsimys (KKO 1983 II 8), kroonisesta hepatiitti C -virustartunnasta aiheutunut masennus ja ahdistus (KKO 1998:79 ja 80) sekä HIV-tartunnan pelosta aiheutunut psyykkinen paine (KKO 1999:102). Jalankulkijalla, joka oli ollut itse mukana ja konkreettisesti hengenvaarassa liikenneonnettomuudessa, jossa hänen kaksi lastaan olivat saaneet surmansa, on katsottu olleen oikeus korvaukseen muun ohella vaikeana masentuneisuutena ja ahdistuneisuutena ilmenneestä psyykkisen tilan häiriintymisestä (KKO 1998:67).

Mielipahan, surun tai pelon tunteet taikka niitä vastaavat elämään kuuluvat epämiellyttävät tunnetilat eivät oikeuskäytännön mukaan ole vahingonkorvauslain nojalla korvattavia henkilövahinkoja (esim. KKO 1998:80 ja 1999:44).

2.2.2. Vahingon välittömyys korvattavuuden edellytyksenä

Vahingonkorvauslain esitöistä ilmenee, että vahingonkorvauslakiin perustuvan korvausvelvollisuuden on tarkoitettu koskevan pääsäännön mukaan vain sellaista niin sanottua välitöntä vahinkoa, joka on aiheutunut vahinkotapahtuman johdosta välittömästi loukkaantuneelle henkilölle itselleen. Tämän ensivahingon seurauksena kolmannelle henkilölle aiheutunut välillinen vahinko jää yleensä korvattavien vahinkojen ulkopuolelle (HE 187/1973 vp s. 13 ja 23). Välillisen vahingon korvattavuuden on katsottu edellyttävän erityissäännöstä. Tällaisia säännöksiä ovat vahingonkorvauslain 5 luvun 3, 4 ja 4 a §, joissa on kysymys eräistä kuolemantapauksen johdosta suoritettavista korvauksista.

Vahingon välittömyyttä on oikeuskäytännössä vakiintuneesti pidetty korvattavuuden edellytyksenä. Korvausvaatimukset on johdonmukaisesti hylätty lakiin perustumattomina, kun surmansa saaneen henkilön lähiomainen, joka ei itse ole ollut osallisena vahinkotapahtumassa, on vaatinut korvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta psyykkisen tilansa häiriintymisestä (mm. KKO 1977 II 104, 1984 II 122, 1991:146, 1993:50, 1993:92 ja 1998:67). Oikeuskäytännössä välittömästi aiheutuneeseen vahinkoon on kuitenkin rinnastettu se, että ruumiinvamma tai kuolema aiheutetaan, jotta aiheuttamisteosta koituisi kärsimystä toiselle henkilölle, ja teko siten osaltaan kohdistuu välittömästi häneen. Näin on katsottu olleen asianlaita ratkaisun KKO 1983 II 8 kohteena olleessa tapauksessa. Ratkaisussa surmaaja on veloitettu suorittamaan korvausta lapsen äidille lapsen surmaamisella tahallaan aiheutetusta järkytyksestä ja kärsimyksestä.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n säätämisen yhteydessä edellä mainittuun pääsääntöön ei suoranaisesti puututtu, vaan lakiin lisättiin uusi erityissäännöksen nojalla korvattavien välillisten vahinkojen luokka, surmansa saaneen läheisen oikeus korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Pykälän 2 momentissa tosin säädetään, että läheisen oikeus korvaukseen kärsimyksestä pykälän 1 momentin nojalla ei rajoita hänen oikeuttaan korvaukseen henkilövahingosta vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n nojalla. Esitöiden mukaan 2 momentin säännöksen tarkoituksena on kuitenkin vain varmistaa, että pykälän 1 momentti ei vaikuta surmansa saaneen läheisen oikeuteen vaatia korvausta henkilövahingosta silloin, kun täl-

laisen vahingon korvaamiselle asetetut edellytykset täyttyvät. Sen, millaisissa tapauksissa henkilövahingoksi katsottavan psyykkisen häiriön kärsineellä on oikeus korvaukseen, on todettu riippuvan vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:ää koskevan oikeuskäytännön tulevasta kehityksestä (HE 116/1998 vp s. 12).

2.2.3. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset

Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus saada korvaus sairaanhoitokustannuksista ja muista vahingosta aiheutuneista kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä, kivusta ja särystä sekä viasta tai muusta pysyvästä haitasta.

2.2.3.1. Sairaanhoitokustannukset ja muut kulut

Korvauksen perustetta koskevaa säännöstä lukuun ottamatta vahingonkorvauslaissa ei ole säännöksiä siitä, miten sairaanhoitokustannuksista ja muista vahingosta aiheutuneista kuluista suoritettavat korvaukset määrätään. Korvausta vahvistettaessa lähtökohtana on vahingonkorvausoikeudessa yleensä noudatettava täyden korvauksen periaate. Periaate tarkoittaa sitä, että korvausta on suoritettava niin suuri määrä, että vahinkoa kärsinyt korvauksen ansiosta pääsee taloudellisesti siihen asemaan, jossa hän olisi, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut. Laskentaohje asettaa korvausmäärille myös ylärajan. Sen osoittaa niin sanottu rikastumiskielto, jonka mukaan korvaus ei saa olla niin suuri, että vahinkoa kärsinyt taloudellisesti hyötyisi vahinkotapahtumasta.

Sairaanhoitokustannuksista ja muista kuluista tuomittavan korvauksen määrä arvioidaan täyden korvauksen periaatteen mukaisesti kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Lähtökohtana ovat vahinkoa kärsineelle todellisuudessa aiheutuneet, esimerkiksi sairaalalaskujen mukaiset kustannukset.

Koska korvattavia ovat sairaanhoitokustannusten ohella myös vahingosta aiheutuneet muut kulut, ei korvausvelvollisuus rajoitu vain niihin kustannuksiin, jotka aiheutuvat välittömästi parantamiseen ja hoitamiseen liittyvästä toiminnasta. Muiden kulujen korvattavuus on riippuvainen siitä, ovatko kulut syy-yhteydessä henkilövahinkoon.

Korvausvelvollisuutta toisaalta rajoittaa yleinen vahingonkorvausoikeudellinen periaate, jonka mukaan vahinkoa kärsineen on pyrittävä rajoittamaan korvattavan vahingon määrää. Tämän vuoksi on käytännössä katsottu, että korvattavia ovat vain tarpeelliset kustannukset, vaikkei laissa tällaista määritettä olekaan. Sairaanhoitokustannusten ja muiden kulujen tarpeellisuutta arvioitaessa normaalina tasona pidetään yleensä niitä suoritteita, joita kunta tai julkinen sektori muutoin on varautunut antamaan sairauden tai vammaisuuden johdosta. Lisäksi tarpeellisuuden vaatimus voi rajoittaa yksittäisten korvauserien markkamääriä. Esimerkiksi sairaalapäivämaksut korvataan yleensä vain julkisten terveydenhuoltopalvelujen asiakasmaksujen tasoisin. Korvaus voidaan kuitenkin suorittaa yksityisen sektorin maksun määräisenä

ainakin silloin, kun nimenomaan yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttäminen on ollut lääketieteellisesti perusteltua.

2.2.3.2. Tulojen tai elatuksen vähentyminen

Tulojen tai elatuksen vähentymisellä tarkoitetaan ansiotulojen ja vastaavien työkyvyn käyttöön perustuvien tulojen menettämistä tai vähentymistä. Vahingonkorvauslaissa ei ole tarkempia säännöksiä siitä, miten tulojen tai elatuksen vähentymisestä suoritettava korvaus määrätään.

Korvauksen määräämisen lähtökohtana on täyden korvauksen periaate. Sen mukaisesti vahinkoa kärsineelle on korvattava aiheutunut ansionmenetyksen kokonaisuudessaan. Arvioinnin lähtökohtana ei siten ole pelkästään vahinkoa kärsineen lääketieteellinen invaliditeetti, vaan hänen tosiasiallinen ansionmenetyksensä.

Korvausta määrättäessä otetaan lisäksi huomioon periaate, jonka mukaan vahinkoa kärsineellä on velvollisuus rajoittaa korvattavan vahingon määrää. Jos vahinkoa kärsinyt vahingon seurauksena tulee kykenemättömäksi tekemään aikaisempaa työtään, joudutaan arvioimaan, onko hänellä jäljellä työkykyä ja voidaanko hänen edellyttää hankkivan ansioita jäljellä olevalla työkyvyllään. Jos vahinkoa kärsineen voidaan edellyttää hakeutuvan sellaiseen uuteen työhön, jota hän vammastaan huolimatta kykenee tekemään, korvausta suoritetaan vain siltä osin kuin hänen ansiotasonsa uudessa työssä on alempi kuin se olisi ollut aikaisemmassa työssä, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut.

Käytännössä ansionmenetyskorvaus määrätään eri tavoin riippuen siitä, onko kysymys ennen korvauksen määräämishetkeä toteutuneen vai vasta tulevaisuudessa aiheutuvan ansionmenetyksen korvaamisesta. Jo toteutuneen ansionmenetyksen määrä on yleensä suhteellisen helposti todettavissa. Korvauksen määrääminen vasta tulevaisuudessa aiheutuvasta ansionmenetyksestä on sitä vastoin usein selvästi vaikeampaa. Sen määrää harkittaessa joudutaan tekemään arvio vahinkoa kärsineen ansiokyvystä vastaisuudessa. Lisäksi joudutaan arvioimaan muun ohella sitä, miten vahinkoa kärsineen ansiotaso oletettavasti olisi kehittynyt, jollei kyseistä vahinkotapahtumaa olisi sattunut.

Ansionmenetyskorvauksen määräämistä ajatellen erityisen ryhmän muodostavat sellaiset lapsena vaikeasti vammautuneet henkilöt, jotka eivät koskaan kykene normaaliin ansiotyöhön ja joilla ei ennen vahinkotapahtumaa ole vielä ollut ammattisuunnitelmia. Esimerkiksi liikennevakuutusikäytännössä korvattava ansionmenetys tällaisissa tapauksissa määritetään ottaen huomioon sisarusten tai vanhempien koulutus ja ammatti sekä perheen muut olosuhteet.

Ansionmenetyskorvausta määrättäessä otetaan vähennyksenä huomioon vahinkoa kärsineelle kansaneläkelain (347/1956) ja muiden eläkelakien nojalla maksettavat työkyvyttömyyseläkkeet (esim. KKO 1988:20).

2.2.3.3. Kipu ja särky

Kivulla ja säryllä tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä äkillistä tai jatkuvaa vamman aiheuttamaa epämiellyttävyyden tunnetta. Kipu on vakiintuneesti katsottu äkilliseksi ja särky pitempiäaikaiseksi epämiellyttävyyden tunteeksi. Kun korvattava henkilövahinko on psyykkisen terveydentilan häiriö, oikeuskäytännössä on yleensä tuomittu korvausta kivun ja särryn asemesta kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että korvauksen tuomitseminen ei välttämättä edellytä erityistä selvitystä vammasta aiheutuneesta kivusta ja särystä, jos vamman laatu huomioon ottaen on ilmeistä, että siitä on aiheutunut kipua ja särkyä (KKO 1988:132).

Siitä, miten kivusta ja särystä tuomittava korvaus määrätään, ei ole laissa tarkempia säännöksiä, vaan korvauksen määrääminen perustuu tuomioistuimen harkintaan. Valtioneuvoston asettaman liikennevahinkolautakunnan liikennevahinkojen korvaustoimen yhtenäistämistä varten antamia normeja ja ohjeita on oikeuskäytännössä yleisesti käytetty ohjeena vahingonkorvauksen suuruutta määriteltäessä, vaikka nämä normit ja ohjeet eivät sidokaan tuomioistuinta. Oikeuskäytännössä on todettu, että liikennevahinkolautakunnan normien ja ohjeiden periaatteet voidaan ottaa huomioon myös määrättäessä tahalliseen rikokseen perustuvia vahingonkorvauksia. Yksittäiseen vahinkoon liittyvien erityispiirteiden on kuitenkin katsottu usein vaativan poikkeamista normien ja ohjeiden mukaisesta kaavamaisesta ratkaisusta. Tämän mukaisesti esimerkiksi teon julmuudella ja raakuudella on katsottu pahoinpitelyrikoksessa olevan merkitystä kivusta ja särystä tuomittavan korvauksen määrää arvioitaessa (KKO 1994:62).

Kivun ja särryn korvaamista koskevissa liikennevahinkolautakunnan normeissa vammat ryhmitellään vaikeusasteensa mukaan kuuteen luokkaan. Ryhmittely perustuu yhtäältä kuhunkin luokkaan kuuluvien tyyppillisten vammojen kuvauksiin. Toisaalta ryhmittely on tehty alkuperäis- ja tehohoidossa tarvittujen hoitotoimenpiteiden, vammojen ja niiden hoidon komplikaatioiden, sairaanhoidon, jälkihoidossa tarvittujen toimenpiteiden laadun ja määrän, työkyvyttömyyden keston ja invaliditeetin mukaan.

2.2.3.4. Vika tai muu pysyvä haitta

Vialla tarkoitetaan vammautumista, joka alentaa vahinkoa kärsineen toimintakykyä ja siten rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan elää toiminnallisesti täysipainoista elämää ja sen vuoksi aiheuttaa hänelle epämiellyttävän tilan. Haitta voi ilmetä myös sellaisena, ettei se välttämättä vaikuta toimintakykyyn, kuten oikeuskäytännössä erityisesti aineettoman vahingon muodoksi vakiintunut kosmeettinen haitta. Sellaiseksi yleensä luokitellaan vahinkoa kärsineen ulkonäköön rumentavasti vaikuttavat seikat, kuten arvet. Vian tai muun haitan tulee olla luonteeltaan pysyvä, jotta se oikeuttaisi korvauk-

seen. Jos vika tai haitta parantuu tai muuttuu luonteeltaan, korvaus suoritetaan pysyväksi jäävän tilanteen perusteella.

Viasta tai muusta pysyvästä haitasta suoritettavan korvauksen tavoitteena on henkilövahingosta aiheutuvan elämänlaadun heikentymisen hyvittäminen. Vahinkoa kärsineen elämänlaadun palauttamiseen tähtäävät osaltaan myös erilaiset kuntoutusetuudet sekä yhteiskunnan vammautuneille tarjoamat palvelut ja tukitoimet. Esimerkkeinä niistä voidaan mainita vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) ja liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain (626/1991) mukaiset etuudet.

Laissa ei ole yksityiskohtaisia säännöksiä siitä, miten korvaus viasta tai muusta pysyvästä haitasta määrätään. Oikeuskäytännössä käytetään myös tältä osalta yleisesti ohjeena liikennevahinkolautakunnan normeja ja ohjeita. Niiden mukaan toiminnallista haittaa aiheuttavat vammat ryhmitellään vaikeusasteensa mukaan 20 haittaluokkaan, jotka ovat samat kuin lakisääteissä tapaturmavakuutuksessa. Haittaluokitus perustuu sosiaali- ja terveysministeriön antamaan päätökseen (1012/1986) tapaturmavakuutuslain 18 a §:ssä tarkoitetusta haittaluokituksesta. Liikennevahinkolautakunnan normien mukaan korvauksen määräämiseen vaikuttaa lisäksi vammautuneen ikä. Vammautuneen ammatti ja erityiset harrastukset voidaan tietyissä tapauksissa ottaa huomioon korvausta määrättäessä.

Liikennevahinkolautakunta on antanut erilliset normit myös kosmeettisen haitan korvaamisesta. Niiden mukaan korvauksen suuruus määräytyy vammaakohtaisen luokittelun perusteella. Luokittelussa otetaan huomioon ruumentuman laatu, muoto, väri ja sijainti sekä sen näkyvyys. Korvauksen määräämiseen vaikuttavat lisäksi vammautuneen ikä, ammatti ja harrastukset. Vammautuneen sukupuoli ei vaikuta korvaukseen.

2.2.3.5. Aineettomien vahinkojen korvaustaso

Yleiskuvan antamiseksi kivun ja säryn sekä vian tai muun pysyvän haitan nykyisestä korvaustasosta mietinnön liitteinä ovat seuraavat selvitykset:

- liitteenä 1 ovat vuotta 2001 koskevat liikennevahinkolautakunnan normit ja ohjeet kivun ja säryn, pysyvän vian ja haitan sekä pysyvän kosmeettisen haitan korvauksia koskevilta osilta;
- liitteenä 2 on selvitys aineettoman vahingon korvauskäytännöstä korkeimman oikeuden julkaistuissa ratkaisuihin vuodesta 1990 alkaen.

2.2.4. Henkilövahingon johdosta muille kuin henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset

Edellä jaksossa 2.2.2. todetun mukaisesti henkilövahingon johdosta suoritetaan korvauksia pääsääntöisesti vain henkilövahingon kärsineelle itselleen. Erityissäännösten nojalla suoritetaan kuitenkin kolmannelle henkilölle korvausta hautauskustannuksista ja elatuksen menetyksestä. Lisäksi oikeus-

käytännössä on tietyissä tapauksissa katsottu korvattaviksi henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneet kulut ja ansionmenetys.

2.2.4.1. Hautauskustannukset

Vahingonkorvauslain 5 luvun 3 §:n mukaan surmansa saaneen hautauskulut ja muut hautaamiseen liittyvät kustannukset on korvattava kohtuulliseen määrään. Lainkohdan nojalla korvauksen saamiseen oikeutettuja ovat säännönmukaisesti hautauksesta huolehtineet surmansa saaneen omaiset. Korvattavia hautauskustannuseriä ovat muun muassa ruumisarkku, hautapaikka, hautakivi, hautajaiskestitykset ja lehti-ilmoitukset.

Surmansa saaneen lähiomaisilla on lisäksi katsottu olevan oikeus korvaukseen hautaamiseen liittyvistä henkilökohtaisista kuluistaan. Näitä ovat esimerkiksi hautajaisiin saapumisesta ja suruvaatteiden hankkimisesta aiheutuneet kustannukset. Oikeuskäytännössä on suruvaatteista suoritettavaa korvausta määrättäessä kuitenkin otettu huomioon niillä vielä hautajaisten jälkeen oleva käyttöarvo (KKO 1964 II 90).

Perunkirjoituskustannuksia ei ole oikeuskäytännössä pidetty korvattavina hautauskuluina (KKO 1972 II 61).

Oikeuskäytännössä on surmatun oikeudenomistajille hautauskuluista maksettavaksi tuomitusta korvauksesta vähennetty kansaneläkelain nojalla suoritettava hautausavustus (KKO 1977 II 63 ja 1981 II 74). Avustuskassan jäsenensä kuoltua tämän omaisille lisäetuutena suorittamaa kertakaikkista hautausavustusta ei kuitenkaan ole otettu huomioon omaisille hautauskuluista maksettavaksi tuomittavaa vahingonkorvausta määrättäessä (KKO 1979 II 54).

Liikennevakuutuskäytännössä on katsottu, että hautauskustannusten korvaamisella kohtuulliseen määrään tarkoitetaan tarpeellisten ja välttämättömien menojen korvaamista. Arvioinnissa otetaan huomioon surmansa saaneen aikaisemmat elämänotot ja paikkakunnan tavat. Lähtökohdaksi on siten asetettu surmansa saaneen sosiaalinen asema.

Kohtuullisuutta arvioitaessa kiinnitetään liikennevakuutuskäytännössä huomiota sekä kunkin yksittäisen hautauskuluerän että hautauskulujen kokonaismäärän kohtuullisuuteen.

2.2.4.2. Elatuksen menetys

Elatukseen tai elatusapuun oikeutetulla, joka jää vaille tarpeellista elatusta sen vuoksi, että elatusvelvollinen on saanut surmansa, on vahingonkorvauslain 5 luvun 4 §:n perusteella oikeus saada korvaus elatuksen menetyksestä. Säännöksen mukaan hänelle on korvausvelvollisen varallisuus ja olosuhteet huomioon ottaen tuomittava vahingonkorvaukseksi, mitä hän tarvitsee, kunnes voi elättää itsensä.

Lainkohdassa rajoitetaan oikeus korvaukseen elatukseen menetyksestä sellaisiin tilanteisiin, joissa korvausta vaativan ja surmansa saaneen välinen elatussuhde on perustunut lakiin. Mikäli surmansa saanut ei ole ollut lain nojalla velvollinen elättämään korvauksen vaatijaa, oikeutta korvaukseen ei ole. Esimerkiksi heikkolahjaisuuden ja mielenterveyden häiriöiden vuoksi äitinsä läsnäolosta ja huollosta riippuvaisen täysi-ikäisen pojan elatuksen menetystä koskeva korvausvaatimus on tällä perusteella hylätty (KKO 1988:5).

Se, milloin surmansa saaneen elatusvelvollisuus on perustunut lakiin, määräytyy lähinnä perheoikeudellisten säännösten mukaisesti. Avioliittolain (234/1929) II osan 4 luvun nojalla aviopuolisoilla on elatusvelvollisuus toisiaan kohtaan. Lasten oikeus elatukseen vanhemmiltaan perustuu lapsen elatuksesta annettuun lakiin (704/1975). Vanhempien elatusvelvollisuus koskee paitsi biologisia lapsia myös lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) nojalla otettuja ottolapsia. Sen sijaan sijaishuollossa olevilla lapsilla eli yksityisesti tai viranomaisten toimesta yksityiskotiin sijoitetuilla kasvattilapsilla ei voimassa olevan oikeuden nojalla ole lakiin perustuvaa oikeutta elatukseen kasvattivanhemmiltaan. Avioliitonomaisessa suhteessa elävillä avopuolisoilla ei myöskään ole elatusvelvollisuutta toisiaan kohtaan.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 §:n perusteella korvaukseen oikeutettu on myös henkilö, joka oli oikeutettu saamaan surmansa saaneelta elatusta esimerkiksi vahingonkorvauslain nojalla. Lainkohdassa tarkoitetun elatusvelvollisuuden voi perustaa myös elatuksesta tehty sopimus ainakin silloin, kun sopimus on tehty sellaiseen velvollisuuteen perustuen, jonka nojalla olisi voitu saada tuomioistuimen velvoittava päätös.

Liikennevakuutuskäytännössä on osaksi poikettu vahingonkorvauslain mukaisesta lähtökohdasta korvaukseen oikeutettujen piiriä määritettäessä, vaikka liikennevakuutuslain 6 §:n 1 momentin viittaussäännöksen mukaan sovellettava säännös on vahingonkorvauslain 5 luvun 4 § ilman erityisiä täsmennyksiä. Liikennevahinkolautakunnan normien mukaan korvaukseen oikeutettu on avopuoliso, kun avopuolisot ovat vahinkohetkellä asuneet yhdessä ja avopuolisoilla on yhteinen tai tunnustettu lapsi tai avopuolisoiden kesken on tehty sopimus elatuksesta tahi avopuolisot ovat olleet keskenään aikaisemmin avioliitossa taikka asuminen on jatkunut avioliitonomaisessa suhteessa ainakin kolmen vuoden ajan.

Korvauksen saaminen elatuksen menetyksestä edellyttää, että elatukseen tai elatusapuun oikeutettu on elatusvelvollisen kuoleman seurauksena tosiasiasa jäänyt vaille tarpeellista elatusta. Esimerkiksi sellaisella elatukseen tai elatusapuun oikeutetulla, joka elatusvelvollisen kuoleman jälkeen kykenee itse elättämään itsensä, ei siten ole oikeutta korvaukseen elatuksen menetyksestä.

Sitä, mitä tarpeelliseen elatukseen kuuluu, ei ole määritelty vahingonkorvauslaissa tai sen esitöissä.

2.2.4.3. Henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneet kulut ja ansiomenetys

Vahingonkorvauslaissa ei ole säännöstä sellaisten kulujen korvaamisesta, jotka henkilövahingosta ovat aiheutuneet henkilövahingon kärsineen läheisille. Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu korvattaviksi läheisten sairaalakäynneistä aiheutuneet kustannukset, kun on ollut kysymys lapsesta tai vakavasti vammautuneesta henkilöstä ja kun sairaalakäyntien on katsottu edistäneen henkilövahingon kärsineen tervehtymistä.

Ratkaisussa KKO 1981 II 73 on ollut kysymys tapauksesta, jossa liikenneonnettomuudessa loukkaantunut 6-vuotias lapsi oli joutunut pitkäaikaiseen sairaalahoittoon. Lapsen äiti oli päivittäin käynyt katsomassa lastaan sairaalassa. Hän vaati korvausta sairaalakäyntien aiheuttamista ansionmenetyksistään ja toisen lapsensa sairaalakäyntien aikaisen kotihoidon järjestämisen kustannuksista. Äidin käyntien sairaalassa katsottiin olleen tarpeellisia lapsen hoidolle. Vahinkotapahtuman ja äidille lapsen hoidosta aiheutuneiden ansionmenetysten välillä katsottiin olevan sellainen yhteys, että vahingon aiheuttaja oli niistä vastuussa. Vahingon aiheuttaja veloitettiin korvaamaan ne lapsen äidille. Sen sijaan liikennevahingon ja toisen lapsen hoidosta aiheutuneiden kustannusten välillä ei katsottu olevan sellaista ennalta-arvattavaa yhteyttä, että vahingon aiheuttaja olisi ollut niistä vastuussa.

Ratkaisussa KKO 1994:48 on ollut kysymys tapauksesta, jossa liikennevahingossa vakavasti vammautunut oli sairaalassa annetun perushoidon lisäksi saanut perheeltään päivittäin tukea ja hoitoa, joka oli edistänyt hänen tervehtymistään. Sairaalakäynneistä aiheutuneet matkakulut katsottiin sairaanhoitoon liittyviksi tarpeellisiksi kustannuksiksi. Vahingon aiheuttaja veloitettiin korvaamaan ne vammautuneelle.

Liikenne- ja vastuuvakuutuskäytännössä läheisille aiheutuneita kuluja on korvattu mainituista ratkaisuista ilmenevien suuntaviivojen mukaisesti. Korvattavuuden on yleensä katsottu edellyttävän, että läheisten sairaalakäyntien on selvitetty olleen tarpeellisia henkilövahingon kärsineen tervehtymisen tai kuntoutumisen kannalta. Korvattavuuden edellytyksiä on yleensä arvioitu lievemmin, kun henkilövahingon kärsinyt on lapsi.

2.3. Kärsimyksen korvaaminen

2.3.1. Surmansa saaneen läheisille aiheutunut kärsimys

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus saada korvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Oikeus korvaukseen edellyttää kuitenkin, että kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta ja että korvauksen tuomitseminen harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon surmansa saaneen ja korvausta vaativan välisen suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet.

Esitöiden mukaan pykälässä tarkoitettu korvaus on luonteeltaan hyvitystä läheisen ihmisen yllättävästä menetyksestä aiheutuvasta, lähinnä surun ja menetyksen tunteeseen verrattavasta kärsimyksestä. Kärsimyksestä suoritettavan korvauksen keskeisenä tarkoituksena on helpottaa surutyön tekemistä ja auttaa surevaa selviytymään läheisen äkillisestä menettämisestä johtuvasta elämäntilanteen yllättävästä muutoksesta. Korvauksella läheinen voi esimerkiksi kattaa asiantuntija-avusta aiheutuvia kustannuksia sekä rahoittaa ansiotyöstä pidettävää ylimääräistä vapaa-aikaa (HE 116/1998 vp s. 8 ja 10).

Kärsimyksen korvaaminen säännöksen nojalla ei edellytä lääketieteellisesti osoitettavaa mielenterveyden järkkymistä. Korvausta vaativalta ei muutoinkaan edellytetä erityistä selvitystä siitä, että kärsimystä on aiheutunut (HE s. 8 ja 10).

Korvauksen tuomitseminen perustuu tuomioistuimen yksittäistapaukselliseen kohtuusharkintaan. Kärsimyksestä suoritettavan korvauksen suuruus on niin ikään tuomioistuimen harkinnassa. Pykälän esitöiden mukaan korvauksen määrän vertailukohtana voidaan pitää vahingonkorvauslain 5 luvun 2 ja 6 §:n nojalla vastaavantyyppisestä kärsimyksestä tuomittavia korvauksia. Pykälän nojalla tuomittavan korvauksen määrän ei kuitenkaan esitöiden mukaan tulisi ylittää kivusta ja särystä vakiintuneesti maksettujen korvausten enimmäismääriä (HE s. 10—12).

Pykälän soveltamisesta ei ole korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja. Alempien tuomioistuinten soveltamiskäytännöstä ei ole julkaistua tutkimustietoa.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ää sovelletaan liikennevakuutuslain 6 §:n 1 momentin viittaussäännöksen perusteella myös liikennevahinkoihin. Liikennevahinkolautakunta on 12 päivänä syyskuuta 2000 antanut korvaustoiminnan yhtenäistämiseksi ohjeen pykälän soveltamisesta. Ohjeen mukaan korvausta henkisestä kärsimyksestä harkittaessa on selvitettävä seuraavat yleiset ja erityiset edellytykset. Molempien yleisten edellytysten täyttymisen on todettu olevan ehdoton edellytys korvaukselle.

1. Yleiset edellytykset

a. Korvauksen hakija on ollut lain tarkoittamassa läheisessä suhteessa surmansa saaneeseen. Laissa lueteltuja omaisia ovat surmansa saaneen vanhemmat, lapset sekä aviopuoliso. Näihin rinnastettaviksi erityisen läheiseksi henkilöksi voidaan tapauskohtaisesti katsoa esimerkiksi avopuoliso, kasvatilapset ja kasvattivanhemmat.

b. Kuolema on aiheutettu tahallisella tai törkeän tuottamuksellisella teolla. Rikosnimikkeellä sinänsä ei ole merkitystä korvausvastuuta ajatellen. Ratkaisevaa on se, onko itse kuoleman aiheuttanut tekoa pidettävä törkeänä tai tahallisena.

2. Erityiset edellytykset

Mikäli molemmat yleiset edellytykset täyttyvät, on korvauksen suorittamista harkittaessa otettava huomioon seuraavat erityiset edellytykset:

- a. Kuinka läheisessä suhteessa surmansa saanut ja korvausta hakenut ovat olleet: esimerkiksi ovatko he asuneet yhdessä, onko heidän välillään ollut tosiasiallinen yhteenkuuluvuus- tai riippuvuussuhde.
- b. Teon laatu: onko tekotapa ollut esimerkiksi poikkeuksellisen raaka ja uhrin ihmisarvoa alentava vai onko käytetty pitkäaikaista väkivaltaa.
- c. Muut olosuhteet: esimerkiksi korvauksen hakijan läsnäolo surmahetkellä.

Ohjeen mukaan korvausta maksetaan, mikäli se edellä 2 kohdassa mainittujen seikkojen kokonaisharkinnan jälkeen harkitaan kohtuulliseksi. Ohjeen mukaan korvauksen määrä harkitaan tapauskohtaisesti.

2.3.2. Rikoksen uhrille aiheutunut kärsimys

Rikoksen uhrilla on vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla oikeus korvaukseen kärsimyksestä, jonka on aiheuttanut vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistunut taikka muu sen kaltainen rikos.

Lainkohdassa tarkoitetaan kärsimyksellä henkistä kärsimystunnetta, jonka ei tarvitse muodostaa lääketieteellisesti todettavissa olevaa psyykkisen terveydentilan häiriötä. Lainkohdan nojalla tuomittavan korvauksen tarkoituksena on hyvittää kärsimystä, jota uhrin henkilöön kohdistuvan loukkauksen voidaan olettaa aiheuttaneen. Kärsimyksen aiheutumisesta ei edellytetä näyttöä, vaan teon luonne riittää korvauksen perusteeksi. Rikoksen uhrin oikeuteen saada korvaus kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla ei vaikuta se, onko hänelle samalla rikoksella aiheutettu henkilövahingoksi luokiteltava vahinko.

Lainkohdassa tarkoitettuina vapauteen kohdistuvina rikoksina on oikeuskäytännössä pidetty rikoslain 25 luvussa rangaistavaksi säädettyjen vapauteen kohdistuvien rikosten ohella myös seksuaalirikoksia, pankkiin aseella uhaten tehtyä ryöstöä (KKO 1994:27) ja törkeää petosta, johon sisältyi pakottaminen (KKO 1997:82). Kunniaan kohdistuvana tai muuna sen kaltaisena rikoksena on pidetty myös perätöntä tai väärää ilmiantoa (KKO 1999:108). Muina kärsimyksen korvaukseen oikeuttavina rikoksina on oikeuskäytännössä pidetty ainakin yksityiselämän loukkaamista (esim. KKO 1980 II 123 sekä KKO 1997:80 ja 81), syrjintää (KKO 1981 II 33) ja salassapitovelvollisuuden rikkomista (KKO 1985 II 57).

Oikeuskäytännössä on hylätty lakiin perustumattomana autonomistajan vaatimus saada vahingontekijöiltä korvausta hänen autonsa moottorin tahallista vahingoittamisesta hänelle aiheutuneesta mielipahasta (KKO 1978 II

43). Myöskään omankädenoikeudesta, jolla oli estetty henkilön pääsy hoitamaan huoltoasemaa, ei ole katsottu aiheutuneen korvattavaa henkistä kärsimystä (KKO 1991:136).

Kaikki henkilöön kohdistuvat rikokset eivät oikeuta korvaukseen kärsimyksestä. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksen uhrilla ei vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan ole oikeutta saada korvausta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla (esim. KKO 1989:141 ja 1999:102). Ratkaisussa KKO 1994:62, jossa on ollut kysymys julmuutta ja piittaamattomuutta uhrin ihmisarvosta osoittavalla tavalla tehdystä törkeästä pahoinpitelystä, rikoksen uhrille on kuitenkin tuomittu korvaus kipuun ja särkyyn sisältyvästä kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n nojalla, vaikka kärsimyksen ei ollut näytetty ilmenneen lainkohdassa tarkoitettuna henkilövahinkona.

Kärsimyksestä tuomittavan korvauksen määrä on tuomioistuimen harkinassa. Koska tämäntapaista korvausta ei suoriteta minkään pakollisen vakuutuksen piirissä, ei ole syntynyt edes ohjeellisia normeja korvauksen suuruuden määrittämiseksi. Oikeuskäytännön mukaan korvaus on määrättävä objektiivisen arvion perusteella. Oikeuskäytännössä on esimerkiksi todettu, että väärästä ilmiannosta aiheutuneen kärsimyksen ja tuomittavan korvauksen määrään vaikuttavat muun ohella ilmiannon sisältö ja sen seuraukset viranomaistoimenpiteineen sekä asian saama julkisuus ja sen vaikutukset kyseisen henkilön ja hänen omaistensa kannalta (KKO 1999:108). Kunnianloukkausrikoksen aiheuttaman kärsimyksen osalta on vastaavasti todettu, että korvaus on määrättävä arvioimalla ottaen lähtökohdaksi tapauksen objektiiviset piirteet, kuten kunnianloukkauksen laatu, asian saama julkisuus ja sen tosiasialliset vaikutukset loukatun elämänpiirissä (KKO 2000:54).

Yleiskuvan antamiseksi kärsimyksen nykyisestä korvaustasosta mietinnön liitteenä 3 on selvitys kärsimyksen korvauskäytännöstä korkeimman oikeuden julkaistuissa ratkaisuissa vuodesta 1990 alkaen.

2.4. Erityiskysymyksiä

2.4.1. Korvausten suorittamistapa

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 §:n mukaan korvaus elatuksen menetyksestä voidaan määrätä maksettavaksi yhdellä kertaa tai toistuvina suorituksina. Muiden henkilöön kohdistuvien vahinkojen perusteella suoritettavien korvausten osalta laissa ei ole säännöksiä korvausten suorittamistavasta.

Sairaanhoitokustannuksista, muista vahingosta aiheutuneista kuluista, kivusta ja särystä, viasta tai muusta pysyvistä haitasta, hautauskustannuksista taikka kärsimyksestä määrätään yleensä maksettavaksi kertakorvaus.

Korvauksen määräämishetken jälkeiseen aikaan kohdistuva korvaus tulojen tai elatuksen vähentymisestä taikka elatuksen menetyksestä määrätään yleensä maksettavaksi toistuvina suorituksina, tavallisesti kuukausittain. Poikkeuksellisesti korvaus saatetaan kuitenkin määrätä maksettavaksi kerta-

suorituksena. Kertakorvauksen määräämiselle ei ole oikeuskäytännössä muodostunut vakiintuneita edellytyksiä.

Liikennevakuutuskäytännössä korvaus viasta tai muusta pysyvästä haitasta maksetaan poikkeustapauksissa toistuvina suorituksina. Liikennevahinkolautakunnan normien mukaan pysyvän vian ja haitan korvaus voidaan maksaa jatkuvana 20. haittaluokassa, kun kysymyksessä on pysyvästi tajuton vammautunut tai pysyvästi laitoshoidossa oleva vaikean aivovamman saanut vanhus. Tämän lisäksi korvaus voidaan maksaa jatkuvana henkilölle, joka on vaikean aivovamman seurauksena pysyvästi laitoshoidossa ja jonka sekä kommunikoinnissa että liikuntakyvyssä on pysyviä, vaikea-asteisia rajoitteita.

2.4.2. Lainvoimaisesti tuomitun korvauksen muuttaminen

Määrättäessä korvausta henkilövahingosta joudutaan korvauksen määrääminen usein perustamaan arvioon siitä, miten henkilövahingon kärsineen terveydentila tai muut korvausta määrättäessä huomioon otettavat olosuhteet tulevaisuudessa kehittyvät. Esimerkiksi määrättäessä korvausta henkilövahingon kärsineelle vastaisuudessa aiheutuvasta ansionmenetyksestä joudutaan tekemään arvio siitä, onko tämä vammansa vuoksi pysyvästi työkyvytön. Jos riittävän luotettavan arvion tekeminen ei ole vielä asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä mahdollista, vastaisuudessa syntyviä vahinkoja koskeva korvausvaatimus käytännössä hylätään ennenaikaisena. Tällöin vahinkoa kärsinyt joutuu nostamaan uuden kanteen tilanteen selkiinnyttyä.

Jos vahingonkorvauksesta on sovittu, sopimusta on pääsääntöisesti noudatettava huolimatta siitä, että henkilövahingon kärsineen terveydentilassa on sopimuksen tekemisen jälkeen tapahtunut muutoksia tai että sopimusta tehtäessä vallinneet olosuhteet ovat muutoin muuttuneet. Olosuhteiden muuttuminen sopimuksen tekemisen jälkeen voi kuitenkin antaa aiheen sovitella sopimusta varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 36 §:n nojalla. Pykälän mukaan oikeustoimen ehtoa voidaan joko sovitella tai jättää se huomioon ottamatta, jos se on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen. Kohtuuttomuutta arvosteltaessa on otettava huomioon oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema, oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

Vahingonkorvauslaissa ei ole säännöstä, jonka nojalla kysymys tuomitun vahingonkorvauksen määrästä tai suorittamistavasta voitaisiin tuomion saatua lainvoiman ottaa tuomioistuimessa uudelleen ratkaistavaksi muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Oikeuskäytännössä on sen vuoksi jätetty tutkimatta kante, jolla vahingonkorvausvelvollinen vaati vahingonkorvauslain 5 luvun 4 §:n nojalla lainvoimaisesti maksettavaksi tuomitun elatusavun määrän alentamista olosuhteidensa muuttumisen perusteella (KKO 1986 II 96). Ratkaisusta ilmenee periaate, että tuomion oikeusvoimavaikutus oli esteenä kanteen tutkimiselle, kun laissa ei ollut tuomitun korvauksen uudelleen tutkimiseen oikeuttavaa säännöstä. Lainvoimaisen ratkaisun, jolla vahingon aiheuttaja oli velvoitettu suorittamaan henkilövahingon kärsineelle korvausta kivusta ja särystä, ei kuitenkaan ole katsottu estäneen tutkimasta

uudessa oikeudenkäynnissä esitettyä vaatimusta lisäkorvauksesta sillä perusteella, että alun perin ohimeneväksi oletettu kipu ja särky oli muodostunut luonteeltaan jatkuvaksi (KKO 1998:108).

Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa muun ohella siinä tapauksessa, että vedotaan sellaiseen uuteen seikkaan, jonka esittäminen olisi todennäköisesti johtanut toiseen lopputulokseen. Niin sanottu jälkisattumus eli vasta tuomion antamisen jälkeen ilmennyt uusi seikka ei kuitenkaan oikeuta tuomion purkamiseen. Vahingonkorvausta koskevan lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen tapahtunut muutos henkilövahingon kärsineen terveydentilassa tai muissa korvauksen määrittämiseen vaikuttaneissa olosuhteissa ei siten muodosta perustetta tuomion purkamiseen.

2.4.3. Korvauksen raukeaminen vahinkoa kärsineen kuoltua

Oikeus vahingonkorvaukseen siirtyy - samoin kuin muutkin varallisuus oikeudet - pääsääntöisesti vahinkoa kärsineen kuoltua hänen oikeudenomistajilleen. Tämä on lähtökohta myös henkilöön kohdistuvien vahinkojen johdosta suoritettavien korvausten osalta. Poikkeuksena ovat aineettomasta vahingosta suoritettavat korvaukset. Jos vahinkoa kärsinyt on kuollut, kuolinpesän osakkailla ei vahingonkorvauslain 7 luvun 3 §:n mukaan ole oikeutta panna vireille kannetta, jolla vaaditaan korvausta kärsimyksestä, kivusta ja särystä taikka viasta tai muusta pysyvästä haitasta. Kuolinpesän osakkailla on kuitenkin oikeus jatkaa korvauskanteen ajamista, jos vahinkoa kärsinyt oli ennen kuolemaansa ehtinyt panna sen vireille.

3. Ulkomaiden lainsäädäntö

3.1. Ruotsi

3.1.1. Yleistä

Ruotsin vahingonkorvauslaissa (*Skadeståndslag* 1972:207; jälj. *SkL*) säännökset henkilövahinkojen korvaamisesta ovat lain 5 luvun 1—6 §:ssä. Lain 1 luvun 3 §:n mukaan henkilövahinkojen korvaamista koskevia säännöksiä sovelletaan myös rikoksella aiheutetun kärsimyksen korvaamiseen.

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevan lainsäädännön uudistaminen on ollut Ruotsissa pitkään vireillä. Vuonna 1988 asetetun komitean työn tuloksena on valmistunut kolme mietintöä: *Ersättning för ideell skada vid personskada* (Slutbetänkande av Kommittén om ideell skada; SOU 1995:33), *Ersättning för kränkning genom brott* (Delbetänkande av Kommittén om ideell skada; SOU 1992:84) ja *HIV-smittade - ersättning för ideell skada* (Delbetänkande av Kommittén om ideell skada; SOU 1991:34). Mietintöihin perustuva hallituksen esitys (Prop. 2000/01:68; *Ersättning för ideell skada*) annettiin eduskunnalle 14 päivänä maaliskuuta 2001. Eduskunta hyväksyi lain *SkL:n* muuttamisesta (*Lag om ändring i skadeståndslagen*; SFS 2001:732) ja muut hallituksen esitykseen sisältyvät lakiehdotukset

muutoksista 17 päivänä toukokuuta 2001. Muutokset tulevat voimaan vuoden 2002 alusta.

Vahingonkorvauksen, vakuutusten ja muiden korvausmuotojen yhteensovittamista koskevien kysymysten selvittämiseksi asetettiin vuonna 1999 erillinen komitea. Komitean alkuperäinen määräaika päättyi 30 päivänä kesäkuuta 2001. Komitean mietintö valmistunee vuoden 2001 loppuun mennessä.

Vuoden 2002 alusta voimaan tulevien lainmuutosten keskeisimpänä tavoitteena on parantaa vahinkoa kärsineen oikeutta saada korvausta aineettomasta vahingosta. Merkittävin yksittäinen parannus lienee lakiin otettava uusi säännös surmansa saaneen läheisen oikeudesta saada korvaus kuolemantapauksesta aiheutuneesta psyykkisestä häiriöstä. Edellytyksenä ei enää olisi, että kuolema on pitänyt aiheuttaa tahallisesti tai törkeästi tuottamuksesta. Tämän lisäksi lakiin otetaan muun muassa uusi korvausaihe ”*särskilda olägenheter*”, laajennetaan oikeutta saada korvausratkaisu uudelleentutkittavaksi sekä selkeytetään rikoksella aiheutetun kärsimyksen korvaamista koskevia säännöksiä. Lisäksi oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta periytyisi laajemmin kuin nykyisin. Myös läheisille sairaalakäynneistä ja vahinkoa kärsineen hoitamisesta aiheutuvia kustannuksia korvattaisiin nykyistä avokätisemmin.

Edellä mainittuja muutoksia lukuun ottamatta korvausaiheet säilyvät ennallaan: henkilövahingon kärsineellä on myös vastaisuudessa oikeus saada korvaus sairaanhoitokustannuksista ja muista kuluista, ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä sekä viasta ja muusta pysyvästä haitasta. Myöskään vallitsevaa lähtökohtaa vahingonkorvauksen määrittämisessä – täyden korvauksen periaatetta – ei uudistuksen yhteydessä muuteta.

3.1.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

3.1.2.1. Kulut

Nykytila

Henkilövahingon kärsineelle korvataan SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan sairaanhoitokustannukset ja muut kulut. Vain välttämättömät kulut korvataan. Vaatimusta tulkitaan tiukemmin sairaanhoitokulujen kuin muiden kulujen osalta.

Kulujen korvaamisessa noudatetaan täyden korvauksen periaatetta. Korvattavia ovat kuitenkin vain vahingosta aiheutuvat lisäkulut, kun taas normaaleja elinkustannuksia ei korvata. Korvauksesta vähennetään vahingon vuoksi, esimerkiksi alentuneiden elinkustannusten johdosta toteutumatta jääneet kulut (rikastumiskielto).

Korvaussummasta vähennetään sairaanhoitokuluista yleisen sosiaalivakuutuksen nojalla saatavat korvaukset. Myös vahinkoa kärsineen saamat muut

edut, joiden osalta maksajalla on takautumisoikeus vahingon aiheuttajaa kohtaan, vähennetään korvausmäärästä.

Vain välttämättömien kulujen korvaaminen merkitsee muun muassa sitä, että vahinkoa kärsineellä ei yleensä ole oikeutta saada korvausta sellaisesta sairaala- tai lääkärihoidosta, joka ylittää yhteiskunnan kustantaman yleisen sairaanhoidon tason. Tällaisestakin hoidosta aiheutuvat kulut voidaan kuitenkin korvata erityistapauksissa, esimerkiksi silloin jos muuta hoitoa ei ole tarjolla tai kalliimpaan hoitoon turvautuminen on lääketieteellisestä tai muusta vastaavasta syystä perusteltua. Korvattaviksi voivat tulla tällöin huomattavan suuretkin kulut.

Myös muut kulut kuin sairaanhoitokustannukset, kuten kohonneet elinkustannukset tai kulut omaisuuden ylläpitämisestä, on korvattava täyteen määräänsä asti. Korvausvelvollisuus koskee vahinkoa kärsineen aikaisemman elämisen tason säilyttämiseksi välttämättömiä kuluja sikäli kuin korvaus iästä ja muusta pysyvistä haitasta ei niitä kata.

Lähtökohtana Ruotsin vahingonkorvausoikeudessa on, että kolmannelle aiheutuvaa vahinkoa ei korvata. Omaisille aiheutuvien kulujen ja muiden taloudellisten menetysten osalta tästä lähtökohdasta on kuitenkin oikeuskäytännössä jonkin verran poikettu. Kulut ja muut taloudelliset menetykset on määrätty korvattavaksi siinä määrin kuin ne voidaan kohdentaa jollain tavalla vahinkoa kärsineeseen.

Sairaalavierailuista akuuttina sairausaikana aiheutuvat kulut, kuten matka- ja hotellikulut ja omaisen ansionmenetys, korvataan melko avokätisesti. Akuutin sairautensa jälkeen korvausta on tuomittu vain tapauksissa, joissa vahinkoa kärsinyt on hengenvaarassa tai vahinkoa kärsinyt on lapsi.

Myös omaisille aiheutuneet taloudelliset menetykset lapsen hoitamisesta on jossain määrin korvattu. Jos esimerkiksi lapsen vanhempi jää kotiin hoitamaan lasta, on ainakin osa vanhemman ansionmenetyksestä korvattu lapsen hoitokuluina.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea katsoi, että seuraavia sairaanhoitokuluja koskevia kysymyksiä tulisi erikseen tarkemmin selvittää:

- onko ja missä määrin kohtuullista, että vahingonkorvausvelvollisuus koskee kustannuksia myös hoidosta, joka ylittää yleisen terveydenhoidon tason;
- tuleeko sosiaalilainsäädännön mukaisten hoitotoimien olla toissijaisia suhteessa vahingonkorvaukseen;
- tuleeko vahingonkorvausvelvollisuuden koskea myös sellaisesta hoidosta aiheutuvia kustannuksia, jonka yhteiskunta on velvollinen antamaan, mutta jota se ei resurssien puutteen vuoksi kykene antamaan.

Komitea toteaa muiden kulujen merkityksen kasvaneen. Komitean mukaan muut kulut tulee vastaisuudessa korvata todellisen määräänsä mukaisesti eikä ehdota siirtymistä kaavamaisiin korvauksiin. Komitea kiinnittää kui-

tenkin toisaalta huomiota siihen, että korvausaiheen nojalla ei tule korvata kuluja, joiden tarkoituksena on hyvittää aineettomia vahinkoja, kuten rajoittuneempaa mahdollisuutta harjoittaa tiettyä vapaa-ajan harrastusta.

Komitean mielestä sairaalakäynneistä omaisille aiheutuvat kulut ja taloudelliset menetykset tulisi korvata nykyistä avokätisemmin. Kulut ja menetykset tulisi korvata akuutin sairausajan jälkeiseltä ajalta myös silloin, kun vahinkoa kärsinyt aikuinen ei ole hengenvaarassa edellyttäen, että vierailut edistävät vahinkoa kärsineen tervehtymistä.

Nykyistä avokätisemmin tulisi korvata myös vahinkoa kärsineen hoitamisesta omaiselle aiheutuvat menetykset. Jos yhteiskunta ei kykene järjestämään hoitoa, tulee omaisen kärsimät taloudelliset menetykset korvata täyteen määräänsä. Erityisestä syystä nämä menetykset tulisi korvata myös siltä osin kuin ne ylittävät ulkopuolisen avun hankkimisesta aiheutuvat kustannukset.

Korvaukset omaisille aiheutuvista kuluista tulee komitean näkemyksen mukaan tuomita vahinkoa kärsineelle, ei suoraan omaiselle.

Muutokset 1.1.2002

Muutetun 5 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan vahinkoa kärsineen oikeus saada korvaus kuluista kattaa kohtuullisessa määrin myös korvauksen vahinkoa kärsineen läheiselle. Lain esitöissä (Prop. 2000/01:68, s. 20) todetaan komiteamietinnön tavoin, että läheiselle sairaalakäynneistä aiheutuvat kulut ja ansionmenetys tulee korvata laajemmin kuin nykyisin. Sama koskee myös vahinkoa kärsineen kotihoidosta aiheutuneita kustannuksia ja ansionmenetystä.

Läheisen käsitettä ei säännöksessä määritellä. Lain esitöiden mukaan läheisellä tarkoitetaan ensisijassa aviopuolisoa, rekisteröityä kumppania, avopuolisoa, lasta ja vanhempia.

3.1.2.2. Ansionmenetys

Nykytila

Henkilövahingon kärsineelle korvataan SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan ansionmenetys. Ansionmenetykseen rinnastetaan elinkeinotulon menetys. Ansionmenetyksenä korvataan pykälän 2 momentin mukaan kahden tulon erotus: tulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi kyennyt ansaitsemaan ilman vahinkotapahtumaa, vähennetään tulo, jonka hän on vahingoittumisesta huolimatta ansainnut tai hänen olisi pitänyt ansaita tai jonka hänen voidaan olettaa vastaisuudessa ansaitsevan. Vahingonkorvaus määritetään siten ns. differenssimenetelmän mukaisesti.

Tulona pidetään ansiotyöstä saatavia kaikenlaisia korvauksia. Arvioitaessa tulojen määrää vahinkotapahtuman jälkeen ja ilman vahingon tapahtumista otetaan huomioon sekä vahinkoa kärsineen yksilölliset olosuhteet ja ominai-

suudet, kuten ikä, asuinpaikka, koulutus ja työkokemus, että yleiset tekijät, kuten työllisyystilanne.

Ansiotuloon rinnastetaan pykälän 3 momentin mukaan kotitaloustyö. Momenttia sovelletaan vain sellaisissa tapauksissa, joissa henkilö ei ollenkaan tee ansiotyötä tai tekee ansiotyötä vain osa-aikaisesti. Ansionmenetyskorvauksen suuruudesta päätettäessä lähtökohtana on tällaisissa tapauksissa ulkopuolisen avun hankkimisesta aiheutuvat kustannukset. Jos vahinkoa kärsinyt on tehnyt kotitaloustöitä päätoimisen ansiotyön ohella, kulut ulkopuolisen avun palkkaamisesta korvataan pykälän 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuina kuluina sikäli kuin muilla perheenjäsenillä ei katsota olevan velvollisuutta kotitöitä suorittaa.

Ansionmenetyskorvauksesta vähennetään sellaiset 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetut korvaukset, joihin vahingon kärsijä on oikeutettu vahinkotapahtuman johdosta. Tällaisia ovat ensinnäkin yleisestä sosiaalivakuutuksesta annetun lain ja työtapaturmavakuutuslain nojalla suoritettavat korvaukset. Toiseksi korvaussummasta vähennetään eläke ja sairausajan palkka, jos sen suorittaa työnantaja tai sen saaminen muutoin perustuu työsuhteeseen. Luvun 4 §:n mukaan vahingonkorvaus ansionmenetyksestä maksetaan joko kertasummana tai elinkorkona. Käytännössä korvaus määrätään yleensä elinkorkona.

Jos vahinkoa kärsinyt on lapsi ja ansiotyön aloittamisajankohta siirtyy vahinkotapahtuman johdosta, mutta lapsi ei ole pysyvästi työkyvytön, vahingonkorvaus määrätään eri tavalla siitä riippuen, viivästyttääkö vahinkotapahtuma meneillään olevaa ammatillista koulutusta vai lapsen koulunkäyntiä. Ensimmäisessä tapauksessa korvataan ansionmenetys, jonka voidaan olettaa syntyvän ammatillisen koulutuksen viivästymisen vuoksi. Jälkimmäisessä tapauksessa puolestaan korvataan vanhemmille aiheutuvat lisäkustannukset viivästyksen ajalta.

Ansionmenetyksen määrä lasketaan myös lasten ja nuorten osalta differenssimenetelmän mukaisesti. Käytännössä on tavallista, että vahingonkorvauksesta päätetään vasta, kun tiedetään, minkä ammatin lapsi tai nuori tulee valitsemaan, koska tällöin on helpompi arvioida lapsen tulotaso vammautuneena.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea katsoo, että nykyiset säännökset ja käytäntö tulee peruslähtökohdiltaan säilyttää ennallaan. Ansionmenetyskorvauksen tulee kuten tähänkin asti vastata sitä todellista menetystä, jonka voidaan arvioida syntyneen kyseessä olevassa yksittäistapauksessa, eikä siitä tule päättää kaavamaisen säännösten mukaan.

Komitea ehdottaa kotitaloustyötä koskevan säännöksen sanamuodon tarkentamista sen selventämiseksi, että säännös koskee vain sellaisia tapauksia, joissa vahinkoa kärsinyt ei ole ollut ollenkaan kodin ulkopuolella ansiotyössä tai on ollut ansiotyössä vain osa-aikaisesti.

Lasten osalta komitea katsoo, että vahingonkorvausratkaisun lykkääminen ammatinvalinnan tekemisen jälkeiseen aikaa ratkaisee valtaosassa tapauksia ongelmat, jotka liittyvät vahingonkorvauksen määrästä päättämiseen. Perusteltua käyttää kaavamaisia korvauksia voisi olla vain tapauksissa, joissa lapsi tai nuori on vammautunut niin vakavasti, että hän ei voi ollenkaan tai voi vain hyvin vähäisessä määrin tehdä ansiotyötä. Tällöin ansionmenetystä laskettaessa voidaan komitean mukaan lähteä tulosta, jonka erityiskoulutusta vailla oleva henkilö keskimääräisesti ansaitsee kokopäiväisellä työllä. Komitea korostaa kuitenkin, että pohjana tulee olla tällainen keskitulo vain, kun yksilöllisten olosuhteiden perusteella ei voida olettaa, että vahinkoa kärsineen tulot olisivat olleet suuremmat ilman vahinkotapahtumaa. Toisaalta komitea katsoo, että vahinkoa kärsineen lapsen tai nuoren sosiaalisen lähiympäristön (vanhempien ja sisarusten ammatin jne.) ei periaatteessa tule vaikuttaa arviointiin.

Komitea ei pidä perusteltuna eron tekemistä ammatillisen koulutuksen ja muun koulutuksen välillä tapauksissa, joissa vahinkotapahtuma viivästyttää työelämään siirtymistä.

Muutokset 1.1.2002

Ansionmenetykskorvausta koskevat säännökset pysyvät ennallaan. Hallituksen mukaan (Prop. 2000/01:68, s. 23) lakiin ei tule ottaa nykyistä yksityiskohtaisempia säännöksiä, vaan yksityiskohtaiset periaatteet tulee vastaisuudessaakin jättää oikeuskäytännön varaan.

Komitean ehdottaman kotitaloustyötä koskevan selvennyksen osalta hallitus (Prop. 2000/01:68, s. 22) katsoi, että säännöstä ei ole tarpeen muuttaa, koska epäselvyyttä säännöksen tarkoituksesta ei ole ottaen huomioon sitä koskevat perustelulausumat. Komitean ehdottaman sanamuodon ei sitä paitsi voida katsoa selventävän säännöksen merkitystä.

Laissa ei ole lapsia ja nuoria koskevaa erityissäännöstä, sillä hallitus katsoi komitean tavoin, että ansionmenetykskorvauksen tulee vastata todellista menetystä, jonka vahinkoa kärsineen voidaan olettaa kärsivän, ja että tämän lähtökohdan tulee koskea myös lapsia ja nuoria (Prop. 2000/01:68, s. 23). Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että sellaisten seikkojen kuin lapsen tai nuoren sosiaalisen ympäristön ei tule periaatteessa vaikuttaa vahingonkorvauksen määrään.

3.1.2.3. Kipu ja särky

Nykytila

Henkilövahingon kärsineellä on SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla oikeus saada korvaus muun muassa kivusta ja särystä. Kivulla ja säryllä tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä epämiellyttävää tunnetta akuuttina sairausaikana. Laissa ei ole säännöksiä kivusta ja särystä tuomittavan korvauksen määräytymisen perusteista.

Korvauksen suuruudesta päätettäessä käytetään nykyisin vakiintuneesti - myös tuomioistuimissa - liikennevahinkolautakunnan vahvistamaa taulukkoa. Taulukon mukaan korvauksena suoritetaan kuukausittainen summa, jonka suuruus riippuu hoitomuodosta (sairaalahoidossa vai ei), hoitoajan pituudesta ja vahinkotyyppistä. Sen sijaan sellaiset seikat kuin vahinkoa kärsineen ikä, sukupuoli, ammatti tai tunneherkkyys eivät ole merkityksellisiä vahingonkorvauksen suuruudesta päätettäessä. Taulukon soveltaminen edellyttää yleensä sitä, että henkilöllä on lääkärintodistus sairaslomasta. Poikkeuksia ovat muun muassa lapset ja eläkeläiset, joiden osalta akuutin sairautensa pituus arvioidaan. Sama koskee myös seksuaalirikosten uhreja.

Liikennevahinkolautakunnan taulukkoa ei käytetä, jos kyse on erittäin vakavista vammoista. Tällöin viasta ja muusta pysyvästä haitasta suoritettavan ns. maksimikorvauksen katsotaan sisältävän myös korvauksen kivusta ja särystä.

Mietintö SOU 1995:33

Vahingonkorvaus kivusta ja särystä tulee komitean mukaan vastaisuudessaakin määrittää kaavamaisesti. Vahingonkorvaukseen määrään vaikuttavat tekijät - hoitomuoto, hoitoajan pituus ja vahinkotyyppi - ovat myös olennaisilta osin perusteltuja.

Liikennevahinkolautakunnan vahvistamaa taulukkoa tulisi komitean mukaan uudistaa siten, että voidaan tarkemmin arvioida paitsi fyysisiä myös psyykkisiä vahinkoja. Normeissa tulisi muun muassa ottaa kantaa siihen, milloin psyykkistä vahinkoa pidetään vakavana, sekä siihen, minkä tyyppinen psykiatrinen hoito oikeuttaa korotettuun korvaukseen. Lisäksi normeissa tulisi selvästi ilmaista, että vaikea psyykkinen häiriötila rinnastetaan voimakkaisiin fyysisiin tuskiin.

Komitea katsoo lisäksi, että on tarpeen tehdä eräitä sekä fyysisiä että psyykkisiä vahinkoja koskevia uudistuksia. Ensinnäkin komitean mielestä ajanjaksoa, jolloin vahinkoa kärsineelle maksetaan taulukon mukaista perussummaa, tulee pidentää, kun kyse on vaikea-asteisesta vahingosta. Komitea kiinnittää huomiota myös siihen, että nykyinen taulukko perustuu siihen, että henkilö on osittain tai kokonaan sairaslomalla. Komitean näkemyksen mukaan lähtökohta on useimmissa tapauksissa perusteltu. Eräissä tapauksissa vahingonkorvauksen määrän tulisi kuitenkin voida perustua akuutin sairautensa kokonaisarviointiin, eikä kaavamaisesti sairasloma-ajan pituuteen.

Lakitekstiin komitea ehdottaa vain sanamuodollista muutosta. Uudella sanamuodolla on tarkoitus nykyistä paremmin kuvata sitä, että korvattava on paitsi fyysinen myös psyykkinen tuska.

Liikennevahinkolautakunnan vuodeksi 2001 vahvistamat korvaustaulukot

Liikennevahinkolautakunta uudisti vuonna 1996 kivun ja säryn korvausta koskevat taulukot komitean esittämien suuntaviivojen mukaisesti. Taulu-

koissa muun muassa rinnastetaan vaikea psyykinen vahinko vaikeaan fyysiseen vahinkoon. Vaikeana psyykkisenä vahinkona pidetään esimerkiksi muistinmenetystä ja sellaisia vaikeita ahdistuskohtauksia, joihin liittyy tunne persoonallisuuden menettämisestä. Kivuliaana hoitona, josta vahinkoa kärsineellä on oikeus saada erityinen korvaus, pidetään muun ohella sellaista psykiatriasta hoitoa, jossa vahinkoa kärsineen mieleen palautuu kiipeitä, pelottavia ja ahdistavia muistoja. Uusissa taulukoissa todetaan myös, että kotihoidon ajalta suoritettavaa korvaussummaa voidaan korottaa vaikeiden psyykkisten tuskien vuoksi.

Vuodeksi 2001 vahvistettujen korvaustaulukkojen mukaan korvaus kivusta ja särystä sairaala-aikana on 4 500 kruunua (2868 markkaa) kuukaudessa, jos kysymys on vaikeasta vahingosta, ja muista vahingoista 3 300 kruunua (2103 markkaa). Jos sairaalahoido jatkuu kauemmin kuin kuusi kuukautta, korvaus on 3 300 kruunua (2103 markkaa) kuukaudessa vahingon vaikeusasteesta riippumatta. Vuoden kuluttua vahinkotapahtumasta korvaus laskee 2 400 kruunuun (1530 markkaa) kuukaudessa. Jos kysymys on muusta kuin sairaalahoidosta, korvaus on 2 000 kruunua (1275 markkaa) kuukaudessa vuoden ajan vahinkotapahtumasta tai siitä, kun sairaalahoido on päättynyt. Tämän ajankohdan jälkeen korvaus laskee 1 100 kruunuun (701 markkaa) kuukaudessa. Erityisten olosuhteiden vuoksi korvauksia voidaan korottaa, enintään kuitenkin 50 %:lla. Kivuliaista hoitotoimenpiteistä suoritetaan erityinen korvaus, joka on suuruudeltaan 190 kruunua (121 markkaa) kultakin hoitokerralta.

Muutokset 1.1.2002

Kipua ja särkyä koskevan SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan sanamuoto muuttuu komitean ehdottamalla tavalla. Sisällöllisesti oikeustila pysyy ennallaan.

Laissa ei olisi vastaisuudessaakaan säännöksiä vahingonkorvauksen määräytymisperusteista. Hallituksen mukaan (Prop. 2000/01:68, s. 24) tuomioistuinten ja eri vahinkolautakuntien tulee vahvistaa nämä perusteet ratkaisukäytännössään. Tärkeä väline tässä työssä ovat erilaiset aputaulukot. Hallitus ei ota yksityiskohtaisesti kantaa komitean näkemyksiin liikennevahinkolautakunnan vahvistamien taulukkojen uudistamisesta. Hallitus toteaa, että näitä taulukkoja on jo monilta osin muutettu komitean ehdottamaan suuntaan ja että hallituksen näkemyksen mukaan aihetta nykyisen korvauskäytännön muuttamiseen ei ole.

3.1.2.4. Vika ja muu pysyvä haitta

Nykytila

Henkilövahingon kärsineelle on SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla oikeus saada korvaus paitsi kivusta ja särystä myös viasta ja muusta pysyvästä haitasta. Vialla ja muulla pysyvällä haitalla tarkoitetaan vahinkotapahtuman pysyviä seurauksia sen jälkeen, kun vahinkoa kärsineen terveydentila on vakiintunut. Vikana korvataan muun muassa ulkonäköön rumen-

tavasti vaikuttavasta vammasta, arvesta, ontumisesta taikka jalan tai käden menettämisestä aiheutuva fyysinen ja psyykinen kärsimys. Korvauksella muusta pysyvästä haitasta hyvitetään puolestaan muita vahinkotapahtuman seurauksia, jotka vaikeuttavat vahinkoa kärsineen mahdollisuuksia selviytyä arkielämästä ja elää täysipainoista elämää. Tällaisina seurauksina voidaan mainita esimerkiksi liikuntarajoittuneisuus, kuulon tai muun aistin menetys tai heikentyminen sekä kykenemättömyys saada lasta.

Laissa ei ole säännöksiä vahingonkorvauksen määräytymisen perusteista. Käytännössä korvauksista päätetään vakuutuskäytännössä kehitettyjen taulukkojen perusteella ja korvaukset ovatkin pitkälti kaavamaisia. Näiden taulukkojen mukaan vahingonkorvauksen määrää riippuu aiheutuneesta lääketieteellisestä invaliditeettiasteesta, vamman laadusta ja vahingonkärsineen iästä.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea ehdottaa SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan sanamuodon muuttamista. Uudella sanamuodolla on tarkoitus nykyistä paremmin kuvata sitä, että säännös koskee myös psyykkisiä haittoja.

Komitea pitää asianmukaisena, että korvaukset viasta ja pysyvästä haitasta määrätään vastaisuudessakin kaavamaisesti. Samoin komitea pitää asianmukaisena nykyisin käytettyjä vahingonkorvauksen määräytymisperusteita. Komitea ei pidä aiheellisena säätää korvauserusteista laissa.

Vakuutuskäytännössä vahvistettuja taulukkoja tulisi komitean näkemyksen mukaan uudistaa. Puutteena on muun muassa, että taulukot eivät kata riittävän monia vahinkotyypppejä.

Liikennevahinkolautakunnan vuodeksi 2001 vahvistamat korvaustaulukot

Korvaus viasta ja pysyvästä viasta on aiheutuneesta invaliditeettiasteesta riippuen 28 200 kruunusta (17 977 markkaa) 734 500 kruunuun (468 243 markkaa), jos vahinkoa kärsinyt on 25-vuotias. Korvaus alenee iän myötä siten, että jos vahinkoa kärsinyt on vahinkohetkellä 90-vuotias, korvaus on invaliditeettiasteesta riippuen 2 900 kruunusta (1 848 markkaa) 75 700 kruunuun (48 220 markkaa).

Liikennevahinkolautakunta on lisäksi vahvistanut erillisen taulukon kosmeettisista haitoista määrättävistä korvauksista. Korvausten suuruuteen vaikuttaa vamman sijainti, vahinkoa kärsineen ikä sekä vamman laatu. Jos vahinkoa kärsinyt on 25-vuotias vammautuessaan, korvaus vaihtelee vamman sijainnista ja laadusta riippuen 2 500 kruunusta (1 593 markkaa) 288 200 kruunuun (183 727 markkaa). Korvaussumma on 10 % edellä mainitusta summasta, jos vahinkoa kärsinyt on 90-vuotias. Korvaukset amputaatiosta aiheutuvasta kosmeettisesta haitasta määrätään erityisen taulukon mukaisesti.

Muutokset 1.1.2002

SkL:n 5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan sanamuoto muuttuu komitean ehdottamalla tavalla. Sisällöllisesti oikeustila jää ennalleen: muun muassa korvauksen määräytymisperusteet jäävät vastaisuudessaakin oikeus- ja vakuutuskäytännön varaan.

3.1.2.5. Erityiset haitat

Nykytila

Korvausaiheen "*olägenheter i övrigt*" nojalla korvataan sekä taloudellisia että aineettomia vahinkoja. Pääasiallisena tarkoituksena on hyvittää vahinkotapahtumasta aiheutuvia pysyviä seurauksia. Muina haittoina pidetään lähinnä seuraavia seurauksia:

- vahingosta aiheutuva yleinen haitta työelämässä ja lisäponnistus, jota ylläpitäminen normaaliin työsuoritukseen edellyttää;
- riski pienehköstä tulojen menettämisestä sen vuoksi, että henkilö joutuu olemaan satunnaisesti poissa työstä vamman aiheuttaman väsymyksen vuoksi;
- riski ylimääräisten tulojen, esim. ylityökorvausten menettämisestä;
- pienessä määrin kohonneet elinkustannukset, kuten matka- ja vaatekustannukset;
- taloudellista merkitystä omaavan vapaa-ajan harrastuksen menetys, esim. työ vapaa-ajan asunnolla;
- kotitöiden suorittamisen edellyttämä ylimääräinen ponnistus.

Laki ei sisällä säännöksiä korvauksen määräytymisperusteista. Käytännössä korvauksen suuruus määrätään yleensä liikennevahinkolautakunnan vahvistaman ns. ABC-mallin mukaisesti. Malli koskee sekä kuluja että muita haittoja. Mallia sovelletaan, jos vahinkoa kärsineen lääketieteellinen invaliditeettiaste on vähintään 10 %. Korvauksen määrästä mallin mukaisesti päätettäessä otetaan huomioon kunkin tapauksen yksilölliset piirteet. Jos haitta-aste on pienempi kuin 10 %, määrätään korvaus kaavamaisemmin lääketieteellisen haitta-asteen perusteella.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea ehdottaa, että alle 15 %:n invaliditeettiasteen omaaville henkilöille suoritettavat kaavamaiset korvaukset tuomittaisiin vastaisuudessa vikana ja muuna pysyvänä haittana ja että tätä korvausaihetta koskevia taulukkoja sen vuoksi korotettaisiin.

Muut haitat -korvausaihe muutettaisiin erityisiksi haittoiksi (*särskilda olägenheter*). Erityisinä haittoina korvattaisiin lähinnä vahingosta aiheutuva yleisluonteinen haitta työelämässä sekä vaadittava lisäponnistelu. Erityistapauksissa erityisenä haittana voitaisiin korvata myös kotitöiden edellyttämä

lisäponnistelu ja rajoittuneemmat harrastusmahdollisuudet. Uuden korvausaiheen piiriin eivät sitä vastoin kuuluisi kohonneet elinkustannukset eivätkä vähäiset tulonmenetykset, vaan ne korvattaisiin joko kuluina tai ansionmenetyksenä.

Muutokset 1.1.2002

Muut haitat –korvausaihe poistuu laista, ja tilalle tulee sitä suppeampi erityiset haitat – korvausaihe. Korvausaihe vastaa pääpiirteissään komitean ehdotusta: korvausaiheen nojalla korvataan ainoastaan aineettomia vahinkoja, korvauksia on tarkoitus yleensä tuomita vain tapauksissa, joissa vahinkotahtumasta on aiheutunut vakava invaliditeetti, ja korvausmääristä päätehtään kunkin tapauksen yksilöllisten olosuhteiden perusteella.

3.1.3. Korvaukset kuoleman johdosta

3.1.3.1. Hautauskulut ja muut kulut

Nykytila

Jos henkilövahinko on johtanut kuolemaan, korvataan SkL:n 5 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan hautauskulut ja kohtuullisessa määrin muut kuolemasta aiheutuvat kulut. Korvausvelvollisuus käsittää vahinkoa kärsineen ikään, taloudellisiin edellytyksiin ja sosiaalisiin olosuhteisiin nähden kohtuulliset hautauskulut. Korvaus hautauskuluista suoritetaan sille, joka on tosiasiallisesti ne maksanut.

Muita kuolemasta aiheutuvia kuluja korvataan kohtuulliseen määrään asti. Tyypillisesti korvattavia kuluja ovat esimerkiksi suruvaatteet ja matkakulut hautajaisiin. Korvausvelvollisuus koskee vain vainajan läheisille aiheutuneita kuluja. Tällaisina on oikeuskäytännössä pidetty aviopuolisoa, lapsia, vanhempia ja samassa taloudessa asuvia sisaruksia. Lisäksi on luultavaa, että läheisinä nykyisin pidettäisiin myös avopuolisoa ja rekisteröityä kumppania. Joissakin tapauksissa korvausvelvollisuuden on katsottu koskevan myös kuolinpesän selvittämisestä ja hautajaisten järjestämisestä aiheutuneita matkakuluja, tulonmenetystä ja ajanhukkaa.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea katsoo, että 5 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohtaa ei ole tarvetta muuttaa, koska lainkohtaa on tulkittu oikeuskäytännössä vahingonkärsijän kannalta edullisesti (korvausvelvollisuus kattaa esim. matkat hautajaisiin kaukaisistakin maista) ja tämän kehityksen oletetaan jatkuvan ilman säännöksen uudistamistakin.

Muutokset 1.1.2002

Hautauskulujen ja muiden kuolemasta aiheutuvien kulujen korvaamista koskevat säännökset pysyvät ennallaan.

3.1.3.2. Elatuksen menetys

Nykytila

Korvausta elatuksen menetyksestä maksetaan SkL:n 5 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan ja 2 momentin mukaan niille, joilla lain mukaan oli oikeus saada elatusta vainajalta tai jotka muutoin olivat riippuvaisia hänen elatuksestaan. Edellytyksenä korvauksen saamiselle on, että elatusta tosiasiallisesti suoritettiin kuolemantapauksen sattuessa tai että sitä olisi suoritettu lähitulevaisuudessa. Elatukseen rinnastetaan kotitaloustyö.

Lähtökohtana korvauksen suuruudesta päätettäessä on, että korvauksen tulee turvata entisenlaisen elintason säilyminen. Korvausta tuomitaan kuitenkin vain sikäli kuin se on kohtuullista huomioon ottaen korvauksensaajan kyky ja mahdollisuudet elättää itse itsensä. Arvioitaessa elatuskykyä ja -mahdollisuuksia otetaan huomioon ensinnäkin mahdollisuudet ansaita tuloja työllä. Lisäksi otetaan huomioon korvauksensaajan muulta henkilöltä kuin vainajalta – esim. toiselta vanhemmalta – saama elatus, korvauksensaajan omaisuus ja korvauksensaajan kuoleman vuoksi saamat eräät vakuutuskorvaukset.

Liikennevahinkolautakunnan soveltamiskäytännössä jälkeenjääneen elatuksen tarve arvioidaan tietyksi prosentiksi perheen tuloista. Koska perheen taloudellisia olosuhteita on vaikea selvittää, liikennevahinkolautakunta on jo pitkään käyttänyt kaavamaisia taulukkoja vahingonkorvauksen määrittämiseen. Näiden taulukoiden mukaan puolison elatustarpeen katsotaan olevan normaalisti 50—60 % perheen tuloista. Lapsille suoritettava normaalikorvaus on 18 000 kruunua (11 475 markkaa) vuodessa ja molempien vanhempien kuollessa 36 000 kruunua (22 950 markkaa).

Mietintö SOU 1995:33

Komitean tehtävänä oli tutkia, onko taulukkojen käyttäminen sopusoinnussa sen periaatteen kanssa, että jälkeenjääneelle tulee turvata entisenlainen elintaso. Komitea katsoi taulukkojen olevan asianmukaisia. Lisäksi komitea kiinnitti huomiota siihen, että erikseen tulisi harkita kysymystä elatuksen menetyksestä tuomittavan vahingonkorvauksen ja yksityisen tapaturma- tai henkivakuutuksen nojalla maksettavien korvausten yhteensovittamisesta.

Muutokset 1.1.2002

Elatuksen menetyksen korvaamista koskevat säännökset pysyvät ennallaan.

3.1.3.3. Läheiselle aiheutunut psyykkinen häiriö

Henkilövahinkona korvattavaa vahinkoa on muun muassa surmansa saaneen läheiselle mielenterveyden häiriönä ilmenevä henkilövahinko. Oikeuskäytännössä vahinkoa kärsineellä on katsottu olevan oikeus korvaukseen silloin,

kun hänen psyykkisen tilansa häiriintyminen on johtunut siitä, että hän on ollut läsnä läheisen henkilön kuolemaan johtaneessa tilanteessa (NJA 1971, s. 78). Erikseen ei ole ratkaistu kysymystä siitä, voiko muulle kuin uhrin läheiselle henkilölle syntyä psyykkisen häiriön perusteella oikeus korvaukseen kuvatus kaltaisessa tilanteessa.

Ruotsin vahingonkorvauslain on vakiintuneesti katsottu koskevan ainoastaan välittömän vahingon korvaamista. Merkittävä poikkeus tähän pääsääntöön tehtiin kuitenkin vuonna 1993 kahdessa Ruotsin korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä (NJA 1993, s. 41 I ja II). Molemmissa tapauksissa oli kysymys alaikäisten lasten poikkeuksellisen raa'asta surmaamisesta. Surmansa saaneiden lasten lähiomaisten psyykkinen terveydentila oli häiriintynyt heidän saatuaan kuulla surmista. Korkein oikeus hyväksyi läheisten korvausvaatimukset todeten, että surmansa saaneen läheisille aiheutuvia psyykkisiä häiriöitä voidaan pitää tahallisen surmaamisen tyypillisenä ja läheisenä seurauksena. Korkein oikeus katsoi kohtuullisuussyiden edellyttävän vahinkojen korvaamista, vaikka läheisille aiheutuneet välilliset vahingot eivät pääperiaatteen mukaan kuulu vahingonkorvauslain nojalla korvattaviin vahinkoihin. Korvaus tuomittiin molemmissa tapauksissa lain 5 luvun 1 §:n nojalla rinnastamalla läheisten kärsimä psyykkinen vahinko lainkohdassa tarkoitettuun kipuun ja särkyyn.

Ennakkopäätöksessään NJA 1996, s. 377 korkein oikeus tuomitsi surmansa saaneen 11-vuotiaan pojan vanhemmille ja sisarelle maksettavaksi korvauksen psyykkisestä vahingosta, vaikka pojan kuolemaa ei ollut aiheutettu tahallisesti vaan törkeästä huolimattomuudesta. Poika oli jalkakäytävällä leikkiessään joutunut alkoholin vaikutuksen alaisena olleen henkilön kuljetaman auton yliajamaksi ja kuollut välittömästi. Hänen sisarensa oli ollut paikalla onnettomuuden sattuessa, äiti oli tullut paikalle välittömästi onnettomuuden jälkeen ja isä ennen kuin pojan ruumis oli kuljetettu pois onnettomuuspaikalta. Ennakkopäätöksessä NJA 1999, s. 632 oli kysymys läheisen oikeudesta vahingonkorvaukseen, kun kuolema oli aiheutettu muusta kuin törkeästä huolimattomuudesta. Korkeimman oikeuden enemmistö katsoi, että oikeutta korvaukseen ei ole.

Ennakkopäätösten perusteella voidaan todeta, että tahallisen tai törkeän huolimattoman teon seurauksena surmansa saaneen läheisillä on oikeus korvaukseen psyykkisestä häiriöstä, joka kuolemasta on aiheutunut. Yleensä välillinen vahinko jää kuitenkin edelleen vahingonkorvauslakiin perustuvan korvausvelvollisuuden ulkopuolelle. Korvaukseen oikeutettuna läheisenä henkilönä on oikeuskäytännössä pidetty uhrin vanhempia ja samassa taloudessa asunutta sisarta, uhrin avopuolisoa ja avopuolison lasta. Keskeistä korvaukseen oikeutettujen piirin määrittelyssä ei ole ollut sukulaisuussuhde vaan se, miten läheinen suhde uhrilla on tosiasiallisesti ollut korvausta vaatineeseen henkilöön.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea ehdottaa, että kuolemaan johtaneita henkilövahinkoja koskevaan SkL:n 5 luvun 2 §:ään lisättäisiin nimenomainen säännös surmansa saaneen

erityisen läheiselle henkilölle aiheutuneen psyykkisen häiriön korvattavuudesta. Henkilövahingoksi katsottava mielenterveyden häiriö, jonka läheiselle voidaan osoittaa aiheutuneen, olisi ehdotetun säännöksen nojalla korvattavaa vahinkoa riippumatta siitä, perustuuko korvausvelvollisuus tahallisuuteen, huolimattomuuteen vai tuottamuksesta riippumattomaan ankaraan vastuuseen.

Läheisen oikeudesta korvaukseen vakavan loukkaantumisen yhteydessä ei ehdoteta erikseen säädettäväksi. Tämä ei kuitenkaan komitean mukaan esitäisi tuomitsemasta yksittäistapauksissa korvausta läheiselle aiheutuneesta vahingosta myös tällaisessa tapauksessa.

Muutokset 1.1.2002

SkL:n 5 luvun 2 §:n 1 momenttiin lisätään uusi 3 kohta surmansa saaneen läheiselle aiheutuneen henkilövahingon korvattavuudesta. Säännös vastaa komitean ehdotusta. Hallitus totesi vielä (Prop. 2000/01:68, s. 37), että surmansa saaneen läheiselle aiheutuneesta psyykkisestä häiriöstä suoritettava korvaus on usein määrätty kaavamaisesti 25 000 kruunuksi (15 937 markkaa).

3.1.4. Vahingonkorvausoikeuden siirtyminen perillisille

Nykytila

Oikeus korvaukseen taloudellisesta vahingosta siirtyy perillisille siltä osin kuin vaatimus koskee aikaa ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa. Näin on myös tapauksissa, joissa korvausratkaisua ei ole tehty ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa.

Aineettoman vahingon osalta tilanne on erilainen. Oikeus vahingonkorvaukseen siirtyy perillisille vain, jos vahingonkorvaus on vahvistettu joko tuomilla tai sopimuksella ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea ehdottaa, että oikeus korvaukseen henkilövahinkoon liittyvästä aineettomasta vahingosta ja korvaukseen rikoksesta johtuvasta kärsimyksestä siirtyisi perillisille, jos vahingonkärsinyt on ennen kuolemaansa vaatinut korvausta vahingoista. Uusi säännös vastaisi muiden Pohjoismaiden käytäntöä.

Muutokset 1.1.2002

SkL:n 6 lukuun lisätään uusi 3 §, jonka mukaan oikeus saada korvaus aineettomasta vahingosta raukeaa, jos vahinkoa kärsinyt kuolee ennen korvausvaatimuksen esittämistä. Säännös vastaa komitean ehdotusta.

3.1.5. Vahingonkorvauksen uudelleenarvointi

Nykytila

SkL:n 5 luvun 5 § sisältää säännöksen korvausratkaisujen uudelleenarvoinnista. Säännöstä sovelletaan korvaukseen ansionmenetyksestä tai eläkkeenmenetyksestä, ei sen sijaan esimerkiksi kuluista tai aineettomasta vahingosta annettuun korvausratkaisuun.

Uudelleenarvointi voidaan suorittaa joko vahinkoa kärsineen tai vahingonkorvausvelvollisen aloitteesta. Uudelleenarvoinnin suorittaminen edellyttää, että vahingonkorvausratkaisun perusteena olleet olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet. Olosuhteiden muutoksen tulee olla tapahtunut vahinkoa kärsineen olosuhteissa, pelkästään vahingonkorvausvelvollisen olosuhteissa tapahtunut muutos ei oikeuta korvausratkaisun uudelleen tarkintaan.

Uudelleenarvointi voi johtaa elinkorkona suoritettavan vahingonkorvauksen alentamiseen tai korottamiseen. Kertasummana suoritettua vahingonkorvausta voidaan sen sijaan uudelleenarvoinnin johdosta vain korottaa.

Mietintö SOU 1995:33

Komitea pitää tarpeellisena, että SkL:n 5 luvun 5 § laajennettaisiin koskemaan myös korvauksia kuluista ja aineettomasta vahingosta. Uudelleenarvointi aineettomien vahinkojen osalta voisi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos vahingon lääketieteelliset vaikutukset on arvioitu väärin. Muilta osin komitea pitäisi pykälän sisällöllisesti ennallaan.

Muutokset 1.1.2002

SkL:n 5 luvun 5 § laajennetaan koskemaan myös korvausta kuluista ja henkilövahinkoon liittyvästä aineettomasta vahingosta. Lisäksi pykälän sanamuotoa selvennetään siten, että säännös koskee myös tilannetta, jossa vahingonkorvausvaatimus on alun perin kokonaan hylätty.

Eräät lausunnonantajat korostivat nopean, lopullisen korvausratkaisun tärkeyttä, jotta muun muassa vakuutusyhtiöt eivät joutuisi varautumaan mahdollisiin lisäkorvausvaatimuksiin. Hallituksen mukaan (Prop. 2000/01:68, s. 39) esitetyt vasta-argumentit eivät kuitenkaan ole niin merkittäviä, että muutosta ei tulisi toteuttaa, erityisesti koska uudelleenarvointi olisi mahdollista vain poikkeustapauksissa. Myöskään voimassa oleva säännös ei ole käytännössä aiheuttanut sanottavia ongelmia.

3.1.6. Korvaus kärsimyksestä

3.1.6.1. Yleistä

Kärsimyksen korvaamisesta säädetään SkL:n 1 luvun 3 §:ssä. Pykälän mukaan henkilövahinkoa koskevia säännöksiä sovelletaan kärsimykseen, joka aiheutetaan henkilökohtaista vapautta tai rauhaa loukkaavalla rikoksella, posti- tai puhelinsalaisuuden rikkomisella, kirjeen tai muun viestin luvottomalla avaamisella, salakuuntelulla, syrjinnällä, kunnianloukkauksella tai muulla vastaavalla rikoksella. Yhteistä rikoksille on se, että ne loukkaavat jollakin tavoin rikoksen uhrin ihmisarvoa tai yksityiselämää.

Vahingonkorvauksella on tarkoitus hyvittää rikoksella aiheutettu yksityisyyden loukkaus. Lisäksi korvauksen tarkoituksena on hyvittää rikoksesta aiheutuvia kielteisiä tunteita, kuten pelkoa, nöyryytystä ja häpeää, siltä osin kuin kyse ei ole lääketieteellisesti osoitettavissa olevasta psyykkisestä häiriöstä. Tarkoituksena on myös antaa vakavan rikoksen uhrille mahdollisuus tehdä tarvittavia muutoksia elämäntilanteeseensa rikoksesta toipuakseen.

Jos SkL:n 1 luvun 3 §:ssä tarkoitettulla rikoksella on aiheutettu henkilövahinko, vahinkoa kärsineellä on oikeus korvaukseen paitsi kärsimyksestä myös kivusta ja särystä sekä viasta ja muusta pysyvästä haitasta.

3.1.6.2. Rikos vahingonkorvauksen edellytyksenä

Nykytila

Vahingonkorvauksen saaminen SkL:n 1 luvun 3 §:n nojalla edellyttää, että vahinko on aiheutettu säännöksessä yksilöidyllä rikollisella teolla. Vahingonkorvauksen tuomitseminen ei edellytä, että vahingonaiheuttaja olisi tuomittu rikoksesta rangaistukseen. Merkitystä ei ole myöskään sillä, onko syyteoikeus vanhentunut tai onko tekijä ikänsä tai mielentilansa vuoksi rikosoikeudellisesti vastuussa.

Mietintö SOU 1992:84

Sitä, että vahingonkorvauksen tuomitsemisen edellytyksenä on rikos, on oikeuskirjallisuudessa kritisoitu. On esitetty muun muassa, että kriteerin poistaminen helpottaisi kantajan asemaa oikeudenkäynnissä: riittäisi, että kantaja todistaa vahingon aiheuttajan menetelleen huolimattomasti, vaikka rikos edellyttäisi tahallisuutta.

Komitea harkitsi vaihtoehtona rikos-kriteerille Tanskan lainsäädännössä esiintyvää oikeudenvastaisuuden (*rättsstridig*) käsitettä, mutta totesi sen tarkan merkityksen olevan epäselvä. Epäselvän käsitteen käyttöönottoaminen johtaisi tuomioistuinten harkintavallan lisääntymiseen, mitä komitea ei pitänyt suotavana. Kaiken kaikkiaan komitea totesi, että vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksiä ei ole perusteltua muuttaa tältä osin. Erikseen voidaan haluttaessa harkita sitä, onko vahingonkorvausvelvollisuus syytä laa-

jentaa koskemaan myös joitakin sellaisia yksityisyyden loukkauksia, jotka eivät ole rikoksia.

Muutokset 1.1.2002

Korvattavuuden edellytyksenä on vastaisuudessaakin, että vahinko on aiheutettu tietynlaisia oikeushyviä loukkaavalla rikoksella. Etuna on hallituksen mukaan (Prop. 000/01:68, s. 48) tällöin muun muassa se, että korvausvelvollisuus rajoittuu lainsäätäjän moitittaviksi katsomiin tekoihin.

3.1.6.3. Korvausvelvollisuuden perustavat rikokset

Nykytila

SkL:n 1 luvun 3 §:n nojalla korvataan henkilökohtaista vapautta tai rauhaa loukkaavalla rikoksella, posti- tai puhelinsalaisuuden rikkomisella, kirjeen tai muun viestin luvattomalla avaamisella, salakuuntelulla, syrjinnällä, kunnianloukkauksella tai muulla vastaavalla rikoksella aiheutettu kärsimys.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että lainkohta koskee pääasiallisesti vain tahallisia rikoksia. Poikkeuksellisesti sitä voidaan kuitenkin soveltaa myös törkeästä huolimattomuudesta tehtyihin rikoksiin. Näin voidaan tehdä, jos tekoon liittyvät olosuhteet ovat niin raskauttavat, että menettely on lähellä tahallisuutta.

Lain esitöissä ja oikeuskäytännössä on katsottu, että seuraavilla rikoksilla aiheutettu kärsimys oikeuttaa korvaukseen:

- Henkilöön kohdistuvista rikoksista murhan ja tapon yritys, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely ja törkeä ruumiinvamman tuottamus.
- Vapauteen kohdistuvista rikoksista ihmisryöstö, vapaudenriisto, heitteillepano ja pakottaminen.
- Rauhaan kohdistuvista rikoksista laitton uhkaus, kotirauhan rikkominen ja kotirauhan häiritseminen. Rauhaan kohdistuvia ovat myös pykälässä erikseen mainitut posti- ja puhelinsalaisuuden rikkominen, kirjeen tai muun viestin luvaton avaaminen ja salakuuntelu.
- Avioliittolain tai lähestymiskieltoa koskevan lain nojalla annetun kiellon rikkominen.
- Kaikki kunnianloukkausrikokset.
- Seksuaalirikoksista raiskaus ja törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen, seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Lapseen kohdistuvaa haureutta tai sukurutsaa jälkeläisen tai sisarusen kanssa ei voida lain esitöiden mukaan pitää vapauteen kohdistuvina rikoksina ja vain poikkeuksellisesti rauhaan kohdistuvina. Tuomioistuinkäytäntöä näiden rikosten osalta ei ole, mutta rikosvahinkolautakunta on sitä vastoin joissakin tapauksissa myöntänyt vahingonkorvausta sukurutsalla aiheutetusta kärsimyksestä. Paritusta ei pidetä pykälässä tarkoitettu rikoksena, törkeän parituksen osalta kysymys on avoin.
- Omaisuusrikoksista ryöstö ja törkeä ryöstö. Myös kiristys voi sisältää rauhaa rikkovia elementtejä ja siten oikeuttaa vahingonkorvaukseen kärsimyk-

sestä. Pykälässä tarkoitettuja rikoksia eivät sitä vastoin ole petos, kavallus tai varkaus (asuntomurroista jäljempänä).

- Yleisvaaralliset rikokset, kuten tuhotyö, kaappaus ja yleisvaaran tuottamus. Oikeus vahingonkorvaukseen on kuitenkin lähinnä vain konkreettiseen vaaraan joutuneella.
- Perätön lausuma tuomioistuimessa.
- Väärä ja todistamaton syyte tai ilmianto ja todistusaineiston vääristeleminen.
- Rikoksista yleistä järjestystä vastaan laitton syrjintä, joka on myös erikseen mainittu pykälässä. Kiihotus kansanryhmää vastaan on pykälässä tarkoitettu rikos vain silloin, jos teko täyttää myös kunnianloukkauksen tunnusmerkistön.
- Rikoksista viranomaista vastaan virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, virkamiehen vastustaminen ja haitanteko virkamiehelle.
- Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (rikosvahinkolautakunnan käytännössä).
- Virkarikoksista vaitiolovelvollisuuden rikkominen ja muut rikokset, joiden suojelukohteena voidaan katsoa olevan yksittäisen henkilön integriteetti.

Jos asuntoon on tunkeuduttu ilman varastamistarkoitusta, kysymys on kotirauhan rikkomisesta, jolla aiheutettu kärsimys perustaa vahingonkorvausvelvollisuuden. Rikosvahinkolautakunta on katsonut asuntomurron oikeuttavan korvauksen saamiseen myös silloin, jos kysymys on murtautumalla tehdystä törkeästä varkaudesta ja uhri on yllättänyt tekijän verekseltään tai hän on piiloutunut murron ajaksi. Avoinna on sitä vastoin kysymys, onko asuntomurron kohteeksi joutuneella henkilöllä oikeus korvaukseen asunnon tuhoamisesta aiheutuneesta shokista ja järkytyksestä myös silloin, kun hän ei ole ollut itse paikalla. Alioikeuskäytännössä korvauksia on tuomittu, mutta asiasta ei ole korkeimman oikeuden ratkaisua.

Mietintö SOU 1992:84

Komitea katsoo, että vahingonkorvausvelvollisuus tulee vastaisuudessaakin rajoittaa rikoksiin, jotka loukkaavat vahinkoa kärsineen yksityiselämää tai ihmisarvoa. Komitean mukaan voimassa olevan pykälän sanamuotoa tulee kuitenkin selkeyttää ja yksinkertaistaa.

Muutokset 1.1.2002

Henkilö, joka loukkaa rikoksella vakavasti toisen henkilöä (*person*), vapautta, rauhaa tai kunniaa, on uuden SkL:n 2 luvun 3 §:n mukaan velvollinen korvaamaan loukkauksen aiheuttaman vahingon. Oikeustila pysyy siis sisällöllisesti ennallaan.

3.1.6.4. Korvauksen määräämisen perusteet

Nykytila

Laissa ei ole säännöksiä vahingonkorvauksen määräytymisen perusteista. Korvauksen määrästä päättäminen perustuukin ensisijassa tuomioistuimen

arvioon aiheutuneen kärsimyksen asteesta. Lain esitöissä ja sittemmin oikeuskäytännössä on katsottu, että kärsimyksen määrän arvioinnin tulee perustua vallitseviin eettisiin ja sosiaalisiin arvostuksiin. Ensisijaisesti kysymys on siis objektiivisesta arvioinnista, vaikka vahinkoa kärsineen subjektiivisillekin kokemuksille voidaan antaa merkitystä.

Oikeuskäytännössä on kärsimyksen määrää arvioitaessa tavallisesti kiinnitetty huomiota seikkoihin, jotka liittyvät tekoon, tekijän ja uhrin henkilöön, tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen sekä ulkoisiin olosuhteisiin. Lisäksi seikoilla, joilla on merkitystä teon rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta, on usein vaikutusta myös vahingonkorvauksen määrään.

Oikeuskäytännössä on muun muassa seuraavien seikkojen katsottu lisänneen seksuaalirikoksesta aiheutunutta kärsimystä:

- tekoon sisältyvät sadistiset tai muut erityisen loukkaavat piirteet;
- usea tekijä;
- rikoksen kuvaaminen;
- usea teko pidemmän ajan kuluessa;
- teon kohdistuminen puolustuskyvyttömään henkilöön, kuten lapseen tai vammaiseen;
- tekijän ja rikoksen uhrin välisen sukulaisuus- tai muun riippuvuussuhteen hyväksikäyttö;
- uhrille aiheutuneet psyykkiset häiriöt, esimerkiksi nukahtamisvaikeudet, painajaiset, pimeän pelko, itsemurhan yritys tai muu itsetuhoinen käyttäytyminen.

Toisaalta seuraavien olosuhteiden on eräissä yksittäisissä tuomioissa katsottu vähentäneen kärsimystä:

- rikos on kohdistunut prostituoituun;
- tekijä on ollut uhrin tuttava ja uhri on vapaaehtoisesti mennyt tekijän asuntoon;
- seksuaalisuhde oli alkanut tyttären aloitteesta.

Tuomioistuimet ovat kiinnittäneet huomiota pitkälti samantyyppisiin seikkoihin arvioidessaan väkivaltarikoksista aiheutuvaa kärsimystä. Tällaisia ovat esimerkiksi teon toistuminen useita kertoja ja erityistä välinpitämättömyyttä tai julmuutta osoittava tekotapa. Erityisen loukkaavaksi katsotaan aina toisen henkeen kohdistuva rikos. Tuomioistuimet ovat kiinnittäneet huomiota myös teon ulkoisiin olosuhteisiin. Kärsimystä lisäävänä on pidetty toisaalta esimerkiksi sitä, että teko on tapahtunut uhrin kotona, ja toisaalta taas teon tapahtumista yleisellä paikalla. Teon kohdistumista lapseen tai muuhun puolustuskyvyttömään henkilöön on pidetty myös kärsimystä lisäävänä seikkana.

Korvauksen määrään voivat vaikuttaa myös rikoksesta itse tekohetken jälkeen aiheutuneet kielteiset tunteet. Eräissä oikeustapauksessa on otettu esimerkiksi huomioon työtovereiden ja muun lähiympäristön uhuriin kohdistama loukkaava kohtelu oletetun HIV-tartunnan vuoksi.

Keskeinen merkitys väkivaltarikoksesta tuomittavan korvauksen määrästä päätettäessä on ollut myös vahinkoa kärsineen omalla käyttäytymisellä. Rikosvahinkolautakunta ja vastuuvakuutuksen henkilövahinkolautakunta ovat useissa ratkaisuisaan katsoneet provosoinnin jopa kokonaan poistavan oikeuden saada korvausta. Sama koskee sellaisia tilanteita, joissa vahinkoa kärsinyt on vapaaehtoisesti puuttunut meneillään olevaan tappeluun.

Oikeuskäytännössä on kunnianloukkausrikoksella aiheutetun kärsimyksen määrää arvioitaessa otettu ensisijaisesti huomioon loukkaavien tietojen sisältö ja levitystapa. Mitä vakavampia tiedot ovat ja mitä useampi ihminen on voinut saada ne tietoonsa, sitä enemmän kärsimystä katsotaan aiheutuneen. Kärsimystä lisäävänä tekijänä on pidetty myös sitä, että henkilö on johtavassa asemassa tai harjoittaa toimintaa, jonka vuoksi hän on erityisen altis loukkaaville puheille.

Mietintö SOU 1992:84

Komitea katsoo vallitsevan käytännön mukaisesti, että kärsimyksen määrää on arvioitava ensisijaisesti objektiivisten seikkojen valossa. Erityistapauksissa tosin voidaan merkitystä antaa myös subjektiivisille kokemuksille.

Komitea tukee myös vakiintunutta periaatetta, jonka mukaan tekijän syyllisyyden asteen ei tule sinänsä vaikuttaa vahingonkorvauksen määrään. Syyllisyyden aste tulee ottaa huomioon vain, jos se on vaikuttanut kärsimyksen määrään. Toinen periaatteellinen kysymys, jota komitea harkitsi, on vahingonkärsineen oman käyttäytymisen vaikutus. Jos vahingonkärsinyt on provosoinut tekijää, myötävaikuttanut vahingon syntymiseen tai hyväksynyt tietoisesti riskin, vahingonkärsineellä ei komitean mielestä ole ollenkaan oikeutta vahingonkorvaukseen tai hänellä on oikeus vain normaalia pienempään korvaukseen.

Kärsimyksen suuruuteen voi vaikuttaa myös vahingonkärsineen asema. Tiettyihin ammatteihin, esimerkiksi poliisin tai vartijana toimimiseen, sisältyy jonkin asteisen loukkaavan kohtelun sietäminen ilman, että se oikeuttaisi vahingonkorvauksen. Myös ulkoisilla olosuhteilla voi komitean näkemyksen mukaan olla merkitystä vahingonkorvauksen määrästä päätettäessä. Esimerkiksi yksinäisellä paikalla tapahtuvaa pahoinpitelyä voivat uhrin pitää uhkaavampana kuin yleisellä paikalla tapahtuvaa. Teon kohdistuminen puolustuskyvyttömiin henkilöihin, esimerkiksi lapsiin tai vanhuksiin lisää myös lähtökohtaisesti loukkauksen vakavuutta ja siten kärsimyksen määrää.

Toisaalta komitea mainitsee osapuolten taloudelliset olosuhteet esimerkkinä seikasta, joka ei yleensä vaikuta aiheutuneen kärsimyksen määrään.

Seksuaalirikosten skaalan komitea toteaa olevan laaja. Valtaosa seksuaalirikoksista on omiaan aiheuttamaan keskimääräistä suurempaa kärsimystä, mutta toisaalta on myös seksuaalirikoksia, joiden ei voida katsoa aiheuttavan merkittävää kärsimystä. Esimerkkinä komitea mainitsee itsensä paljastelun. Erityisten loukkaavien piirteiden sisältyminen tekoon tulee vaikuttaa korottavasti vahingonkorvauksen määrään. Loukkaavuutta arvioitaessa tulee

ottaa huomioon muun muassa teon laatu ja sen kesto, onko vahingonkärsinyt ollut vangittuna ja onko teko aiheuttanut vakavia vammoja. Vahingonkorvauksen määrään korottavasti tulee vaikuttaa myös esimerkiksi se, että tekijöitä on ollut useita, ja se, että vahingonkärsineellä on ollut syytä pelätä tulevaisuutta raskaaksi tai saavansa HIV-tartunnan.

Lapseen kohdistuva seksuaalirikos on aina luonteeltaan vakava yksityisyyden loukkaus. Loukkauksen vakavuus ei komitean näkemyksen mukaan välttämättä riipu lapsen iästä vaan ennemminkin tämän sosiaalisesta ja henkisestä kypsyystasosta. Tavanomaista on, että tekijä käyttää fyysisen pakon sijasta hyväkseen sitä riippuvuus- tai luottamussuhdetta, joka lapsella häneen on. Arvioitaessa teon loukkaavuutta tällaisissa tapauksissa ei lapsen suostumuksella voida yleensä antaa merkitystä. Luottamus- tai riippuvuussuhteen väärinkäyttö voi olla merkityksellinen myös muissa tapauksissa vahingonkorvauksen määrästä päätettäessä. Esimerkkeinä komitea mainitsee työsuhteen ja opettaja—oppilas -suhteen.

Teon kohdistuminen henkilöön, jolla ei ole fyysisiä edellytyksiä puolustautua, tekee seksuaalirikoksesta vakavamman kuin se muutoin olisi. Sama koskee kehitysvammaisiin tai psyykkisesti häiriintyneisiin kohdistuvia tekoja. Sen seikan, että vahinkoa kärsinyt on prostituoitu, ei tule komitean mukaan yleensä vaikuttaa vahingonkorvauksen määrään. Toisaalta komitea katsoo, että tietyntyyppiset ehdotukset ja muut lausumat, joita muutoin pidettäisiin loukkaavina, eivät harjoitetun toiminnan vuoksi perusta oikeutta vahingonkorvaukseen.

Komitea pitää oikeana vakiintunutta käytäntöä, jonka mukaan seksuaalirikoksen yrityksen katsotaan lähtökohtaisesti aiheuttavan vähemmän kärsimystä kuin täytetyn rikoksen ja siten oikeuttavan pienempään korvaukseen.

Komitea kiinnittää huomiota myös väkivaltarikosten osalta niiden laajaan skaalaan. Loukkauksen vakavuutta tulee komitean mukaan arvioida kuten tähänkin asti ottaen huomioon väkivallan laatu ja vakavuusaste. Väkivallan laadun ja vakavuusasteen huomioon ottaminen ei tosin merkitse sitä, että vahingonkorvaus törkeästä pahoinpitelystä olisi kaikissa tapauksissa suurempi kuin tavallisesta pahoinpitelystä, sillä rikosoikeudelliseen arviointiin voivat vaikuttaa myös tekijät, joilla ei ole vahingonkorvauksen määrän osalta merkitystä. Lievä väkivalta ei valtaosassa tapauksia komitean näkemyksen mukaan ylipäättään oikeuta korvaukseen. Poikkeuksen muodostavat lähinnä tapaukset, joissa väkivalta on ollut toistuvaa.

Kärsimyksen määrää arvioitaessa tulee komitean mukaan ottaa huomioon myös vahinkoa kärsineen subjektiiviset tuntemukset. Jos pahoinpitely on aiheuttanut kuolemanpelkoa tai muita vakavia pelkotiloja, tekoa tulee pitää keskimääräistä loukkaavampana. Sama koskee, jos pahoinpitely tapahtuu uhrin kotona. Loukkausta on pidettävä normaalia vakavampana myös, jos teko kohdistuu fyysisesti heikompaan tai muusta syystä puolustuskyvyttömään henkilöön. Loukkauksen tekee vakavammaksi myös se, että tekijä on vahingonkärsineelle läheinen henkilö.

Korvauksen saaminen edellyttää normaalisti, että väkivaltarikos ei ole seurausta provosoinnista. Vahinkoa kärsineellä tulisi komitean mukaan kuitenkin olla oikeus korvaukseen tapauksissa, joissa väkivalta ei ole ollut kohduttuissa suhteissa provosointiin. Edellä mainittu koskee myös tapauksia, joissa vahinkoa kärsinyt on vapaaehtoisesti puuttunut käynnissä olevaan tappeluun tai muutoin käyttäytymisellään hyväksynyt väkivallalle altistumisen. Komitean mukaan myös se, että vahingonkärsineellä on ollut mahdollisuus estää tai välttää väkivallanteko, tulee jossain määrin ottaa huomioon päätettäessä, onko oikeus vahingonkorvaukseen syntynyt ja minkä suuruisen korvauksen tulisi olla.

Erityinen kysymys on tiettyihin ammattiryhmiin, kuten poliiseihin, vanginvartijoihin, muihin vartijoihin tai suljetulla osastolla toimiviin sairaanhoitajiin, kohdistuvat väkivaltarikokset. Komitean mukaan myös tällaisilla henkilöillä tulee olla lähtökohtaisesti oikeus vahingonkorvaukseen, mutta ei kuitenkaan kaikista loukkaavista teoista. Keskeistä on, missä määrin henkilön tehtäviin kuuluu puuttua väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Jos henkilöön kohdistuva väkivalta menee yli sen, mitä tehtäviin voidaan normaalisti katsoa kuuluvan, vahingonkärsineellä tulee olla oikeus tavanomaisen suuruisen vahingonkorvaukseen.

Myös sellaisten ammattiryhmien kuin sosiaalityöntekijöiden, lipuntarkastajien ja ulosottomiesten on siedettävä enemmän kuin yksityishenkilöiden ennen kuin oikeus vahingonkorvaukseen syntyy. Komitea katsoo toisaalta, että sen tyyppisillä ammattiryhmillä kuin kodinhoitajilla ja kotikäyntejä tekevillä sairaanhoitajilla on oltava sama oikeus vahingonkorvaukseen väkivaltarikosten johdosta kuin yksityishenkilöillä.

Kunnianloukkausrikosten osalta komitea katsoo vallitsevan käytännön mukaisesti, että kärsimyksen määrään vaikuttavat loukkaavien tietojen sisältö ja levitystapa. Komitea toteaa muun muassa, että vakavammasta rikoksesta syyttäminen on yleensä loukkaavampaa kuin lievemmästä. Yleisiä suunta-aivoja siitä, miten tuomioistuinten tulee arvioida loukkaavien tietojen sisältöä, ei komitean mielestä kuitenkaan ole mahdollista laatia. Arvioinnin tulee kuten muidenkin tekojen osalta perustua vallitseviin sosiaalisiin ja eettisiin arvostuksiin.

Vahingonkorvauksen määrään vaikuttaa myös tietojen levitystapa. Erityistä merkitystä on komiteankin mielestä sillä, että tietoja on levitetty massamedian välityksellä. Merkitystä on myös henkilön tunnettavuudella. Julkisuuden henkilön on komitean mukaan siedettävä enemmän ennen kuin kysymys on rangaistavasta teosta. Kun kynnys on toisaalta ylitetty, julkisuuden henkilölle aiheutuu tunnettavuutensa vuoksi yleensä enemmän vahinkoa kuin tuntemattomalle. Sama koskee myös johtavassa asemassa olevia henkilöitä.

Merkitystä vahingonkorvauksen määrästä päätettäessä voi komitean mielestä olla myös teon motiivilla, esimerkiksi sillä että tekijä on halunnut estää toisen pääsyn virkaan tai luottamustehtävään. Kärsimystä lieventävä seikka voi puolestaan olla se, että tekijä on yrittänyt rajoittaa vahinkoa esim. julkaisemalla oikaisun. Merkitystä voi olla myös sillä, että teko on aiheuttanut

kärsimystä vahinkoa kärsineen läheisille. Tämä voidaan ottaa huomioon vahingonkorvauksen määrästä päätettäessä kuitenkin vain silloin, jos läheisille aiheutunut kärsimys on lisännyt vahingonkärsineen kärsimystä.

Komitea ehdottaa edellä mainitun perustein, että lakiin otetaan säännös korvauksen määräytymisperusteista. Ehdotuksen mukaan korvauksen on oltava kohtuullinen huomioon ottaen loukkauksen laatu ja kesto. Erityisesti on otettava huomioon, jos loukkaukseen on sisältynyt nöyryyttäviä tai häpeällisiä piirteitä, teko on aiheuttanut vakavaa pelkoa hengen tai terveyden vaarantumisesta, teko on kohdistettu henkilöön, jolla on erityisiä vaikeuksia suojella itseään, loukkauksessa on käytetty hyväksi luottamus- tai riippuvuussuhdetta tai loukkaus on ollut omiaan saamaan julkisuutta.

Muutokset 1.1.2002

SkL:n 5 lukuun lisätään uusi 6 §, jossa säädetään korvauksen määräytymisperusteista. Säännös vastaa komitean ehdotusta.

3.1.6.5. Korvausmäärät

Korvaustaso ennen vuotta 1992

SkL:n 1 luvun 3 §:n nojalla tuomitut korvaukset nousivat tuntuvasti 1990-luvun alussa. Näin tapahtui erityisesti seksuaalirikosten ja törkeiden väkivaltarikosten osalta. Esimerkiksi raiskauksen uhrille normaalikorvaus rikosvahinkolautakunnan käytännössä oli 5 000 kruunua (3 187 markkaa) vuonna 1980, kun se vuonna 1992 oli 50 000 kruunua (31 875 markkaa), josta 40 000 kruunua (25 480 markkaa) oli korvausta kärsimyksestä. Ruotsin korkeimman oikeuden 1990-luvun alussa antamien ennakkoratkaisujen mukaan normaalikorvaus törkeistä väkivaltarikoksista ja lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista on 70 000 kruunua (44 625 markkaa). Muutamaa vuotta aikaisemmin keskimääräiset korvaukset olivat olleet vain 15 000 kruunua (9 562 markkaa). Korvauksena kunnianloukkausrikoksen aiheuttamasta kärsimyksestä tuomittiin 1990-luvun alussa keskimäärin 5 000–25 000 kruunua (3 187—15 937 markkaa).

Mietintö SOU 1992:84

Komitea toteaa, että nykyinen korvaustaso on useimpien tekojen osalta asianmukainen. Seksuaalirikosten ja muiden törkeiden väkivaltarikosten osalta korvaustason korottaminen on kuitenkin yhä edelleen perusteltua. Komitea ei ota kantaa täsmällisesti, miten suuria korvausten tulisi olla. Korvauksia ei tulisi korottaa kuitenkaan enempää kuin kaksinkertaiseksi.

Myös kunnianloukkausrikoksista tuomittavien korvausten ainakin jonkinasteinen korottaminen voisi komitean mukaan olla perusteltua, koska korvauksen maksaa yleensä vahingontekijä itse ja korvauksella on sen vuoksi tietty ennaltaehkäisevä vaikutus. Korotus on perusteltu myös siksi, että kunnianloukkausrikokset aiheuttavat usein vaikeasti todistettavissa olevia taloudellisia vahinkoja ja korvaus aineettomasta vahingosta voisi siten toimia

korvikkeena tällaisesta taloudellisesta vahingosta. Harkittaessa "normaali-korvausta" kunnianloukkausrikoksista viitekehyksenä voisivat toimia korvaukset työsopimuksen perusteettomasta irtisanomisesta tai purkamisesta.

Komitea katsoo, että korvaukset kärsimyksestä tulee kaavamaisista, vaikka-kin toisaalta myös yksittäisen tapauksen erityispiirteet tulee voida ottaa huomioon. Komitea katsoo kuitenkin, että vahingonkorvauksen määrästä ei ole syytä säätää laissa, vaan niiden tulee kehittyä käytännössä. Kehittämistehtävä kuuluu ensisijassa tuomioistuimille. Merkittävä rooli on myös rikos-vahinkolautakunnalla ja vastuuvakuutuksen henkilövahinkolautakunnalla, joissa lukumääräisesti valtaosa korvausvaatimuksista ratkaistaan. Komitean näkemyksen mukaan tuomioistuinten ja lautakuntien välinen vuorovaikutus on toiminut hyvin eikä nykyistä järjestelmää olekaan syytä muuttaa.

Korvauskäytäntö komiteamietinnön jälkeen

Ruotsin korkein oikeus on mietinnön valmistumisen jälkeen antanut useita korvauksen määrää koskevia ratkaisuja. Ratkaisu NJA 1997, s. 514 koski tapausta, jossa henkilö oli tuomittu 12-vuotiaan tytärpuolensa törkeästä raiskauksesta ja törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkein oikeus totesi, että vallitsevien sosiaalisten ja eettisten arvostusten mukaan lapsiin kohdistuvia törkeitä seksuaalirikoksia pidetään erityisen loukkaavina. Lisäksi korkein oikeus kiinnitti huomiota siihen, että rikos voi – erityisesti jos tekijä on perheenjäsen – vaikeuttaa ihmissuhteiden solmimista pitkänkin ajan. Korkein oikeus katsoi, että normaalikorvaus lapseen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta SkL:n 1 luvun 3 §:n nojalla on 100 000 kruunua (63 750 markkaa). Käsiteltävässä tapauksessa loukkaus oli kuitenkin erittäin vakava, minkä vuoksi korvauksena kärsimyksestä tuomittiin 150 000 kruunua (95 625 markkaa).

Tapauksessa NJA 1997, s. 732 naamioituneet ja aseistautuneet pankkiryöstäjät uhkasivat pankin henkilökunnan ja paikalla olleiden asiakkaiden henkeä ja käyttäytyivät siten, että heidän voitiin olettaa olevan valmiita ampu-maan ketä tahansa läsnä olevista. Ryöstäjät ampuivat yhden laukauksen, jonka seurauksena luoti kimmahdi A:n silmään aiheuttaen pysyvän vamman. A luuli aluksi olevansa kuolettavasti haavoittanut. B:n ja C:n henkeä uhattiin nimenomaisesti koko 15-minuuttisen ryöstön ajan ja heitä myös potkittiin ja lyötiin. Myös D:hen ja E:hen kohdistettiin väkivaltaa. A on joutunut tapauksen vuoksi vaihtamaan ammattia. D on puolestaan tapauksen vuoksi siirtynyt työskentelemään pankin toiseen konttoriin. E ei uskalla kuntoilla yksin eikä ylipäätään olla yksin ulkona pimeällä. Korkein oikeus tuomitsi vahingonkorvauksena A:lle, B:lle ja C:lle kullekin 50 000 kruunua (31 875 markkaa), D:lle ja E:lle kullekin 30 000 kruunua (19 125 markkaa) ja muille paikalla olleille asiakkaille ja työntekijöille kullekin 20 000 kruunua (12 750 markkaa).

Tapauksessa NJA 1997, s. 767 kysymys oli kaupan ryöstöstä, jonka yhteydessä myyjänä toiminutta A:ta oli potkittu ja lyöty kasvoihin aiheuttaen laajoja vammoja. Myös A:n henkeä oli uhattu. Korkein oikeus tuomitsi A:lle vahingonkorvauksena 35 000 kruunua (22 312 markkaa). Kaupan

omistaja B oli paikalla ryöstön tapahtuessa ja hän näki A:n pahoinpitelyn sekä kuuli tehdyt uhkaukset. Ryöstäjä oli tietoinen B:n läsnäolosta. B:lle tuomittiin korvauksena kärsimyksestä 10 000 kruunua (6 375 markkaa).

Tapauksessa NJA 1997, s. 321 kysymys oli törkeästä vammantuottamuksesta. Alkoholin vaikutuksen alaisena ollut A oli ajanut tien reunassa kävelleen B:n päälle, minkä seurauksena tämä oli pysyvästi vammautunut vaikeasti. Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan rikosvahinkolautakunnan käytäntöön, jonka mukaan normaalikorvaus murhayrityksestä on 100 000 kruunua (63 750 markkaa). Käsiteltävässä tapauksessa korkein oikeus piti kohtuullisena vahingonkorvauksen määränä 90 000 kruunua (57 375 markkaa) ottaen huomioon, että kysymys ei ollut tahallisesta yrityksestä riistää toisen henki.

Tapauksessa NJA 1994, s. 637 kysymys oli törkeästä herjauksesta. Lehti oli julkaissut pornografisia kuvia, joissa julkisuuden henkilöiden päitä oli yhdistetty muiden henkilöiden vartaloon. Kuvat oli sinänsä helppo havaita epäaidoiksi, mutta kuvista yhdessä tekstin kanssa saattoi kuitenkin saada vaikutelman, että asianomistajat olivat artikkelissa tarkoitettuja ”seksuaalisesti perverssejä julkkiksia”.

Vahingonkorvauksen suuruudesta päätettäessä tuli korkeimman oikeuden mukaan ottaa huomioon ensinnäkin se, että artikkelilla oli ollut laaja levikki ja että se oli aiheuttanut huomattavaa mielipahaa asianomistajille. Artikkelin seuraamuksia oli voimistanut se, että asianomistajat olivat laajalti tunnettuja, suurta yleisöä kiinnostavia henkilöitä. Korkein oikeus katsoi, että jo edellä mainitun perusteella oli perusteltua tuomita määrältään huomattava korvaus. Korkein oikeus totesi lisäksi, että huomioon ottaen rikoksen luonne ja ne taloudelliset näkökulmat, jotka oletettavasti olivat artikkelin julkaisemisen takana, oli perusteltua tuomita niin suuri korvaus, että sillä voitiin olettaa olevan preventiivinen vaikutus. Korkein oikeus tuomitsi kullekin asianomistajalle vahingonkorvauksena 100 000 kruunua (63 750 markkaa).

Muutokset 1.1.2002

Hallitus toteaa, että korvaustaso on tuntuvasti noussut viimeisen kymmenen vuoden kuluessa. Aihetta puuttua korvaustasoon lailla ei sen vuoksi ole (Prop. 2000/01:68, s. 55 ja 56).

3.2. Norja

3.2.1. Yleistä

Säännökset henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamisesta sisältyvät Norjan vahingonkorvauslain (*Loven om skadeerstatning*, nr. 26, 25.5.1969; jäljempänä *Lse*) 3 lukuun. Taloudellisen vahingon korvaamisesta henkilövahingon kärsineelle säädetään luvun 1 §:ssä, aineettoman vahingon korvaamisesta 2 §:ssä (*menerstatning*) ja 5 §:ssä (*oppreisning*-korvaus). *LSe* ei sisällä erillistä kipu ja särky - korvausaihetta, mutta muissa Pohjoismaissa kipuna ja särkynä korvattavia epämiellyttäviä tunteita voidaan Norjassa hy-

vittää *oppreisning*-korvauksella. *Oppreisning*-korvauksella voidaan hyvittää myös eräillä rikoksilla aiheutettua kärsimystä.

Norjan oikeusministeriö asetti vuonna 1989 komitean valmistelemaan ehdotuksen standardisoiduiksi säännöksiksi työtapaturmien ja työsauroksien korvaamisesta. Lisäksi komitean piti tutkia, onko pidemmälle menevä standardisointi toivottavaa myös muiden henkilövahinkojen yhteydessä. Komitea sai työtapaturmia ja -sairauksia koskevan ehdotuksensa valmiiksi vuonna 1990, ja ehdotuksia vastaava lainsäädäntö hyväksyttiin vielä samana vuonna. Henkilövahinkoja yleisemmin koskeva mietintö "*Utreclning fra et utvalg til å vurclere reformer i regelverket om utmåling av erstatning for personskader*" valmistui vuonna 1994 (NOU 1994:20). Komitean ehdotukset saivat lausuntokierroksella hyvin ristiriitaisen vastaanoton, eikä niiden toteutumisesta ole tietoa.

Komitea esitti harkittavaksi, että vahingonkorvauslakiin otetaan työtapaturmasäännösten kaltaiset standardisoidut säännökset (*Forskrift om standardisert erstatning etter yrkesskadeforsikringsloven*) henkilövahinkojen korvaamisesta. Nykyisin laissa ei ole säännöksiä vahingonkorvauksen määräästä, lukuun ottamatta erityissäännöksiä ansionmenetyksen ja haitan korvaamisesta lapsille. Käytännössä lähtökohtana on taloudellisen vahingon osalta täyden korvauksen periaate.

Komitea ei ota kantaa siihen, millaisia standardisoitujen säännösten tulisi yksityiskohdissaan olla. Vahingonkärsijän yksilöllisiin olosuhteisiin tulisi komitean mukaan kiinnittää enemmän huomiota kuin mitä työtapaturmasäännöksissä on tehty.

3.2.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

3.2.2.1. Kulut

Nykytila

Henkilövahingon kärsineellä on LSe:n 3 luvun 1 §:n mukaan oikeus saada korvaus vahinkotapahtuman vuoksi hänelle ennen korvausratkaisua syntyneistä kuluista (*påførte utgifter*) ja vastaisuudessa todennäköisesti syntyvistä kuluista (*merutgifter i fremtiden*). Molempien kulujen korvaamisessa noudatetaan samoja periaatteita.

LSe:n esitöiden mukaan vain välttämättömät ja kohtuulliset kulut korvataan. Kulujen korvattavuutta arvioidaan myös vahingon rajoittamisvelvollisuutta koskevan yleisen periaatteen valossa. Lähtökohtana korvauksesta päätettäessä on vahinkoa kärsineen julkiselta sektorilta saamat palvelut. Vain erityistapauksissa voidaan korvata kulut suorituksista, jotka ylittävät julkisen sektorin tason. Tällöinkin kulujen tulee olla kohtuullisessa suhteessa julkisen sektorin palveluista aiheutuviin kustannuksiin. Kun kysymys on erilaisista hoidosta aiheutuvista kuluista, edellytyksenä kulujen korvaamiselle on, että hoidolla on todennäköisesti pysyviä myönteisiä lääketieteellisiä vaikutuksia vahinkoa kärsineen tilaan.

Raja kuluina ja toisaalta pysyvänä haittana korvattavien kulujen välillä voi joissakin tapauksissa olla epäselvä. Oikeuskäytännössä on katsottu, että lähtökohtaisesti kuluina korvataan vahingosta aiheutuneet lääketieteellisesti välttämättömät kulut, kun taas pysyvästä haitasta tuomittavalla korvauksella hyvitetään vahinkoa kärsineen vähentyneitä mahdollisuuksia toiminnallisesti normaaliin elämään.

LSe:n 3 luvun 1 §:n nojalla voidaan korvata, paitsi vahingonkärsineelle itselleen aiheutuvat, myös tämän läheisille aiheutuvat kulut, jos kulujen korvattavuuden yleiset edellytykset täyttyvät. Sama koskee läheisille aiheutuvaa ansionmenetystä. Läheisille aiheutuvien kulujen ja ansionmenetyksen menetyksen korvaamiseen suhtaudutaan akuuttina sairausajankorvauksella avokäsitsemmin. Tämän jälkeen korvattavuutta arvioidaan ankarammin kriteerein.

Kun kysymys on ennen korvausratkaisua syntyneistä kuluista, korvaus tuomitaan suoraan läheiselle. Korvaus tulevaisuuteen kohdistuvista kuluista suoritetaan puolestaan vahinkoa kärsineelle itselleen.

Mietintö NOU 1994:20

Korvausratkaisun jälkeen syntyvien kulujen merkitys on viime vuosina kasvanut merkittävästi, ja niistä päättämiseen liittyy usein myös riitaisuuksia. Komitea toteaa, että erimielisyydet johtuvat muun muassa vaikeudesta arvioida vahingon kehittymistä ja ylipäätään syntyvien kulujen määrää. Epäselvää on usein myös, missä määrin korvausta saadaan julkiselta sektorilta. Epävarmuutta liittyy myös siihen, mitkä kulut katsotaan olevan välttämättömyyden seurauksena vahingon tapahtumasta ja mihin asti ulotetaan vahinkoa kärsineen rajoittamisvelvollisuus.

Komitea katsoo edellä mainituista syistä, että tulevista kuluista suoritettavan korvauksen standardisointi olisi toivottavaa. Yhtenä mahdollisuutena komitea harkitsee sitä, että korvaus määräytyisi lääketieteellisen invaliditeettiasiaan mukaan. Komitea toteaa kuitenkin, että tämä johtaisi joidenkin vahingonkärsineiden osalta tuntuvaan alikompensatioon ja toisten osalta puolestaan ylikompensatioon. Toisaalta komitea toteaa, että vaikka korvausmääriä ei kokonaisuudessaan kaavamaistettaisikaan, tulee esimerkiksi kapitalisoinnissa käytettävä korko standardisoida. Oikeustilaa tulisi selvittää myös siltä osin, mitä kuluja on korvattava.

3.2.2.2. Korvaus ansionmenetyksestä

Nykytila

Henkilövahingon kärsineelle on LSe:n 3 luvun 1 §:n mukaan korvattava kärsitty vahinko (*lidt skade*), jolla tarkoitetaan vahingon tapahtuman ja korvausratkaisun välisenä aikana syntyneen vahingon korvausvelvollisuutta. *Lidt skade* -korvausaiheen piiriin kuuluu muun muassa vahingon johdosta aiheutunut ansionmenetys.

Laki ei sisällä säännöksiä korvauksen määräytymisen perusteista. Käytännössä korvaus ennen korvausratkaisua syntyneestä ansionmenetyksestä lasketaan vertaamalla nettotuloja, jotka vahinkoa kärsineellä on käytettävänään vahingon tapahduttua, niihin nettotuloihin, jotka hän olisi saanut ilman vahinkoa. Vahinkoa kärsineen tuloina otetaan huomioon paitsi ansiotulot myös eräät vahingon johdosta suoritettavat sosiaalielätykset.

LSe:n 3 luvun 1 §:n mukaan on korvattava myös tulevaisuudessa syntyvä ansionmenetykset (*tap i fremtidig erverv*). Ansiotuloon rinnastetaan kotityö. Korvauksen määrästä päätetään vertaamalla kahta oletettua tapahtumankulua: toisaalta oletusta siitä, miten vahinkoa kärsineen taloudellinen tilanne olisi kehittynyt ilman vahinkotapahtuman sattumista, ja toisaalta oletusta tapahtumankulusta vahinkotapahtuman satuttua.

Vahingonkorvauksen määrästä päätetään käytännössä seuraavien vaiheiden mukaisesti:

- Määritetään vahinkoa kärsineen keskimääräinen oletettu vuositulo ilman vahinkotapahtumaa. Määrittäminen tapahtuu vahinkoa kärsineen yksilöllisten olosuhteiden mukaan. Huomioon otetaan muun muassa henkilön urakehitysnäkymät. Jos kysymys on nuoresta, mutta kuitenkin yli 16-vuotiaasta henkilöstä, jolla ei ollut erityisiä ammattisuunnitelmia, otetaan vahingonkorvauksen määrittämisen perustaksi keskimääräinen tulotaso. Jos taas nuori henkilö on jo päättänyt ammatistaan, otetaan perustaksi tämän ammattiryhmän ansiotaso.
- Vähennetään vuositulosta oletetut verot.
- Määritetään vahinkoa kärsineen vuositulo henkilövahingon tapahduttua. Vuositulon määrää arvioitaessa otetaan huomioon vahinkoa kärsineen mahdollisuudet ansiotyöhön huomioon ottaen hänen koulutuksensa, työkokemuksensa, ikänsä ja mahdollisuudet uudelleen koulutukseen (LSe 3 luvun 1 §:n 2 mom.). Oikeuskäytännössä on otettu huomioon myös henkilön asuinpaikkakunnan, perheolosuhteiden ja muiden yksityiselämän seikkojen vaikutus ansaintamahdollisuuksiin. Vuositulosta vähennetään oletetut verot.
- Vähennetään toteutumatta jäävät kulut korvaussummasta (rikastumiskielto).
- Kerrotaan nettotappion määrä kapitalisointiluvulla, jos korvaus maksetaan kertasummana. Kapitalisointilukuun vaikuttaa kaksi tekijää: toisaalta korkoprosentti ja toisaalta aika, jolta vahingonkorvausta suoritetaan. Korkoprosentista päätettäessä otetaan huomioon sijoitusvaihtoehdot, jotka objektiivisen arvioinnin perusteella mahdollistavat korvaussumman reaaliarvon turvaamisen. Korkoprosenttina on pitkään käytetty 6 prosenttia, mutta vuonna 1993 annetuissa ratkaisuissa korkein oikeus muutti vakiintunutta käytäntöä alentaen korkoprosentin viiteen. Korvausaika lasketaan vakiintuneesti sen oletuksen pohjalta, että henkilö olisi ollut ilman vahingon sattumista ansiotyössä 67-vuotiaaksi.
- Laskennallisen veron lisääminen korvaussummaan. Verojen (lähinnä omaisuusvero ja pääomatulovero) suuruus arvioidaan sen mukaan, miten järkevästi toimivan henkilön voidaan olettaa sijoittavan korvaussumman. Huomioon otetaan myös vahinkoa kärsineen yksilölliset olosuhteet, esim. nuoren henkilön oletetaan lyhentävän velkojaan ja hankkivan omistusasunnon.

- Tulevan eläkkeen väheneminen. Vakiintuneena käytäntönä oli pitkään, että ansionmenetyksestä johtuvaa eläkkeen vähenemisestä ei korvata. Vuonna 1993 annetuissa korkeimman oikeuden ratkaisuihin (Ølberg- ja Horsen dommene) kuitenkin katsottiin, että myös vähentyneet "eläkepisteet" on korvattava.
- Sairausajan palkan sekä eräiden eläkkeiden ja vakuutuskorvausten huomioon ottaminen.

Vahingonkorvauksesta vähennetään täysimääräisesti sairausajalta maksettava palkka ja muut vastaavat edut, korvaukset sosiaalivakuutuksesta ja eräät eläkkeet (*ytelser fra pensjonsordning i arbeidsforhold eller yrke*) sekä vahingonaiheuttajan vakuutuksesta suoritettavat korvaukset. Muiden vakuutusten perusteella suoritettavat korvaukset voidaan ottaa huomioon harkinnanvaraisesti. Oikeuskäytännössä on aikaisemmin vähennetty vahingonkorvauksesta tällaisten muiden vakuutusten nojalla suoritettavia korvauksia, vaikka ne ovat olleet määrällisesti vaatimattomia. Tuomioistuimet muuttivat kuitenkin 1990-luvun alkupuolella ratkaisukäytäntöään vahingonkäräsiin edullisemmaksi. Esimerkiksi Skoland-ratkaisussa vahingonkorvausta alennettiin 150 000 Norjan kruunulla (113 685 markalla) 900 000 kruunun (682 110 markan) suuruisen vakuutuskorvauksen johdosta.

Mietintö NOU 1994:20

Ennen korvausratkaisua syntyneen ansionmenetyksen osalta komitea toteaa, että korvauksen määrän laskemiseksi käytettävän ns. nettomenetelmän soveltaminen on hyvin vakiintunutta eikä aiheutta muutoksiin ole.

Komitea katsoo, että päätettäessä korvauksesta tulevaisuudessa syntyvästä ansionmenetyksestä lähtökohtana tulee vastaisuudessakin olla vahinkoa kärsineen ansaintamahdollisuuksien yksilöllinen arviointi. Tarkoituksenmukaista on ottaa vahingonkorvauksen määrää laskettaessa perustaksi eläkkeeseen oikeuttava tulo vahingon tapahtumista edeltävänä vuonna. Mukautuksia tulee tehdä sellaisten henkilöiden osalta, joilla ei ole tällaisia tuloja tai joiden tulot mainittuna vuonna eivät edusta henkilön normaalia ansiotasoa. Komitea korostaa, että standardisointimallia luotaessa yksilöllisiin olosuhteisiin tulee kiinnittää enemmän huomiota kuin mitä tapaturmasäännöksissä on nykyisin tehty.

Eräät ansionmenetykskorvauksen määrään vaikuttavat seikat on komitean mukaan syytä joka tapauksessa kaavamaistaa, vaikka yleistä standardisointia ei suoritettaisi. Näitä ovat kapitalisoinnissa käytettävä korkoprosentti, ikä, johon asti henkilön oletetaan olevan ansiotyössä ilman vahinkotapah-tuman sattumista, sekä vahingonkorvaukseen lisättävät oletetut verot. Komitean mielestä myös kysymys minimi- ja maksimikorvauksesta on asia, jota tulee harkita yleisestä standardisoinnista riippumatta.

Käytännössä on esiintynyt jonkin verran epäselvyyttä siinä, mitkä eläkkeet vähennetään ansionmenetykskorvauksesta täysimääräisesti ja mitkä eläkkeet puolestaan voidaan ottaa huomioon harkinnanvaraisesti. Komitea ei kuitenkaan esittänyt säännösten selkeyttämistä.

3.2.2.3. Korvaus haitasta

Nykytila

Korvauksen saaminen haitasta edellyttää LSe:n 3 luvun 2 §:n mukaan, että vahinko on luonteeltaan lääketieteellinen. Oikeutta korvaukseen ei ole, jos vahinko on vähäinen tai lyhytaikainen. Käytännössä korvauksen saaminen edellyttää vähintään 15%:n invaliditeettiastetta.

Vahingonkorvauksen määrään vaikuttavat vahingon lääketieteellinen laatu ja laajuus sekä vaikutus vahingonkärksineen elämäntapaan, esim. harrastuksiin. Laki ei sisällä tarkempia säännöksiä vahingonkorvauksen määrästä. Käytännössä korvaukset ovat kuitenkin hyvin kaavamaisia, sillä ne määrätään työtapaturmia koskevien säännösten mukaisesti. Näin saatuun määrään lisätään vielä yleensä yksi kolmasosa. Korvaussummasta vähennetään LSe:n 3 luvun 1 §:n 3 momentissa tarkoitetut eläke- ja muut edut siltä osin kuin niiden katsotaan korvaavan aiheutunutta haittaa. Jos vahingonkärksinyt on alle 16-vuotias, vahingonkorvaus määräytyy erityissäännösten mukaisesti.

Mietintö NOU 1994:20

Komitean enemmistö katsoo, että voimassa olevat säännökset toimivat käytännössä tyydyttävästi, eikä ehdota muutoksia niihin, ellei toteuteta yleistä standardisointia käyttäen mallina työtapaturmasäännöksiä. Komitea tosin kiinnittää huomiota siihen, että eräiden vammojen lääketieteellinen haittaste on määritelty melko alhaiseksi, vaikka ne käytännössä heikentävät hyvinkin merkittävästi vahingonkärksineen mahdollisuuksia jatkaa aikaisempaa elämäntapaansa.

3.2.2.4. Korvaukset lapsille

Nykytila

Jos vahingonkärksijä on alle 16-vuotias, korvaukset tulevasta ansionmenetyksestä ja haitasta määräytyvät yleensä LSe:n 3 luvun 2a §:n erityissäännösten mukaisesti. Korvaus tulevasta ansionmenetyksestä määräytyy jaksossa 3.2.2.2. selvitettyjen yleisten säännösten mukaan, jos lapsen tai nuoren vuositulot ennen vahinkotapahtumaa ovat ylittäneet tietyn summan.

Erityissäännösten mukaan korvaukset lapsille määräytyvät kaavamaisesti lääketieteellisen invaliditeettiasteen perusteella. Jos aiheutunut invaliditeetti on alle 15 %, ei oikeutta korvaukseen ole.

Mietintö NOU 1994:20

Lapsia ja nuoria koskevia erityissäännöksiä on arvosteltu. On muun muassa kiinnitetty huomiota siihen, että säännökset johtavat suhteellisen alhaisiin korvaussummiin verrattuna yleisten säännösten nojalla tuomittuihin korvauksiin, koska lääketieteellinen invaliditeettiaste voi joskus olla huomattavas-

ti alhaisempi kuin työkyvyttömyysaste. Säännöksiä on kritisoitu myös sen vuoksi, että korvaus on suuruudeltaan sama lapsen iästä riippumatta. Samansuuruisten korvausten tuomitseminen eri ikäisille lapsille merkitsee nuorempien lapsien ylikompensoimista, koska ansionmenetys todellisuudessa alkaa vasta myöhemmin.

Komitean näkemyksen mukaan perusratkaisu eli standardisoidut korvaukset tulee jatkossakin säilyttää, mutta korvaustasoa tulisi ehkä hieman korottaa. Komitea ehdottaa lisäksi, että korvaussumma tulee diskontata lapsen iän mukaan ja että yksittäistapauksellinen arviointi tulisi mahdollistaa tapauksissa, joissa lääketieteellinen invaliditeettiaste poikkeaa merkittävästi aiheutuneesta työkyvyttömyysasteesta. Toisena vaihtoehtona olisi, että päävammoista ja muista vammoista, jotka tyypillisesti aiheuttavat matalamman lääketieteellisen invaliditeettiasteen kuin työkyvyttömyysasteen, tuomittaviin korvauksiin lisättäisiin tietty summa. Komitea ehdottaa harkittavaksi myös, että korvaus haitasta maksettaisiin 18 ikävuoteen asti elinkorkona. Etuna olisi tällöin, että vahinkoa kärsineen tila olisi vakiintunut vahingonkorvauksesta päätettäessä ja että korvaus voitaisiin arvioida aiheutuneen työkyvyttömyyden perusteella lääketieteellisen invaliditeettiasteen sijasta. Myöskään diskonttausongelmaa ei syntyisi.

3.2.3. Korvaukset kuoleman johdosta

Nykytila

Kuolemantapauksessa korvataan LSe:n 3 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan tavanomaiset hautauskulut ja muut kuolemasta johtuvat kohtuulliseksi katsottavat kulut. Säännöksen nojalla on määrätty korvattaviksi muun muassa matkakulut hautajaisiin, muuttokulut työsuhdeasunnosta ja kulut perinnönjaon suorittamisesta.

Lisäksi niillä, joita vainaja on kuolinhetkellään elättänyt tai joita vainaja olisi lähitulevaisuudessa alkanut elättää, on LSe:n 3 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla oikeus korvaukseen elatuksen menetyksestä. Merkitystä ei ole sillä, oliko vainajalla oikeudellinen velvollisuus elättää henkilö, vaan ratkaisevaa on tosiasiallinen elatussuhde. Elatuksena otetaan huomioon myös kotitaloustyö. Korvausta saavat yleensä avio- ja avopuoliso ja lapset. Eräissä tapauksissa elatuksen menetyksestä on tuomittu korvausta myös lapsensa menettäneille vanhemmille.

Korvauksen suuruus riippuu elatuksen suuruudesta ja toisaalta jälkeenjääneen kyvystä itse elättää itsensä. Lähtökohtaisesti elatuksen suuruutta arvioidaan sen hetken perusteella, jolloin elatus loppui. Elatuksen suuruuteen vaikuttavat keskeisesti vainajan tulot, joina otetaan huomioon paitsi työtulot myös pääoma- ja eläketulot. Epäselvää on, tuleeko vainajan odotettavissa ollut ansiokehitys ottaa huomioon. Tulojen lisäksi elatuksen suuruutta arvioidaessa otetaan huomioon myös vainajan menot.

Aikuisten osalta lähtökohtana on, että näillä on velvollisuus elättää itsensä. Lasten osalta on tavanomaista ulottaa elatusvelvollisuus 19 vuoden ikään

asti. Arvioitaessa jälkeenjääneen kykyä elättää itseään otetaan huomioon paitsi mahdollisuudet ansiotyöhön myös sosiaalieläkkeet ja eläkkeet. Oikeuskäytäntö on horjuvaa siinä suhteessa, otetaanko kuoleman johdosta suoritettavat vakuutuskorvaukset huomioon jälkeenjääneen elatuskykyä arvioitaessa.

Mietintö NOU 1994:20

Komitea kiinnittää huomiota siihen, että vahingonkorvauksen tuomitsemiseen elatuksen menetystä liittyy keskimääräistä enemmän epävarmuustekijöitä, ja toisaalta siihen, että vakuutusten perusteella maksettavat korvaukset ovat määrältään suhteellisen korkeita. Komitea katsoo, että päätettäessä korvausten tasosta pääpaino tulee olla korvausten sosiaalisella merkityksellä eikä niinkään kunkin tapauksen yksittäisillä olosuhteilla ja pyrkimyksellä täyteen korvaukseen.

Komitean enemmistö ehdottaa edellä mainituilla perusteilla, että elatuksen menetyksestä maksettava korvaus kaavamaistetaan, jolloin mallina voitaisiin käyttää työtaturmasäännöksiä. Lisäksi enemmistö katsoo, että vakuutuskorvauksia ei tule vähentää korvaussummasta. Ehdotus koskee sekä vahingonkär sineen itsensä että tämän työnantajan ottamien vakuutusten perusteella suoritettavia korvauksia.

Työryhmän vähemmistö puolestaan katsoo, että yksittäiset tapaukset eroavat toisistaan niin paljon, että perusteita standardisoinnille ei ole. Jos standardisointi kuitenkin suoritetaan, vakiokorvauksen tulee olla tasoltaan huomattavasti alempi kuin enemmistön ehdottama. Vakiokorvauksen lisäksi jälkeenjääneellä olisi oikeus vaatia lisäkorvausta vakiokorvauksen ylittävistä todellisesta elatuksen menetyksestä.

3.2.4. Vahingonkorvauksen uudelleenharkinta

Nykytila

LSe:ssä ei ole säännöksiä vahingonkorvausratkaisujen uudelleenharkinnasta. Uudelleenharkinta on käytännössä mahdollista vain hyvin rajoitetusti, lähinnä tuomiota koskevien purkusäännösten tai oikeustoimilain kohtuullistamissäännöksen nojalla. Vakuutuskäytäntö on tuomioistuinkäytäntöä jonkin verran liberaalimpaa: vakuutuskorvausten määrää on tarkistettu ylöspäin, jos vamma on kehittynyt pahempaan suuntaan kuin on oletettu korvauksesta päätettäessä.

Mietintö NOU 1994:20

Komitea katsoo, että lakiin tulee ottaa selkeät säännökset siitä, millä edellytyksillä uudelleenharkinta voidaan tehdä. Samojen säännösten tulisi komitean mukaan koskea sekä tuomioita että vakuutusyhtiön ja vahingonkär sineen välisiä sopimuksia ja niiden nojalla tulisi voida arvioida uudestaan kaikkia tulevaisuuteen kohdistuvia korvausaiheita (*erstatning for tapt inntekt, fremtids utgifter, menerstatning*) koskevia ratkaisuja. Säännösten mal-

lina voisivat olla työtapaturmia koskevat säännökset. Niiden mukaan vahinkoa kärsinyt voi vaatia uuden korvauspäätöksen, jos työkyvyttömyysaste tai lääketieteellinen invaliditeettiaste on merkittävästi muuttunut.

3.2.5. Oppreisning-korvaus

Nykytila

Norjan vahingonkorvauslain 3 luvun 5 §:ssä säädetään tahallisella tai törkeän huolimattomalla teolla aiheutetun kärsimyksen, tuskan ja muun aineetoman vahingon korvaamisesta. Oikeus korvaukseen ei edellytä, että vahingon syntyminen olisi lääketieteellisesti osoitettavissa. Pykälän nojalla voi tulla korvattavaksi myös sellainen vähäinen tai lyhytaikainen aineeton vahinko, josta vahinkoa kärsineellä ei lain 3 luvun 2 §:n nojalla ole oikeutta korvaukseen.

Oppreisning-korvaus voidaan tuomita hyvitykseksi ensinnäkin aineettomasta vahingosta, joka liittyy tahallisella tai törkeän huolimattomalla teolla aiheutettuun henkilövahinkoon. Toiseksi korvaus voidaan tuomita aineettomasta vahingosta, joka on aiheutettu lain 3 luvun 3 §:ssä tarkoitetuilla rikoksilla. Pykälässä viitataan rikoslain säännöksiin, jotka koskevat muun muassa siveellisyysrikoksia, väärää ilmiantoa sekä henkilökohtaista vapautta tai rauhaa loukkaavia rikoksia. Luvun 6 §:n nojalla voidaan *oppreisning*-korvaus tuomita hyvitykseksi kunnianloukkauksesta tai yksityiselämän loukkauksesta, jos kyse on tuottamuksellisesta tai rangaistavasta teosta.

Jos korvaukseen oikeutettu on teon seurauksena saanut surmansa, korvaus voidaan tuomita maksettavaksi hänen läheisilleen. Oikeus korvaukseen on uhrin avio- tai avopuolisolla, lapsilla ja vanhemmilla.

Korvauksen määrä on tuomioistuimen vapaassa harkinnassa. Korvauksen määrään vaikuttavat käytännössä yleensä kärsimyksen laajuus, vahingonaiheuttajan syyllisyys ja taloudelliset olosuhteet. Jos kysymys on lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista, tuomioistuimen on korvausta määrätessään kiinnitettävä 3 luvun 5 §:n mukaan erityistä huomiota rikoksen laatuun ja keston sekä siihen, onko rikos toteutettu uhrille erityisen kivuliaalla tai loukkaavalla tavalla. Korvauksen määrää harkittaessa on otettava lisäksi huomioon se, onko teko perustunut tekijän ja uhrin välisen erityissuhteen, kuten sukulaisuus- tai luottamussuhteen, väärinkäyttämiseen. *Oppreisning*-korvaukset eivät ole kovin suuria, yleensä 10 000 kruunusta (7 579 markkaa) 30 000 kruunuun (22 737 markkaa).

Mietintö NOU 1994:20

Korvausaihe ei kuulunut komitean toimeksiannon piiriin.

3.3. Tanska

3.3.1. Yleistä

Henkilövahinkoja koskevia säännöksiä on Tanskan vahingonkorvauslain (*Lov om erstatningsansvar*, nr. 228, 23.5.1984; jälj. *EAL*) 1 luvussa. Eräillä oikeudenvastaisilla teoilla aiheutetun kärsimyksen korvaamisesta säädetään lain 26 §:ssä. Toisin kuin muissa Pohjoismaissa Tanskan laki sisältää yksityiskohtaiset säännökset henkilövahingon johdosta tuomittavien korvausten määrästä.

Myös Tanskassa on viime vuosina ollut vireillä henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskeva uudistushanke. Vuonna 1998 asetettiin työryhmä tutkimaan säännösten uudistamistarvetta sekä erityisesti sitä, onko syytä korottaa vahingonkorvausten tasoa. Toinen päätehtävä oli arvioida, johtavatko vahingonkorvausten laskentasäännökset eräiden henkilöryhmien osalta kohtuuttomaan lopputulokseen ja voidaanko säännökset laatia nykyistä tarkoituksenmukaisimmiksi. Lisäksi työryhmän tehtävänä oli tutkia eräitä rikosvahinkolakiin liittyviä kysymyksiä. Työryhmän mietintö "*Revision af erstatningsansvarsloven m.v.*" (Betænkning nr. 1383, København 2000) valmistui huhtikuussa 2000.

Työryhmän mietintöön perustuva hallituksen esitys annettiin 10 päivänä tammikuuta 2001 (2000/1 LF 143). Ehdotetut muutokset vahingonkorvauslakiin ja muihin lakeihin hyväksyttiin 7 päivänä kesäkuuta 2001, ja ne tulevat voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2002.

Lailla vahingonkorvauslain muuttamisesta (Lov nr 463) korotetaan henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaustasoa, minkä lisäksi laki sisältää joukon muita muutoksia vahinkoa kärsineen aseman parantamiseksi. Lailla muun muassa pidennetään sitä aikaa, jolta vahinkoa kärsineellä on oikeus saada korvausta tilapäisestä ansionmenetyksestä, pysyvän ansionmenetykskorvauksen laskemisessa käytettävää kapitalisointilukua korotetaan, iän perusteella tehtäviä vähennyksiä muutetaan vahinkoa kärsineen eduksi sekä mahdollisuutta saada korvausratkaisu uudelleen harkittavaksi laajennetaan.

3.3.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

3.3.2.1. Kulut

Nykytila

Henkilövahingon kärsineelle on EAL:n 1 §:n mukaan korvattava parantumiskulut (*helbredelsesudgifter*) ja muu vahingosta aiheutuva tappio (*andet tab*). Parantumiskuluilla tarkoitetaan välttämättömiä ja kohtuullisia kuluja, joiden tarkoituksena on edistää vahinkoa kärsineen tervehtymistä. Tällaisina kuluina on korvattu muun muassa sairaalamaksut, lääkkeet, kuljetuskulut, apuvälineet, proteesit ja virkistystarkoituksessa tehdyt matkat. Parantumiskuluina on korvattu myös kustannukset erilaisista toimista, jotka mahdollis-

tavat kotona asumisen, sekä sairaalakäynneistä vahinkoa kärsineen lähiomaisille aiheutuneet kulut.

Kulut korvataan todelliseen määräänsä asti. Jos kysymys on tulevaisuudessa syntyvistä kuluista, vahingonkorvauksen määrä lasketaan kertomalla vuosikustannukset harkinnanvaraisella kapitalisointiluvulla. Kapitalisointiluvusta päätettäessä lähtökohtana on käytännössä usein luku 6, joka on laissa säädetty kapitalisointiluku laskettaessa korvausta ansionmenetyksestä.

Vahingonkorvaus on toissijainen suhteessa sosiaalilainsäädännön mukaisiin palveluihin ja etuuksiin. Korvaussummasta vähennetään siten korvaukset, jotka vahinkoa kärsinyt on oikeutettu saamaan sosiaalilainsäädännön nojalla. Jos vahinkoa kärsinyt on turvautunut yksityiseen sairaala- tai lääkärihoitoon, hänellä ei ole oikeutta korvaukseen hoidosta aiheutuneista kustannuksista, jos julkinen terveydenhuolto tarjoaa vastaavan hoidon ilmaiseksi.

Muuna tappiona korvataan lähinnä kuluja, jotka vahinkoa kärsineelle on aiheutunut välittömästi vahingotapahtuman jälkeen, mutta joiden suuruutta ja syy-yhteyttä vahingotapahtumaan voi olla vaikea todistaa. Tappiona on korvattu muun muassa ammatillisen koulutuksen pidentyminen tai kouluvuoden menetys. Myös vahingonkorvaus tappiosta on toissijainen suhteessa sosiaalilainsäädännön mukaisiin palveluihin ja etuuksiin.

Mietintö 2000:1383

Työryhmä ei ehdota muutoksia nykytilaan.

Muutokset 1.7.2002

EAL:ään lisätään uusi 1 a §, jonka mukaan korvaus tulevaisuudessa syntyvistä parantumiskuluista ja muusta tappiosta määrätään kertakorvauksena, joka voi enintään olla oletettavissa olevat vuosittaiset keskimääräiset kulut ja tappio kerrottuna kymmenellä. Säännös katsottiin tarpeelliseksi nykyisen epäselvän oikeustilan selventämiseksi.

3.3.2.2. Ansionmenetys

Nykytila

Henkilövahingon aiheuttaja on EAL:n 1 §:n mukaan velvollinen maksamaan korvausta *tabt arbejdsfortjeneste*'n johdosta. Korvausta tilapäisestä ansionmenetyksestä (*tabt arbejdsfortjeneste*) suoritetaan EAL:n 2 §:n 1 momentin mukaan vahingon tapahtumisesta siihen saakka kunnes vahingonkärsinyt voi aloittaa työnteon uudelleen tai kunnes hänen terveydentilansa on vakiintunut. Korvausta suoritetaan sen mukaan, kumpi näistä ajankohdista on aikaisempi.

Sananmukaisesti tulkiten säännökset johtaisivat siihen, että vahinkoa kärsinyt ei saisi vahingonkorvausta ansionmenetyksestä siltä ajalta, jolloin hänen terveydentilansa on vakiintunut, mutta hän on vielä väliaikaisesti työkyvy-

tön. Tanskan korkein oikeus katsoi kuitenkin vuonna 1999 antamassaan ratkaisussa (*Ugeskrift for Retsvaesen* 1999, s. 394), että vakiintuneen terveydentilan kriteeriä ei sovelleta, jos vahinkoa kärsinyt on väliaikaisesti työkyvytön. Vahinkoa kärsineellä oli ratkaisun mukaan oikeus saada *tabt arbejdsfortjeneste* -korvausta vahingon tapahtumisesta siihen saakka kunnes hän pystyi tekemään työtä olennaisesti samassa määrin kuin aikaisemmin.

Korvaus kattaa lähtökohtaisesti sen summan, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ansainnut, jollei vahinkoa olisi tapahtunut. Korvaussummasta vähennetään lain 2 §:n mukaan vahingonkärsineen sairausajalta saama palkka ja vakuutuskorvaukset sekä muut edut, jotka ovat luonteeltaan vahingonkorvausoikeudellisia.

Jos henkilövahinko terveydentilan vakiintumisen jälkeen pysyvästi alentaa vahinkoa kärsineen kykyä ansiotyöhön, vahinkoa kärsineellä on EAL:n 5 §:n mukaan oikeus korvaukseen tästä ansionmenetyksestä (*erhvervsevnetab*).

Korvaussumma määräytyy EAL:n 6 §:n nojalla seuraavan yhtälön mukaisesti: vahinkoa kärsineen vuosipalkka vahinkoa edeltävänä vuonna X 6 X työkyvyttömyysprosentti (*erhvervsevnetabsprocent*). Työkyvyttömyysprosentista päätetään differenssimenetelmän mukaisesti. Vahingonaiheuttaja tai vahinkoa kärsinyt voi myös pyytää Työtapaturmahallitukselta lausuntoa asiasta. Vuosipalkkana voidaan ottaa huomioon 7 §:n mukaan enintään 602 000 Tanskan kruunua (489 967 markkaa). Jos työkyvyttömyysprosentti on pienempi kuin 15 %, vahinkoa kärsineellä ei ole oikeutta korvaukseen.

EAL:n 6 §:n nojalla suoritettavasta korvauksesta ei pääsääntöisesti vähennetä vahingonkärsineen vahinkotapahtuman vuoksi saamia muita korvauksia, kuten vakuutuskorvauksia tai sosiaalietuja. Poikkeuksen muodostavat työtapaturmavakuutuslain nojalla suoritettavat korvaukset. Jos vahinkoa kärsinyt oli vahinkotapahtuman sattuessa vanhempi kuin 55 vuotta, korvaussummasta vähennetään 8,5 % kultakin 55 vuotta ylittävältä vuodelta.

EAL:n 8 § sisältää erityissäännökset pysyvän ansionmenetyskorvauksen määrittämisestä tapauksissa, joissa vahinkoa kärsinyt on käyttänyt työkykyään ennen vahinkotapahtumaa siten, että hänellä ei ole ollut ollenkaan ansiotuloja tai hänellä on ollut niitä vain vähäisessä määrin. Lainkohtaa sovelletaan muun muassa lapsiin, kotitaloustyötä tekeviin avio- tai avopuolisoihin, opiskeleviin nuoriin ja osa-aikaisesti työskenteleviin, mutta ei sitä vastoin esimerkiksi työttömiin. Pykälän mukaan korvaus lasketaan EAL:n 4 §:ssä tarkoitetun lääketieteellisen haitta-asteen perusteella. Jos haitta-aste on esimerkiksi 100 %, korvaus on 1 376 000 kruunua (1 119 926 markkaa).

Mietintö 2000:1383

Työryhmä ehdottaa, että 2 §:n 1 momentista poistetaan vakiintuneen terveydentilan käsite. *Tabt arbejdsfortjeneste* -korvausta voitaisiin siis maksaa, kunnes on mahdollista tilapäisesti tai pysyvästi arvioida vahingonkärsineen työkyky vammautumisen jälkeen, yleensä kuitenkin korkeintaan kahdelta

vuodelta. Tämän jälkeen, jos vahingosta aiheutuu pysyvästi ansionmenetystä, maksetaan *erhvervsevnetab*-korvausta 5 §:n mukaan. Edellä mainittuun muutokseen liittyen ehdotetaan 5 §:ää muutettavaksi myös siten, että pysyvän ansionmenetyskorvauksen määrääminen voi odottaa siihen asti, kunnes mahdollinen uudelleen koulutus on päättynyt.

Lisäksi työryhmä ehdottaa, että työkyvyttömyysprosentista päätettäessä otettaisiin huomioon myös mahdollisuudet uudelleen koulutukseen ja kuntoutukseen. Näin tehdään jo nykyisin Tanskan työtapaturmavakuutuslain (*lov om sikring mod følger af arbejdsskade*, nr. 290, 20.5.1992) mukaan.

Lain 8 §:n soveltamisalaa työryhmä ehdottaa supistettavaksi, sillä pykälä on johtanut epäoikeudenmukaiseksi koettuihin korvausratkaisuihin tapauksissa, joissa vammasta aiheutunut työkyvyttömyys on huomattavasti suurempi kuin vamman lääketieteellinen haitta-aste. Työryhmän ehdotuksen mukaan pykälä koskisi vain alle 15-vuotiaita lapsia. Myös 8 §:n mukaista korvauksen laskentamenetelmää ehdotetaan muutettavaksi. Korvaus olisi standardisoitu vuosipalkka X haitta-aste X kapitalisointiluku. Lisäksi työryhmän ehdotuksen mukaan korvausta ei saisi vammoista, joiden haitta-aste on alle 5 %, kun nykyisin raja on 15 %.

Muutokset 1.7.2002

EAL:n säännökset ansionmenetyskorvauksesta muuttuvat työryhmän ehdotuksen mukaisesti.

3.3.2.3. Korvaus kivusta ja särystä

Nykytila

Korvausta kivusta ja särystä (*svie og smerte*) suoritetaan EAL:n 3 §:n mukaan vahinkotapahtumasta terveydentilan vakiintumiseen saakka. Korvauksella pyritään hyvittämään ensi sijassa vahingosta johtuvia fyysisiä epämiellyttäviä tuntemuksia.

Korvaus on 180 kruunua (146 markkaa) kultakin vuodepäivältä ja 80 kruunua (65 markkaa) kultakin päivältä, jolloin vahinkoa kärsinyt on sairas, mutta ei vuoteenomana. Jos korvaus ylittää 26 000 kruunua (21 161 markkaa), korvaus voidaan määrätä arvion mukaan. Korvaussummaa voidaan kuitenkin ainoastaan alentaa verrattuna päiväkohtaisesti laskettuun korvaussummaan. Työryhmän mukaan on oletettavaa, että enimmäismäärä kivusta ja särystä maksettavalle korvaukselle on käytännössä 45 000—50 000 kruunua (36 625—40 695 markkaa).

Mietintö 2000:1383

Työryhmä ehdottaa pykälän yksinkertaistamista siten, että korvauksen määrään ei enää vaikuttaisi se, onko vahinkoa kärsinyt vuoteenomana vai ei. Lisäksi yläraja korvaukselle, 50 000 kruunua (40 695 markkaa), ehdotetaan otettavaksi lakiin. Kuten EAL:n 2 §:stä myös 3 §:stä poistettaisiin vakiintu-

neen terveydentilan käsite. Korvausta kivusta ja särystä voitaisiin siten pääsääntöisesti tuomita maksettavaksi niin kauan kuin vahinkoa kärsinyt on sairas.

Muutokset 1.7.2002

EAL:n 3 § muuttuu työryhmän ehdotuksen mukaisesti.

3.3.2.4. Korvaus pysyvästä haitasta

Nykytila

EAL:n 4 §:n mukaan pysyvänä haittana (*varigt mén*) korvataan aineettomat, pysyvät vahinkotapahtuman seuraukset. Pysyvänä haittana pidetään muun muassa sitä, että vahinkoa kärsinyt ei kykene itse suoriutumaan arkipäivän askareista tai että hänen mahdollisuutensa osallistua erilaisiin vapaa-ajan harrastuksiin vähenevät. Pysyvänä haittana voidaan myös korvata esimerkiksi vakavasta vammasta aiheutuva psyykkinen trauma.

Vahingonkorvauksen suuruus riippuu EAL:n 4 §:n mukaan vamman lääketieteellisestä laajuudesta ja laadusta sekä sen vaikutuksesta vahinkoa kärsineen elämän laatuun. Käytännössä haitan suuruus määräytyy Työtapaturmahallituksen vahvistaman haittataulukon mukaisesti. Erityisten olosuhteiden perusteella haittataulukon mukaisesta haitta-asteesta voidaan kuitenkin poiketa. Haitta-astetta on esimerkiksi korotettu, kun orkesteritoimintaa harrastanut henkilö ei sormivamman vuoksi voinut jatkaa harrastustaan.

Jos haitta-aste on 100 %, korvaus on 4 §:n mukaan 344 000 kruunua (279 981 markkaa). Jos vahinkoa kärsinyt oli vähintään 60-vuotias vahinkotapahtuman sattuessa, korvaussummasta vähennetään 5 % kultakin 59 vuotta ylittävältä vuodelta aina 69 vuoteen asti.

Mietintö 2000:1383

Työryhmä ei esitä muutoksia nykytilaan lukuun ottamatta korvaustason tarkistamista (katso jakso 3.4.5.).

Muutokset 1.7.2002

Säännökset pysyvästä haitasta pysyvät ennallaan korvausmääriä lukuun ottamatta (katso jakso 3.4.5.).

3.3.3. Korvaukset kuoleman johdosta

Nykytila

Jos vahinkoa kärsinyt kuolee, korvataan EAL:n 12 §:n mukaan kohtuulliset hautauskulut ja elatuksenmenetys. Epäselvää on, ovatko muut kuolemasta aiheutuvat kulut kuin hautauskulut korvattavia.

Elatuksen menetyksestä voivat saada korvausta sellaiset henkilöt, joita vainaja on tosiasiallisesti elättänyt. Elatukseen rinnastetaan kotitaloustyö. Avio- tai avopuolisolle tuomittava korvaus elatuksen menetyksestä on EAL:n 13 §:n mukaan 30 % siitä korvauksesta, jonka vainaja olisi saanut 100 %:n työkyvyttömyystapauksessa, kuitenkin vähintään 374 000 kruunua (304 398 markkaa). Jos vainaja oli ollut vähintään 56-vuotias kuollessaan, korvauksesta vähennetään 8,5 % kultakin 55 vuotta ylittävältä vuodelta.

Lapselle tuomitaan EAL:n 14 §:n mukaan korvauksena se summa, jonka vainaja olisi lain nojalla ollut velvoitettu lapselle elatuksena maksamaan. Jos vainaja oli yksinhuoltaja, korvaussummaa korotetaan 100 %:lla.

Oikeuskäytännössä korvausta elatuksenmenetyksestä on tuomittu myös lapsipuolelle, kasvattilapselle, vanhemmille ja entiselle puolisolle. Vahingonkorvauksen määrä on tuomioistuimen harkinnassa.

Mietintö 2000:1383

Epäkohtana on pidetty sitä, että muita kuolemantapauksesta aiheutuvia ylimääräisiä kuluja kuin hautauskuluja ei ilmeisesti nyky säännöksen nojalla voida korvata. Myös yli 55-vuotiaita koskevaa vähennyssäännöstä on pidetty epäoikeudenmukaisena, sillä säännös johtaa siihen, että avio- tai avopuoliso ei voi saada korvausta elatuksen menetyksestä, jos vainaja oli kuollessaan täyttänyt 67 vuotta.

Työryhmä ehdottaa, että lakiin lisätään säännökset ylimenokorvauksesta (*overgangsbeløb*) vainajan avio- tai avopuolisolle. Jos vainajalla ei ollut avio- tai avopuolisoa, korvaus voitaisiin maksaa muulle henkilölle, jos erityiset olosuhteet sitä puoltavat. Ylimenokorvaus olisi määrältään 105 000 kruunua (85 459 markkaa). Jos ylimenokorvaus maksetaan, erillistä oikeutta korvaukseen hautauskuluista ei olisi. Myös iän perusteella tehtäviä vähennyksiä ehdotetaan muutettavaksi iäkkäämmille vahingonkärtsijöille edullisemmiksi.

Muutokset 1.7.2002

EAL:ään lisätään uusi 14 a § ylimenokorvauksesta. Lisäksi säännökset iän perusteella tehtävistä vähennyksistä muuttuvat. Muutokset vastaavat työryhmän ehdotusta.

3.4.4. Vahingonkorvauksen uudelleenharkinta

Nykytila

Korvausratkaisujen uudelleenharkinnasta säädetään EAL:n 11 §:ssä. Uudelleen voidaan harkita korvausta pysyvästä haitasta tai tulevaisuuteen kohdistuvasta ansionmenetyksestä, ei sen sijaan muita korvausaiheita. Uudelleenharkinta voi tapahtua vain vahinkoa kärsineen hakemuksesta. Uudelleenharkinnan suorittaminen edellyttää sellaisia muutoksia vahinkoa kärsi-

neen terveydentilassa, että haitta-asteen tai työkyvyttömyysasteen voidaan olettaa olevan merkittävästi korkeampi kuin aikaisemmin. Vahingonkorvauksen määrästä päätettäessä ei oteta huomioon vahinkotapahtuman jälkeen tapahtunutta korvaustason nousua.

Mietintö 2000:1383

Työryhmä katsoo, että mahdollisuutta uudelleenharkintaan tulee laajentaa. Epäkohtana pidetään muun muassa sitä, että nykysäännös ei tue pyrkimystä pitää mahdollisimman monet vahinkoa kärsineet ansiotyössä. Jos vahinkoa kärsinyt jonkin ajan kuluttua vahingonkorvausratkaisun jälkeen huomaa, ettei hän kykenekään tekemään työtään täysipainoisesti, nykysäännös ei mahdollista vahingonkorvauksen uudelleenharkintaa, ellei vahinkoa kärsineen terveydentilassa ole tapahtunut merkittäviä muutoksia.

Työryhmä ehdottaa EAL:n 11 §:n muuttamista siten, että vahingonkorvausratkaisu voidaan harkita uudelleen, jos päätöksen perusteena olleet tosiasialliset olosuhteet ovat muuttuneet. Uudelleenharkinta voisi edelleenkin tapahtua vain vahinkoa kärsineen aloitteesta. Uudelleenharkinta voisi koskea kaikkia korvausaiheita, ei ainoastaan korvausta pysyvästä haitasta tai tulevaisuudessa syntyvästä ansionmenetyksestä. Korvausta parantumiskuluista ja muusta tappiosta sekä kivusta ja särystä ei voitaisi kuitenkaan yksinään vaatia uudelleen harkittavaksi. Jos näitä korvausaiheita koskeva ratkaisu tulee muiden korvausaiheiden tutkinnan yhteydessä uudelleen harkittavaksi, edellyttää korvausratkaisun muuttaminen, että vahinkoa kärsineen terveydentila on odottamattomalla tavalla olennaisesti muuttunut.

Muutokset 1.7.2002

EAL:n 11 § muuttuu työryhmän ehdotuksen mukaisesti.

3.4.5. Korvaustaso

Nykytila

Vahingonkorvaus kivusta ja särystä on 180 kruunua (146 markkaa) vuodepäivästä ja 80 kruunua (65 markkaa) ei-vuodelepoa edellyttävältä sairauspäivältä (EAL 3 §). Korvaus haitasta on 3 440 kruunua (2 799 markkaa) haitta-astetta kohti (EAL 4 §). Korvaus pysyvästä ansionmenetyksestä on vuosipalkka X 6 (kapitalisointiluku) X työkyvyttömyysprosentti (EAL 6 §). Vuosipalkkana voidaan ottaa huomioon enintään 602 000 kruunua (489 967 markkaa). Korvaus voi siten suurimmillaan olla 3 612 000 kruunua (2 939 806 markkaa). EAL:n 8 §:n mukainen enimmäiskorvaus on 1 376 000 kruunua (1 119 926 markkaa). Korvaus elatuksenmenetyksestä aviopuolisolle tai -avopuolisolle on vähintään 386 500 kruunua (314 572 markkaa) ja enintään 1 083 600 kruunua (881 942 markkaa; EAL 13 §). Korvaustasoon vaikuttavat toisaalta iän perusteella tehtävät vähennykset (vähennyssäännöksiä selvitetään edellä jaksoissa 3.3.2.2., 3.3.2.4. ja 3.4.3.).

Mietintö 2000:1383

Työryhmän mielestä korvaustasoa on syytä korottaa. Pysyvän ansionmenetyksen osalta työryhmä ehdottaa korotuksen toteuttamista muuttamalla kapitalisointiluku kuudesta kymmeneen. Uusi luku on laskettu sillä perusteella, että korkotaso on laskenut vuoden 1984 n. 14 %:sta nykyiseen 7,5 %:iin. Korkein korvaus ansionmenetyksestä olisi uusien säännösten mukaan 5 815 000 kruunua (4 732 828 markkaa). Työryhmä ei sitä vastoin pidä taroituksenmukaisena, että vahinkoa kärsineen iästä tai muista seikoista riippuen käytettäisiin erilaisia kapitalisointilukuja (saman kapitalisointiluvun käyttäminen merkitsee nuorten vahingonkärsijöiden epäedullisempaa kohtelua), ja ehdottaa tältä osin nykytilan säilyttämistä.

Työryhmä ehdottaa myös elatuksenmenetyksestä ja pysyvästä haitasta tuomittavien korvausten korottamista. Jos haitta-aste on 100 %, korvaus olisi 573 500 kruunua (466 771 markkaa). Minimikorvaus elatuksen menetyksestä olisi 644 000 kruunua (524 151 markkaa). Työryhmä ei sitä vastoin pidä aiheellisenä korottaa kivusta ja särystä tuomittavia korvauksia, koska niillä hyvitetään tilapäistä vahinkoa.

Työryhmä ehdottaa eräitä muutoksia myös iän perusteella tehtäviin vähennyksiin. Vähennykset alkaisivat jo varhaisemmassa iässä kuin nykyisin, mutta toisaalta iäkkäämmille tuomittavia korvauksia korotettaisiin.

Muutokset 1.7.2002

Korvaustaso nousee työryhmän ehdotuksen mukaisesti.

3.4.6. Korvaus kärsimyksestä

Nykytila

Henkilö, joka on oikeudenvastaisesti loukannut toisen vapautta, rauhaa, kunniaa tai henkilöä, on EAL:n 26 §:n mukaan velvollinen maksamaan korvausta kärsimyksestä (*godtgørelse for tort*). Toisin kuin Suomessa tai Ruotsissa korvauksen tuomitseminen ei edellytä, että kärsimys olisi aiheutettu rikoksella, vaan riittää, että teko on oikeudenvastainen. Oikeudenvastaisuuden käsitettä ei ole laissa määritelty. Käytännössä sillä tarkoitetaan yleensä vähintään törkeähkön asteista, tuottamuksellisesta loukkausta.

Vahingonkorvauksen määrä on tuomioistuimen harkinnassa, sillä laki ei sisällä säännöksiä perusteista, joiden nojalla vahingonkorvauksen suuruudesta on päätettävä. Määrä riippuu käytännössä loukkauksen törkeydestä, teon laadusta ja muista olosuhteista.

Korvausten määrästä on seksuaalirikosten osalta runsaasti oikeuskäytäntöä. "Normaaleissa" tapauksissa vahingonkorvaus raiskauksesta on noin 30 000 kruunua (24 417 markkaa), erittäin törkeissä tapauksissa 40 000—45 000 kruunua (32 556—36 625 markkaa) ja raiskauksen yrityksissä 15 000—20 000 kruunua (12 208—16 278 markkaa). Muiden loukkausten osalta ei

ole yhtä vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Esimerkkinä voidaan mainita tapaus, jossa henkilön vakavaa sairautta koskevasta lehtikirjoituksesta tuomittiin 20 000 kruunun (16 278 markan) korvaus. Ryöstön yhteydessä tapahtuneesta kahden tunnin vapaudenriistosta tuomittiin puolestaan 10 000 kruunun (8 139 markan) korvaus 70-vuotiaalle naiselle ja kuuden tunnin vapaudenriistosta taksinkuljettajalle 15 000 kruunun (12 208 markan) korvaus.

Mietintö 2000:1383

Työryhmä katsoo, että seksuaalirikokset voivat olla erityisen loukkaavia verrattuna pykälässä tarkoitettuihin muihin tekoihin. Työryhmä ehdottaa, että 26 §:ään lisätään uusi säännös, jonka mukaan vahingonkorvauksesta päätettäessä annetaan erityistä painoa sille, että kysymys on rikoslain 23 tai 24 luvun vastaisesta teosta (rikokset sukupuolisiveellisyyttä vastaan tai rikokset perheenjäsenten välillä). Tuomittavien korvaussummien tulisi työryhmän näkemyksen mukaan olla kaksinkertaisia nykyisiin verrattuna.

Muutokset 1.7.2002

EAL:n 26 §:ään lisätään työryhmän ehdottama säännös vahingonkorvauksen määrittämisessä erityisesti huomioon otettavista seikoista.

4. Nykytilan arviointi

4.1. Yleistä

4.1.1. Uudistuksen tarve

Vahingonkorvauslain säätämisen yhteydessä vuonna 1974 henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevat säännökset siirrettiin lähes sellaisinaan rikoslain 9 luvusta vahingonkorvauslain 5 lukuun. Vahingonkorvauslain 5 luvun säännökset ovat säilyneet muuttumattomina lain säätämisestä lähtien lukuun ottamatta sitä, että lukuun on vuonna 1999 lisätty 4 a §, joka koskee surmansa saaneen läheisten oikeutta korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä.

Vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen sen soveltamisympäristössä on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Eräillä aloilla on säädetty erityislakeja, jotka osin täydentävät ja osin syrjäyttävät vahingonkorvauslain yleissääntelyä. Tällaisia erityislakeja ovat muun muassa tuotevastuulaki, potilasvahinkolaki ja laki ympäristövahinkojen korvaamisesta. Erilaiset sosiaalivakuutusjärjestelmät, muut lakisääteiset vakuutusjärjestelmät ja vapaaehtoisten vakuutusten tarjonta ovat samanaikaisesti laajentuneet ja kehittyneet merkittävästi. Viime aikoina muun muassa tietotekniikan kehitys on lisäksi luonut kokonaan uudentyyppisiä vastuutilanteita, joita ei ole ollut mahdollista ennakoida vahingonkorvauslakia säädettäessä. Lääketieteen kehitys on puolestaan vaikuttanut muun ohella psyykkisten vammojen arviointiin.

Edellä kuvatun kaltaista kehityskulkua ennakointiin jo vahingonkorvauslain esitöissä (HE 187/1973 vp s. 8), joissa huomiota kiinnitettiin siihen kysy-

mykseen, olisiko lainsäädäntöä kehitettävä siten, että vakuutuksesta tuleva korvaus olisi erityisesti henkilövahinkojen kohdalla ensisijainen korvauksen muoto. Vahingonkorvauksella olisi tällöin enintään täydentävä merkitys. Vahingonkorvauksen merkityksen kannalta kehityskulku ei ole kuitenkaan sellaisenaan toteutunut, vaikka vakuutukseen perustuvilla korvausjärjestelmillä onkin keskeinen asema henkilövahingoissa. Näköpiirissä ei ole, että sosiaalivakuutuksia kehittämällä voitaisiin vahingonkorvausoikeus syrjäyttää. Vahingonkorvaukselle näyttääkin jäävän henkilövahingoissa selvästi merkittävämpi rooli kuin aikaisemmin ajateltiin.

Vahingonkorvauslain 5 luvun säännökset henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamisesta ovat sisällöltään niukat ja yleispiirteiset. Tästä seuraa, että olennainen osa korvauksen määrittämiseen tosiasiallisesti vaikuttavista perusteista ei ilmene laista. Esimerkiksi ansionmenetyksestä ja aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten määrittämisen perusteista ei ole laissa mitään säännöksiä. Näin yleispiirteisen sääntelyn ei voida katsoa vastaavan perustuslain 80 §:n 1 momentin vaatimusta siitä, että yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla.

Vahingonkorvauslaista tai sen esitöistä ei voida suoraan päätellä, että lailla olisi pyritty tyhjentävästi sääntelemään kaikki vahingonkorvauksen yleiset periaatteet. Korvausvelvollisuuden edellytysten ja tarkemman sisällön määrittely on haluttu jättää oikeuskäytännön varaan. Oikeuskäytännössä vahingonkorvauslain 5 luvun korvausjärjestelmää on kuitenkin pidetty tyhjentävänä ja luvun säännöksiä on tästä syystä tulkittu ahtaasti. Tämä on vaikeuttanut eräiden vahingonkorvauskysymysten arviointia, joista esimerkkinä voidaan mainita kolmansille henkilöille, kuten henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen.

Niukka ja yleispiirteinen sääntely täyttää parhaiten tehtävänsä silloin, kun korvauskysymyksiä harkitaan yksilöllisesti kunkin yksittäistapauksen olosuhteita koskevan laajan selvityksen perusteella esimerkiksi tuomioistuimessa. Sääntelyn yleispiirteisyys ja säännösten jättämä suuri harkinnanvara on kuitenkin helposti omiaan johtamaan epäyhtenäiseen oikeuskäytäntöön. Sääntelyn yleispiirteisyys on vieläkin ongelmallisempaa sellaisten erityislakeihin perustuvien korvausjärjestelmien kannalta, joihin viittaus-säännösten perusteella sovelletaan vahingonkorvauslain säännöksiä, mutta joissa on käsiteltävänä suuri määrä yleensä vain kirjalliseen selvitykseen perustuvia tapauksia. Tällaisia ovat etenkin liikennevahinkolakiin ja potilasvahinkolakiin perustuvat korvausjärjestelmät. Varsinkin näissä järjestelmissä nykyistä täsmällisempi sääntely takaisi paremmin korvauskäytännön yhtenäisyyden toteutumisen.

Edellä esitetyistä syistä henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevien vahingonkorvauslain säännösten uudistaminen on eräiltä osilta tarpeellista. Voimassa olevat säännökset muodostavat toimikunnan käsityksen mukaan kuitenkin sekä rakenteeltaan että sisällöltään vankan käytännön tarpeita palvelevan perustan, joten kovin pitkälle meneviin uudistuksiin ei ole aihetta.

4.1.2. Nykytilan arviointia vahingonkorvauksen tavoitteiden kannalta

Vahingonkorvaussäännöksillä on perinteisesti katsottu olevan kaksi päätavoitetta: vahinkoa kärsineen hyvittäminen ja vahinkojen ennalta ehkäiseminen. Vahinkoa kärsineen hyvittämisen tavoite toteutuu silloin, kun vahingon tapahduttua joku tai jotkut määrätään sen johdosta täysimääräisesti korvausvelvollisiksi ja tuomion täytäntöönpano myös johtaa korvauksen saamiseen.

Vahingonkorvaussäännöksillä on katsottu olevan vahinkoja ennalta ehkäisevä eli preventiivinen vaikutus sekä yksittäisen henkilön kohdalla että yleisesti moraalialia ylläpitävänä järjestelmänä. Vahingonkorvaussäännösten voidaan ajatella rajoittavan yhteiskunnassa toimivien henkilöiden toimintavallan rajoja samalla tavoin kuin rangaistussäännösten. Rajoittamalla toimintavapautta pyritään turvaamaan yhteiskunnan jäsenet toistensa aiheuttamilta haitallisina pidettäviltä teoilta, kuten kuoleman tai vamman aiheuttamiselta. Toisaalta mahdollisesta korvausvelvollisuudesta aiheutuvalla taloudellisen tappion vaaralla pyritään vaikuttamaan siihen, että yhteiskunnassa toimivat henkilöt rajaisivat toiminnastaan aiheutuvia vahinkoriskejä.

Vahingonkorvauslain esitöissä on korostettu vahinkoa kärsineen hyvittämisen tavoitetta. Hallituksen esityksen mukaan vahingonkorvausoikeuden keskeinen tavoite on perustaa vahinkoa kärsineelle oikeus taloudelliseen hyviytykseen hänelle aiheutetun vahingon johdosta (HE 187/1973 vp s. 8).

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen osalta vahingonkorvauksen tavoitteiden voidaan katsoa painottuvan jossain määrin eri tavoin sen mukaan, onko kysymys taloudellisen vai aineettoman vahingon korvaamisesta. Taloudellisen vahingon korvaamista koskevien säännösten voidaan katsoa ilmentävän lähinnä vahinkoa kärsineen hyvittämisen tavoitetta. Aineettoman vahingon korvaamisen osalta myös vahinkojen ennaltaehkäisemisen tavoitteella voidaan katsoa olevan merkitystä. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi esitetty, että kivun ja säryn korvaamisella voi tahallisen ja törkeän ruumiilliseen koskemattomuuteen kajoamisen yhteydessä olla preventiivinen vaikutus, koska aina ei synny korvattavaa taloudellista vahinkoa ja rangaistuskin voi jäädä vähäiseksi. Toisaalta on kuitenkin arvioitu, että kivun ja säryn korvaaminen kattaa osaksi myös sellaisia vaikeasti toteennäytettäviä taloudellisia menetyksiä, joita normaalielämän häiriintyminen sairaustilan vuoksi aiheuttaa. Viasta tai muusta pysyvästä haitasta maksettavaan korvaukseen on samoin katsottu sisältyvän kompensatiota myös taloudellisesta vahingosta sellaisilta osin, joita ei katsota voitavan ottaa riittävästi huomioon korvattaessa todellisten tulojen menetystä invaliditeetin perusteella. Aineettomien vahinkojen korvaamisen on myös katsottu mahdollistavan sen, että vahinkoa kärsinyt voi vahingonkorvauksena saamallaan varoilla hankkia korvaavia hyödykkeitä, jotka lievittävät hänen kärsimäänsä vahinkoa. Aineettomienkin vahinkojen korvaamiseen on siis katsottu liittyvän selkeä vahinkoa kärsineen hyvittämisen elementti.

Toimikunta katsoo, että henkilöön kohdistuvien vahinkojen aiheuttamisen osalta vahingonkorvausvelvollisuuden uhkalla voidaan yleisesti ottaen arvioida olevan suhteellisen vähäinen vaikutus ihmisten käyttäytymiseen. Va-

hinkojen ennaltaehkäiseminen onkin lähtökohtaisesti vähemmän keskeinen henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvausvelvollisuuden peruste kuin vahinkoa kärsineen hyvittäminen. Vahinkojen ennaltaehkäisemisen tavoitteella kuitenkin ilmeisesti katsotaan olevan konkreettista merkitystä ainakin joissakin tilanteissa. Esimerkiksi joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tehtyjen kunnian ja yksityiselämän loukkausten perusteella tuomittavien kärsimyskorvausten suhteellisen korkea taso viittaa siihen, että tuomittavilla korvauksilla otaksuttavasti oletetaan olevan vaikutusta joukkotiedotusvälineiden edustajien käyttäytymiseen vastaisuudessa. Korvausvelvollisuuden riskillä voidaan olettaa olevan merkitystä myös muunlaisessa taloudellisessa toiminnassa, esimerkiksi tarjottaessa yleisölle palveluita, joihin liittyy vakavan henkilövahingon vaara.

Vaikuttaa ilmeiseltä, että henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvausvelvollisuudella - etenkin aineettomista vahingoista tuomittavilla korvauksilla ja aivan erityisesti kärsimyksen korvaamisella - yleisesti nähdään olevan tietty symboliarvo. Tätä näkökohtaa ei voida sivuuttaa harkittaessa näiden vahinkojen korvattavuutta. Jos henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevassa sääntelyssä joissakin kohdin selvästi annetaan merkitystä moraalista hyvitystä merkitseville tai muille sellaisille lähinnä vahingonkorvauksen symboliarvoon liittyville näkökohdille, on aiheellista pyrkiä ottamaan tällaiset näkökohdat sääntelyssä kauttaaltaan huomioon samalla tavoin. Muutoin on vaarana se, että korvausjärjestelmän kokonaisuudesta epäjohtonmukaisuutensa vuoksi tulee kansalaisten oikeustajua loukkaava. Ottaen huomioon muun ohella vastikään tapahtunut vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n säätäminen, joka voidaan nähdä osoituksena vahingonkorvauksen symboliarvon korostumisesta, ei ole realistista pyrkiä sääntelyyn, jossa vahingonkorvausvelvollisuuden symboliarvon merkitystä ei lainkaan tunnustettaisi. Toisaalta symboliarvon voimakkaaseen korostamiseen henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamisen yhteydessä liittyy ilmeinen ylilyöntien vaara. Jos symboliarvoja pidettäisiin määräävinä esimerkiksi aineettomien vahinkojen korvaamista koskevan korvaustason sääntelyssä, seurauksena saattaisi olla korvaustason hallitsematon nousu korvausvelvollisten oikeusturvaa loukkaavalla tavalla.

Toimikunta katsoo, että on perusteltua pitää henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevien säännösten ensisijaisena tavoitteena vahinkoa kärsineen hyvittämistä. Myös aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten toimikunta katsoo edistävän lähinnä tätä tavoitetta. Tämä ei luonnollisestikaan sulje pois sitä, että korvaussäännösten soveltamisella voi samalla käytännössä olla myös ennaltaehkäisevää vaikutusta henkilöön kohdistuvien vahinkojen syntymiseen.

Jäljempänä jaksossa 5.2.6.3. tarkastellaan yksityiskohtaisemmin sitä, missä määrin on aiheellista kiinnittää huomiota korvausvelvollisuuden mahdolliseen ennaltaehkäisevään vaikutukseen määrättäessä korvausta joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tehtyjen kunnian ja yksityiselämän loukkausten aiheuttamasta kärsimyksestä.

4.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

4.2.1. Korvattavat henkilövahingot

Ruumiinvammojen ja muiden fyysisen terveydentilan häiriöiden osalta voidaan käytännössä yleensä vaikeuksista ratkaista, onko kysymys korvaukseen oikeuttavasta henkilövahingosta. Viime vuosina on useilla korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla myös selvennetty psyykkisen terveydentilan häiriöiden korvattavuuden edellytyksiä. Psyykkisessä terveydentilassa ilmenevän vahingon korvattavuuden edellytykseksi on oikeuskäytännössä vahvistettu se, että vahingon tulee olla lääketieteellisin keinoin toteennäytettävissä (esim. KKO 1998:80). Se, mikä on korvattavaa henkilövahinkoa, on saanut oikeuskäytännössä varsin vakiintuneen merkityssisällön. Viimeaikaisen oikeuskehityksen myötä tämän voidaan katsoa koskevan myös psyykkistä henkilövahinkoa. Toisaalta on kuitenkin todettava, että käytännössä esiintyy usein tapauksia, joissa vahinkoa kärsinyt vaatii korvausta pelkästään kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla, vaikka hänellä oikeastaan voisi olla oikeus korvaukseen henkilövahingoksi katsottavan psyykkisen vamman perusteella. Varsinkin alioikeuskäytännössä on myös esiintynyt horjuvuutta sen suhteen, milloin on kysymys henkilövahingona korvattavasta psyykkisestä vammasta, milloin taas vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvattavasta kärsimyksestä.

Siihen, onko kysymys korvattavasta henkilövahingosta, on korvauskäytännössä havaittu liittyvän eräitä erityisongelmia. Ongelmallisia ovat varsinkin tapaukset, joissa ei ole kysymys vammasta tai sairaudesta taikka muusta niiden kaltaisesta terveydentilan häiriintymisestä. Esimerkiksi potilasvahinkolain soveltamista koskevassa korvauskäytännössä on pidetty ongelmallisena kysymystä siitä, onko sterilisaation pettämisestä johtuvassa ei-toivotussa raskaudessa, synnytyksessä ja lapsen syntymässä kysymys henkilövahingon käsitteen piiriin luettavista ilmiöistä. Myöskään mahdollisuus soveltaa henkilövahingon korvaamista koskevia säännöksiä tartunnan kantajuuteen ei ole kaikilta osin selvä. Esimerkiksi oireettomankin HIV-infektion tai virusmaksatulehduksen kantajuudesta saattaa seurata tartunnan saaneelle sairaanhoitokustannuksia, muita kuluja ja ansionmenetystä. Tällaisten tartunnan kantajuudesta aiheutuvien taloudellisten menetysten korvattavuudesta ei ole ollut kysymys edellä jaksossa 2.2.1. mainituissa ratkaisuissa KKO 1998:79 ja 80. Potilasvahinkolain soveltamista koskevassa korvauskäytännössä on pidetty ongelmallisena myös kysymystä tilastollisen sairastumisriskin korvattavuudesta. Esimerkiksi syöpäsairauden hoidon viivästymisestä saattaa olla seurauksena, että sairauden uusiutumisen tilastollisen riskin tiedetään kasvaneen. Tilastollisen sairastumisriskin korvattavuus voi muodostua ongelmaksi myös esimerkiksi silloin, kun henkilö on altistunut säteilylle tai vaarallisille aineille niin, että lääketieteellisen kokemuksen perusteella tiedetään olevan mahdollista, että hän myöhemmin sairastuu altistuksen seurauksena. Voidaan kuitenkin arvioida, että tällaisia ongelmallisia tapauksia esiintyy käytännössä lukumääräisesti vähän.

4.2.2. Vahingon välittömyys korvattavuuden edellytyksenä

Fyysisen terveydentilan häiriöinä, kuten ruumiinvammoina ilmenevien henkilövahinkojen osalta vahingon välittömyyttä koskeva edellytys ei yleensä käytännössä aiheuta ongelmia, koska tällainen henkilövahinko voi vain poikkeuksellisesti aiheutua muuten kuin välittömästi vahinkotapahtuman johdosta. Rajanveto voidaan käytännössä tehdä sillä perusteella, onko vahinko syy-yhteydessä vahinkotekoon.

Psyykkisen terveydentilan häiriöissä vahingon välittömyyttä koskeva edellytys on ongelmallisempi kuin fyysisen terveydentilan häiriöissä. Sellainen psyykkisen terveydentilan häiriö, joka lääketieteellisen näytön perusteella on luokiteltavissa henkilövahingoksi, saattaa useinkin aiheutua myös muulle kuin vahinkotapahtuman johdosta välittömästi loukkaantuneelle henkilölle. Oikeustila tällaisen kolmannelle henkilölle aiheutuneen vahingon korvaamisen osalta on tällä hetkellä jossain määrin epäselvä. Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n 2 momentin mukaan surmansa saaneen läheisen oikeus korvaukseen kärsimyksestä pykälän 1 momentin nojalla ei rajoita hänen oikeuttaan korvaukseen henkilövahingosta saman luvun 2 §:n nojalla. Edellä jaksossa 2.2.2. selostetun oikeuskäytännön mukaan surmansa saaneen läheisellä ei kuitenkaan olisi oikeutta korvaukseen tällaisesta henkilövahingosta, koska sitä pidetään välillisenä vahinkona, jota ei katsota vahingonkorvauslain nojalla korvattavaksi.

Surmansa saaneen läheisellä on nykyisin oikeus korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n 1 momentin nojalla. Jos tilannetta arvioidaan oikeuskäytännössä ennen mainitun pykälän säätämistä noudatettujen periaatteiden mukaan, läheisellä ei kuitenkaan ole oikeutta korvaukseen sairaanhoitokustannuksistaan tai ansiomenetyksestään, vaikka hänen psyykkinen terveydentilansa järkkyyisi kuolemantapauksen johdosta niin, että hän joutuu hakeutumaan psykiatriseen hoitoon tai jäämään sairauslomalle. Korvausvelvollisuuden rajautumista tällaisissa tilanteissa pelkästään aineettomaan vahinkoon ei voida pitää vahinkoa kärsineen kannalta riittävänä. Oikeus korvaukseen myös psyykkisen vamman aiheuttamista taloudellisista menetyksistä osaltaan tukisi sitä, että läheinen voisi hakeutua hoitoon mahdollisimman pian vahinkotapahtuman jälkeen. Pikainen hoitoon hakeutuminen olisi omiaan edistämään hänen toipumistaan ja ehkäisemään psyykkisten ongelmien pitkittymistä. Tämä voisi vaikuttaa myös siihen, että psyykkisestä vammasta aiheutuvat kustannukset alenisivat.

4.2.3. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset

4.2.3.1. Sairaanhoitokustannukset ja muut kulut

Lähtökohta, jonka mukaan sairaanhoitokustannuksista ja muista kuluista määrätään kussakin yksittäistapauksessa erikseen arvioitava täysi korvaus, ei yleensä johda vahinkoa kärsineen eikä vahingon aiheuttajan oikeussuojan kannalta vaikeasti ratkaistaviin harkintakysymyksiin. Poikkeuksetonta tämä ei kuitenkaan ole. Esimerkiksi laajentuneista sairaanhoito-, kuntoutus- ja

virkestymismahdollisuuksista, erilaisten apuvälineiden hankkimisesta, kotihoitosta sekä vahinkoa kärsineen kodissa tehtävistä muutostöistä aiheutuneiden kustannusten korvaamisen osalta on korvauskäytännössä muodostunut ongelmaksi se, missä määrin on perusteltua ja taloudellisesti mahdollista pyrkiä täysin yksilöllisiin vahingonkorvausratkaisuihin tavoitteena mahdollisimman suuressa määrin turvata vahinkoa edeltänyt elämänlaatu. Käytännössä joudutaan harkitsemaan myös sitä, mikä on vahingonkorvauslain nojalla suoritettavien korvausten taso verrattuna siihen, mitä yleinen sosiaaliturva voi tarjota vastaavassa asemassa olevalle vammaiselle, jolla ei ole mahdollisuutta päästä täyden korvauksen piiriin. Nykyisten säännösten perusteella on epäselvää myös, onko vahingonkorvauslain nojalla suoritettava korvaus sellaisesta kalliista hoidosta, jota julkinen terveydenhuolto ei kata.

Korvauskäytännössä ongelmana on pidetty myös eräiden vahingosta aiheutuvien kulujen korvaamisen suhdetta vahinkoa kärsineelle aineettomasta vahingosta suoritettaviin korvauksiin. Epäselvänä on pidetty sitä, korvataanko erilaisista vahinkoa kärsineen elämänlaadun palauttamiseen tähtävistä toimenpiteistä aiheutuneet kulut erikseen vai katsotaanko, että vahinkoa kärsineen tulee kattaa ne aineettomasta vahingosta saamallaan korvauksilla. Esimerkkinä tässä suhteessa ongelmallisesta kuluerästä voidaan mainita kulut, jotka aiheutuvat siitä, että vahinkoa kärsinyt joutuu henkilövahingosta johtuvan toimintakyvyn rajoituksen vuoksi korvaamaan aikaisemman harrastuksensa uudella harrastuksella.

4.2.3.2. Tulojen tai elatuksen vähentyminen

Korvauksen määrääminen ansionmenetyksestä poikkeaa olennaisesti muiden taloudellisten vahinkojen korvaamisesta siinä suhteessa, että korvaus joudutaan usein määräämään paitsi jo ennen korvauksen määräämishetkeä toteutuneesta myös vasta tulevaisuudessa aiheutuvasta taloudellisesta menetyksestä. Tämä on useimmiten tehtävä arvionvaraisesti.

Täyden korvauksen periaatteen mukaan vahinkoa kärsineelle on korvattava vahingosta aiheutunut ansionmenetyks kokonaisuudessaan. Toisaalta vahinkoa kärsinyt ei kuitenkaan saisi vahingonkorvauksen ansiosta myöskään hyötyä vahinkotapahtumasta. Lisäksi korvausta määrättäessä on otettava huomioon vahinkoa kärsineen velvollisuus rajoittaa korvattavan ansionmenetyksen määrää jäljellä olevan työkykynsä puitteissa.

Käytännössä korvattavan ansionmenetyksen määrän arvioimisen vaikeus mainittujen periaatteiden mukaan on riippuvainen siitä, miten riittävästi on käytettävissä tietoa luotettavan arvion tekemiseen tarvittavista seikoista. Vakituksessa työ- tai virkasuhteessa olevan kohdalla arvioiminen on useimmiten helppoa, mitä se ei enää ole lyhytaikaisissa työsuhteissa olevan pätikäytöntehtäjän kohdalla. Ongelmalliseksi on osoittautunut etenkin yrittäjien ansionmenetyksen arvioiminen. Samoin on ongelmallista arvioida esimerkiksi sitä, kuinka kauan vahinkoa kärsinyt, joka oli pitkän työttömyysjakson jälkeen palannut ansiotyöhön juuri ennen henkilövahingon sattumista, olisi ollut työssä, jollei vahinkoa olisi sattunut. Vastaavasti voi olla vaikeaa arvioida luotettavasti esimerkiksi sitä, milloin vahinkoa kärsinyt olisi palannut

vanhempainlomalta tai työttömyysjaksolta ansiotyöhön, jos vahinkoa ei olisi sattunut. Näiltä osin kysymys on kuitenkin pitkälti asian luonteesta johtuvista arviointi- ja näyttöongelmista, joiden ratkaisemiseen ei ole löydettävissä täsmällistä vahingonkorvaussäännöstä.

Nykyinen säännös ansionmenetyskorvauksesta on kuitenkin epäinformatiivinen. Korvauksen määrittämisen perusteista ei ole säännöksiä laissa. Näin ollen laista ei myöskään millään tavoin ilmene se, että korvauksen määrittämiseen käytännössä vaikuttaa olennaisesti vahinkoa kärsineen velvollisuus rajoittaa korvattavan vahingon määrää.

Korvauskäytännössä on erityisen pulmallisena pidetty ansionmenetyskorvauksen määrittämistä silloin, kun kysymys on lapsena vakavasti vammautuneesta henkilöstä, joka ei koskaan kykene normaaliin ansiotyöhön. Etenkin alle 18-vuotiaan, tavallisesti vielä koulua käyvän henkilön osalta on yleensä mahdotonta luotettavalla tavalla arvioida, minkä suuruista ansiotuloa hän todennäköisesti olisi aikuisena saanut, jos hän ei olisi vahingoittunut. Kun tällaisissa tilanteissa korvauksia joudutaan määrittelemään yksilöllisesti, saatetaan eri tapauksissa päätyä toisistaan eroaviin lopputuloksiin ilman, että siihen olisi asiallisia perusteita. Kaikkein nuorimpien lasten ansionmenetyskorvauksen määrää arvioitaessa on korvauskäytännössä jouduttu muun arviointiperusteen puuttuessa kiinnittämään huomiota esimerkiksi sisarusten ja vanhempien koulutukseen ja ammattiin. Näihin lähtökohtiin perustuva arvio ei ole riittävän luotettava.

4.2.3.3. Yleistä aineettoman vahingon korvaamisesta

Taloudellisten menetysten ohella henkilövahingosta aiheutuu tyypillisesti vahinkoa kärsineelle elämänlaadun heikentymistä eri muodoissa. Elämänlaadun heikentyminen voi johtua esimerkiksi fyysisen vamman tai sairauden aiheuttamista epämiellyttävistä aistimuksista, kuten kivusta, taikka psyykkisen vamman tai sairauden aiheuttamista oireista. Elämänlaadun heikentymistä voi aiheutua myös toiminnallisen vajavuuden aiheuttamasta epämukavuudesta ja haitasta vahinkoa kärsineen elämäntoiminnoille tai ulkonäön vioittumisen aiheuttamasta haitasta henkilön itsetunnolle. Henkilövahingosta aiheutunut elämänlaadun heikentyminen hyvitetään nykyisin vahinkoa kärsineelle kivusta ja särystä sekä viasta tai muusta pysyvästä haitasta eli niin sanotusta aineettomasta vahingosta suoritettavilla korvauksilla.

Aineettoman vahingon korvattavuus on meillä tunnustettu lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä jo pitkään, ja sen korvattavuuden voidaan katsoa vastaavan vakiintunutta oikeuskäsitystä. Yleisenä kehityspiirteenä on sekä Suomessa että kansainvälisesti havaittavissa, että aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten merkitys on korostunut. Toisin ilmaistuna henkilön fyysinen ja psyykkinen koskemattomuus on alkanut saada suurempaa painoarvoa verrattuna hänen taloudellisiin menetyksiinsä. Yhtenä tätä kehityspiirrettä selittävänä tekijänä voidaan pitää vapaa-ajan ja sen myötä erilaisten harrastus- ja virkistysmahdollisuuksien lisääntymistä. Voidaan otaksua, että jos henkilövahinko estää tällaisten mahdollisuuksien hyväksikäyttämisen, siitä aiheutuva elämänlaadun heikentyminen saatetaan kokea tun-

tuvampana kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Toisaalta aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten merkityksen korostuminen saattaa selittyä myös sillä, että taloudellinen vahinko nykyisin useimmiten korvataan vahinkoa kärsineen ottamasta vakuutuksesta. Tällöin aineettomasta vahingosta suoritettaville korvauksille jää aikaisempaa näkyvämpi rooli.

Edellä esitetyt näkökohdat huomioon ottaenkin toimikunta katsoo, ettei ole aihetta aineettomien vahinkojen korvaamisen uudelleenarviointiin, vaan nykyisin sovellettavat periaatteet tarjoavat hyvän pohjan uudistustyölle. Lähtökohdana voidaan siten pitää sitä, että korvaus aineettomista vahingoista määräytyisi edelleen pääasiassa näiden periaatteiden mukaisesti.

4.2.3.4. Aineettoman vahingon korvausaiheet ja korvauksen määräämisen perusteet

Henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten nykyisiin korvausaiheisiin - kipuun ja särkyyn sekä vikaan tai muuhun pysyvään haittaan - sisältyy tulkinnanvaraisuutta suhteessa toisiinsa ja suhteessa kärsimyksen korvaamiseen.

Kipu ja särky korvausaiheen nimityksenä viittaa lähinnä fyysisestä vammasta tai sairaudesta aiheutuvaan kipuaistimukseen. Oikeuskäytännössä onkin psyykkisen terveydentilan häiriöiden korvaamisen yhteydessä yleensä tuomittu korvausta kivun ja särryn asemesta kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä. Korvausaiheen sisältö on muutenkin jossain määrin täsmennyttömä. Vaikuttaa esimerkiksi epäselvältä, tuomitaanko nykyisin korvausta kivusta ja särystä ainoastaan vamman syntymisen jälkeiseltä akuutilta sairausajalta vai myös vamman johdosta pysyväksi jäävästä kiputilasta. Oikeustilan epäselvyydestä saattaa seurata päällekkäisyyttä yhtäältä kivusta ja särystä ja toisaalta viasta tai muusta pysyvästä haitasta tuomittavien korvausten kesken.

Nykyisten korvausaiheiden puitteissa henkilövahingosta aiheutuva toiminnallinen haitta tulee korvattavaksi vain, jos haitta on luonteeltaan pysyvää. Henkilövahingosta aiheutuva ohimeneväkin toiminnallinen haitta voi kuitenkin yksittäistapauksessa vaikuttaa huomattavasti olennaisemmin vahinkoa kärsineen elämänlaatuun kuin henkilövahingosta aiheutuvat epämiellyttävät aistimukset. Korvausaiheiden nykyistä sisältöä voidaan tästä syystä pitää epäjohdonmukaisena.

Korvauksen määräämisen perusteiden täsmennyttömyys vaikeuttaa yhteisen korvauskäytännön muotoutumista. Oikeuskäytännössä on korvausta määrättäessä kiinnitetty huomiota esimerkiksi vahingon aiheuttaneen teon laatuun. Tällaisen suoranaisesti korvattavaan henkilövahinkoon liittymättöman seikan huomioon ottaminen henkilövahingon perusteella suoritettavan korvauksen määrässä vaikeuttaa erilaisten tapausten ja niissä tuomittujen korvausmäärien vertailua keskenään. Teon laadun huomioon ottaminen henkilövahingon perusteella suoritettavan korvauksen määrässä on myös omiaan hämärtämään henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta

suoritettavan korvauksen ja henkilöön kohdistuvan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä suoritettavan korvauksen välistä eroa.

4.2.3.5. Aineettoman vahingon korvausten määristä

Korvausta aineettomasta vahingosta ei ole mahdollista määrätä vahinkoa kärsineelle aiheutuneen tai vastaisuudessa aiheutuvan taloudellisen tappion perusteella. Korvaus on sen vuoksi määrättävä pitkälti harkinnanvaraisesti. Korvausten määriin vaikuttavat siten myös yhteiskunnassa vallitsevat arvostukset. Korvauksen määrittämisen harkinnanvaraisuus voi toisaalta johtaa siihen, että korvausten määriin suhtaudutaan liiankin tunteenomaisesti ja että niille annetaan symbolista merkitystä.

Aineettomien vahinkojen korvaustaso on Suomessa perinteisesti ollut maltillinen. Esimerkiksi kivusta ja särystä on vain poikkeuksellisesti tuomittu yli 100 000 markan suuruisia korvauksia. Toimikunta katsoo, että aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten määrien merkitystä ei tule vastaisuudessaakaan korostaa liiaksi. Siitä huolimatta, että aineettomasta vahingosta suoritettavat korvaukset voivat saada aikaisempaa korostuneemman merkityksen, voidaan vahinkoa kärsineen korvaussuojan tarpeen kannalta olennaisimpana edelleenkin pitää sitä, että hänen taloudelliset menetyksensä tulevat täysimääräisesti korvatuiksi. Henkilövahingon perusteella suoritettaviin korvauksiin ei ole myöskään perusteltua liittää rangaistuksellisia piirteitä. Ei ole olemassa luotettavaa tutkimustietoa siitä, vaikuttako vahingonkorvausvelvollisuuden uhka henkilövahinkoja ennalta ehkäisevästi. Toimikunnan käsityksen mukaan ei ole realistista olettaa, että aineettomasta vahingosta tuomittavien korvausten määriä korottamalla voitaisiin vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen niin, että vahingonkorvausvelvollisuuden uhka ehkäisisi ennalta henkilövahinkojen syntymistä nykyistä tehokkaammin. Nämä näkökohdat huomioon ottaen toimikunta pitää aineettomien vahinkojen nykyistä korvaustasoa, sellaisena kuin se ilmenee esimerkiksi liikennevahinkolautakunnan normeista ja ohjeista, yleisesti ottaen asianmukaisena. Tämä korvaustasoa yleisesti koskeva kannanotto ei merkitse sitä, etteikö voisi olla tilanteita, joissa nykyisten normien ja ohjeiden noudattaminen ei johda tyydyttävään lopputulokseen.

Korvauksen määrittämisen harkinnanvaraisuus huomioon ottaen on sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten yhdenvertaisen kohtelun kannalta tärkeää, että korvaukset aineettomasta vahingosta määrättäisiin mahdollisimman objektiivisin perustein ja yhdenmukaisesti. Korvauskäytännön ohjaamiseen liittyviä kysymyksiä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä jaksossa 4.5.

4.2.4. Henkilövahingon johdosta muille kuin henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset

4.2.4.1. Hautauskustannukset

Hautauskustannusten korvattavuutta ei ole sellaisenaan aihetta kyseenalaistaa. Yleensä ei myöskään siihen, mitä kustannuksia korvataan, ole liittynyt ongelmia.

Hautauskustannukset tulevat usein korvattaviksi vakuutuksesta. Vakuutus käytännössä vahingonkorvauslain 5 luvun 3 §:n soveltamiseen on havaittu liittyvän joitakin ongelmia. Vakuutuskäytännössä on esiintynyt rajanveto-ongelmia sen suhteen, mikä on se henkilöpiiri, jolla on oikeus korvaukseen surmansa saaneen hautaamiseen liittyvistä henkilökohtaisista kuluistaan. Vakuutusjärjestelmien edellyttämässä massaratkaisutoiminnassa on suhteessa korvausaiheen taloudelliseen merkitykseen osoittautunut työlääksi arvioida korvattaviksi vaadittujen hautauskustannusten kohtuullisuutta kussakin yksittäistapauksessa erikseen.

4.2.4.2. Elatuksen menetys

Ongelmana voidaan pitää ensinnäkin sitä, että säännökset niistä perusteista, joiden nojalla elatuksen menetyksestä tuomittava korvaus määrätään, ovat yleispiirteiset.

Elatuksen menetystä koskevan sääntelyn tarkoituksena on turvata surmansa saaneen elatuksen varassa olleelle henkilölle tarpeellinen elatus silloin, kun hänen elatuksensa lakkaa siitä huolehtineen kuoltua. Elatuksensa menettäneen kannalta ei ole merkitystä sillä, onko surmansa saanut ollut velvollinen huolehtimaan hänen elatuksestaan lain nojalla. Korvausvelvollisuuden sitomista laissa säädettyyn elatusvelvollisuuteen ei voidakaan pitää elatuksen menetystä koskevan säännöksen tavoite huomioon ottaen tarkoituksenmukaisena.

Norjan, Ruotsin ja Tanskan lakien mukaan oikeus korvaukseen elatuksen menetyksestä riippuu tosiasiallisesta elatustilanteesta. Pohjoismaiset huoltajan menetystä koskevat korvaussäännökset perustuvat yhteispohjoismaiseen valmisteluun, joka oli vireillä Suomen vahingonkorvauslakia säädettäessä. Hallituksen esityksessä (HE 187/1973 vp s. 24) todettiin, että valmistelun keskeneräisyyden vuoksi ei voitu esittää lopullista käsitystä siitä, millä tavoin mainitut vahingonkorvaussäännökset olisi pitkällä tähtäimellä uudistettava. Eduskunnan lakivaliokunta katsoi hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä (LaVM 5/1974 vp), että korvausta tulisi ainakin joissakin tapauksissa voida tuomita myös tosiasiallisen elättäjän kuoleman johdosta. Valiokunta ei kuitenkaan tehnyt säännökseen muutosehdotusta, koska asia oli samanaikaisesti tutkittavana komiteassa.

Vuoden 1966 vahingonkorvauskomitea antoi yhteispohjoismaiseen valmisteluun perustuvan mietintönsä marraskuussa 1974 (Kom. 1974:135). Mietinnössä ehdotettiin elatuksen menetyksen johdosta korvaukseen oikeutet-

tujen piirin laajentamista kaikkiin sellaisiin tahoihin, jotka saivat tai läheisessä tulevaisuudessa olisivat saaneet elatusta surmansa saaneelta. Oikeusministeriön asettama surmatun henkilön omaisten oikeutta vahingonkorvaukseen selvittänyt työryhmä ehdotti marraskuussa 1995 antamassaan mietinnössä niin ikään elatuksen menetyksen korvattavuuden laajentamista. Työryhmän ehdotuksen mukaan korvaus elatuksen menetyksestä olisi voitu tuomita maksettavaksi aina, kun korvauksen vaatija oli kuolinhetkellä tosiasiallisesti ollut surmansa saaneen elatuksen varassa. Komitean ja työryhmän ehdotukset eivät ole johtaneet lainsäädäntötoimiin.

4.2.4.3. Henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneet kulut ja ansiomenetys

Oikeus- ja vakuutuskäytännön mukaan henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneita kuluja korvataan jaksossa 2.2.4.3. tarkemmin selostetuin tavoin. Läheisten kuluja korvaamista koskevan säännöksen puuttuminen laista on todennäköisesti johtanut siihen, että sinänsä perusteltuja korvausvaatimuksia on jäänyt tietämättömyyden vuoksi esittämättä. Säännöksen puuttuminen on myös omiaan johtamaan epäyhdenmukaiseen oikeus- ja korvauskäytäntöön, koska korvattavan vahingon edellytyksiä ei ole selkeästi määritetty. Oikeuskäytännössä ei myöskään ole muodostunut selvää linjaa sen suhteen, kummalle - henkilövahingon kärsineelle vai läheiselle - korvaus kuluista näissä tapauksissa on suoritettava.

4.3. Kärsimyksen korvaaminen

4.3.1. Surmansa saaneen läheisille aiheutunut kärsimys

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §, joka koskee surmansa saaneen läheisille aiheutuneen kärsimyksen korvaamista, on ollut voimassa 1 päivästä helmikuuta 1999 lähtien. Pykälän soveltamisessa on havaittu epäyhtenäisyyttä seuraavasti:

Rikosvahinkolain 6 a §:n mukaan surmansa saaneen läheiselle suoritetaan korvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ssä säädetyn edellytyksin, kuitenkin enintään 20 000 markkaa. Korvauksen saamisen edellytykset ovat siten rikosvahinkolain mukaan samat kuin vahingonkorvauslain mukaan. Toimikunnan saaman selvityksen mukaan yhtäältä yleisten tuomioistuinten ja toisaalta Valtiokonttorin soveltamiskäytännössä on kuitenkin ollut havaittavissa selvä ero. Yleisenä piirteenä on ollut todettavissa, että Valtiokonttori useissa tapauksissa ei ole katsonut laissa säädettyjen edellytysten korvauksen maksamiselle täyttyvän, kun korvausta vaativa (esimerkiksi surmansa saaneen täysi-ikäinen lapsi tai sisarus) ei ollut kuolemantapauksen sattuessa asunut samassa taloudessa surmansa saaneen kanssa. Yleiset tuomioistuimet ovat sitä vastoin usein näissäkkin tapauksissa tuominneet korvausta maksettavaksi.

Lisäksi yleisten tuomioistuinten tuomitsemien korvausten määrissä on toimikunnan saamien tietojen mukaan ollut havaittavissa suuria eroja.

Edellä todetun johdosta toimikunta toteaa, että läheisen oikeus korvaukseen ja korvauksen määrä perustuvat pykälän ja sen esitöiden mukaan viime kädessä tapauskohtaiseen kohtuusharkintaan. Lakivaliokunta onkin pykälän säätämisen yhteydessä todennut, että kysymyksessä on joustava säännös, jonka rajaukset jäävät oikeuskäytännön varaan (LaVM 13/1998 vp). Kun pykälän soveltaminen jättää lainkäyttäjälle yksittäistapauksessa varsin suuren harkinnanvaran, on väistämätöntä, että yhdenmukaisten ratkaisulinjojen muodostuminen vie aikaa. Pykälän soveltamisen voidaan olettaa ajan myötä vakiintuvan ja yhdenmukaistuvan. Lisäksi pykälän soveltamista on mahdollista ohjata korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla. Näistä syistä toimikunta katsoo, että pykälän soveltamisessa havaittu epäyhtenäisyys ei vielä tässä vaiheessa anna riittävää aihetta ottaa pykälän sisältöä uudelleen tarkasteltavaksi.

Lakivaliokunta on vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n säätämisen yhteydessä katsonut, että oikeuskäytännöstä saatavien kokemusten myötä on syytä arvioida, onko aiheellista laajentaa korvattavuuden alaa esimerkiksi erittäin vaikeasti vammautuneen henkilön läheiselle aiheutuneisiin henkisiin kärsimyksiin (LaVM 13/1998 vp). Tähän kysymykseen otetaan kantaa jäljempänä jaksossa 5.2.6.1.

4.3.2. Henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrille aiheutunut kärsimys

Henkilöön kohdistuvien loukkausten uhreille aiheutuneen kärsimyksen korvattavuutta arvioitaessa voidaan keskeisenä epäkohtana pitää sitä, että vakavien henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausten ei oikeuskäytännössä katsota oikeuttavan korvaukseen kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla. Tätä oikeuskäytännössä omaksuttua linjaa on oikeuskirjallisuudessa arvosteltu. Tämä korvausvelvollisuuden rajaus verrattuna muunlaisiin henkilöön kohdistuviin loukkauksiin onkin vaikeasti perusteltavissa. Rajaus on johtanut oikeuskäytännössä siihen, että teon julmuudella ja raakuudella on katsottu pahoinpitelyrikoksessa olevan merkitystä kivusta ja särystä tuomittavan korvauksen määrää arvioitaessa (KKO 1994:62). Kärsimyksen sisällyttäminen henkilövahingon perusteella aineetomasta vahingosta suoritettaviin korvauksiin on kuitenkin omiaan hämärtämään henkilövahingon ja henkilöön kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen välistä eroa. Se myös vaikeuttaa pyrkimystä korvauskäytännön yhdenmukaisuuteen henkilövahinkojen korvaamisessa.

Edellä jaksossa 4.2.1. todetuin tavoin varsinkin alioikeuskäytännössä on esiintynyt horjuvuutta sen suhteen, milloin on kysymys henkilövahinkona korvattavasta psyykkisestä vammasta, milloin taas vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvattavasta kärsimyksestä.

Korvauksen saaminen vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla edellyttää, että kärsimys on aiheutettu rikoksella. Korvausperusteen kytkemistä teon rangaistavuuteen voidaan perustella sillä, että rikostunnusmerkistöt edustavat lainsäätäjän kannanottoa siitä, millainen henkilöön kohdistuva oikeudenvastainen menettely on katsottu aiheelliseksi sanktioida rikosoikeudellisesti. Suurimmassa osassa tapauksia rikostunnusmerkistöt samalla kattavat

sellaisen henkilöön kohdistuvan oikeudenvastaisen menettelyn, johon on aiheellista liittää oikeus korvaukseen kärsimyksestä. Rikostunnusmerkistöihin viittaamista vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä voidaan siten lähtökohtaisesti pitää tarkoituksenmukaisena keinona rajata säännöksen soveltamisala. Luopuminen yleisesti rikostunnusmerkistöihin viittaamisesta johtaisi väljempään sääntelyyn, joka jättäisi tuomioistuimille nykyistä enemmän harkinnanvaraa. Tämä olisi omiaan aiheuttamaan ainakin alkuvaiheessa rajanvetovaikeuksia, epätietoisuutta ja epäyhdenmukaista käytäntöä.

Teon rangaistavuutta koskeva korvausvelvollisuuden edellytys voi kuitenkin toisinaan olla ongelmallinen. Tekninen kehitys saattaa mahdollistaa uudenlaisia henkilöön kohdistuvia loukkauksia, joita ei heti säädetä rangaistaviksi, vaikka ne tosiasialliselta merkitykseltään vastaavat aikaisemmin rangaistaviksi säädettyjä menettelytapoja. Vastaavasti yhteiskunnallinen kehitys tai yleinen arvomaailman muutos saattaa aiheuttaa tilanteita, joissa rangaistus-säännösten ei voida katsoa olevan ajan tasalla jonkin henkilöön kohdistuvan loukkauksen moitittavuuden suhteen. Tällaisissa tilanteissa loukatun henkilön oikeutta korvaukseen loukkauksesta aiheutuneesta kärsimyksestä tulisi voida harkita ilman rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen aiheuttamia rajoituksia.

4.3.3. Henkilöön kohdistuvien loukkausten perusteella suoritettavien korvausten määristä

Korvausta henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrille aiheutuneesta kärsimyksestä ei ole mahdollista määrätä uhrille aiheutuneen tai vastaisuudessa aiheutuvan taloudellisen tappion perusteella. Korvaus on sen vuoksi määrättävä pitkälti harkinnanvaraisesti. Korvausten määriin vaikuttavat siten myös yhteiskunnassa vallitsevat arvostukset.

Kuten edellä jaksossa 4.2.3.5. on henkilövahinkojen osalta todettu, aineettomien vahinkojen korvaustaso on Suomessa perinteisesti ollut maltillinen. Tämän voidaan katsoa koskevan myös henkilöön kohdistuvien loukkausten perusteella suoritettavien kärsimyskorvausten yleistä tasoa. Esimerkiksi liitteessä 3 mainituissa ratkaisuissa korkein tuomittu korvaus on ollut 100 000 markkaa. Toimikunta katsoo, että aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten määrien merkitystä ei tule vastaisuudessakaan korostaa liiaksi. Kärsimyksen korvaamiseen ei ole perusteltua liittää rangaistuksellisia piirteitä. Toimikunnan käsityksen mukaan ei ole realistista olettaa, että kärsimyksestä tuomittavien korvausten määriä korottamalla voitaisiin yleisesti vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen niin, että vahingonkorvausvelvollisuuden uhka ehkäisisi ennalta henkilöön kohdistuvien loukkausten aiheuttamista nykyistä tehokkaammin. Nämä näkökohdat huomioon ottaen toimikunta pitää kärsimyskorvausten nykyistä tasoa yleisesti ottaen suuruusluokaltaan asianmukaisena. Toimikunta pitää tuomittavien korvausmäärien epäyhtenäisyyttä merkittävämpänä ongelmakysymyksenä kuin korvausten yleistä tasoa.

Toimikunnan käytettävissä ei ole ollut riittävän laajaa selvitystä kärsimyskorvausten määristä, jotta toimikunta voisi ottaa yksityiskohtaisemmin

kantaa esimerkiksi tietäntyyppisistä loukkauksista nykyisin määrättävien kärsimyskorvausten asianmukaisuuteen tai arvioida sitä, ovatko erityyppisistä loukkauksista nykyisin määrättävät kärsimyskorvaukset oikeassa suhteessa toisiinsa. Toimikunta on kuitenkin kiinnittänyt erityistä huomiota joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tehtyjen kunnian ja yksityiselämän loukkausten perusteella tuomittavien kärsimyskorvausten määriin. Tällaisten loukkausten perusteella tuomittavien korvausten yleinen taso on varsin korkea suhteessa muunlaisten henkilöön kohdistuvien loukkausten perusteella tuomittaviin kärsimyskorvauksiin ja henkilövahinkojen perusteella tuomittaviin aineettoman vahingon korvauksiin. Korvaustasojen eroavuutta on julkisessa keskustelussa ajoittain pidetty jopa oikeustajua loukkaavana. Toimikunnan kannanotot tältä osin esitetään jäljempänä jaksossa 5.2.6.3.

Korvauksen määräämisen harkinnanvaraisuus huomioon ottaen on sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten yhdenvertaisen kohtelun kannalta tärkeää, että korvaukset kärsimyksestä määrättäisiin mahdollisimman objektiivisin perustein ja yhdenmukaisesti. Korvauskäytännön ohjaamiseen liittyviä kysymyksiä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä jaksossa 4.5.

4.4. Erityiskysymyksiä

4.4.1. Korvausten suorittamistapa

Korvaus elatuksen menetyksestä voidaan vahingonkorvauslain 5 luvun 4 §:n mukaan määrätä maksettavaksi yhdellä kertaa tai toistuvina suorituksina. Pykälässä ei ole täsmennetty, minkä kriteerien pohjalta valinta toistuvina suorituksina maksettavan korvauksen ja kertakorvauksen välillä on tehtävä. Muiden korvauslajien osalta laissa ei ole mitään säännöksiä korvausten suorittamistavasta. Sääntely on siten epäinformatiivista. Se ei tarjoa riittävää pohjaa yhdenmukaisen oikeus- ja korvauskäytännön muotoutumiselle.

4.4.2. Lainvoimaisesti tuomitun korvauksen muuttaminen

Täyden korvauksen periaatteen mukaisesti henkilövahingon johdosta määrättävien korvausten tulisi mahdollisimman pitkälle vastata vahinkoa kärsineelle tosiasiallisesti aiheutunutta vahinkoa. Henkilövahinkojen erityisestä luonteesta johtuen tämän tavoitteen täysimääräinen toteuttaminen on vaikeaa varsinkin sen jälkeen, kun korvauskysymys on jo kertaalleen ratkaistu. Henkilövahingon kärsineen terveydentilassa tai muissa korvauksen määräämiseen vaikuttaneissa olosuhteissa saattaa korvauksen määräämisen jälkeen tapahtua muutoksia, joita ei ollut voitu korvausta määrättäessä ennakoida. Jos korvaus on määrätty lainvoiman saaneella tuomiolla, korvauskysymystä ei kuitenkaan pääsääntöisesti voida saattaa uudelleen tuomioistuinten ratkaistavaksi tuomion oikeusvoimavaikutuksen vuoksi. Prosessuaaliset seikat estävät tällöin vahinkoa kärsinyttä saamasta täyden korvauksen periaatteen mukaisen korvauksen hänelle aiheutuneesta henkilövahingosta. Tilanne voi vastaavasti muodostua korvausvelvollisen kannalta kohtuuttomaksi tuomion oikeusvoimavaikutuksen vuoksi, jos vahinkoa kärsineen olosuhteet ovat korvauksen määräämisen jälkeen parantuneet. Henkilöva-

hinkojen erityinen luonne huomioon ottaen olisi perusteltua, että korvaus-tuomion oikeusvoimavaikutus ei vaikuttaisi vahinkoa kärsineelle lopullisesti aiheutuneen vahingon korvaamiseen. Jo vahvistettu korvaus tulisi voida ottaa uudelleen harkittavaksi silloin, kun siihen on vahinkoa kärsineen tai korvausvelvollisen oikeussuojan kannalta perusteltu syy muuttuneiden olo-suhteiden vuoksi.

Jo vuoden 1966 vahingonkorvauskomitea ehdotti mietinnössään (Kom. 1974:135) vahingonkorvauslakiin säännöstä, jonka mukaan lainvoimaisesti tuomitun toistuvana korvauksena suoritettavan vahingonkorvauksen määrää olisi voitu jommankumman asianosaisen kanteesta korottaa tai alentaa, jos olennaisesti muuttuneet olot tai olosuhteet muuten vaativat sitä. Ehdotus ei ole johtanut lainsäädäntötoimiin.

Useiden lakien mukaan elatusavun tai muun jatkuvan korvauksen määrää voidaan jo nykyisin lainvoimaisen tuomion oikeusvoimavaikutuksen estämättä tarkistaa olosuhteiden muuttumisen perusteella. Esimerkiksi liikenne-vakuutuslain 6 §:n 2 momentin mukaan, jos jatkuvan korvauksen suuruu-teen tai elatuksen tarpeeseen vaikuttavat henkilökohtaiset olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet sen jälkeen, kun korvaus on tuomiolla tai sopimuk-sella määrätty, se voidaan korvauksen saajan tai maksajan kanteesta vastaa-vasti oikaista. Avioliittolain 51 §:n mukaan tuomioistuimen antamaa pää-töstä tai puolisoiden tekemää sopimusta elatusavun suorittamisesta voidaan muuttaa, jos sitä on muuttuneiden olosuhteiden vuoksi pidettävä aiheellise-na. Lapsen elatuksesta annetun lain 11 §:n mukaan vahvistetun elatusavun määrää ja sen suorittamistapaa voidaan muuttaa sopimuksella tai tuomiolla, mikäli niissä olosuhteissa, jotka on otettava huomioon elatusapua vahvis-tettaessa, on tapahtunut niin olennaisia muutoksia, että elatusavun muutta-mista on sekä lapsen että elatusapua suorittavan vanhemman olot huomioon ottaen pidettävä kohtuullisena.

Asiallisia perusteita ei ole sille, että vahingonkorvauslain nojalla tuomitun elatusavun tai muun jatkuvan korvauksen muuttaminen on eri asemassa kuin muun lainsäädännön nojalla tuomitun korvauksen muuttaminen.

Oikeuskäytännössä on eräässä tapauksessa katsottu, että lainvoimainen rat-kaisu, jolla vahingon aiheuttaja oli velvoitettu suorittamaan henkilövahin-gon kärsineelle korvausta kivusta ja särystä, ei estänyt tutkimasta uudessa oikeudenkäynnissä esitettyä vaatimusta lisäkorvauksesta sillä perusteella, että alun perin ohimeneväksi oletettu kipu ja särky oli muodostunut luon-teeltaan jatkuvaksi (KKO 1998:108). Kun laissa ei ole säännöstä siitä, mil-loin tällaiset lisäkorvausta koskevat vaatimukset voidaan aikaisemman rat-kaisun oikeusvoimavaikutuksen estämättä tutkia, vahinkoa kärsineiden on kuitenkin vaikea arvioida, milloin lisäkorvausta koskevan vaatimuksen esittäminen on mahdollista. Tästä syystä olisi perusteltua, että myös muiden kuin jatkuvien korvausten muuttamisen edellytyksistä säädettäisiin laissa.

4.4.3. Korvauksen raukeaminen vahinkoa kärsineen kuoltua

Kun vahinkoa kärsinyt on kuollut, aineettomasta vahingosta suoritettavan korvauksen siirtyminen hänen oikeudenomistajilleen riippuu vahingonkorvauslain 7 luvun 3 §:n mukaan siitä usein sattumanvaraisesta seikasta, onko vahinkoa kärsinyt ehtinyt ennen kuolemaansa panna korvauskanteen vireille. Johdonmukaisempana olisi pidettävä sääntelyä, jonka mukaan oikeus korvaukseen siirtyy vahinkoa kärsineen kuoltua hänen oikeudenomistajilleen, kunhan hän oli ehtinyt ennen kuolemaansa esittää sitä koskevan korvausvaatimuksen. Aineettomasta vahingosta onkin jo nykyisin vakuutusjärjestelmien piirissä suoritettu korvausta, kun vahinkoa kärsinyt oli ennen kuolemaansa esittänyt korvausvaatimuksen korvausvelvolliselle. Tällainen järjestely olisi nykyistä perustellumpi myös vahingonkorvauslain nojalla suoritettavien aineettoman vahingon korvausten osalta. Myös Ruotsissa 1 päivänä tammikuuta 2002 voimaan tulevan uuden säännöksen mukaan oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta siirtyy vahinkoa kärsineen oikeudenomistajille, jos vahinkoa kärsinyt on vaatinut korvausta ennen kuolemaansa.

4.5. Korvauskäytännön ohjaaminen

Erityisten korvausjärjestelmien piirissä toimii lautakuntia, joilla on omilla toimialoillaan merkittävä tehtävä korvauskäytännön ohjaamisessa ja sen yhtenäisyyden ylläpitämisessä. Tärkeimpiä ovat liikennevahinkolautakunta, potilasvahinkolautakunta ja rikosvahinkolautakunta. Erityisen suuri merkitys on käytännössä niillä liikennevahinkolautakunnan normeilla, jotka koskevat henkilövahinkojen perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavia korvauksia. Näitä normeja sovelletaan laajasti myös muunlaisiin henkilövahinkoihin kuin liikennevakuutuslain perusteella korvattaviin liikennevahinkoihin. Muiden korvauskäytäntöä ohjaavien säännösten tai suositusten puuttuessa liikennevahinkolautakunnan normeilla onkin ollut tärkeä merkitys aineettomien vahinkojen korvauskäytännön säilymisessä edes kutakuinkin yhdenmukaisena.

Liikennevahinkolautakunnan normien keskeinen merkitys korvauskäytäntöä yleisesti ohjaavana normistona on kuitenkin useastakin syystä ongelmallinen. Ensinnäkin liikennevahinkolautakunnan asema henkilövahinkojen korvauskäytäntöä yleisesti ohjaavana toimielimenä voidaan perustellusti kyseenalaistaa. Liikennevahinkolautakuntaa ei ole perustettu eikä sen kokoonpanoa ole muodostettu tällaisen tehtävän suorittamista varten. Lautakunnan normien saaman suuren merkityksen voidaankin katsoa johtuvan pitkälti siitä, että mitään muutakaan korvausten määräämistä ohjaavaa normistoa ei ole ollut käytettävissä. Toisaalta liikennevahinkolautakunnan normien laajan soveltamisen tekee ongelmalliseksi se, että normit on laadittu vain liikennevahinkoja silmällä pitäen. Ne soveltuvat siten lähinnä tilanteisiin, joissa on arvioitava äkillisen ulkoisen vammamekanismin aiheuttamista ruumiinvammoista maksettavia aineettomia vahingonkorvauksia. Ne eivät sen vuoksi välttämättä sovellu muunlaisiin vahinkotyyppeihin. Liikennevahinkolautakunta ei myöskään ole antanut normeja, jotka koskisivat kärsimyskorvausten määriä.

Edellä mainittujen lautakuntien kesken ei ole yhteistoimintaa aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten korvaustason pitämiseksi yhtenäisenä. Siten on vaarana, että eri korvausjärjestelmien piirissä suoritetaan aineettomista vahingoista korvauksia erilaisten perusteiden mukaan tai samojenkin perusteiden mukaan määrältään erilaisia korvauksia.

Vahingonkorvauslain nojalla suoritettavien korvausten osalta ei ole mitään mainittujen lautakuntien kaltaista korvauskäytäntöä ohjaavaa toimielintä. Tietojen saaminen yleisissä tuomioistuimissa noudatetusta korvauskäytännöstä on vaikeaa, koska tilastotietoja tuomituista vahingonkorvauksista ei kerätä. Korkein oikeus on antanut vain vähän sellaisia ennakkoratkaisuja, joissa on nimenomaan ennakkoratkaisukysymyksenä otettu kantaa aineettomien vahinkojen korvausmääriin. Tämä johtuu monesta syystä, joista tärkein on se, millaisia asioita korkeimman oikeuden ratkaistavaksi saatetaan. Jotta aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten määriä koskevaa oikeus- ja korvauskäytäntöä voitaisiin tehokkaasti ohjata korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla, korkeimman oikeuden käsiteltäväksi olisi jatkuvasti tultava varsin suuri määrä erityyppisiä henkilöön kohdistuvia vahinkoja koskevia asioita. Näiden asioiden tulisi lisäksi sekä tosiseikastonsa että prosessuaalisen asetelmansa suhteen soveltua korvausmääriä koskevan ennakkoratkaisun kohteeksi. Jos olosuhteet pysyvät muuttumattomina, on ilmeistä, että nämä edellytykset täyttyvät jatkossakin sen verran harvoin, että pelkästään korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla ei voida saavuttaa riittävää ohjausvaikutusta.

Oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäistämiseksi on muissa Pohjoismaissa päädytty erilaisiin ratkaisuihin. Ruotsin järjestelmä muistuttaa eniten Suomen tämänhetkistä käytäntöä. Ruotsissa käytetään haittakorvausten osalta erittäin vakavia vammoja lukuun ottamatta vakiintuneesti liikennevahinkolautakunnan vahvistamia taulukoita korvauksia määrättäessä ja tavoitellaan siten kaavamaisista käytäntöä. Kärsimyksestä määrättävä korvaus perustuu edellistä enemmän harkintaan. Myös Norjassa määrätään korvaukset kärsimyskorvauksia lukuun ottamatta erilaisia taulukoita hyväksikäyttämällä kaavamaisesti. Norjassa tavoitteena on korvausten standardisoinnin lisääminen. Tanska on tässä suhteessa poikkeus, sillä siellä määritellään jo laissa varsin tarkasti kivusta ja särystä sekä pysyvästä haitasta tuomittavien korvausten määrät. Kärsimyskorvausten määrä on tuomioistuimen harkinnassa.

4.6. Henkilövahingon tai kärsimyksen korvauksen määräytyminen muussa lainsäädännössä

Kuten edellä on todettu, vahinkojen korvaamisesta säädetään vahingonkorvauslain lisäksi useassa muussakin laissa. Jotkin laeista sisältävät vahingonkorvauslaista poikkeavia korvausperusteita, esimerkkeinä tuotevastuulaki, laki ympäristövahinkojen korvaamisesta ja ilmailulaki. Toisissa laeissa puolestaan säädetään lisäksi vakuutuspuhjoisesta korvausjärjestelmästä. Tällaisia ovat esimerkiksi liikennevakuutuslaki ja potilasvahinkolaki. Korvauksen sisältö määräytyy kuitenkin yleensä vahingonkorvauslain perusteella sosiaalivakuutuslainsäädäntöä ja eräitä jäljempänä selostettavia erityistapauksia

lukuun ottamatta. Itse asiassa vahingonkorvauslain 5 luvun käytännön merkitys on suuri siitä syystä, että luvun säännökset vaikuttavat erityislakien perusteella suoritettavan korvauksen sisältöön.

Toimeksiantonsa mukaisesti toimikunta on tarkastellut erityisiä korvausjärjestelmiä koskevia lakeja siitä lähtökohdasta, mitä tarkistuksia tai välttämättömiä sisällöllisiä muutoksia niihin olisi tehtävä selkeän ja johdonmukaisen sääntelyn varmistamiseksi.

Mainitut lait sisältävät eritasoisia viittauksia vahingonkorvauslakiin. Ensiksin useissa lainkohdissa todetaan vain yleisesti, että vahinkojen korvaamiseen sovelletaan vahingonkorvauslakia. Näitä avoimia viittaussäännöksiä voidaan tulkita siten, että päätettäessä korvauksesta asianomaisen lain nojalla vahingonkorvauslakia sovelletaan lähtökohtaisesti kaikilta osin, siis esimerkiksi sekä korvauksen perusteen että korvauksen sisällön osalta. Tällaisia lainkohtia ovat esimerkiksi painovapauslain (1/1919) 39 § ("Painokirjoituksen sisällöstä aiheutuneen vahingon korvaamiseen on sovellettava vahingonkorvauslakia"), radiovastuulain (219/1971) 4 § ("...ovat velvolliset vahingonkorvauslaissa säädettyjen perusteiden mukaan korvaamaan vahingon"), eläinsuojelulain (247/1996) 61 § ("Vahingosta vastaa valtio siten kuin vahingonkorvauslaissa julkisyhteisön korvausvastuusta säädetään"), ilmailulain 66 § ("Ilmailussa aiheutuneen vahingon korvausvastuuseen sovelletaan vahingonkorvauslain säännöksiä jäljempänä säädetyn poikkeuksin") sekä pelastustoimilain (561/1999) 77 § ("Vahingon korvaamisesta on muutoin voimassa mitä vahingonkorvauslaissa säädetään"). Toisinaan taas muissa laeissa on viitattu vahingonkorvauslakiin korvauksen sisällön osalta, täsmentämättä kuitenkaan mitä korvauksen sisältöä koskevia pykäläiä vahingonkorvauslaissa voidaan soveltaa. Esimerkkeinä näistä ovat maastoliikennelain (1710/1995) 21 § ("Korvaus vahingosta määrätään noudattaen soveltuvin osin vahingonkorvauslain säännöksiä") ja tuotevastuulain 8 § ("Tämän lain mukainen korvaus määrätään noudattamalla soveltuvin osin vahingonkorvauslakia"). Kolmantena ryhmänä on useita viittaussäännöksiä, joissa on nimenomaan määritetty, mitä vahingonkorvauslain lukua tai pykälää sovelletaan. Tällaisia ovat esimerkiksi sähköturvallisuuslain 41 § ("Vahingonkorvausta määrättäessä on noudatettava mitä vahingonkorvauslain 5 luvussa säädetään"), ympäristövahinkojen korvaamisesta annetun lain 5 § ("Korvaus henkilö- ja esinevahingosta määrätään vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten mukaisesti"), liikennevakuutuslain 6 § ("Liikennevahingon korvaus määrätään noudattaen vahingonkorvauslain 5 luvun 2—5 §:n ja 7 luvun 3 §:n säännöksiä"), sekä potilasvahinkolain 3 § ("Korvaus potilasvahingosta määrätään noudattaen mm. vahingonkorvauslain 5 luvun 2—4 §:n säännöksiä").

Vahingonkorvauslakiin viittaavien säännösten muotoilu vaihtelee nimenomaisesta pykäläviittauksesta yleiseen toteamukseen vahingonkorvauslain soveltumisesta. Viittaussäännösten kirjoitustavan vaihtelevuus ei silti juurikaan ole aiheuttanut ongelmia oikeuskäytännössä. Kaikille vahingonkorvauslakiin enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisesti viittaaville säännöksille on näet yhteistä se, että viittaus joka tapauksessa tarjoaa lähtökohdan tulkinnalle, jonka mukaan korvattavan vahingon sisällön määrittäminen ta-

pahtuu vahingonkorvausoikeuden periaatteiden mukaisesti. Sen sijaan ongelmallisempia ovat ne säännökset, joissa ei lainkaan viitata vahingonkorvauslakiin, mutta joissa on kuitenkin kysymys henkilövahingon tai kärsimyksen aiheuttamisesta tai sitä lähellä olevista tilanteista. Tällaisissa lainkohdissa saatetaan myös käyttää ainakin osaksi samoja ilmaisuja kuin vahingonkorvauslaissa. Oikeuskäytännössä on sinänsä katsottukin, että esimerkiksi tekijänoikeuslain (404/1961) 57 §:n 2 momentin mukainen korvausvastuu on luonteeltaan vahingonkorvausoikeudellista. Toimikunnan käsityksen mukaan myös miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) 11 §:ssä tarkoitettussa loukatulle maksettavassa hyvityksessä ja toisaalta vahingonkorvauslain perusteella suoritettavassa kärsimyksen korvauksessa on kysymys paljolti samanlaisen oikeushyvän loukkauksen korvaamisesta. Sama koskee myös henkilötietolain (523/1999) 47 §:n mukaista muun vahingon korvaamista, minkä lain esitöiden (HE 96/1998 s. 75 ja 76) mukaan katsotaan kattavan myös henkilölle tietojen laittomasta käsittelystä aiheutuvan kärsimyksen.

Toimikunta, joka ei voi puuttua mainittujen tekijänoikeuslain, naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain tai henkilötietolain aineelliseen sisältöön, kiinnittää huomiota siihen, että jatkossa tulisi myös näiden säännösten kohdalla selvittää, tarkoitetaanko niiden mukaisella kärsimyksen korvaamisella samaa kuin vahingonkorvauslain mukaisella kärsimyksen korvaamisella. Johdonmukaisuuden vuoksi säännökset olisi yhtenäistettävä vastaamaan vahingonkorvauslain säännöstä tai tehtävä mahdollinen ero selväksi. Säännösten yhdenmukaistaminen edistäisi myös korvauskäytännön yhdenmukaisuutta.

5. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

5.1. Keskeiset tavoitteet

Uudistuksen yleisenä tavoitteena on saada aikaan henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskeva selkeä ja johdonmukainen sääntely, joka osaltaan parantaisi sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten oikeusturvaa.

Uudistuksen keskeisimpänä tavoitteena on vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisen kohtelun edistäminen. Tähän liittyen tavoitteena on ensiksikin oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyden edistäminen niin, että keskenään samanlaisissa tapauksissa korvaukset tosiasiallisesti määrättäisiin samalla tavoin. Korvausratkaisujen ennakoitavuuden lisääntyminen parantaisi sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten asemaa. Lisäksi pyritään siihen, että vahinkoa kärsineiden korvaussuojan tarpeen kannalta tosiasialliselta merkitykseltään samankaltaisten vahinkojen korvattavuutta voidaan arvioida samalla tavoin. Esimerkiksi korvaukseen oikeutettua henkilöpiiriä ei tulisi rajoittaa pelkästään muodollisilla perusteilla.

Vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisen kohtelun edistämistä koskevaan tavoitteeseen sisältyy pyrkimys yhtenäistää vahingonkorvauslain säännösten avulla oikeus- ja korvauskäytäntöä sekä vahingonkorvauslain nojalla kor-

vattavien vahinkojen osalta sinänsä että myös erityisten korvausjärjestelmien piirissä korvattavien vahinkojen ja vahingonkorvauslain nojalla korvattavien vahinkojen välillä.

Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on myös sääntelyn ymmärrettävyyden parantaminen. Pyrkimyksenä on, että korvauksen määrittämiseen vaikuttavat perusteet nykyistä täsmällisemmin ilmenisivät laista.

Edellä esitettyjen tavoitteiden mukaisesti uudistuksella pyritään siihen, että henkilöön kohdistuvien vahinkojen sääntely luo pohjan yhdenmukaiselle ja ennakoitavalle korvauskäytännölle ja siten osaltaan edistää korvauskysymysten ratkaisemista ilman oikeudenkäyntiä. Tämä on sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten etujen mukaista.

Lisäksi uudistuksen tavoitteena on vahingonkorvauslain puitteissa parantaa rikoksen uhrien asemaa, etenkin vakavien väkivaltarikosten uhrien vahingonkorvausoikeudellista suojaa. Samoin pyritään selkeyttämään ja parantamaan rikoksen uhrien läheisten korvausoikeudellista asemaa.

5.2. Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

5.2.1. Yleistä

Oikeuskäytännössä on eräissä ratkaisuissa katsottu, että vahingonkorvauslain 5 luvun korvausjärjestelmä on lähtökohtaisesti tarkoitettu tyhjentäväksi. Tämä on todettu nimenomaisesti esimerkiksi ratkaisujen KKO 1991:146 ja 1998:67 perusteluissa. Muun ohella mainituissa ratkaisuissa on tämän lähtökohdan perusteella rajoitettu henkilövahingon johdosta korvaukseen oikeutettua henkilöpiiriä, koska on katsottu vahingonkorvauslakiin perustuvan korvausvelvollisuuden koskevan vain välittömästi vahinkotapahtuman johdosta aiheutuneita henkilövahinkoja (ks. tarkemmin edellä jaksossa 2.2.2. esitettyä). Esimerkkinä 5 luvun säännösten suppeasta tulkinnasta voidaan lisäksi mainita se, että oikeuskäytännössä on hylätty lakiin perustumattomana surmansa saaneen tosiasiallisen elatuksen varassa olleen henkilön esittämä elatusapuvaatimus (KKO 1988:5). Osoituksena 5 luvun säännösten suppeasta tulkinnasta voidaan pitää myös sitä, että oikeuskäytännössä ei lähtökohtaisesti ole katsottu edes törkeimpien väkivaltarikosten oikeuttavan korvaukseen kärsimyksestä 6 §:n nojalla, vaikkakin tästä periaatteesta on yksittäistapauksissa saatettu alioikeuskäytännössä poiketa.

Oikeuskirjallisuudessa on pian vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen katsottu, että vahingonkorvauslakia on pidettävä puitelakina ja ettei lain säännöksistä voida tehdä vastakohtaispäätelmiä. Tämän lähtökohdan perusteella oikeuskirjallisuudessa on myöhemmin arvosteltu oikeuskäytännössä omaksuttua tapaa tulkita vahingonkorvauslakia niin, että kysymyksessä on suljettu järjestelmä.

Tulkintatapaan, jossa vahingonkorvauslain 5 luvun korvausjärjestelmää pidetään tyhjentävänä, liittyykin ongelmia. Se johtaa jäykkään järjestelmään,

jossa oikeuskäytännölle ei jää tilaa kehittää korvausperiaatteita vastaamaan syntyneiden tarpeiden vaatimuksia. Tällöin kaikki tarpeelliset muutokset oikeustilaan on toteutettava viime kädessä lainsäädäntöteitse. Esimerkkinä voidaan mainita surmansa saaneen läheisten korvaussuojan parantaminen 5 luvun 4 a §:n säätämällä, mitä voidaan pitää seurauksena vahingonkorvauslain suppeasta tulkinnasta. Pykälän säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on nimenomaisesti esitetty, että oikeuskäytännössä omaksuttu käytäntö oli eräissä yksittäistapauksissa johtanut ratkaisuihin, joita yleisen oikeustajun mukaan oli ollut vaikea hyväksyä (HE 116/1998 vp s. 8). Vertailukohtana voidaan mainita se, että Ruotsissa oli 1990-luvulla oikeuskäytännössä tietyissä tilanteissa ilman lainsäädännöllistä tukeakin tuomittu surmansa saaneen läheisille vahingonkorvausta heille kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneista psyykkisistä häiriöistä.

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevien säännösten uudistamisen yhtenä lähtökohtana on se, että säännökset olisivat myös riittävän avoimia, jotta niitä sovellettaessa voitaisiin olosuhteiltaan poikkeuksellissakin tapauksissa välttää kohtuuttomat ja oikeustajua loukkaavat lopputulokset. Esimerkiksi korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri ehdotetaan eri tilanteissa säänneltäväksi niin, että tosiasiallisesti korvaussuojan tarpeessa olevien henkilöiden oikeus korvaukseen voitaisiin toteuttaa säännösten sanamuodon estämättä. Sama pyrkimys välttää kohtuuttomat ja oikeustajua loukkaavat ratkaisut tulisi ottaa huomioon myös ehdotettuja säännöksiä tulkittaessa. Esimerkiksi niitä säännöksiä, joissa säädetään aineettomien vahinkojen korvausta määrättäessä huomioon otettavista seikoista, ei voida pitää ilmauksena siitä, että muunlaisia seikkoja ei luonteeltaan poikkeuksellisissa tilanteissa voitaisi ottaa huomioon korvausta määrättäessä.

5.2.2. Korvattavat henkilövahingot

Henkilövahingon käsitteen selkeyttämiseksi toimikunta on harkinnut henkilövahingon määrittelemistä vahingonkorvauslaissa. Toimikunnassa on ollut esillä esimerkiksi säännösvaihtoehto, jonka mukaan henkilövahingolla tarkoitettaisiin vammaa, sairautta tai muuta lääketieteellisesti todettavissa olevaa fyysiselle tai psyykkiselle terveydelle aiheutunutta haittaa.

Henkilövahingon määrittelemistä laissa puoltaisi se, että määrittelysäännöksellä annettaisiin mahdollisimman täsmälliset rajat, joiden perusteella lainkäyttäjä voisi yksittäistapauksessa ratkaista, onko kysymys korvattavasta henkilövahingosta. Lakiin otettavaa määrittelysäännöstä muuttamalla voitaisiin tarkoituksenmukaisella tavalla myös supistaa tai laajentaa henkilövahinkoina korvattavien ilmiöiden alaa nykyiseen verrattuna, jos tällaista muutosta pidettäisiin tarpeellisenä.

Määrittelysäännöstä vastaan kuitenkin puhuu se, että henkilövahingoissa on kysymys erittäin monimuotoisista ilmiöistä. Jos näiden ilmiöiden yhteiset piirteet pyritään kokoamaan yleisluontoiseen määrittelysäännökseen, säännös joudutaan kirjoittamaan niin käsitteelliseen ja epähavainnolliseen muotoon, että siitä ei ole juurikaan apua ratkaistaessa käytännössä esiintyviä ongelmakysymyksiä. Esimerkiksi edellä mainitussa säännösvaihtoehdossa

käytetty terveydelle aiheutuneen haitan käsite on lähes yhtä avoin kuin määriteltävä henkilövahingon käsite. Tämä merkitsisi sitä, että kussakin yksittäistapauksessa jouduttaisiin erikseen harkitsemaan, voidaanko jotakin ilmiötä pitää määrittelysäännöksessä tarkoitettuna terveydelle aiheutuneena haittana. Pyrkimykseen määritellä henkilövahingon käsite yksityiskohtaisesti ja tyhjentävästi taas liittyisi vaara siitä, että kaikki epätyypilliset tapaukset ja vastaisuudessa mahdollisesti esiintyvät uudentyyppiset ongelmatilanteet eivät tulisi riittävästi huomioon otetuiksi, mikä puolestaan vaarantaisi järkevää oikeuskehitystä. Henkilövahingon käsitteeseen liittyvät yksittäiset ongelmakysymykset - esimerkiksi edellä jaksossa 4.2.1. mainitut kysymykset ei-toivotun raskauden, tartunnan kantajuuden ja tilastollisen sairastumisriskin korvattavuudesta - soveltuvat parhaiten ratkaistaviksi oikeuskäytännössä. Tällöin kuhunkin yksittäistapaukseen liittyvät olosuhteet voidaan perusteellisesti kartoittaa ja ottaa ratkaisua tehtäessä huomioon. Tällaisia ongelmatapauksia on myös niin vähän, että pyrkimys oikeus- ja korvauskäytännön yhdenmukaisuuteen ei välttämättä edellytä niiden sääntelyä laissa.

Toimikunnassa esillä olleessa määrittelyvaihtoehdossa on myös lähdetty siitä, että terveydelle aiheutuneen haitan tulisi olla lääketieteellisesti todettavissa. Tällöin henkilövahingon korvattavuus olisi sidoksissa kulloinkin vallitsevaan lääketieteelliseen tietämykseen ja käytettävissä oleviin tutkimusmenetelmiin. Useimmissa tapauksissa tällainen edellytys olisikin ongelmaton ja vastaisi sitä, miten henkilövahinkojen korvattavuutta on käytännössä nykyisinkin pääsääntöisesti arvioitu. Tässä arvioinnissa on lääketieteellisellä näytöllä, kuten lääkärintodistuksilla, ja lääketieteellisellä tietämyksellä tärkeä merkitys. Henkilövahingon lääketieteellisen diagnosoitavuuden asettaminen korvausvelvollisuuden ehdottomaksi edellytykseksi ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa olisi ongelmaton. Korvauksesta päättäminen vahingonkorvauslain nojalla perustuu aina viime kädessä oikeudelliseen harkintaan, ei lääketieteelliseen arvioon. Lääketiede ei myöskään ole sillä tavoin täsmällinen tiede, että aina voitaisiin olla varmoja siitä, mikä on tiedeyhteisössä vallitseva lääketieteellinen kanta. Lääketieteellinen sairauden käsite saattaa myös muuttua ajan myötä. Esimerkkinä voidaan mainita homoseksuaalisuuden poistaminen tautiluokituksesta. Toimikunta katsookin, että henkilövahingon korvattavuutta ei tule ehdottomasti sijoittaa lääketieteelliseen arvioon, vaan on perusteltua jättää viime kädessä lainkäyttäjälle ratkaisulta sen suhteen, millaiset terveyteen kohdistuvat haitat tulevat korvattaviksi henkilövahingon korvaamista koskevien säännösten nojalla.

Oikeusvertailun kohteena olleissa maissa henkilövahingon käsitettä ei ole määriteltä laissa. Ei ole myöskään ilmennyt, että henkilövahingon määrittelemistä koskevan säännöksen ottamista lakiin olisi missään edes harkittu.

Edellä esitetyistä syistä henkilövahingon määrittelemistä koskeva säännös ei ole osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi ratkaisuksi.

Toimikunta on harkinnut myös kysymystä vähäisten henkilövahinkojen rajaamisesta korvattavuuden ulkopuolelle. Näin on tehty eräissä erityisissä korvausjärjestelmissä. Potilasvahinkolain 3 §:n mukaan potilasvakuutuk-

sesta ei suoriteta korvausta vähäisestä vahingosta. Liikennevakuutuslain 6 §:n 1 momentin mukaan liikennevakuutuksesta ei makseta korvausta kivusta ja särystä vähäisen vamman perusteella. Toisaalta mainituilla erityislaeilla-kaan ei ole poistettu vahingon aiheuttajan korvausvastuuta vähäisistä vahingoista. Liikennevakuutuskäytännössä pidetään vähäisinä vammoina ihonaarmuja, kolausvammoja, mustelmia, nyrjähdyksiä, pieniä viilto- tai repimähaavoja ja muita sellaisia vammoja, jotka paranevat 1 - 2 viikossa mitään haittaa jättämättä, eivät tarvitse sairaalahoitoa ja aiheuttavat enintään kahden viikon työkyvyttömyyden.

Vähäisten henkilövahinkojen rajaamista myös vahingonkorvauslain nojalla korvattavien vahinkojen ulkopuolelle puoltaisivat prosessitaloudelliset säästöt. Tällaisia säästöjä aiheutuisi siitä, että vähäisiin vahinkoihin perustuvat korvausvaatimukset jäisivät hallinnollisten korvauskäsittelyjen ja oikeudenkäyntien ulkopuolelle. Rajausta ei kuitenkaan ole katsottu perustelluksi. Etenkin tahallisesti aiheutettujen vahinkojen osalta rajausta olisi vahinkoa kärsineiden kannalta kohtuutonta. Myöskään rajauksella saavutettavat prosessitaloudelliset säästöt eivät ilmeisesti olisi merkittävät. Vahingonkorvauslain nojalla korvattavat henkilövahingot perustuvat usein rikokseen. Tällöin korvausvaatimus voidaan yleensä käsitellä rikosoikeudenkäynnissä vain vähäisin lisäkustannuksin. Erityisiä korvausjärjestelmiä koskevissa erityissäännöksissä ja vakuutusehdoissa voidaan jatkossakin rajata vähäisten henkilövahinkojen korvattavuutta, jos sitä pidetään tarkoituksenmukaisena.

5.2.3. Vahingon välittömyys korvattavuuden edellytyksenä

Vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta voitaisiin pitää perusteltuna, että kaikki vahinkotapahtumasta tosiasiallisesti aiheutuneet henkilövahingot tulisivat korvattaviksi riippumatta siitä, onko vahinko ollut vahinkotapahtuman välitön vai välillinen seuraus. Tältä pohjalta voitaisiin lähteä siitä, että henkilövahingon korvaamista koskevia säännöksiä olisi sellaisinaan sovellettava myös silloin, kun jollekulle on aiheutunut henkilövahinko sen johdosta, että hänen läheisensä on välittömästi vahinkotapahtuman seurauksena kärsinyt henkilövahingon. Toisaalta korvausvelvollisten oikeussuoja kuitenkin edellyttää, että vahinkotapahtuman johdosta korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri ei muodostu kohtuuttoman laajaksi ja hallitsemattomaksi.

Surmansa saaneen läheiselle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuva psyykkisen terveydentilan häiriö on pääsääntöisesti tyypillinen ja läheinen seuraus teosta. Myöskään vahingon aiheuttajan näkökulmasta tällaista läheiselle aiheutuvaa henkilövahinkoa ei yleensä voida pitää teon yllätyksellisenä tai odottamattomana seurauksena. Ainakin silloin, kun kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta, vahingon aiheuttajan on yleensä täytynyt jo tekohetkellä käsittää, että surmansa saaneen läheinen saattaa järkyttyä kuolemantapauksen johdosta niin, että hänelle aiheutuu lääketieteellisesti todettavissa oleva psyykkisen terveydentilan häiriö.

Psyykkisestä vammasta toipumisen kannalta on tärkeää, että vahinkoa kärsinyt hakeutuu asianmukaiseen hoitoon mahdollisimman pian vahinkota-

pahtuman jälkeen. Sen vuoksi on tarkoituksenmukaista pyrkiä myös vahingonkorvausoikeudellisin keinoin tukemaan kuolemantapauksen johdosta psyykkisen vamman saanutta surmansa saaneen läheistä turvaamalla hänen oikeutensa saada korvaus hoitoon hakeutumisesta aiheutuneista kustannuksista.

Vahingon välittömyyttä koskevasta edellytyksestä on sinänsä poikettu jo nykyisessä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ssä. Sen nojalla korvataan kuitenkin vain kuolemantapauksesta surmansa saaneen läheiselle aiheutunut kärsimys.

Edellä esitettyjä tavoitteita voidaan toteuttaa laajentamalla edelleen surmansa saaneen läheisten vahingonkorvausoikeudellista suojaa. Toimikunnan ehdotuksen mukaan surmansa saaneen läheisellä, jolle on kuolemantapauksen seurauksena aiheutunut henkilövahinko, olisi oikeus korvaukseen henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansionmenetyksestä. Nykyisestä 4 a §:stä poiketen näiden korvausaiheiden osalta korvattavuuden edellytyksenä olisi siis nimenomaan se, että läheiselle on aiheutunut henkilövahinko. Tältä osin korvausvelvollisuuden edellytykset olisivat siis tiukemmat kuin kärsimyksen korvaamisen edellytykset. Edellä todetut korvausvelvollisten oikeus-suojaan liittyvät näkökohdat huomioon ottaen korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri määriteltäisiin suppeaksi. Korvaukseen voisi olla oikeutettu vain surmansa saaneelle erityisen läheinen henkilö.

5.2.4. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset

5.2.4.1. Taloudellinen vahinko

Henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutuneet taloudelliset menetykset korvataan nykyisin lähtökohtaisesti täyden korvauksen periaatteen mukaan todellisuudessa aiheutuneiden menetysten määräisinä. Myös henkilövahingosta vastaisuudessa aiheutuvien taloudellisten menetysten määrä pyritään arvioimaan täyden korvauksen periaatteen mukaisesti. Tämä on syytä edelleen säilyttää korvauksen määräämisen lähtökohtana. Sen vuoksi vahingonkorvauslakiin ei ehdoteta asiallisia muutoksia siltä osin kuin siinä säädetään vahinkoa kärsineelle aiheutuneiden sairaanhoito- ja muiden kulujen sekä ansionmenetyksen korvaamisesta. Sääntelyn ymmärrettävyyden parantamiseksi säännökset ehdotetaan kuitenkin muotoiltaviksi nykyistä täsmällisemmiksi. Tästä syystä lakiin muun ohella kirjattaisiin ne yleiset perusteet, joiden mukaan korvaus ansionmenetyksestä määrätään.

Ansionmenetykskorvauksen määrääminen lapsena vaikeasti vammautuneille henkilöille edellyttää nykyistä täsmällisempää sääntelyä, jotta vahinkoa kärsineiden yhdenvertainen kohtelu voidaan turvata. Vahingonkorvauslakiin ehdotetaan tältä osalta otettavaksi erityissäännös, jonka mukaan ansionmenetykskorvaus voitaisiin viime kädessä määrätä laissa määritellyn vakioidun ansiotulon perusteella.

5.2.4.2. Aineeton vahinko

Edellä jaksossa 4.2.3.3. esitetyillä perusteilla toimikunta pitää uudistuksen lähtökohtana sitä, että henkilövahingon perusteella vastaisuudessaakin suoritetaan korvausta aineettomasta vahingosta. Aineettoman vahingon korvaamisen perusteena ja tavoitteena on toimikunnan näkemyksen mukaan henkilövahingosta aiheutuneen elämänlaadun heikentymisen hyvittäminen. Korvauksella vahinkoa kärsinyt siis saa rahallisen hyvityksen siitä, että hänen olotilansa ja olosuhteensa ovat vahingon vuoksi huonommat kuin ne olisivat olleet, jollei vahinkoa olisi sattunut. Henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten tarkoituksena ei sitä vastoin ole muodostaa rangaistuksenluonteista seuraamusta vahingon aiheuttajalle. Aineettomasta vahingosta suoritettavalla korvauksella ei myöskään ole tarkoitettu kattaa vahinkoa kärsineelle aiheutuneita taloudellisia menetyksiä, jotka tulevat korvattaviksi sairaanhoitokustannuksina, muina kuluina ja ansionmenetyksenä.

Aineettoman vahingon korvausaiheiden sisältöä ehdotetaan selkeytettäväksi ja vahinkoa kärsineen korvaussuojan parantamiseksi jossain määrin laajennettavaksi. Tarkoituksena on, että henkilövahingosta eri muodoissa aiheutuva elämänlaadun heikentyminen korvattaisiin yhdenmukaisin perustein erottelematta enää kipua ja särkyä erilliseksi korvausaiheeksi. Tarkoituksena on myös, että fyysisen ja psyykkisen terveydentilan häiriöt tulisivat korvattaviksi samojen perusteiden mukaan. Aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten määräämisen jäsentämiseksi toimikunta pitää perusteltuna, että korvausta edelleen suoritetaan erikseen yhtäältä vahinkotapahtuman jälkeisenä akuuttina sairausajana aiheutuneesta ja toisaalta vahinkoa kärsineen loppuelämän ajan jatkuvasta elämänlaadun heikentymisestä. Näistä syistä ehdotetaan henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavien korvausten korvausaiheiden muuttamista. Ehdotuksen mukaan henkilövahingon kärsineellä olisi oikeus korvaukseen ensiksikin kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja toiseksi pysyvästä haitasta.

Edellä jaksossa 4.2.3.5. esitetyillä perusteilla toimikunta pitää aineettomien vahinkojen nykyistä korvaustasoa yleisesti ottaen asianmukaisena. Aineettomien vahinkojen korvauskäytännön ohjaamista käsitellään jäljempänä jaksossa 5.2.8.

5.2.5. Henkilövahingon johdosta muille kuin henkilövahingon kärsineelle suoritettavat korvaukset

5.2.5.1. Hautauskustannukset

Hautauskustannusten korvaamisen osalta toimikunta on harkinnut kysymystä korvauksen määrän vakioimisesta samaan tapaan kuin lakisääteisessä tapaturmavakuutuksessa tapaturmavakuutuslain (608/1948) 16 §:n 3 momentin mukaan. Korvauksen vakioimisesta puoltaisi se, että tällöin välttyttäisiin yksittäisten hautaamiseen liittyvien kuluerien korvattavuutta koskevilta ongelmilta. Samoin välttyttäisiin kustannusten kohtuullisuutta koskevien

arviointien tekemiseltä yksittäistapauksissa. Vakioiminen vähentäisi siten korvauksen määrää koskevia riitoja ja erityisissä korvausjärjestelmissä korvauskäsittelyyn liittyviä hallinnollisia kustannuksia.

Korvauksen vakioimista ei kuitenkaan ole pidetty perusteltuna. Hautauskustannuksista aiheutuu surmansa saaneen omaisille todellinen taloudellinen menetys. Hautauskustannusten määrä voi yksittäistapauksittain vaihdella huomattavastikin. Korvauksen vakioiminen johtaisi siihen, että olosuhteisiin nähden sinänsä tavanomaiset ja hyväksyttävät todelliset hautauskustannukset osassa tapauksista jäisivät osaksi korvaamatta. Tämä puoltaa nykyistä vastaavan sääntelyn säilyttämistä.

Voimassa olevan lain mukaan hautauskustannukset on korvattava vain kohtuulliseen määrään. Huomattavasti ylimitoitettut kustannukset rajautuvat siten nykyisinkin korvausvelvollisuuden ulkopuolelle. Tämä korvausvelvollisuuden rajaus, jonka säilyttämistä edelleen ehdotetaan, osaltaan vähentää korvauksen vakioimisen tarvetta.

Hautauskustannusten korvaamista koskevaa sääntelyä ehdotetaan kuitenkin täsmennettäväksi. Käytännössä esiintyneitä rajanveto-ongelmia ja riitaisuuksia pyritään vähentämään ehdotuksella, jonka mukaan laista ilmenisi se henkilöpiiri, joka on oikeutettu korvaukseen hautaamiseen liittyvistä kustannuksista, esimerkiksi suruvaatteiden hankkimisesta.

5.2.5.2. Elatuksen menetyksen korvaaminen

Edellä todetuin tavoin uudistuksen tavoitteena on saada aikaan sääntely, jossa henkilövahingon johdosta korvaukseen oikeutettua henkilöpiiriä ei rajoitettaisi muodollisilla perusteilla. Tämän vuoksi elatuksen menetyksen korvaamista koskevaa sääntelyä ehdotetaan muutettavaksi siten, että myös tosiasialliseen elatussuhteeseen perustuneen elatuksen menetys tulisi korvattavaksi. Nykyisestä oikeustilasta poiketen korvaus elatuksen menetyksestä voitaisiin siten tuomita maksattavaksi esimerkiksi surmansa saaneen elatuksen varassa olleelle avopuolisolle tai lapsipuolelle. Lisäksi ehdotetaan elatuksen menetyksestä tuomittavan korvauksen määräämisen perusteiden nykyistä täsmällisempää sääntelyä. Tätä tarkoittaisi myös säännös, jonka mukaan elatukseen voitaisiin erityisestä syystä rinnastaa kotityön arvo.

5.2.5.3. Henkilövahingon kärsineen läheisille aiheutuneet kulut ja ansiomenetys

Vaikean henkilövahingon kärsineen kannalta on usein tarpeellista, että hänen hoitamiseensa sekä akuuttihoidon aikana että myöhemmin kuntouttamisaikana osallistuu myös hänelle läheisiä henkilöitä. Tällainen tarve on suurin lasten ja iäkkäiden henkilöiden kohdalla. Hoitamiseen liittyvistä toimista voi aiheutua kuitenkin läheiselle kuluja ja ansionmenetystä, joista hänen on perusteltua saada korvaus.

Harkittaessa säännöksen sisältöä tältä osin on keskeisenä kysymyksenä ollut se, kenelle vahingon aiheuttajan olisi suoritettava korvaus läheisten kuluista ja ansionmenetyksestä.

Yhtenä vaihtoehtona olisi se, että korvaus läheisille aiheutuneista kuluista ja ansionmenetyksestä suoritettaisiin henkilövahingon kärsineelle. Tämä olisi velvollinen suorittamaan saamansa korvauksen edelleen läheisilleen asianhuoltoa tai perusteettoman edun palautusta koskevien oikeudellisten periaatteiden mukaisesti. Tällaisessa sääntelyvaihtoehdossa läheisellä itsellään ei siis olisi oikeutta vaatia korvausta suoraan vahingon aiheuttajalta. Tällainen sääntelyvaihtoehto vastaisi ratkaisussa KKO 1994:48 ilmaistua kantaa. Siinä henkilövahingon kärsineen läheisille sairaalakäynneistä aiheutuneita matkakuluja pidettiin sairaanhoitoon liittyvinä tarpeellisina kustannuksina, jotka vahingon aiheuttaja oli velvollinen korvaamaan vammautuneelle. Ruotsissa läheisille aiheutuneiden kulujen ja ansionmenetyksen korvattavuus on säännelty tällä tavoin.

Toisena vaihtoehtona on sääntelymalli, jossa vahingon aiheuttaja on velvollinen suorittamaan korvauksen kuluista ja ansionmenetyksestä suoraan sille läheiselle, jolle ne ovat aiheutuneet. Ratkaisussa KKO 1981 II 73 kulujen ja ansionmenetyksen korvaus on tuomittu tällä tavoin.

Eräänlaista välittävää kantaa edustaa Norjassa noudatettu käytäntö, jonka mukaan henkilövahingon kärsineen läheiselle ennen korvausratkaisua syntyneistä kuluista ja ansionmenetyksestä tuomitaan korvaus suoraan läheiselle. Korvaus tulevaisuuteen kohdistuvista läheisten kuluista ja ansionmenetyksestä suoritetaan puolestaan henkilövahingon kärsineelle itselleen.

Vahingonkorvausoikeudessa lähdetään yleensä siitä, että korvaukseen on oikeutettu suoraan se henkilö, jolle vahinko on aiheutunut. Tämä puoltaa sitä, että korvaus olisi suoritettava suoraan sille läheiselle, jolle on aiheutunut kuluja ja ansionmenetystä. Tätä vaihtoehtoa voidaan pitää myös tarkoituksenmukaisena ottaen huomioon, että tällöin henkilövahingon kärsineen läheinen voisi itsenäisesti päättää, vaatiiko hän korvausvelvolliselta korvausta hänelle aiheutuneista kustannuksista. Toisaalta läheisten itsenäinen oikeus vaatia korvausta henkilövahingon kärsineen hoitamisesta aiheutuvista kustannuksista pitkänkin ajan kuluttua vahinkotapahtumasta voisi kuitenkin olla omiaan laajentamaan korvausvelvollisuutta hallitsemattomalla tavalla. Tarkoituksena ei ole, että pysyvästi vammautuneen henkilön kotihoito voitaisiin aina järjestää lähiomaisten toimesta korvausvelvollisen kustannuksella.

Toimikunta katsookin, että sääntelyn sisällössä on kiinnitettävä huomiota myös siihen, missä vaiheessa vahinkotapahtuman jälkeen läheinen on osallistunut henkilövahingon kärsineen hoitamiseen. Henkilövahingon kärsineen akuutin toipumisvaiheen aikana tilanteen yllätyksellisyys ja äkillisyys aiheuttaa usein läheisille lisääntyneitä kustannuksia ja menetyksiä. Akuutissa vaiheessa vahinkoa kärsineen tilanne on usein selkiintymätön. Tällöin ei voida vielä arvioida, mitä toimenpiteitä vahingosta aiheutuu, eikä varautua pidempiaikaiseen suunnitelmalliseen toimintaan. Kun tämä akuutti vaihe on

ohi, nähdään, mihin hoito- ja kuntouttamistoimenpiteisiin sekä mahdollisesti pidempiaikaisiin tai pysyviin avustaja- ja asumisvaihtoehtojärjestelyihin vammautumisen johdosta tulee ryhtyä. Tässä vaiheessa läheisellekin aiheutuvia kuluja on aiheellista arvioida siltä kannalta, millä tavoin läheisen toimenpiteet palvelevat vahinkoa kärsineen hoitotoimenpiteitä yleensä. Painopiste voi tällöin siirtyä nimenomaan henkilövahingon kärsineelle itselleen aiheutuvien kulujen ja häneen kohdistuvien toimenpiteiden kokonaisvaltaiseen arviointiin.

Edellä esitetyistä syistä toimikunta pitää tarkoituksenmukaisimpana sääntelyä, jonka mukaan kulut ja ansionmenetys, jotka henkilövahingon kärsineen läheiselle aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta tai muista vahingosta johtuvista toimenpiteistä, korvattaisiin henkilövahingon kärsineen akuutin toipumisvaiheen ajalta suoraan sille läheiselle, jolle kustannuksia on aiheutunut. Henkilövahingon kärsineen terveydentilan vakiinnuttua tällaiset läheisten kustannukset voisivat tulla korvattaviksi vain henkilövahingon kärsineelle itselleen hänen sairaanhoitokustannuksinaan tai muina vahingosta aiheutuneina kuluinaan ja arvioitaviksi siten niiden tarpeellisuudesta käsin.

5.2.6. Kärsimyksen korvaaminen

5.2.6.1. Surmansa saaneen tai vaikeasti vammautuneen läheisille aiheutunut kärsimys

Edellä jaksossa 4.3.1. esitetyillä perusteilla toimikunta ei katso aiheelliseksi ottaa surmansa saaneen läheisille aiheutuneen kärsimyksen korvaamista koskevan vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n sisältöä laajemman uudelleenarvioinnin kohteeksi. Ottaen huomioon lakivaliokunnan pykälän säätämisen yhteydessä esittämän kannanoton toimikunta on kuitenkin jo tässä vaiheessa harkinnut, olisiko aiheellista laajentaa pykälän mukaista korvattavuuden alaa erittäin vaikeasti vammautuneen henkilön läheisille aiheutuneeseen kärsimykseen.

Toimikunnan käsityksen mukaan ne tilanteet, joissa läheisellä on oikeus korvaukseen kärsimyksestä, on rajattava laissa selkein ja objektiivisesti arvioitavin perustein. Nämä vaatimukset täyttää parhaiten nykyinen rajanveto, jonka mukaan vain kuolemantapauksesta läheisille aiheutunut kärsimys on korvattava. Nykyistä rajanvetoa voidaan perustella myös sillä, että kuolema on läheisille luonteeltaan lopullinen menetys. Muunlainen korvattavuuden alan rajausta olisi väistämättä omiaan aiheuttamaan yksittäistapauksissa rajanveto-ongelmia. Jos rajausta ei ole yksiselitteinen, pykälän soveltamisala saattaisi oikeuskäytännössä ajan myötä laajentua korvausvelvollisten kannalta kohtuuttoman laajaksi.

Kun vahinkotapahtumasta on seurannut henkilövahingon kärsineen vaikea vammautuminen, korvausvelvollinen joutuu yleensä suorittamaan tälle määrältään huomattavan suuret korvaukset. Korvausvelvollisuuden kokonaismäärä saattaisi usein muodostua korvausvelvollisen kannalta kohtuuttomaksi, jos tällaisissa tilanteissa myös läheisillä olisi oikeus korvaukseen kärsi-

myksestä. Epäkohdaksi voisi muodostua myös se, että läheiset tosiasiaassa esimerkiksi korvausten sovittelua harkittaessa ja viime kädessä ulosotossa kilpailisivat vammautuneen itsensä kanssa oikeudesta korvaukseen. Läheisten oikeus saada korvausta kärsimyksestä saattaisi siten epäsuorasti heikentää vaikeasti vammautuneen henkilön itsensä tosiasiallista korvaussuojaa.

Pykälässä on kysymys kolmannelle henkilölle aiheutuneen vahingon korvaamisesta, joka yleensä tulee kysymykseen vain poikkeuksellisesti. Laajennuksia kolmannelle henkilölle aiheutuneen vahingon korvattavuuden alaan tulee tehdä varovaisesti, jotta korvausvelvollisuus ei muodostu kohtuuttoman laajaksi ja hallitsemattomaksi. Tämän johdosta ja ottaen huomioon, että nykyisen 4 a §:n soveltamiskäytäntö ei vielä ole selkiintynyt, on myös ennen aikaista ryhtyä laajentamaan pykälän soveltamisalaa.

Vaikeasti vammautuneiden henkilöiden läheisten vahingonkorvausoikeudellista asemaa osaltaan turvaisi ja parantaisi edellä jaksossa 5.2.5.3. selvitetty ehdotus, jonka mukaan vahingonkorvauslakiin lisättäisiin nimenomainen säännös henkilövahingon kärsineen läheisten oikeudesta korvaukseen kuluista ja ansionmenetyksestä.

Näistä syistä toimikunta ei ehdota, että läheisten oikeutta korvaukseen kärsimyksestä laajennettaisiin tilanteisiin, joissa vahinkotapahtumasta on välittömästi seurannut muunlainen henkilövahinko kuin kuolema.

5.2.6.2. Henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrille aiheutunut kärsimys

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Säännöksen esitöiden mukaan yksityiselämän suojan takaamiseksi valtiolta on jo perinteisesti edellytetty sen ohella, että se itse pidättäytyy loukkaamasta kansalaisten yksityiselämää, myös aktiivisia toimenpiteitä yksityiselämän suojaamiseksi toisten yksilöiden loukkauksia vastaan. Säännöksen on todettu edellyttävän, että lainsäätäjä ylläpitää tehokasta säännöksen turvaamien oikeushyvien suojaa (HE 309/1993 vp s. 53). Vahingonkorvauslain 5 luvun nykyisen 6 §:n nojalla korvataan kärsimys, jonka on aiheuttanut muun muassa kunniaan tai kotirauhaan kohdistunut taikka muu sen kaltainen rikos. Kunniaan ja rauhaan kohdistuvien rikosten aiheuttaman kärsimyksen korvattavuus ehdotetaan edelleen säilytettäväksi. Nykyisessä oikeuskäytännössä on katsottu pykälän nojalla korvaukseen oikeuttaviksi rikoksiksi myös muun ohella yksityiselämän loukkaaminen ja salassapito-velvollisuuden rikkominen. Sääntelyn ymmärrettävyyden parantamiseksi ehdotetaan, että yksityiselämään kohdistuvat rangaistavaksi säädetyt loukkaukset nimenomaisesti mainittaisiin laissa korvaukseen oikeuttavina.

Perustuslain 6 §:ssä vahvistetaan ihmisten yhdenvertaisuus lain edessä ja kielletään syrjintä sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Nykyisessä oikeuskäytännössä on katsottu syrjintä sellaiseksi rikokseksi, joka oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla. Syrjintärikosten aiheuttaman kärsimyksen

korvattavuus on edelleen perusteltua säilyttää. Sääntelyn ymmärrettävyyden parantamiseksi ehdotetaan, että syrjintärikkokset nimenomaisesti mainittaisiin laissa korvaukseen oikeuttavana loukkaustyyppinä.

Perustuslain 7 §:ssä turvataan oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Esitöidensä mukaan säännös edellyttää, että valtio lainsäädäntötoimin turvaa näitä oikeuksia ulkopuolisia loukkauksia vastaan (HE 309/1993 vp s. 46). Vapauteen kohdistuvat rikokset oikeutavat nykyisin korvaukseen kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n mukaan. Vapauteen kohdistuvista rikoksista aiheutuneen kärsimyksen korvattavuus ehdotetaan edelleen säilytettäväksi.

Erityisesti törkeiden väkivaltarikosten uhrien aseman parantamiseksi ehdotetaan, että henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvan vakavan loukkauksen uhrilla olisi oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, että oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on nimenomaisesti turvattu perustuslain 7 §:ssä. Ehdotus toisaalta liittyy ehdotettuun 5 luvun 2 c §:ään, jonka mukaan määrättäessä henkilövahingon perusteella korvausta aineettomasta vahingosta ei otettaisi huomioon vahingon aiheuttaneen teon laatua, esimerkiksi teon erityistä julmuutta tai raakuutta. Tämä merkitsisi muutosta oikeuskäytännössä nykyisin omaksuttuun kantaan. Ehdotettu 5 luvun 6 §:n soveltamisalan laajennus on sen vuoksi tarpeen, jotta henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen kärsineiden korvaussuoja ei kaventuisi nykyiseen verrattuna. Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukseen sisältyvän uhrin ihmisarvoa alentavan elementin hyvittäminen 5 luvun 6 §:n nojalla on johdonmukaisempaa kuin se, että tällainen tosiasia kärsimyksen korvaamista tarkoittava hyvitys sisällytetään henkilövahingon perusteella suoritettaviin korvauksiin. Ehdotuksella pyritään myös selkeyttämään nykyistä alioikeuskäytäntöä, jossa on esiintynyt horjuvuutta sen suhteen, milloin on kysymys henkilövahinkona korvattavasta psyykkisestä vammasta, milloin taas vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvattavasta kärsimyksestä.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen korvattavuuteen ei sinänsä vaikuta se, onko uhrille aiheutettu loukkaavalla teolla myös henkilövahinko. Jos loukkaavasta teosta on samalla aiheutunut uhrille myös henkilövahinko, se tulee korvattavaksi erikseen henkilövahingon korvaamista koskevien säännösten nojalla. Jos henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen pääasiallisena ilmenemismuotona on henkilövahinko, henkilövahingon perusteella suoritettava korvaus aineettomasta vahingosta muodostaa kuitenkin yleensä tosiasiallisesti riittävän hyvityksen myös loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Esimerkiksi tavanomaisen lievän pahoinpitelyn uhrille aiheutunut kärsimys tulee yleensä asianmukaisesti hyvitetynä hänen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta saamallaan korvauksella. Tämän vuoksi ehdotetaan, että oikeus korvaukseen kärsimyksestä syntyisi henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvien loukkausten perusteella jossain määrin tiukemmin edellytyksin kuin vapauteen, rauhaan, kunniaan tai yksityiselämään kohdistuvien loukkausten taikka syrjinnän perusteella. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen

kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä olisi ehdotuksen mukaan, että loukkaus on vakava.

Edellä esitetyn lisäksi toimikunta on harkinnut sitä, onko aiheellista edelleen säilyttää kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä loukkauksen aiheuttaneen teon rangaistavuus. Tätä harkitessaan toimikunta on kiinnittänyt huomiota muun ohella edellä jaksossa 4.3.2. esitettyihin näkökohtiin. Toimikunta on päättänyt pitämään perusteltuna lähtökohtaa, jonka mukaan kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä edelleen pääsääntöisesti säilyisi loukkauksen aiheuttaneen teon rangaistavuus. Tätä puoltaa vahvimmin pyrkimys mahdollisimman yhdenmukaiseen ja ennakoitavaan soveltamiskäytäntöön. Sääntelyn riittävän joustavuuden varmistamiseksi ja oikeuskehityksen turvaamiseksi ehdotetaan kuitenkin erityistilanteita silmällä pitäen, että korvaukseen kärsimyksestä oikeuttaisi myös sellainen vakava ihmisarvon loukkaus, joka on aiheutettu laissa erikseen mainittuihin henkilöön kohdistuviin loukkauksiin verrattavalla tavalla.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausten korvattavuuden edellytykseksi ehdotetaan loukkauksen aiheuttaneen teon laadun osalta säädettyä, että loukkaus on aiheutettu tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta. Tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta aiheutetut henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukset ovat useimmiten myös rangaistavia, minkä vuoksi korvattavuuden edellytykseksi ei ole tarpeen nimenomaisesti säätää myös loukkauksen aiheuttaneen teon rangaistavuutta. Kun ruumiinvamman tai sairauden aiheuttaminen voi olla rikoslain 21 luvun 10 §:n nojalla rangaistava silloinkin, kun seurausta ei ole aiheutettu törkeällä huolimattomuudella, ehdotettu säännös rajaisi henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausten korvattavuuden alaa enemmän kuin pelkkä rangaistavuusedellytys.

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että loukkauksen aiheuttaneen teon rangaistavuus on viimeisimmänkin, 1 päivänä tammikuuta 2002 voimaan tulevan uudistuksen jälkeen kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä Ruotsissa, kun taas esimerkiksi Tanskassa näin ei ole asianlaita.

Kärsimyksen korvaamisen ensisijaisena perusteena ja tavoitteena on toimikunnan näkemyksen mukaan henkilöön kohdistuvan loukkauksen hyvittäminen. Kärsimyksestä suoritettavalla korvauksella loukkauksen uhri siis saa rahallisen hyvityksen hänen itsetunnolleen ja ihmisarvolleen aiheutuneesta loukkauksesta. Tämän ohella kärsimyksen korvaamisella voidaan nähdä olevan symbolista merkitystä. Lailla turvattu oikeus kärsimyskorvaukseen merkitsee vahvistusta sille, että tietynlaiset henkilöön kohdistuvat loukkaukset ovat yhteiskunnan näkökulmasta moitittavia ja aiheuttavat uhrille kärsimystä. Tältä kannalta oikeus kärsimyskorvaukseen voi merkitä loukkauksen uhriksi joutuneelle henkilölle myös eräänlaista moraalista hyvitystä.

Henkilöön kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuneen kärsimyksen korvaaminen on vahingonkorvausoikeuden piiriin kuuluvana ilmiönä erotettava vastaavanlaisten loukkausten rikosoikeudellisesta arvioinnista. Esimerkiksi henkilöihin yhteisönä tai ryhmänä kohdistuva rikos ei välttämättä merkitse

sellaista kehenkään yksittäiseen henkilöön kohdistuvaa loukkausta, joka oikeuttaisi korvaukseen kärsimyksestä. Esimerkkinä tällaisesta rikoksesta voidaan mainita rikoslain 11 luvun 8 §:ssä rangaistavaksi säädetty kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Kärsimyksestä suoritettavan korvauksen tarkoituksena ei myöskään ole muodostaa rangaistuksenluonteista seuraamusta loukkauksen aiheuttajalle.

Kärsimyksestä suoritettavaa korvausta ei ole tarkoitettu kattamaan loukkauksen uhrille mahdollisesti aiheutuneita taloudellisia menetyksiä, esimerkiksi vapaudenriistosta aiheutunutta ansionmenetystä. Tällainen rikoksella aiheutettu taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, tulee korvattavaksi vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n nojalla.

Edellä jaksossa 4.3.3. esitetyin tavoin toimikunta pitää kärsimyskorvausten nykyistä tasoa yleisesti ottaen suuruusluokaltaan asianmukaisena. Toimikunta pitää tuomittavien korvausmäärien epäyhtenäisyyttä merkittävämpänä ongelmakysymyksenä kuin korvausten yleistä tasoa. Aineettoman vahingon korvauskäytännön ohjaamista käsitellään jäljempänä jaksossa 5.2.8.

5.2.6.3. Kunnian ja yksityiselämän loukkauksista aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen erityispiirteitä

Sananvapauden merkityksestä

Kunnian ja yksityiselämän loukkausten osalta vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksiä ja sisältöä säänneltäessä on pidettävä silmällä sitä, että vahingonkorvausvelvollisuus ei muodostu perustuslain 12 §:n 1 momentissa turvatu sananvapauden perusteettomaksi rajoitukseksi.

Nyt ehdotettavan kärsimyksen korvaamista koskevan säännöksen tarkoituksena on turvata perustuslain 10 §:ssä suojattua kunniaa ja yksityiselämää. Näin ollen sääntelylle on hyväksyttävä peruste. Sananvapaus ei ole sillä tavalla ehdoton perusoikeus, etteikö sitä voitaisi lainkaan rajoittaa muun muassa toisten henkilöiden kunnian ja yksityiselämän suojaamiseksi. Perustuslain 12 §:n 1 momentti ei esitöidensä mukaan sinänsä estäkään sananvapauden käytön jälkikäteistä valvontaa muun ohella vahingonkorvauslain säädännön keinoin. Esitöiden mukaan sananvapauden asema perusoikeutena rajoittaa kuitenkin myös jälkikäteistä puuttumista sananvapauden käyttöön. Esitöissä on todettu, että esimerkiksi pitkälle menevät tai väljät sanankäytön kriminalisoinnit voivat olla sananvapaussäännöksen kannalta ongelmallisia (HE 309/1993 vp s. 57).

Ottaen huomioon sananvapauden asema perusoikeutena on välttämätöntä, että kunnian ja yksityiselämän loukkausten aiheuttaman kärsimyksen korvaamisen edellytyksistä säädetään laissa riittävän tarkkarajaisesti ja täsmällisesti. Tämän vuoksi ehdotetaan yhdenmukaisesti edellä jaksossa 5.2.6.2. todetun yleisen lähtökohdan kanssa, että kunnian ja yksityiselämän loukkausten aiheuttaman kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä edelleen säilyisi loukkauksen rangaistavuus. Vahingonkorvausvelvollisuuden synnyttävän menettelyn ala olisi siis - samoin kuin nykyisinkin - asiallisesti sama kuin

kunniaan ja yksityiselämään kohdistuvien loukkausten rangaistavuuden ala. Tällainen lainsäädännöllinen ratkaisu on perusteltu senkin vuoksi, että yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä ja kunnianloukkausta koskevat rikoslain säännökset on vastikään uudistettu 1 päivänä lokakuuta 2000 voimaan tulleella lailla (531/2000).

Sananvapauden käyttämisen kannalta huomion arvoinen on erityisesti rikoslain 24 luvun 8 §:n 2 momentin säännös. Sen mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Samoin on sananvapauden käyttämisen suhteen aiheellista kiinnittää erityisesti huomiota saman luvun 9 §:n 2 momentin säännökseen. Sen mukaan kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Toimikunnan ehdotuksesta seuraisi, että nämä säännökset rajaisivat edelleen vastaavasti myös vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksiä.

Silloinkin, kun vahingonkorvausvelvollisuuden asettamisen sinänsä ei voida katsoa loukkaavan sananvapautta, sananvapauden asema perusoikeutena on otettava huomioon harkittaessa kunnian tai yksityiselämän loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä tuomittavan korvauksen määrää. Harkinnassa tulee kiinnittää huomiota korvausvelvollisuuden mahdollisiin yleisestäviin vaikutuksiin tiedonvälityksen ja yhteiskunnallisen keskustelun vapaudelle. Tuomittavat korvaukset eivät saa olla sillä tavoin suhteettoman suuria, että korvausvelvollisuuden uhka tosiasiallisesti muodostuisi sananvapauden rajoitukseksi. Esimerkkinä voidaan mainita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu tapauksessa Tolstoy Miloslavsky v. Yhdistynyt kuningaskunta (1995 A-323). Siinä valittaja oli määrätty valamiehistön päätöksellä maksamaan kunnianloukkauksenteen johdosta vastapuolelle vahingonkorvausta 1,5 miljoonaa puntaa. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että tätä suuruusluokkaa oleva korvaus, jonka osalta tehty valamiehistön päätös oli kaiken lisäksi pitkälti muutoksenhakutuomioistuimen harjoittaman oikeudellisen kontrollin ulkopuolella, rikkoi suhteellisuusperiaatteen vastaisena Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklaa.

Muita korvaustasoa koskevia näkökohtia

Edellä jaksossa 4.3.3. todetuin tavoin joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tehtyjen kunnian ja yksityiselämän loukkausten perusteella tuomittavien kärsimyskorvausten yleinen taso on varsin korkea suhteessa muunlaisten henkilöön kohdistuvien loukkausten perusteella tuomittaviin kärsimyskorvauksiin ja henkilövahinkojen perusteella aineettomasta vahingosta tuomittaviin korvauksiin.

Yhtenä korvaustason korkeutta selittävänä tekijänä voidaan pitää sitä, että loukkauksen saaman julkisuuden, joka usein leimaa loukattua tämän loppuelämän ajan, katsotaan aiheuttavan loukatulle määrältään suurta ja pitkäaikaista kärsimystä. Toimikunta pitää perusteltuna, että laajaa julkisuutta saaneesta loukkauksesta tyypillisesti aiheutuvan kärsimyksen suuruus ja pitkäaikaisuus otetaan asianmukaisella tavalla huomioon korvausta määrittäessä. Sen vuoksi ehdotetaan, että laissa nimenomaisesti mainittaisiin yhtenä korvauksen määrittämisessä huomioon otettavana perusteena loukkauksen saama julkisuus.

Toisaalta korvaustason korkeuden voidaan kuitenkin katsoa viittaavan myös siihen, että tuomittavilla korvauksilla oletetaan olevan vaikutusta joukkotiedotusvälineiden edustajien käyttäytymiseen vastaisuudessa. Toisin sanoen voidaan otaksua, että tämäntyyppisistä loukkauksista tuomittavien kärsimyskorvausten määrällä katsotaan olevan vastaavanlaisia loukkauksia ennalta ehkäisevää vaikutusta.

Ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa kunniaa tai yksityiselämää loukkaavan tiedon esittämisen ilmeisenä tarkoituksena on esimerkiksi aikakauslehden myynnin edistäminen, voidaan arvioida vahingonkorvausvelvollisuuden uhkan muodostavan tosiasiallisestikin tekijän, joka otetaan huomioon harkittaessa tällaisen tiedon esittämistä. Tämän voidaan katsoa puoltavan sitä, että tämäntyyppisten hyötymistarkoituksessa tehtyjen loukkausten osalta yleisen korvaustason tulisi olla riittävän korkea, jotta vahingonkorvausvelvollisuus määrällisestikin muodostaisi riittävän tuntuvaan uhkan tietojen julkaisemisesta päätettäessä ja siten ehkäisisi ennalta loukkausten tekemistä. Haittapuolena on tällöin kuitenkin se, että korvaustasojen eroavuus erityyppisissä loukkauksissa johtaa vahinkoa kärsineiden epäyhtenäiseen kohteluun.

Toimikunta katsoo, että kärsimyksestä tuomittavilla korvauksilla tulisi myös joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tehtyjen kunnian ja yksityiselämän loukkausten osalta pyrkiä toteuttamaan ensisijaisesti vain vahinkoa kärsineen hyvittämisen tavoitetta. Hyötymistarkoituksessa tehtyjä kunnian ja yksityiselämän loukkauksia tulisi pyrkiä ehkäisemään ennalta ensisijaisesti muilla keinoilla kuin korottamalla kärsimyksestä määrättäviä korvauksia. Yhtenä keinona voisi tulla kysymykseen rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittäminen menetetyksi. Mahdollisuuksia lisätä sen käyttöalaa näissä tilanteissa tulisi selvittää tarkemmin.

Edellä jaksossa 5.2.6.2. todetuin tavoin kärsimyksestä suoritettavaa korvausta ei ole tarkoitettu kattamaan loukkauksen uhrille mahdollisesti aiheutuneita taloudellisia menetyksiä. Esimerkiksi kunnianloukkausrikoksen seurauksena yrittäjänä toimivalle henkilölle aiheutunut elinkeinotulon menetys tulee korvattavaksi erikseen vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n nojalla. Joissakin tapauksissa taloudellisen vahingon määrää voi olla erityisen vaikeaa näyttää toteen. Esimerkiksi kunnian julkinen loukkaaminen saattaa leimata loukatun mainetta ja vaikeuttaa hänen urakehitystään. Tällaisissakin tilanteissa tulisi kuitenkin pyrkiä arvioimaan erikseen loukkauksesta aiheutuva taloudellinen vahinko viime kädessä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun

6 §:n nojalla eikä sisällyttää kärsimyksestä määrättävään korvaukseen hyvitystä ansionmenetyksestä tai muusta taloudellisesta vahingosta.

5.2.7. Erityiskysymyksiä

5.2.7.1. Korvausten suorittamistapa

Sääntelyn ymmärrettävyyden parantamiseksi sekä yhdenmukaisen oikeus- ja korvauskäytännön muotoutumisen edistämiseksi vahingonkorvauslakiin ehdotetaan nimenomaista pykälää, jossa säänneltäisiin henkilöön kohdistuvien vahinkojen johdosta suoritettavien korvausten suorittamistapaa.

Ansionmenetyksestä ja elatuksen menetyksestä maksettavien korvausten osalta toistuvina suorituksina maksettava korvaus on yleensä sekä korvausvelvollisen että vahinkoa kärsineen kannalta tarkoituksenmukaisin korvauksen suorittamistapa. Toistuvaissuoritukset yleensä parhaiten vastaavat sitä tosiasiallista tilannetta, joka olisi vallinnut, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut. Toisaalta toistuvina suorituksina maksettava korvaus takaa vahinkoa kärsineelle tasaisen tulovirran. Tämä luo hänen taloudelliseen asemaansa vakautta ilman, että hänen tarvitsee itse huolehtia kertakorvauksen sijoittamisesta tulovirran turvaavalla tavalla. Toistuvaissuoritukset eivät myöskään ole omiaan raunioittamaan korvausvelvollisen taloudellista asemaa samalla tavalla kuin määrältään suuri kertakorvaus. Näistä syistä ehdotetaan, että ansionmenetyksestä ja elatuksen menetyksestä suoritettavien korvausten osalta pääsääntönä olisi korvauksen määrääminen maksettavaksi toistuvina suorituksina. Tästä pääsäännöstä voitaisiin kuitenkin poiketa laissa säädettyjen edellytysten täytyessä.

Aineettomasta vahingosta määrättävien korvausten suorittamistavan osalta ehdotetaan nykyistä oikeus- ja korvauskäytäntöä vastaavaa sääntelyä. Pääsääntönä olisi kertakorvauksen määrääminen. Pysyvän haitan osalta pääsäännöstä voitaisiin kuitenkin harkinnanvaraisesti poiketa. Laissa ehdotetaan säädettäväksi harkinnassa huomioon otettavat perusteet.

5.2.7.2. Lainvoimaisesti tuomitun korvauksen muuttaminen

Vahingonkorvauslakiin ehdotetaan pykälää, jonka mukaan henkilövahingon perusteella määrättyä korvausta voitaisiin muuttaa, jos korvauksen määräämisen perusteena olleet olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet korvauksen määräämisen jälkeen.

Pykälän tarkoituksena on turvata vahinkoa kärsineen oikeus saada täyden korvauksen periaatteen mukainen korvaus hänelle aiheutuneesta vahingosta myös niissä tapauksissa, joissa hänen terveydentilassaan tai muissa korvauksen määräämiseen vaikuttaneissa olosuhteissa tapahtuu muutoksia korvauksen määräämisen jälkeen. Toisaalta tarkoituksena on vastaavasti antaa korvausvelvolliselle oikeussuojaa tilanteissa, joissa jatkuvan korvauksen määräämisen perusteena olleet olosuhteet ovat muuttuneet sillä tavoin, että vahvistetun korvauksen maksaminen edelleen johtaisi vahinkoa kärsineen perusteettomaan hyötymiseen korvausvelvollisen kustannuksella. Prosessui-

aalliset seikat eivät siis enää estäisi ottamasta jo vahvistettua korvausta uudelleen harkittavaksi.

Ehdotetulla pykälällä voisi olla laajemminkin vaikutusta korvausten määräämiseen. Jos korvauksen määrä on mahdollista ottaa myöhemmin uudelleen harkittavaksi, esimerkiksi vaatimus ansionmenetyksen korvaamisesta jouduttaisiin oletettavasti nykyistä harvemmin hylkäämään ennaikaisena sen vuoksi, että korvauksen määräämiseen vaikuttavat olosuhteet eivät ole riittävästi selkiintyneet. Myös tässä suhteessa korvauksen muuttamisen mahdollistava säännös parantaisi vahinkoa kärsineen asemaa.

Ehdotetun pykälän sisällössä on kiinnitetty erityistä huomiota vahinkoa kärsineen aseman turvaamiseen. Kertakorvausta ei voitaisi pykälän nojalla alentaa. Toistuvina suorituksina maksettavaa korvausta koskeva muutos voitaisiin pykälän mukaan määrätä tulemaan voimaan takautuvasti aikaisintaan korvauksen muuttamista koskevan kanteen vireille tulosta lukien. Vahinkoa kärsinyt voisi siten joutua palauttamaan vain sellaisia korvauksia, jotka saadessaan hän on ollut tietoinen riskistä, että korvausta mahdollisesti alennetaan.

5.2.7.3. Korvauksen raukeaminen vahinkoa kärsineen kuoltua

Edellä jaksossa 4.4.3. esitetyistä syistä ehdotetaan, että oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta raukeaisi vahinkoa kärsineen kuoltua nykyistä harvemmissa tilanteissa. Ehdotuksen mukaan oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta siirtyisi vahinkoa kärsineen oikeudenomistajille, kunhan vahinkoa kärsinyt oli ennen kuolemaansa esittänyt sitä koskevan korvausvaatimuksen. Siten ei enää edellytettäisi, että vahinkoa kärsinyt oli ehtinyt ennen kuolemaansa panna vireille korvauskanteen.

5.2.8. Aineettoman vahingon korvauskäytännön ohjaaminen

Vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on tärkeää, että aineettomista vahingoista (kipu ja särky sekä muu tilapäinen haitta, pysyvä haitta ja kärsimys) suoritettavien korvausten määrääminen perustuu mahdollisimman yhtenäiseen oikeus- ja korvauskäytäntöön. Tähän tavoitteeseen voidaan pyrkiä erilaisilla keinoilla alkaen lakiin otettavista ohjaavista säännöksistä ja päätyn erilaisten lautakuntien tai muiden elinten korvaussuosistusten kautta oikeuskäytäntöön. Tästä ovat esimerkkinä myös muissa Pohjoismaissa sovelletut käytännöt.

Toimikunnan mielestä yhtenäiseen oikeus- ja korvauskäytäntöön pääsemistä edistettäisiin ensinnäkin sillä, että vahingonkorvauslakiin otettaisiin säännökset, joissa täsmennettäisiin ne perusteet, joiden mukaan korvaus henkilövahingosta aiheutuvasta aineettomasta vahingosta ja henkilöön kohdistuvan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä määrättäisiin.

Se, kuinka suurena kukin vahinkoa kärsinyt subjektiivisesti kokee kärsimästään henkilövahingosta aiheutuvan haitan tai hänen henkilöönsä kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuvan kärsimyksen, ei ole mitattavissa eikä

vertailtavissa. Eri ihmisten kyky kuvailla sanallisesti heille aiheutuvan haitan tai kärsimyksen määrää on erilainen. Joillakin tällaista kykyä ei ole lainkaan. Esimerkkinä voidaan mainita pienet lapset. Näistä syistä korvaukset aineettomasta vahingosta määrättäisiin ehdotettujen säännösten mukaan objektiivisesti arvioitavien seikkojen perusteella. Tällöin korvaukset voitaisiin määrätä mahdollisimman yhdenmukaisesti vahingon tosiasiallisen laadun perusteella.

Jos korvausten rahamääristä otettaisiin säännöksiä suoraan lakiin, korvauksen määräämisperusteet olisi väistämättä määriteltävä niin suppeasti, että korvaukset muodostuisivat liian kaavamaisiksi. Aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten määriä ei siten ole mahdollista tyhjentävästi sännellä lain tasolla. Korvauksen määräämisen perusteita koskevien säännösten ohella tarvitaan myös muunlaista oikeus- ja korvauskäytännön ohjaamista. Tässä suhteessa tärkein osa on korkeimmalla oikeudella. Edellä jaksossa 4.5. mainituista syistä ovat korkeimman oikeuden mahdollisuudet ohjata lainkäyttöä ennakkopäätöksiä antamalla rajalliset. Tämän vuoksi ehdotetaan perustettavaksi erityinen toimielin, henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, jonka tehtävänä olisi edistää henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevan oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyttä.

Perustuslain 3 §:n 3 momentissa vahvistettu tuomioistuinten riippumattomuus huomioon ottaen on selvänä lähtökohtana, että neuvottelukunnan tehtäviin ei voi kuulua tuomioistuimia sitovien korvausnormien antaminen. Neuvottelukunta voi siten pyrkiä edistämään oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyttä vain yleisiä suosituksia antamalla.

Neuvottelukunnan antamilla suosituksilla olisi epäilemättä tosiasiallisesti huomattavan suuri oikeus- ja korvauskäytäntöä ohjaava merkitys. Tämän arvion tueksi voidaan viitata siihen merkitykseen, joka nykyisin on tosiasiallisesti muodostunut aineettoman vahingon korvaamista koskeville liikennevahinkolautakunnan normeille ja ohjeille. Tämä huomioon ottaen voidaan tuomioistuinten riippumattomuuden näkökulmasta pitää perusteltuna, että neuvottelukunnan antamat suositukset perustuisivat vallitsevaan oikeus- ja korvauskäytäntöön. Toimikunnan ehdotuksen mukaan neuvottelukunnan harkintavalta suositusten antamisen suhteen määriteltäisiin suppeaksi sitomalla se oikeus- ja korvauskäytännössä vallitsevaan yleiseen korvaustasoon. Neuvottelukunnan tehtävänä olisi hankkia selvitystä oikeus- ja korvauskäytännössä määrättävien korvausten määristä ja julkaista tämän selvityksen perusteella laadittuja lähinnä yhteenvedon luonteisia suosituksia korvausten määristä. Tällainen tehtävien määrittely olisi parhaiten sopusoinnussa tuomioistuinten riippumattomuuden kanssa.

Kun ehdotuksen mukaan neuvottelukunnan tehtävänä olisi hankkia selvitystä vallitsevasta oikeus- ja korvauskäytännöstä ja antaa tähän selvitykseen perustuvia suosituksia, neuvottelukunnan kokoonpano on perusteltua määritellä niin, että sen jäsenet edustavat tuomioistuinlaitosta ja erityisten korvausjärjestelmien piirissä toimivia lautakuntia.

Toisena vaihtoehtona voidaan ajatella neuvottelukunnan tehtävien määrittelyä siten, että neuvottelukunnan tehtävänä olisi vallitsevasta oikeus- ja korvauskäytännöstä riippumatta vapaasti harkita erilaisten henkilöön kohdistuvien vahinkojen perusteella suoritettavien korvausten määriä ja antaa niitä koskevia suosituksia. Jos neuvottelukunnan tehtävänä olisi antaa suosituksia vallitsevasta oikeus- ja korvauskäytännöstä riippumatta, neuvottelukunnan kokoonpano olisi perusteltua määritellä niin, että sen jäsenet edustaisivat riittävän laajasti eri intressitahoja, esimerkiksi vahinkoa kärsineitä.

Neuvottelukunnan perustamista koskevan ehdotuksen osalta sääntelyn yksityiskohtien täsmentäminen ja tarkoituksenmukaisimman lainsäädäntöteknisen ratkaisun harkitseminen on jätetty jatkovalmistelun varaan. Tällöin voitaisiin harkita esimerkiksi sitä, tulisiko neuvottelukunnan kullekin jäsenelle nimittää henkilökohtainen varajäsen. Samoin voitaisiin harkita, olisiko aiheellista säätää neuvottelukunnasta erillinen laki tai lisätä vahingonkorvauslakiin uusi luku, johon neuvottelukuntaa koskevat säännökset sisällytettäisiin.

5.2.9. Erityislakien viittaussäännökset

Eräitä erityislakien säännöksiä, joissa viitataan vahingonkorvauslain 5 luvun henkilövahinkoa koskeviin yksittäisiin pykäliin, olisi tarkistettava vastaamaan ehdotettavia 5 luvun säännöksiä. Tarkistukset olisivat luonteeltaan teknisiä eikä erityislakien aineelliseen sisältöön merkittävällä tavalla puuttuttaisi.

Niissä viittaussäännöksissä, joissa on viitattu vahingonkorvauslakiin vain yleisesti, saisi viittaus nyt ehdotettavien 5 luvun muutosten myötä mahdollisesti uutta sisältöä. Oikeustila ei kuitenkaan välittömästi muuttuisi, vaan nyt ehdotettavien säännösten soveltuvuus jäisi viime kädessä oikeuskäytännössä arvioitavaksi.

Rikosvahinkolaissa on useita säännöksiä, joiden muuttamista ehdotetut muutokset vahingonkorvauslain 5 lukuun edellyttävät. Toimikunta ei ole kuitenkaan ehdottanut rikosvahinkolakiin edes teknisiä muutoksia, koska ehdotetuilla säännöksillä on niin merkittävä vaikutus rikosvahinkolaissa säädettyyn korvausjärjestelmään, että toimikunnan käsityksen mukaan rikosvahinkolain uudistamishanke olisi käynnistettävä jo ennen vahingonkorvauslain 5 luvun muutosten voimaantuloa.

6. Esityksen vaikutukset

6.1. Taloudelliset ja muut vaikutukset vahinkoa kärsineiden ja korvausvelvollisten kannalta

Esityksellä luodaan nykyistä selkeämpi ja johdonmukaisempi henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskeva sääntely. Ehdotetulla lailla vahingonkorvauslain muuttamisesta muun muassa selkeytetään henkilövahingon ja kärsimyksen korvaamista koskevien sääntelyjen erillisyyttä. Korvauksen määräytymisen perusteet ilmenevät ehdotetusta laista täsmällisem-

min kuin voimassa olevista säännöksistä. Lisäksi perustettaisiin henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, jonka keskeisimpänä tehtävänä olisi antaa suosituksia aineettomien vahinkojen korvaamisesta. Luomalla pohja yhdenmukaiselle ja ennakoitavalle oikeus- ja korvauskäytännölle edistettäisiin sekä vahinkoa kärsineiden että korvausvelvollisten asemaa.

Ehdotetut säännökset vastaavat suurelta osin nykyistä korvauskäytäntöä. Eräät säännökset merkitsisivät kuitenkin joko korvaussuojan tai korvauksen saamiseen oikeutettujen henkilöiden piirin laajenemista. Tällaisia säännöksiä ovat lähinnä henkilövahingon kärsineen läheisen oikeus saada korvaus vahinkoa kärsineen hoitamisesta ja muista vahingosta johtuvista toimenpiteistä aiheutuneista taloudellisista menetyksistä, surmansa saaneen elatuksen varassa tosiasiallisesti olleen henkilön oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä sekä tahallisen tai törkeän huolimattoman teon seurauksena surmansa saaneen läheisen oikeus saada korvaus hänelle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista taloudellisista menetyksistä. Korvaussuojan laajenemista merkitsisi myös ehdotettu kärsimyksen korvaamista koskeva säännös, jonka mukaan oikeus saada korvausta olisi muiden ohella sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu.

Ehdotetun vahingonkorvauslain 5 luvun 2 d §:n mukaan henkilövahingon kärsineen vanhemmilla, lapsilla, aviopuolisolle sekä muulla näihin rinnastettavalla henkilövahingon kärsineen erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus erityisestä syystä saada kohtuullinen korvaus kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta akuuttihoiton aikana. Sama oikeus koskee tietysti lisäedellytyksin myös muista kuin hoitotoimenpiteistä aiheutuvia taloudellisia menetyksiä. Oikeuskäytännössä on jo nykyisin eräissä tapauksissa katsottu korvattaviksi läheisten sairaalakäynneistä aiheutuneet kustannukset. Korvattavuutta koskevan nimenomaisen säännöksen voidaan kuitenkin arvioida jossakin määrin lisäävän korvausvaatimuksia ja siten kustannuksia vahingon aiheuttajalle, vaikka korvaussuoja ei asiallisesti merkittävästi laajene. Toisaalta ehdotettu säännös selkeyttää oikeustilaa ja on siten omiaan johtamaan yhdenmukaisempaan oikeus- ja korvauskäytäntöön.

Kaikilla henkilöillä, jotka tosiasiallisesti olivat kuolinhetkellä surmansa saaneen elatuksen varassa, olisi ehdotetun vahingonkorvauslain 5 luvun 4 §:n mukaan oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä. Oikeus saada korvausta ei riippuisi siis enää siitä, onko surmansa saanut ollut velvollinen lain nojalla huolehtimaan korvauksen vaatijan elatuksesta. Korvausta voisi siten vastaisuudessa saada esimerkiksi surmansa saaneen avopuoliso. Korvauksen saaminen edellyttäisi kuitenkin, että henkilö on kuolemantapauksen vuoksi tosiasiaassa jäänyt vaille tarpeellista elatusta. Yleensä avopuolisot kykenevät elättämään itse itsensä eikä heillä siten olisi oikeutta saada korvausta ehdotetun säännöksen nojalla.

Ehdotetun vahingonkorvauslain 5 luvun 4 b §:n mukaan tahallisen tai törkeän huolimattoman teon seurauksena surmansa saaneelle erityisen läheisillä henkilöillä olisi oikeus saada korvaus hänelle kuolemantapauksen seurauk-

sena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista taloudellisista menetyksistä. Säännös merkitsisi korvaussuojan laajenemista tapauksissa, joissa surmansa saaneen läheinen kuolemantapauksen johdosta järkyttyy niin, että hänelle aiheutuu lääketieteellisin keinoin toteennäytettävissä oleva terveydentilan häiriö ja että hän sen vuoksi joutuu esimerkiksi jäämään sairaalomal-
lalle tai hakeutumaan psykiatriseen hoitoon.

Tilastotietojen mukaan alioikeuksissa annetaan vuosittain 80–110 tuomiota henkirikoksista. Kuolemantuottamuksesta annetuista tuomioista vuosittain noin 30 on liittynyt joko törkeään rattijuopumukseen tai törkeään liikenteen vaarantamiseen. Näiden tietojen perusteella voidaan arvioida, että korvauksen tuomitseminen voisi tulla kysymykseen ehdotetun 5 luvun 4 b §:n nojalla vuosittain noin 110–140 tapauksessa. On mahdotonta arvioida täsmällisesti, kuinka monessa näistä tapauksista surmansa saaneen läheisille aiheutuisi henkilövahinko. Rikosvahinkolain soveltamiskäytännön ja liikennevakuutuskäytännön pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että surmansa saaneen läheisille syntyy tilapäisiä henkilövahinkoja valtaosassa tapauksia. Vakavia henkilövahinkoja läheisille ei yleensä aiheudu. Toisaalta on otettava huomioon, että korvaus olisi omiaan edistämään läheisen hakeutumista hoitoon pikaisesti, mikä puolestaan on omiaan nopeuttamaan toipumista ja siten alentamaan henkilövahingosta aiheutuvia kustannuksia. Säännöksestä aiheutuvia kustannusvaikutuksia saattaa vähentää myös se, että vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n nojalla määrättävät korvaukset voivat alentua.

Ehdotetun vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu. Tyypillisesti henkilökohtaista koskemattomuutta loukataan vakavasti rikoslain 21 luvun 1–3 ja 6 §:ssä rangaistaviksi säädettyillä tapon, murhan ja surman yrityksellä sekä törkeällä pahoinpitelyllä. Tilastotietojen mukaan alioikeuksissa annetaan vuosittain 590–760 tuomiota mainituista rikoksista. Säännöksellä parannettaisiin näiden vakavien väkivaltarikosten uhrien asemaa.

Osa ehdotettujen säännösten nojalla tuomittavista korvauksista kanavoituisi vakuutusjärjestelmän kautta vakuutusyhtiöiden ja viime kädessä vakuutuksenottajien kustannettavaksi. Käytännössä vakuutusyhtiön korvausvelvollisuus voisi perustua joko pakolliseen liikennevakuutukseen, potilasvakuutukseen tai vahingon aiheuttajan ottamaan vastuuvakuutukseen. Pakollisesta liikennevakuutuksesta suoritettaisiin korvauksia silloin, kun henkilövahinko aiheutuu moottoriajoneuvon käyttämisestä liikenteeseen. Liikennevakuutuksen nojalla ei kuitenkaan korvattaisi vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettua kärsimystä. Myös elatuksen menetyksen korvaamista koskevilla muutoksilla olisi vain vähäisiä vaikutuksia, sillä liikennevakuutuskäytännössä suoritetaan tietyin edellytyksin jo nykyisin korvauksia surmansa saaneen avopuolisolle. Potilasvakuutuksesta suoritetaan korvauksia silloin, kun henkilövahinko on syntynyt Suomessa annetun terveyden- ja sairaanhoidon yhteydessä. Potilasvakuutuksesta ei kuitenkaan korvattaisi vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettua kärsimystä eikä 5 luvun 4 b:ssä tarkoitettulle surmansa saaneen läheiselle aiheutuneesta henkilövahingosta johtu-

via taloudellisia menetyksiä. Arvioitaessa ehdotettujen muutosten vaikutuksia vastuuvakuutuksen nojalla suoritettaviin korvauksiin on otettava huomioon, että vastuuvakuutuksesta ei pääsääntöisesti suoriteta korvauksia tahallisesti aiheutetuista vahingoista. Jos vahinko on aiheutettu törkeästä huolimattomuudesta, voidaan korvausta alentaa tai evätä se. Vakuutuksenantaja on kuitenkin myös tällaisissa tapauksissa velvollinen suorittamaan vahinkoa kärsineelle luonnolliselle henkilölle sen osan korvauksesta, jota vahinkoa kärsinyt ei ole saanut perityksi vakuutetulta.

Vakuutusyhtiöiden arvioiden mukaan pakollisten ja vapaaehtoisten vakuutusten perusteella suoritettavien vakuutuskorvausten odotetaan ehdotettujen muutosten johdosta nousevan usealla kymmenellä miljoonalla markalla vuodessa. Yksittäisistä säännöksistä eniten vaikutuksia arvioidaan aiheutuvan henkilövahingon kärsineen läheisen kulujen ja ansionmenetyksen korvaamista akuuttina hoitoaikana koskevasta vahingonkorvauslain 5 luvun 2 d §:stä. Ehdotetut muutokset eivät kuitenkaan todennäköisesti lisäisi vakuutusyhtiöiden maksettaviksi tulevien korvausten yhteismäärää niin paljon, että sillä olisi merkittävää vaikutusta vakuutusmaksujen tasoon. Esityksellä ei myöskään arvioida olevan vaikutuksia vastuuvakuutusten ehtoihin.

Työntekijällä on oikeus saada korvausta työtapaturmasta tapaturmavakuutuslain (608/1948) säännösten mukaisesti. Esityksellä ei ole suoranaisia vaikutuksia tähän erityiseen korvausjärjestelmään, joka jo nykyisin antaa vahinkoa kärsineelle eräiltä osin suppeamman korvaussuojan kuin vahingonkorvauslaki. Vahingonkorvauslain nojalla voi saada lisäkorvausta kivusta ja särystä sekä kosmeettisesta haitasta, joita ei korvata tapaturmavakuutuslain perusteella. Yleensä tällainen tilanne syntyy silloin, kun työntekijän työtapaturma on aiheutunut siitä, ettei työnantaja ole noudattanut työturvallisuudesta annettuja säädöksiä ja määräyksiä.

Siltä osin kuin tässä esityksessä ehdotetaan vahinkoa kärsineen korvaussuojan parantamista, merkitsee se näiden kahden lain antaman korvaussuojan eron laajenemista. Jos tätä eroa katsotaan aiheelliseksi supistaa, edellyttää se tapaturmavakuutuslain säännösten muuttamista. Tässä yhteydessä on myös arvioitava mahdollisten muutosten taloudelliset ja muut vaikutukset.

6.2. Vaikutukset julkisyhteisön kannalta

Valtion varoista korvataan rikoksella aiheutettu henkilövahinko rikosvahinkolain säännösten mukaisesti. Tilastotietojen mukaan henkilövahinkoja koskevia korvaushakemuksia on tehty Valtiokonttorille vuosittain 3 500—4 300 kappaletta. Korvauksia on vastaavasti suoritettu 30—35 miljoonaa markkaa. Määrällisesti eniten korvauksia suoritetaan aineettomista vahingoista, esimerkiksi vuonna 2000 näiden vahinkojen osuus oli noin 70 prosenttia suoritetuista korvauksista.

Tarkoituksena on, että erikseen tutkitaan tarve uudistaa rikosvahinkolakia vahingonkorvauslakiin ehdotettujen muutosten johdosta. Rikosvahinkolain uudistamisen kustannusvaikutuksia on mahdollista arvioida vasta siinä yhteydessä, kun päätetään, miltä osin ehdotetut parannukset vahinkoa kärsi-

neen korvaussuojaan otettaisiin valtion varoista kustannetun rikosvahinkojen korvausjärjestelmän piiriin.

Ehdotuksen mukaan perustettaisiin henkilövahinkoasiain neuvottelukunta. Tavoitteena on, että neuvottelukunta antamalla yleisiä suosituksia aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten määristä edistäisi oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyttä. Tämän tehtävän asianmukainen suorittaminen edellyttää, että neuvottelukunnalle turvataan riittävät resurssit eli tehtävän laaja-alaisuus ja merkityksellisyys huomioon ottaen ainakin päätoimisen sihteerin virka ja mahdollisuus käyttää ulkopuolisia asiantuntijapalveluita. Lisäksi neuvottelukunnan jäsenten palkkioista aiheutuisi jonkin verran kuluja. Kaiken kaikkiaan neuvottelukunnan toiminnasta arvioidaan aiheutuvan valtiolle muutaman sadantuhannen markan vuosittaiset kustannukset. Toisaalta on kuitenkin otettava huomioon, että neuvottelukunnan perustaminen ja eräät muut ehdotukseen sisältyvät säännökset, kuten korvauksen määräämiseen perusteita koskevat säännökset, edistäisivät yhdenmuukaista ja ennakoitavaa oikeus- ja korvauskäytäntöä ja olisivat siten omiaan vähentämään oikeudenkäyntejä ja niistä yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia.

7. Asian valmistelu

Oikeusministeriön 1998 teettämässä selvityksessä ja siitä saadussa palautteessa pidettiin tarpeellisena useiden vahingonkorvauslain alaan kuuluvien kysymysten tarkempaa selvittämistä ja tarvittaessa sääntelyn uudistamisesta. Ensi vaiheessa päätettiin ryhtyä valmistelemaan henkilövahinkojen ja elatuksen menetyksen korvaamista koskevan sääntelyn uudistamista, koska näiden säännösten uudistamistarve oli selvityksen pohjalta ilmeistä.

Oikeusministeriö asetti 12 päivänä huhtikuuta 2000 toimikunnan valmistelemaan henkilövahingon ja elatuksen menetyksen korvaamista koskevien vahingonkorvauslain säännösten uudistamista. Valmistelun aikana on kuultu ylilääkäri Sakari Tolaa Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Varma-Samposta, ylilääkäri Petri Järvistä Terveystieteiden tutkimuskeskuksesta, tutkimusprofessori Jouko Lönnqvistiä Kansanterveyslaitokselta sekä rikosvahinkoyksikön toimistopäällikköä Pekka Syrjästä Valtiokonttorista.

Toimikunnan mietintö valmistui 29 päivänä marraskuuta 2001.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Vahingonkorvauslaki

5 luku. Korvattava vahinko

1 §. Nykyisin pykälässä luetellaan korvattavan vahingon lajeina henkilö- ja esinevahinko sekä sellainen taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Pykälää täydennettäisiin siten, että siinä mainittaisiin korvattavan vahingon lajina myös kärsimys. Kärsimyksen korvaamisen edellytysten osalta pykälässä viitattaisiin 4 a ja 6 §:ään. Lisäyksellä pyritäisiin selkeyttämään luvun systematiikkaa. Vahingonkorvauslain nojalla korvattavia vahingon lajeja olisivat siis henkilövahinko, esinevahinko ja kärsimys sekä niin sanottu puhdas varallisuusvahinko. Henkilövahingosta ja kärsimyksestä käytettäisiin ehdotetussa 9 §:ssä yleiskäsitettä henkilöön kohdistuvat vahingot.

Pykälän muuttamisella selvennettäisiin myös henkilövahingon ja kärsimyksen korvaamista koskevien sääntelyiden erillisyyttä. Muutos mahdollistaisi sen, että 6 §:ssä ei olisi enää tarpeen viitata henkilövahinkoa koskeviin vahingonkorvauslain säännöksiin, ja nykyisen säännöksen asemesta voitaisiin säätää loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen korvaamisesta kokonaisuudessaan oma säännös.

2 §. Henkilövahingon kärsineelle suoritettavia korvauksia koskevan pykälän sisältöä ehdotetaan yksinkertaistettavaksi ja myös selvennettäväksi tilapäisen ja pysyvän haitan osalta.

Yleisperustelujen jaksossa 5.2.2. esitetyistä syistä henkilövahinkoa ei edelleenkaan määriteltäisi laissa. Henkilövahingolla tarkoitettaisiin ehdotetussa pykälässä asiallisesti samaa kuin voimassa olevassa laissa käytetyllä ilmaisulla ruumiinvamma tai muu henkilövahinko. Sanamuodon muutoksella ei siis pyritäisi laajentamaan eikä supistamaan terveydentilan häiriöiden korvattavuutta nykyiseen verrattuna. Lähtökohtaisesti henkilövahingolla siis vastaisuudessaakin tarkoitettaisiin sellaista terveydentilan häiriötä, joka on lääketieteellisin keinoin todettavissa. Terveydentilan häiriö voi olla fyysisistä tai psyykkistä.

Henkilövahingon käsite olisi siis käytännössä pitkälti sidoksissa kulloinkin vallitsevaan lääketieteelliseen tietämykseen ja käytettävissä oleviin lääketieteellisiin tutkimusmenetelmiin. Kysymys olisi siitä, että henkilövahinkoa arvioidaan lääketieteellisenä ilmiönä, eikä siitä, että henkilövahinko olisi aina pystyttävä näyttämään lääketieteellisesti riittävästi toteen. Esimerkiksi kivun osalta korvattavuuden perusteeksi riittäisi se, että tietynlaisesta teosta lääketieteellisten kokemussääntöjen mukaan aiheutuu kipua, eikä korvatta-

vuotta sulje pois se, että kivun aiheutumisesta yksittäistapauksessa ei kyetä lääketieteellisin tutkimusmenetelmin näyttämään toteen. Ratkaisun tekeminen sen suhteen, millaiset terveyteen kohdistuvat haitat tulevat korvattaviksi henkilövahingon korvaamista koskevien säännösten nojalla, perustuisi edelleenkin viime kädessä oikeudelliseen harkintaan.

Ihmiselle normaalisti syntyvät tunnetilat, kuten mielihäiriö, suru, pelko tai viha, eivät edelleenkään olisi korvattavia henkilövahinkoja.

Myös pykälän nojalla korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri määräytyisi samalla tavoin kuin nykyisin. Pykälässä tarkoitettaisiin yleisperusteluissa mainituista syistä henkilövahingon kärsineellä henkilöllä, jolle on aiheutunut henkilövahinko välittömästi vahinkotapahtuman johdosta. Tällä tarkoitetaan - erotuksena muun ohella 4 b §:ssä tarkoitetuista tapauksista - tilanteita, joissa henkilövahinko on suoranainen seuraus vahingon aiheuttajan menettelystä. Esimerkkeinä välittömästi vahinkotapahtuman johdosta aiheutuneista henkilövahingoista voidaan mainita nyrkillä lyömisen seurauksena iskun kohteena olleelle henkilölle aiheutunut ruhje ja pankkiryöstön yhteydessä aseella uhatuksi tulleen pankkitoimihenkilölle aiheutunut traumaperäinen stressihäiriö. Pykälän nojalla ei korvattaisi sellaista henkilövahinkoa, jonka syynä on muulle henkilölle aiheutunut henkilövahinko. Esimerkkinä tästä tilanteesta on surmatun henkilön läheiselle surmatun kuoleman johdosta aiheutunut psyykkinen vamma. Tällaisen kolmannelle henkilölle aiheutuneen henkilövahingon johdosta suoritettavista korvauksista säädettäisiin 4 b §:ssä.

Oikeuskäytännössä on jo nykyisin välittömästi vahinkotapahtuman johdosta aiheutuneeseen vahinkoon rinnastettu se, että vamma tai kuolema aiheutetaan, jotta aiheuttamisteosta koituisi kärsimystä toiselle henkilölle, ja teko siten osaltaan välittömästi kohdistetaan häneen. Näin on ollut asianlaita ratkaisun KKO 1983 II 8 kohteena olleessa tapauksessa. Siinä lapsen surmaaja on katsottu velvolliseksi suorittamaan korvausta lapsen äidille lapsen surmaamisella tahallaan aiheutetusta henkilövahingosta. Ratkaisussa KKO 1999:44 on vastaavasti todettu, ettei ole poissuljettua, että esinevahingon aiheuttamisella samalla aiheutetaan omaisuuden omistajalle henkilövahingoksi katsottava psyykkinen vamma. Pykälän nojalla voitaisiin edelleen korvata myös tällaiset henkilövahingot, joiden syntymistä vahingon aiheuttaja on nimenomaisesti tarkoittanut, vaikka teko onkin suoranaisesti kohdistettu muuhun kohteeseen. Tällaisissa tilanteissa henkilövahingon kärsintä voitaisiin siis pitää välittömästi vahinkoa kärsineenä eikä kolmantena henkilönä.

Käytännössä voi esiintyä tilanteita, joissa psyykkisen vamman syntymiseen vaikuttaa samanaikaisesti sekä vahinkotapahtumassa mukana olleeseen henkilöön itseensä kyseisessä tilanteessa kohdistunut uhka että hänen läheisensä kuolema vahinkotapahtuman seurauksena. Tämänkaltaisen tilanteen on oikeuskäytännössä katsottu oikeuttavan korvaukseen nykyisen 2 §:n nojalla (KKO 1998:67). Ehdotettu sääntely tarkoittaisi sitä, että mainituin tavoin aiheutuneen henkilövahingon korvaamiseen voitaisiin vaihtoehtoisesti soveltaa 4 b §:ää. Sen mukaan vahinko kuitenkin korvataan tiukemmin edel-

lytyksin kuin 2 §:n mukaan eikä korvausta suoriteta kivusta ja särystä tai muusta tilapäisestä haitasta eikä pysyvästä haitasta. Jos vahinkotapahtumassa mukana olleeseen henkilöön itseensä kyseisessä tilanteessa kohdistunut uhka on ollut niin vakava, että sen vaikutus psyykkisen vamman syntymiseen voidaan osoittaa, korvaus henkilövahingosta voitaisiin tällaisessa tilanteessa edelleen määrätä 2 §:n nojalla. Viime kädessä arviointi olisi tehtävä kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden perusteella.

Pykälän 1 kohdassa säädettäisiin henkilövahingon kärsineen oikeudesta korvaukseen tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista. Sairaanhoitokustannusten ja muiden kulujen korvaamisen lähtökohtana olisi edelleen täyden korvauksen periaate. Vahinkoa kärsineelle olisi siis yleensä määrättävä korvausta niin suuri määrä, että hän korvauksen ansiosta pääsee samaan taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut.

Vahinkoa kärsineen on yleisen vahingonkorvausoikeudellisen periaatteen mukaan pyrittävä rajoittamaan korvattavan vahingon määrää. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei vahinkoa kärsinyt voi vahingon aiheuttajan kustannuksella valita miten kallista hoitomuotoa tahansa. Tämän periaatteen mukaisesti säännöstä täsmennettäisiin siten, että korvausvelvollisuus koskisi vain tarpeellisia kustannuksia. Tarpeellisuusvaatimuksen sisällyttämisellä säännökseen ei pyritä rajoittamaan sairaanhoitokustannusten ja muiden kulujen korvattavuutta nykyiseen verrattuna. Tavoitteena on vain lisätä säännöksen ymmärrettävyyttä niin, että kyseinen korvauksen määräämiseen jo nykyisin tosiasiaassa vaikuttava peruste ilmenisi laista.

Sairaanhoitokustannuksina korvattaisiin kulut, jotka aiheutuvat henkilövahingon kärsineen tutkimuksesta, hoidosta tai muusta niihin rinnastettavasta terveyden- ja sairaanhoitoon kuuluvasta toimenpiteestä. Henkilövahingon kärsineen tutkimisesta aiheutuvina kuluina tulisivat korvattaviksi esimerkiksi hänen vammansa tai sairautensa määrittämiseksi suoritettavista toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset. Varsinaisina hoitokuluina tulisivat tyypillisesti korvattaviksi terveyden palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtävistä toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset. Hoitokuluina korvattaisiin myös esimerkiksi lääkityksestä ja lääkinnällisestä kuntoutuksesta aiheutuvat kustannukset. Hoitoon voitaisiin rinnastaa muitakin henkilöön kohdistuvia lääketieteelliseen tietämykseen perustuvia käsittelyjä. Esimerkiksi vahinkotapahtumasta aiheutuneen kosmeettisen haitan vuoksi tehtävä plastiikkakirurginen toimenpide tai korvausvastuun perustavasta menettelystä aiheutuneen ei-toivotun raskauden keskeytys voisi olla tällainen hoitoon rinnastettava toimenpide, josta aiheutuneet kustannukset korvattaisiin sairaanhoitokustannuksina.

Sairaanhoitokustannusten tarpeellisuutta koskevasta vaatimuksesta seuraisi, että korvattavia olisivat vain yleisesti hyväksytyn lääketieteellisen käsityksen mukaisista tutkimuksista ja hoidoista aiheutuvat kustannukset. Tämä rajaisi niin sanottujen vaihtoehtoisten hoitomuotojen käyttämisestä aiheutuvat kustannukset korvausvelvollisuuden ulkopuolelle, jollei ole riittävää lääketieteellistä tutkimustietoa käytetyn hoitomuodon vaikuttavuudesta.

Sairaanhoitokustannusten tarpeellisuutta koskevasta vaatimuksesta seuraisi myös, että korvausvelvollisuus kattaisi lähtökohtaisesti vain julkisen terveydenhuollon palvelujen käyttämisestä perityt kustannukset, joiden perusteena on palveluita koskeva asiakasmaksulainsäädäntö. Tätä lähtökohtaa voidaan perustella sillä, että tarpeellinen sairaanhoito on normaalisti saatavissa julkisesta terveydenhuollosta. Yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttämisestä aiheutuvat lisäkustannukset olisivat kuitenkin korvattavia, jos nimenomaan yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttäminen on vahinkoa kärsineen hoidon kannalta perusteltua. Näin olisi asianlaita esimerkiksi silloin, kun julkisen terveydenhuollon piirissä ei ole lainkaan saatavissa henkilövahingon kärsineen välttämättä tarvitsemaa hoitoa tai hän joutuisi odottamaan hoitoon pääsyä kohtuuttoman pitkän ajan. Hoitoviiveen kohtuuttomuutta arvioitaisiin pääsääntöisesti lääketieteellisin perustein. Odotusajan keston kohtuullisuutta koskevassa harkinnassa olisi siten otettava huomioon erityisesti vamman laatu ja vaikeusaste. Samat periaatteet soveltuisivat ulkomailta hankitusta hoidosta aiheutuvien lisäkustannusten korvaamiseen.

Joissakin tapauksissa yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttämisestä aiheutuvat lisäkustannukset voisivat kuitenkin tulla korvattaviksi myös muulla kuin yksinomaan lääketieteellisellä perusteella. Tällaisen palvelun käyttäminen voi yksittäistapauksessa olla perusteltua korvausvelvollisuuden kokonaismäärän rajoittamiseksi. Esimerkkeinä voidaan mainita yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttäminen plastiikkakirurgiseen hoitoon tai työkyvyn palautumisen nopeuttamiseksi.

Valtaosa julkisen terveydenhuollon plastiikkakirurgian kapasiteetista on sidottu palovammojen, huulihalkioiden ja muiden vakavien epämuodostumien sekä vaikeiden sairauksien ja vammojen jälkeisen korjaavan kirurgian tehtäviin. Kapasiteetti ei riitä esimerkiksi sinänsä perusteltujen pienehköjen arkiporjausten tekemiseen. Plastiikkakirurgisen hoidon käyttäminen alentaa kuitenkin sitä korvausta, jonka vahinkoa kärsinyt muutoin olisi oikeutettu saamaan ulkonäölleen aiheutuvasta pysyvästä haitasta. Plastiikkakirurgiseen hoitoon hakeutumisesta aiheutuvat kustannukset saattavat sen vuoksi yksittäistapauksessa olla korvattavia tarpeellisia sairaanhoitokuluja, vaikka hoito täytyisi hankkia yksityissektorilta.

Sinänsä yksinkertaistakin leikkaushoitoa voi julkisen terveydenhuollon piirissä joutua odottamaan pitkän ajan sen vuoksi, ettei vamman vaikeusaste edellytä kiireellistä hoitoa. Vahinkoa kärsineelle saattaa tänä odotusaikana aiheutua olennaista kipua ja särkyä sekä muuta tilapäistä haittaa tai hän voi olla työkyvytön, jolloin hänelle aiheutuu odotusajalta myös ansionmenetystä. Tällaisissa tilanteissa yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttäminen voi olla perusteltua, jotta vahinkoa kärsineen terveydentila korjaantuu nopeasti, työkyvyttömyysaika lyhenee ja työhön paluu nopeutuu. Tällöin vahingosta aiheutuva ansionmenetys ja kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan korvaus pienenevät. Myös tällaisessa tilanteessa yksityisen terveydenhuoltopalvelun käyttämisestä aiheutuneita lisäkustannuksia voitaisiin pitää tarpeellisina sairaanhoitokustannuksina.

Sairaanhoitokustannuksina korvattaisiin myös tutkimukseen tai hoitoon ha-
keutumisesta aiheutuvat matkakustannukset. Myös saattajalle aiheutuvat
matkakulut olisivat korvattavia sairaanhoitokustannuksia, jos saattajan
käyttäminen on tarpeen. Saattajan käyttäminen voi olla tarpeen esimerkiksi
silloin, kun vahinkoa kärsinyt on lapsi tai vanhus tai kun vamman laatu
edellyttää saattajan käyttämistä. Saattajan matkakulut korvattaisiin 2 §:n
1 kohdan nojalla henkilövahingon kärsineelle itselleen myös silloin, kun
saattajana toimii 2 d §:ssä tarkoitettu henkilövahingon kärsineen läheinen.
Saattajana toimimista sinänsä ei nimittäin voida pitää 2 d §:ssä tarkoitettuna
henkilövahingon kärsineen hoitamisena taikka tämän tervehtymistä tai
kuntoutumista edistävänä toimenpiteenä.

Kulut ja ansionmenetys, jotka henkilövahingon kärsineen läheiselle aiheu-
tavat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta taikka tämän tervehtymistä tai
kuntoutumista edistävästä toimenpiteistä, korvattaisiin henkilövahingon kär-
sineen akuutin hoitovaiheen ajalta 2 d §:n nojalla suoraan läheiselle. Ne ei-
vät siten tulisi korvattaviksi 2 §:n 1 kohdan nojalla sairaanhoitokustannuksi-
na henkilövahingon kärsineelle. Akuutin hoitovaiheen osalta tämä merkitsisi
muutosta verrattuna ratkaisusta KKO 1994:48 ilmenevään kantaan.

Vielä senkin jälkeen, kun henkilövahingon kärsineen terveydentila vahin-
kotapahtuman jälkeen on vakiintunut, voi esiintyä tilanteita, joissa henkilö-
vahingon kärsineen läheisten on tarpeellista osallistua henkilövahingon kär-
sineen hoitamiseen tai kuntouttamiseen. Esimerkkinä voidaan mainita tilan-
ne, jossa vammautuneen lapsen vanhempien on tarpeellista osallistua so-
peutumisvalmennukseen. Läheisille tässä vaiheessa aiheutuvat kulut ja ansi-
onmenetys eivät oikeuttaisi korvaukseen 2 d §:n nojalla, vaan ne korvattai-
siin henkilövahingon kärsineelle tämän tarpeellisina sairaanhoitokustannuk-
sina 2 §:n 1 kohdan nojalla. Tältä osalta noudatettaisiin siten edelleen rat-
kaisussa KKO 1994:48 noudatettua korvauksen määräämisen tapaa. Henki-
lövahingon kärsinyt olisi velvollinen suorittamaan saamansa korvauksen
edelleen läheisilleen asianhuoltoa tai perusteettoman edun palautusta koske-
vien oikeudellisten periaatteiden mukaisesti.

Rajanvetoa 2 §:n 1 kohdan ja 2 d §:n soveltamisalojen välillä on käsitelty
tarkemmin 2 d §:n perusteluissa.

Pykälän 1 kohdan mukaan tulisivat korvattaviksi myös muut tarpeelliset
kulut kuin sairaanhoitokulut. Niiden korvattavuuden vähimmäisedellytykse-
nä olisi edelleen se, että ne ovat syy-yhteydessä henkilövahinkoon. Kulujen
tulisi siis aiheutua nimenomaan henkilövahingosta. Sillä, että ehdotetussa
säännöksessä ei nykyisestä poiketen käytetä nimenomaista ilmaisua "vahin-
gosta aiheutuneet", ei siis tarkoiteta poistaa eikä edes lieventää syy-yhteyttä
koskevaa vaatimusta.

Myös muiden kulujen korvattavuutta harkittaessa lähtökohtana edellä tode-
tuin tavoin olisi täyden korvauksen periaate. Tämän mukaisesti vahinkoa
kärsinyt on lähtökohtaisesti oikeutettu korvaukseen sellaisten toimenpitei-
den aiheuttamista kustannuksista, joilla hänen elämänlaatunsa pyritään pa-
lauttamaan vahinkoa edeltäneelle tasolle. Mittavillakaan toimenpiteillä ei

kuitenkaan useimmissa tapauksissa ole mahdollista saavuttaa sellaista elämänlaatua, joka tosiasiallisesti vastaisi vahinkotapahtumaa edeltänyttä tilannetta. Viime kädessä joudutaankin tapauskohtaisesti harkitsemaan erityisesti henkilövahingon laatu ja vaikeusaste huomioon ottaen, minkä laatuksia ja laajuisia kuluja voidaan pitää henkilövahingosta aiheutuvina tarpeellisina kuluina. Tässä arvioinnissa voitaisiin ottaa huomioon myös vahinkoa kärsineen oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta pykälän 3 ja 4 kohdan nojalla. Esimerkkinä voidaan mainita moottorikelkan tai maastomoottorijoneuvon (ns. mönkijän) hankkiminen pelkästään harrastuksen toteuttamista varten. Tästä aiheutuvia kustannuksia ei voitaisi pitää vahingosta johtuvina tarpeellisina kuluina, vaan vahinkoa kärsinyt voisi niin halutesaan käyttää aineettomasta vahingosta saamiaan korvauksia tällaiseen tarkoitukseen. Tämä vastaisi nykyistä vakuutus- ja oikeuskäytäntöä.

Kulujen tarpeellisuutta koskeva vaatimus merkitsisi lisäksi sitä, että vahinkoa kärsineen on korvattavan vahingon määrän rajoittamiseksi ensisijaisesti pyrittävä käyttämään yhteiskunnan vammautuneille tarjoamia sosiaali- ja muita palveluita. Yksityisten palveluiden käyttämisestä aiheutuvat kustannukset voitaisiin kuitenkin korvata, jos vahinkoa kärsineen tarvitsemia palveluita ei ole muutoin saatavissa.

Muina kuluina tulisivat korvattaviksi esimerkiksi vammasta tai sairaudesta aiheutuvien toiminnanrajoitusten vuoksi tarpeellisten apuvälineiden hankkimisesta aiheutuvat kustannukset, jos vahinkoa kärsinyt ei saa apuvälineitä yhteiskunnan tarjoamien palveluiden puitteissa. Korvattavia olisivat esimerkiksi sellaiset apuvälineet, joilla voidaan parantaa vahinkoa kärsineen liikukumismahdollisuuksia, kuten auton käsihallintalaitteet ja ohjaustehostin. Korvattavia apuvälineitä voisivat tapauksesta riippuen olla vaikeasti vammaiselle tarkoitettut toimintakykyä lisäävät viestintävälineet, esimerkiksi tulkkikoneet. Samoin korvattavia apuvälineitä voisivat olla kodinkoneet, jotka auttavat vahinkoa kärsinyttä suoriutumaan omatoimisesti jokapäiväisistä askareista, esimerkiksi pesukone, mikroaaltouuni ja yleiskone. Korvattavia voisivat olla myös kotona tarvittavat opiskelua helpottavat apuvälineet, joita vammautuneella ei ole oikeutta saada esimerkiksi kunnan koulutoimen kautta. Korvattavuuden edellytyksenä olisi, että apuvälineiden hankinnan tarve johtuu nimenomaan henkilövahingosta.

Vaikeasti vammautuneelle henkilölle korvattaisiin muina kuluina hänen vakinaiseen asuntoonsa tarvittavista apuvälineistä ja laitteista sekä asunnon muutostöistä aiheutuvat kustannukset. Korvattaviksi voisivat tulla esimerkiksi kulkuteiden parantamisesta ja ovien levantamisesta aiheutuvat kustannukset, jos vahinkoa kärsinyt vahingon seurauksena joutuu pysyvästi käyttämään pyörätuolia. Henkilövahingon perusteella ei kuitenkaan korvattaisi normaaleja asumistasoon liittyviä perusparannustöitä. Muutostarpeen tulisi johtua korvattavasta henkilövahingosta ja sen aiheuttamista liikkumis- tai työskentelyrajoituksista.

Muina kuluina tulisivat korvattaviksi myös vahinkoa kärsineelle ulkopuolisen kodinhoitoavun käyttämisestä aiheutuneet kustannukset. Tällaisia kustannuksia voi aiheutua esimerkiksi silloin, kun vahinkoa kärsinyt oli ennen

vahinkotapahtumaa päätoimisesti hoitanut lapsia kotonaan ja hän ei vahingon vuoksi enää siihen kykene. Samoin korvattavia kuluja voi aiheutua esimerkiksi omakotitalon lumitöiden teettämisestä ulkopuolisella, jos vahinkoa kärsinyt ei voi vammansa vuoksi tehdä niitä itse.

Vahingosta aiheutuneina kuluina tulisivat korvattaviksi vain tosiasiallisesti aiheutuneet kulut, ei sitä vastoin esimerkiksi henkilövahingon vuoksi hyödyttömiksi jääneiden vaatteiden, urheiluvälineiden tai muun omaisuuden käyttöarvon menetys.

Pykälän 2 kohdassa säädettäisiin henkilövahingon kärsineen oikeudesta korvaukseen ansionmenetyksestä. Määrittelyä ansionmenetys voidaan pitää osuvampana ja selvempänä sekä myös kielellisesti parempana kuin voimassa olevassa laissa käytettävää ilmaisua tulojen tai elatuksen vähentyminen. Säännöksen soveltamisalaa ei tarkoitettaisi muuttaa.

Ansionmenetyksenä korvattaisiin sellainen tulojen tai muiden taloudellisten etuuksien menetys tai väheneminen, joka on syy-yhteydessä henkilövahingon aiheuttamaan työkyvyttömyyteen tai työkyvyn alenemiseen. Ansionmenetyksellä tarkoitettaisiin paitsi palkka- tai eläketulojen menetystä myös palvelussuhteen perusteella suoritettavien muiden taloudellisten etuuksien menetystä. Tällaisia etuuksia voivat olla esimerkiksi lomaraha, luontoisedut ja veronalaiset matkakorvaukset. Merkitystä ei ole sillä, olisiko menetetty ansio saatu pää- vai sivutoimesta.

Korvattavaa ansionmenetystä voi aiheutua myös siitä, että henkilövahingon kärsinyt henkilövahingon vuoksi menettää edun työsuhteeseen perustuvasta oikeudesta merkitä yhteisön osakkeita tai osuuksia käypää hintaa alempaan hintaan taikka saada tai hankkia yhteisön osakkeita tai osuuksia käypää alempaan hintaan vaihtovelkakirjalainan, optiolainan, optio-oikeuden tai muun näihin rinnastettavan sopimuksen tai sitoumuksen perusteella. Tällaisen edun menettämisen perusteella esitetyn korvausvaatimuksen hyväksyminen edellyttää kuitenkin, samoin kuin muunkinlaisen ansionmenetyksen korvaaminen, että aiheutuneen menetyksen määrä ja sen syy-yhteys henkilövahinkoon voidaan riittävällä varmuudella osoittaa.

Henkilövahingosta johtunut työkyvyttömyys ja poissaolo työstä saattaa johtaa esimerkiksi siihen, että vahinkoa kärsineen jäädessä myöhemmin äitiys- ja vanhempainlomalle hänen äitiys- ja vanhempainrahansa muodostuu pienemmäksi kuin se olisi ollut, jos vahinkotapahtumaa ei olisi sattunut ja hän olisi ollut yhtäjaksoisesti työssä. Myös tästä syystä aiheutunut äitiys- ja vanhempainrahan väheneminen olisi ansionmenetyksenä korvattavaa vahinkoa. Näin on oikeuskäytännössä katsottu nykyisinkin (KKO 1995:170).

Myös työttömyyspäivärahan menettäminen työttömyysturvalain (602/1984) 5 §:n 1 momentin 6 kohdan nojalla henkilövahingon aiheuttaman työkyvyttömyyden vuoksi oikeuttaisi korvaukseen ansionmenetyksestä. Työttömyyspäivärahan menettäminen mainitun säännöksen nojalla on katsottu korvattavaksi ansionmenetykseksi nykyisinkin (KKO 1997:62).

Ansionmenetyksenä korvattaisiin ensiksikin tosiasiallisesti saamatta jäänyt ansiotulo vahinkohetkestä korvauksen määräämishetkeen saakka. Tämän lisäksi korvattaisiin se ansionmenetyks, joka vahinkoa kärsineelle voidaan arvioida vastaisuudessa aiheutuvan henkilövahingosta johtuvan työkyvyttömyyden tai työkyvyn alenemisen vuoksi.

Ansionmenetyksenä korvattaisiin myös menetetty elinkeinotulo eli sellaiset vahinkoa kärsineen taloudelliset menetykset, jotka johtuvat hänen työkyvyttömyytensä tai alentuneen työkyvynsä aiheuttamasta haitasta hänen harjoittamalleen elinkeinotoiminnalle. Taloudellisen menetyksen määrän arvioiminen perustuisi tapauskohtaiseen harkintaan asiassa esitetyn selvityksen perusteella. Huomiota voitaisiin kiinnittää esimerkiksi harjoitetun elinkeinotoiminnan laatuun ja laajuuteen, vahinkoa kärsineen henkilökohtaiseen työpanokseen elinkeinotoiminnassa, sijaisille maksettuihin korvauksiin ja verotustietoihin.

Ansionmenetyksenä korvattaisiin myös ansio- tai elinkeinotulojen myöhentyminen. Tällä tarkoitetaan ansio- tai elinkeinotulojen tulevaisuudessa tapahtuvaa todennäköistä menetystä. Korvausta tulojen myöhentymisestä suoritettaisiin, kun vahinkoa kärsineen valmistuminen toimeen tai ammattiin on henkilövahingon seurauksena siirtynyt myöhäisempään ajankohtaan. Korvaus tulojen myöhentymisestä vastaisi määrältään myöhentymisen kesto aikana saamatta jäänyttä tuloa. Jos henkilövahingosta on aiheutunut esimerkiksi opiskelijan jääminen luokalleen ja siten ammattiin valmistumisen viivästyminen vuodella, korvausta tulojen myöhentymisestä olisi suoritettava vuoden ajalta. Tulojen myöhentymisen johdosta suoritettavan korvauksen määrä olisi arvioitava tapauskohtaisesti.

Kotona tehdyn taloustyön arvoa ei pidettäisi korvattavana ansionmenetyksenä. Jos vahinkoa kärsinyt oli ennen vahinkotapahtumaa esimerkiksi päätoimisesti hoitanut lapsia kotona ja hän ei vahingon vuoksi enää kykene tähän, hänelle ei katsottaisi tämän perusteella aiheutuneen ansionmenetyksenä korvattavaa vahinkoa. Edellä 1 kohdan perusteluissa todetuin tavoin tällaisessa tapauksessa ulkopuolisen kodinhoitoavun käyttämisestä aiheutuneet kustannukset tulisivat korvattaviksi henkilövahingosta aiheutuneina kuluina.

Ansionmenetyksenä korvataan vain taloudellinen vahinko. Ansionmenetyksenä ei korvattaisi esimerkiksi sellaista ylimääräistä ponnistelua, jota vamma edellyttää henkilövahingon kärsineeltä hänen palattuaan vammautumisen jälkeen työhön. Tällainen haitta tulisi hyvitettyksi kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta maksettavalla korvauksella.

Oikeuskäytännön mukaisesti (KKO 1980 II 18) ansionmenetyksestä määrättyihin korvauksiin tehtäisiin indeksikorotukset siten kuin eräiden elatusapujen sitomisesta elinkustannuksiin annetun lain (660/1966) 3 §:ssä säädetään.

Ansionmenetyksestä suoritettavan korvauksen määräämisen perusteista säädetäisiin 2 a §:ssä ja alle 18-vuotiaana vaikeasti vammautuneelle henkilölle suoritettavan korvauksen osalta lisäksi 2 b §:ssä.

Pykälän 3 ja 4 kohdassa säädettäisiin henkilövahingosta johtuvan aineettoman vahingon korvaamisesta. Säännösten nojalla suoritettaisiin korvausta sellaisesta henkilövahingon aiheuttamasta haitasta, joka ei merkitse taloudellista menetystä. Korvaus olisi luonteeltaan hyvitystä henkilövahingon aiheuttamasta elämänlaadun heikentymisestä. Sillä ei olisi osaksikaan tarkoitus kattaa vahingosta aiheutunutta ansiokyvyn menetystä tai muuta taloudellista tappiota. Tällaiset taloudelliset (aineelliset) vahingot korvattaisiin kokonaisuudessaan 1 ja 2 kohdan nojalla.

Haitalla tarkoitettaisiin säännöksissä kaikkea sellaista lääketieteellisesti todettavissa olevaa vauriota, häiriötä ja hankaluutta, jota henkilövahinko eri tavoin aiheuttaa. Korvattavaa haittaa ovat ensinnäkin henkilövahingosta johtuvat epämiellyttävät aistimukset ja muut oireet. Niistä tyypillisimmät ovat kipu ja särky. Esimerkkinä voidaan mainita myös tinnitus (korvan soiminen). Korvattavaa haittaa ovat myös psyykkiset oireet, kuten ahdistuneisuus ja masentuneisuus. Säännöksissä tarkoitettua haittaa on myös fyysisistä tai psyykkisistä syistä johtuva toiminnanvajavuus, esimerkiksi kykenemättömyys aistia tai liikkua normaalisti. Korvattavaa haittaa on edelleen kosmeettinen haitta eli esimerkiksi arpien, kasvojen epämuotoisuuden tai puuttuvan ruumiinosan aiheuttama haitta henkilön ulkonäölle. Säännöksessä tarkoitettua haittaa ei sitä vastoin olisi henkilövahingosta tai sen haitallisista seurauksista johtuva tunnereaktio, esimerkiksi vammautumisen aiheuttama harmin tai mielipahan tunne.

Pykälän mukaan määrättäisiin erikseen korvaus 3 kohdan nojalla tilapäisestä haitasta ja 4 kohdan nojalla pysyvästä haitasta. Pykälän 3 kohdassa tarkoitettua korvausaiheen havainnollistamiseksi säännöksessä mainittaisiin esimerkinomaisesti tavallisin tilapäisen haitan muoto, kipu ja särky. Tarkoituksena olisi, että kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrättäisiin korvaus kokonaisarvion perusteella. Saman henkilövahingon perusteella ei siis tulisi määrätä erikseen yhtäältä korvausta kivusta ja särystä ja toisaalta korvausta muusta tilapäisestä haitasta. Jos esimerkiksi luunmurtumasta on aiheutunut vahinkoa kärsineelle sekä kipua että ohimenevä liikuntakyvyn heikentyminen, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrättäisiin korvaus yhtenä kokonaisuutena. Asianmukaista kuitenkin olisi, että esimerkiksi tuomioistuimien tuomitessaan korvausta tilapäisestä haitasta perustelisi sen, mistä tilapäisen haitan muodoista korvaus määrätään.

Pykälän 3 kohdassa tarkoitettua korvausaiheesta voitaisiin käytännössä käyttää myös pelkästään nimitystä ”tilapäinen haitta”. Tämä olisi luontevaa erityisesti silloin, kun korvattava henkilövahinko on psyykkisen terveyden tilan häiriö. Pyrkimyksenä siis on, että nykyisin käytetystä korvausaiheen nimityksestä ”kipuun ja särkyyn verrattava kärsimys” sen harhaanjohtavuuden vuoksi luovuttaisiin. Toisaalta ei olisi estettä käyttää kyseisestä korvausaiheesta myöskään nimitystä ”kipu ja särky”, jos henkilövahingosta ei

yksittäistapauksessa ole aiheutunut muunlaista tilapäistä haittaa kuin kipua ja särkyä.

Kipuna ja särkynä sekä muuna tilapäisenä haittana korvattaisiin haitta, joka vahinkoa kärsineelle on aiheutunut henkilövahingon ilmenemisestä alkaen siihen ajankohtaan saakka, jolloin hänen terveydentilansa on vahingon jälkeen joko palannut ennalleen tai muutoin vakiintunut. Tilapäistä haittaa voi aiheutua ensinnäkin sellaisista vammoista, sairauksista tai muista terveydentilan häiriöistä, jotka korvauksen määräämishetkellä ovat jo parantuneet tai joiden voidaan arvioida paranevan. Toisaalta tilapäisenä haittana tulisi korvattavaksi myös mahdollisesti pysyviksi jäävistä vammoista, sairauksista tai muista terveydentilan häiriöistä aiheutuva haitta henkilövahingon ilmenemisestä alkaen siihen saakka, kunnes korvaus pysyvästä haitasta voidaan määrittää. Tämän tarkoituksena olisi se, että vahinkoa kärsineelle voitaisiin määrätä korvausta myös todennäköisesti pysyväksi jäävästä aineettomasta vahingosta jo suhteellisen pian vahinkotapahtuman jälkeen eikä vasta siinä vaiheessa, kun voidaan lopullisesti todeta, jääkö vahingosta pysyvä haitta.

Pysyvänä haittana korvattaisiin sellaiset henkilövahingon seuraukset, joiden voidaan korvauksen määräämishetken tietämyksen perusteella arvioida vaikuttavan vahinkoa kärsineen elämänlaatuun heikentävästi hänen loppuelämänsä ajan. Arvio haitan pysyvyydestä tehtäisiin pääsääntöisesti lääketieteellisin perustein.

Pykälästä jätettäisiin pois vanhahtava vian käsite. Vian mainitseminen pykälässä erikseen on tarpeetonta, koska vika sisältyy pysyvän haitan merkityssisältöön. Muutoksella ei siis tarkoitettaisi supistaa korvausaiheen sisältöä.

Pysyvä haitta on luonteeltaan tyypillisimmin joko toiminnanvajavuutta tai kosmeettista haittaa. Myös mielisairaus tai muu psyykkisen terveydentilan häiriö voi aiheuttaa sellaisen pysyvän toiminnanvajavuuden, joka korvataan pysyvänä haittana. Myös pysyvästä kiputilasta tai muusta pysyvästä epämiellyttävästä aistimuksesta tai oireesta henkilölle aiheutuva elinikäinen elämänlaadun heikentyminen tulisi korvattavaksi pysyvänä haittana. Pykälän 3 kohdan nojalla tulisi siis korvattavaksi vain tilapäinen kipu ja särky, kun taas pysyvästä kiputilasta olisi määrättävä korvaus 4 kohdan nojalla.

Korvausta pysyvästä haitasta suoritettaisiin siitä ajankohdasta alkaen, jolloin vahinkoa kärsineen terveydentila vahingon jälkeen on vakiintunut. Tällä ajankohdalla olisi siis korvausten määräämistä ajatellen tärkeä merkitys. Henkilövahingon aiheuttamat haitalliset seuraukset korvattaisiin tuohon ajankohtaan saakka tilapäisenä haittana ja tuon ajankohdan jälkeiseltä ajalta pysyvänä haittana. Samakin vahinkoseuraus, esimerkiksi murtumavamman aiheuttama raajan toiminnanvajavuus tai hermovammasta aiheutuva kiputila, saattaisi siis oikeuttaa korvaukseen tilapäisestä haitasta mainittuun ajankohtaan saakka ja pysyvästä haitasta sen jälkeen.

Terveydentilan vakiintumisella tarkoitetaan sitä, että vahinkoa kärsineen terveydentilassa ei ole enää odotettavissa muutosta parempaan ja että myös-

kään lääketieteellisiä keinoja terveydentilan parantamiseksi ei enää ole käytettävissä. Lääketieteellisen tiedon ja kokemuksen mukaan vahinkoa kärsineen terveydentila yleensä vakiintuu fyysisen vammautumisen jälkeen siten, että vamman aiheuttama pysyvä haitta on määriteltävissä viimeistään noin vuoden kuluttua vahingon sattumisesta. Myös korvaus pysyvästä haitasta on siten yleensä mahdollista määrätä vasta tuolloin. Psykkisen terveydentilan häiriöistä jäävän pysyvän haitan määrittely on yleensä mahdollista aikaisintaan kahden vuoden kuluttua häiriön ilmenemisestä. Vaikeiden psyykkisten vammojen osalta aika on tyypillisesti tätäkin pitempi.

Jos kysymyksessä on vamma tai sairaus, jolle on lääketieteellisen kokemuksen mukaan ominaista vamman tai sairauden tilan kuolemaan johtava pahentuminen, korvauksen määrääminen pysyvästä haitasta ei kuitenkaan edellyttäisi vamman tai sairauden tilan pysähtymistä ja vakiintumista. Esimerkkeinä tällaisista sairauksista voidaan mainita mesotelioma ja muut siihen rinnastettavat keuhkojen syövä, joissa sairauden etenemisen ennuste on vastaavanlainen. Näissä tapauksissa haittaa pidettäisiin pysyvänä, kun vamman tai sairauden tila ei lääketieteellisen todennäköisyyden mukaan enää parane.

Kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan ja pysyvän haitan korvauksen määräämisen perusteista säädettäisiin tarkemmin 2 c §:ssä.

2 a §. Pykälässä säädettäisiin niistä perusteista, joiden mukaan korvaus 2 §:n 2 kohdassa tarkoitetusta ansionmenetyksestä on määrättävä.

Sääntelyn lähtökohtana olisi, samoin kuin nykyisinkin, ansionmenetyksen korvaaminen täyden korvauksen periaatteen mukaisesti. Sen mukaan vahinkoa kärsinyt on saatettava taloudellisesti samaan asemaan, jossa hän olisi, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut. Vahinkoa kärsineen on kuitenkin toisaalta yleisen vahingonkorvausoikeudellisen periaatteen mukaan pyrittävä rajoittamaan korvattavan vahingon määrää. Hänen tulee sen vuoksi pyrkiä jäljellä olevan työkykynsä puitteissa hankkimaan itselleen ansiotuloja. Nämä periaatteet kirjattaisiin nyt lakiin. Pykälällä ei pyritä rajoittamaan ansionmenetyksen korvattavuutta nykyiseen verrattuna. Tavoitteena on vain lisätä sääntelyn ymmärrettävyyttä niin, että laista ilmenisivät korvauksen määräämisen keskeiset perusteet, mukaan luettuna korvauksen määräämiseen jo nykyisin tosiasiallisesti vaikuttava vahingon rajoittamisvelvollisuus.

Ansionmenetyksestä määrättäisiin korvaus ottamalla lähtökohdaksi arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi saanut, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut. Arviointi olisi tapauskohtaista. Yleensä arvioinnin lähtökohtana olisi se ansiotulo, jota vahinkoa kärsinyt oli välittömästi ennen vahinkotapahtumaa saanut. Mikäli vahinkohetken tulot ovat olleet poikkeuksellisen suuret tai pienet taikka olosuhteet muuten poikkeukselliset, menetettyä ansiotuloa arvioitaessa olisi kuitenkin otettava huomioon vahinkoa kärsineen tulot riittävän pitkältä ajalta. Jos menetetyn ansiotulon määrää joudutaan arvioimaan pitkälle tulevaisuuteen, olisi etenkin ammatissa vasta vähän aikaa toimineen henkilön osalta otettava huomioon, että työkokemuksen kasvaessa myös ansiotaso yleensä nousee. Jos taas vahinkoa kärsinyt on

esimerkiksi opiskelija, joka ei vielä ole valmistunut ammattiinsa, olisi otettava huomioon hänen odotettavissa olleen ammattinsa mukainen urakehitys ja sen mukainen ansiotason kehitys.

Pykälässä säänneltäisiin korvauksen määräämistä sekä takautuvasti vahinkohetken ja korvauksen määräämishetken väliseltä ajalta että vastaisuudessa aiheutuvan ansionmenetyksen osalta. Siltä osalta kuin korvausta määrätään vahinkohetken ja korvauksen määräämishetken väliseltä ajalta, edellä tarkoitettua ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut, vähennettäisiin pykälän jälkimmäisen virkkeen mukaan ansiotulo, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta on saanut tai olisi voinut saada.

Ansiotulolla, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta on saanut, tarkoitettaisiin tuloja, jotka vahinkoa kärsinyt on tosiasiallisesti saanut vahinkotapahtuman sattumisen ja korvauksen määräämishetken välisenä aikana. Huomioon otettaisiin myös esimerkiksi vahinkoa kärsineelle tapaturmavakuutuslain, kansaneläkelain ja muiden lakien nojalla maksetut työkyvyttömyyseläkkeet. Tämä vastaisi nykyistä oikeuskäytäntöä (esim. KKO 1988:20).

Ansiotulolla, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta olisi voinut saada, tarkoitettaisiin tuloja, jotka vahinkoa kärsineellä olisi vahinkotapahtuman sattumisen ja korvauksen määräämishetken välisenä aikana ollut mahdollisuus hankkia, mutta joita hän ei tosiasiallisesti ole hankkinut. Ansionmenetystä ei siis korvattaisi täysimääräisenä, jos vahinkoa kärsinyt on jättänyt hankkimatta sellaisia tuloja, jotka hän vahinkotapahtumasta huolimatta olisi voinut saada. Tässä suhteessa vahinkoa kärsineelle ei kuitenkaan yleensä voitaisi asettaa kovin pitkälle meneviä vaatimuksia. Jos vahinkoa kärsinyt on henkilövahingon vuoksi vain tilapäisesti kykenemätön tekemään aikaisempaa työtään, hänen ei pääsääntöisesti voitaisi katsoa olevan velvollinen hankkimaan itselleen väliaikaisesti muuta työtä, vaikka hän kärsimästään henkilövahingosta huolimatta kykenisikin sellaista tekemään. Jos korvaus määrätään takautuvasti vasta pitkän ajan kuluttua vahinkotapahtuman sattumisesta, arvioinnissa voitaisiin soveltuvin osin ottaa huomioon samat seikat kuin arvioitaessa vahinkoa kärsineen mahdollisuutta hankkia ansiotuloja vastaisuudessa.

Siltä osalta kuin on kysymys vastaisuudessa aiheutuvan ansionmenetyksen korvaamisesta pykälän ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettua ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut, vähennettäisiin pykälän jälkimmäisen virkkeen mukaan ansiotulo, jonka vahinkoa kärsineen arvioidaan vastaisuudessa saavan. Tämän ansiotulon määrä arvioitaisiin ottamalla huomioon vahinkoa kärsineen mahdollisuudet hankkia ansiotuloja vahingosta huolimatta työllä, jonka suorittamista häneltä voidaan kohtuudella edellyttää.

Säännöksen mukaan vahinkoa kärsineen ansiomahdollisuuksia arvioitaessa olisi otettava huomioon hänen jäljellä oleva työkykynsä, koulutuksensa, aikaisempi toimintansa, mahdollisuutensa uudelleen kouluttautumiseen,

ikänsä ja asumisolosuhteensa. Lisäksi arvioinnissa olisi otettava huomioon näihin verrattavat muut seikat. Säännöstä ei ole kirjoitettu tyhjentäväksi, vaan se antaisi lainkäyttäjälle harkintavaltaa ratkaistaessa yksittäistapauksessa mainittuihin seikkoihin perustuvalla kokonaisarviolla sen ansiotulon määrä, jonka vahinkoa kärsineen katsotaan voivan hankkia.

Vahinkoa kärsineen ansiomahdollisuuksia arvioitaisiin siis tapauskohtaisesti ottaen huomioon pykälässä mainitut seikat. Ansionmenetyksen arvioinnin perusteena ei näin ollen olisi henkilövahingosta johtuva lääketieteellinen haitta-aste sinänsä, vaan se todellinen tulojen vähennys, jonka henkilövahingon kussakin yksittäistapauksessa arvioidaan aiheuttavan vahinkoa kärsineelle. Tästä huolimatta myös lääketieteellisellä haitta-asteella on ratkaisun vaikuttavaa merkitystä korvausta määrättäessä. Jos vahinkoa kärsineen ilmoittama ansionmenetys esimerkiksi huomattavasti ylittää sen, mitä voidaan pitää perusteltuna hänen lääketieteellinen haitta-asteensa huomioon ottaen, voi olla syytä harkita, olisiko vahinkoa kärsineen pitänyt ja olisiko hän voinut tehokkaammin ponnistella työkykynsä palauttamiseksi.

Aikaisemmalla toiminnalla tarkoitettaisiin säännöksessä ensisijaisesti sitä, mitä työtä vahinkoa kärsinyt oli ennen vahinkotapahtumaa tehnyt, eli hänen työkokemustaan. Kysymykseen tulisi luonnollisesti muukin toiminta, josta vahinkoa kärsinyt oli saanut ansiotuloja ennen vahinkotapahtumaa. Vahinkoa kärsineen iällä olisi säännöksen mukaisessa kokonaisarvioinnissa tärkeä merkitys. Mitä nuoremmasta henkilöstä on kysymys, sitä useammin olisi perusteltua edellyttää hänen hakeutuvan esimerkiksi uudelleenkoulutukseen voidakseen hankkia itselleen ansiotuloja. Uudelleen kouluttautumisesta arvioitaessa voidaan huomiota kiinnittää vahinkoa kärsineen koulutukseen. Mitä laaja-alaisempi ja siis useisiin työtehtäviin perusvalmiudet antava tutkinto tai muu koulutus on kyseessä, sitä parempina voidaan pitää vahinkoa kärsineen mahdollisuuksia uudelleen kouluttautumiseen. Asumisolosuhteiden mainitseminen säännöksessä merkitsisi sitä, että harkinnassa olisi kiinnitettävä huomiota esimerkiksi siihen, millaiset mahdollisuudet vahinkoa kärsineen asuinpaikkakunnalla tai lähiseudulla on hankkia uudelleenkoulutusta tai saada vahinkoa kärsineen alentunutta työkykyä vastaavaa työtä.

Vahinkoa kärsineen työkyky on voinut henkilövahingon vuoksi heikentyä, jolloin tulisi ottaa huomioon esimerkiksi, kykeneekö hän tekemään ammatinsa tai koulutuksensa mukaista osa-aikatyötä ja onko sellaista työtä ylipäättään saatavissa. Jos vahinkoa kärsinyt olisi henkilövahingon vuoksi kykenemätön tekemään aikaisempaa työtään, mutta voisi uudelleen kouluttautua hankkia itselleen ansiotuloja muulla työllä, hänellä olisi oikeus korvaukseen ansionmenetyksestä uudelleen kouluttautumiseen kuluvalta ajalta ja tämän jälkeenkin siihen ajankohtaan saakka, että hänellä on ollut riittävästi aikaa hakeutua sellaiseen ansiotyöhön, johon hän henkilövahingon aiheuttamasta työkyvyn alenemisesta huolimatta kykenee. Harkittaessa, onko vahinkoa kärsineelle aiheutunut ansionmenetystä vielä mainitun ajankohdan jälkeenkin, otettaisiin huomioon hänen ansiotulonsa uudessa ammatissa. Tällainen korvauksen määräämistapa vastaisi oikeuskäytännössä nykyisin vahvistettuja lähtökohtia (KKO 1997:65 ja 1997:147).

Uudelleenkoulutuksella pyritään vahinkoa kärsineen ansiokyvyn palauttamiseen tilanteissa, joissa vahinkoa kärsinyt ei vamman aiheuttaman toimintakyvyn alenemisen vuoksi kykene tekemään aikaisempaa työtään, mutta hänellä on vielä työkykyä jäljellä. Ansiokyvyn palautuminen riippuu siitä, miten hyvin uudelleenkoulutuksessa onnistutaan. Käytännössä vaikeasti arvioitavia ovat usein tilanteet, joissa vahinkoa kärsinyt uudelleenkoulutuksen jälkeen on sinänsä työkykyinen uuden ammattinsa mukaisiin työtehtäviin, mutta hänelle on jäänyt henkilövahingosta jokin sellainen haitta, joka vaikeuttaa hänen työllistymistään. Tällöin joudutaan harkitsemaan sitä, onko vahinkoa kärsineen ansionmenetys uudelleenkoulutuksen jälkeiseltä työttömyysajalta syy-yhteydessä vahinkotapahtumaan vai johtuuko se yleisestä työllisyystilanteesta. Viime kädessä arvio olisi tehtävä tapauskohtaisesti. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta, jossa on suoritettava tapauskohtainen arviointi, voidaan nykyisestä oikeuskäytännöstä mainita ratkaisu KKO 1996:62.

Vahinkoa kärsineelle tapaturmavakuutuslain, kansaneläkelain ja muiden lakien nojalla maksettavat työkyvyttömyyseläkkeet otettaisiin luonnollisesti vähennyksenä huomioon myös määrättäessä korvausta vastaisuudessa aiheutuvasta ansionmenetyksestä.

Jos vahinkoa kärsineen menettämän ansiotulon määrä tai muut korvauksen määräämiseen vaikuttavat olosuhteet ovat eri aikoina erilaiset, korvaus ansionmenetyksestä on määrättävä sen mukaisesti. Korvaus määrätään siis tällöin eri ajanjaksojen osalta erisuuruiseksi. Tämä täyden korvauksen periaatteesta johtuva sääntö ilmenee nykyisin nimenomaisesti liikennevakuutuslain 6 §:n 2 momentista.

2 b §. Pykälässä säädettäisiin siitä, miten ansionmenetyskorvausta alle 18-vuotiaana vaikeasti vammautuneelle ja sen vuoksi pysyvästi työkykynsä menettäneelle henkilölle määrättäessä arvioitaisiin ansiotulo, jonka hän olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut.

Alle 18-vuotiaanakin vaikeasti vammautuneelle henkilölle suoritettava korvaus ansionmenetyksestä perustuisi sinänsä 2 §:n 2 kohtaan ja korvaus olisi määrättävä 2 a §:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti. Korvauksen määräämisen lähtökohtana olisi siten 2 a §:n ensimmäisen virkkeen mukaisesti arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut. Pykälässä säänneltäisiin tarkemmin sitä, miten tätä ansiotuloa on arvioitava alle 18-vuotiaana vaikeasti vammautuneiden henkilöiden osalta.

Pykälän 1 momentin mukaan pykälän soveltamisen edellytyksenä olisi, että henkilövahingon kärsinyt ei ollut vahingon tapahtuessa täyttänyt 18 vuotta. Vahingon tapahtumisella tarkoitettaisiin pykälässä vahinkoseurauksen ilmenemistä. Tavallisimmin vahinkoseuraus ilmenee vamman syntyessä. Pykälän soveltaminen edellyttäisi lisäksi, että vahinkoa kärsinyt on henkilövahingon vuoksi pysyvästi menettänyt työkykynsä. Kysymyksessä tulisi siten olla vamma, sairaus tai muu terveydentilan häiriö, jolla voidaan korvauksen määräämishetken tietämyksen mukaan arvioida olevan elinikäinen vaikutus vahinkoa kärsineen työkykyyn. Arvio tehtäisiin pääsääntöisesti lääketieteel-

lisiin perustein. Tämän ohella edellytettäisiin, että vahinkoa kärsinyt olisi täysin menettänyt työkykynsä eli että hän olisi pysyvästi kykenemätön tekemään minkäänlaista ansiotyötä. Esimerkkinä pysyvän työkyvyttömyyden aiheuttavasta vammasta voidaan mainita selkäydinvamma, josta seuraa pysyvä nelirajahalvaus.

Vahinkoa kärsineen menettämän ansiotulon määrä arvioitaisiin lähtökohtaisesti yksilöllisesti. Arvio tehtäisiin vahinkoa kärsineen henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä hänen koulutus- ja ammattisuunnitelmiansa perusteella. Henkilökohtaisilla ominaisuuksilla tarkoitettaisiin muun ohella vahinkoa kärsineen terveydentilaa ennen korvaukseen oikeuttavaa vahinkotapahtumaa. Esimerkiksi vahinkoa kärsineen lievän kehitysvammaisuuden vuoksi saattaa olla ilmeistä, että hänen ansiotasonsa aikuisena olisi ilman kysymyksessä olevan henkilövahingon sattumistakin ollut alhainen. Henkilökohtaisilla ominaisuuksilla tarkoitettaisiin edelleen esimerkiksi vahinkoa kärsineen musikaalista erityislahjakkuutta, joka olisi ilman vahinkotapahtumaa todennäköisesti johtanut sellaiseen taiteilijauraan, johon olisi liittynyt huomattava taloudellinen menestys. Vahinkoa kärsineen henkilökohtaisten ominaisuuksien merkitys hänen menettämiensä ansiotulojen määrää arvioidessa olisi yleensä sitä suurempi, mitä lähempänä 18 vuoden ikää hän on vammautunut.

Vahinkoa kärsineen koulutus- ja ammattisuunnitelmilla tarkoitettaisiin hänen itsensä tekemiä tai hyväksymiä koulutus- ja ammattisuunnitelmia. Näiden suunnitelmien tulisi olla perusteltuja ja toteuttamiskelpoisia, jotta niille olisi aiheutta antaa merkitystä määrättäessä korvausta ansionmenetyksestä. Suunnitelmat voitaisiin ottaa huomioon vain siinä tapauksessa, että vahinkoa kärsinyt on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että voitaisiin pitää uskottavana, että hän on voinut itse päättää tulevista koulutus- ja ammattisuunnitelmistaan.

Vahinkoa kärsineen sisarusten tai vanhempien koulutusta, ammattia tai työttömyyttä taikka muita heidän henkilöönsä liittyviä seikkoja ei otettaisi huomioon määrättäessä korvausta ansionmenetyksestä. Myöskään sukupuolten välisiä mahdollisia tuloeroja ei tulisi arvioinnissa ottaa huomioon. Korvausta määrättäessä huomioon otettavana vahinkoa kärsineen henkilökohtaisena ominaisuutena ei voitaisi pitää myöskään sitä, että vahinkoa kärsinyt kuuluu sellaiseen ryhmään, esimerkiksi kielelliseen tai etniseen vähemmistöön, johon kuuluvien henkilöiden keskimääräinen ansiotaso poikkeaa suomalaisten keskimääräisestä ansiotasosta.

Käytännössä on kuitenkin usein mahdotonta arvioida yksilöllisesti sitä, minkä suuruista ansiotuloa lapsena vaikeasti vammautunut henkilö olisi ilman vahinkotapahtumaa aikuistuttuaan saanut. Sen vuoksi pykälässä säädettäisiin vakioidusta ansiotulosta, jota olisi korvausta määrättäessä pidettävä sen ansiotulon määränä, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut, jollei yksittäistapauksessa muuta osoitettaisi.

Vahinkoa kärsineellä olisi näyttövelvollisuus siitä, että hänen ansiotulonsa ilman vahinkotapahtumaa olisivat olleet vakioitua ansiotuloa suuremmat.

Vastaavasti korvausvelvollisella olisi näyttövelvollisuus siitä, että vahinkoa kärsineen ansiotulot ilman vahinkotapahtumaa olisivat olleet vakioitua ansiotuloa pienemmät. Käytännössä korvauksen määrittäminen muun kuin vakioitun ansiotulon pohjalta voisi tulla kysymykseen sitä useammin mitä lähempänä 18 vuoden ikää vahinkoa kärsinyt on ollut vahingon tapahtuessa.

Pykälä ei koskisi korvauksen määrittämisestä ansionmenetyksestä siltä ajalta, jona vahinkoa kärsinyt on alle 18-vuotias. Korvaus ennen 18 vuoden täyttämistä määrättäisiin siten aina yksilöllisen arvion perusteella. Jos esimerkiksi vahingon tapahtuessa 15-vuotiaalla koululaisella on jo ollut ansiotuloja, niiden menetys korvattaisiin todellisen ansionmenetyksen mukaisena siihen saakka, kunnes hän täyttää 18 vuotta. Jos kysymys on pienenä lapsena vammautuneesta, korvausta ei yleensä olisi aiheellista määrätä siltä ajalta, jona vahinkoa kärsinyt on alle 18-vuotias.

Vakioitun ansiotulon laskentaperusteet säänneltäisiin pykälässä tavalla, jolla pyritään likimääräisesti seuraamaan Suomessa asuvien henkilöiden keskimääräistä ansiotuloa ja sen kehitystä iän myötä. Niinä ikäkausina, joiden osalta vastaavaan ikäryhmään kuuluvista henkilöistä merkittävä osuus on kokoaikaisessa ansiotyössä, vakioitu ansiotulo laskettaisiin kuitenkin keskimääräisen ansiotulon asemesta kokoajien palkansaajien keskimääräisen ansiotulon perusteella. Tämä johtaisi vahinkoa kärsineiden kannalta kohtuullisempaan lopputulokseen ilman, että laskentaperustetta kuitenkaan voitaisiin pitää korvausvelvollisten oikeusturvan kannalta kohtuuttomana. Vakioitun ansiotulon laskentaperusteet pyritäisiin lisäksi määrittämään siten, että käytettävissä on sellaisia tilastotietoja, joiden pohjalta valtioneuvosto voisi tehdä pykälän 2 momentissa tarkoitetut ilmoitukset vakioitujen ansiotulojen määristä.

Momentin 1 kohdassa säädettäisiin laskentaperusteesta vakioitulle ansiotulolle, joka olisi korvauksen määrittämisen lähtökohtana vahinkoa kärsineen ollessa 18—22 -vuotias. Tilastokeskuksen tilastotiedoista ilmenee, että esimerkiksi vuosina 1997 ja 1998 ikäryhmässä 15—19 -vuotiaat kokoajien osuus on ollut noin kolme prosenttia ja ikäryhmässä 20—24 -vuotiaat noin 20 prosenttia ikäryhmään kuuluvista henkilöistä. Vahinkoa kärsineen ollessa 18—22 -vuotias ei sen vuoksi ole perusteltua pitää vakioitun ansiotulon laskentaperusteena kokoajien palkansaajien keskimääräistä ansiotuloa. Säännöksen mukaan vakioitun ansiotulon määrä määritettäisiin niin, että se vastaisi Suomessa asuvien 18—22 -vuotiaiden henkilöiden keskimääräistä valtionveron alaista ansiotuloa. Edellä todetusta tilastotietojen saatavuusedellytyksestä johtuen laskentaperusteena käytettäisiin keskimääräistä valtionveron alaista ansiotuloa eikä esimerkiksi keskimääräistä ansiotuloa.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin laskentaperusteesta vakioitulle ansiotulolle, joka olisi korvauksen määrittämisen lähtökohtana vahinkoa kärsineen ollessa 23—34 -vuotias. Tilastokeskuksen tilastotiedoista ilmenee, että esimerkiksi vuosina 1997 ja 1998 ikäryhmässä 25—29 -vuotiaat kokoajien osuus on ollut noin 40 prosenttia ja ikäryhmässä 30—34 -vuotiaat noin 50 prosenttia ikäryhmään kuuluvista henkilöistä. Kokoajien

ten palkansaajien osuus on niin merkittävä, että vahinkoa kärsineen ollessa 23—34 -vuotias olisi perusteltua määrittää vakioidun ansiotulon määrä niin, että se vastaisi vastaavaan ikäryhmään kuuluvien kokoaikaisten palkansaajien keskimääräistä ansiotuloa.

Se, että vahinkoa kärsinyt rinnastettaisiin vakioidun ansiotulon määrittelyssä kokoaikaisiin palkansaajiin hänen täytettyään 23 vuotta, olisi sopusuhteissa sen kanssa, että työntekijäin eläkelain (395/1961) 6 §:n mukaan eläkkeeseen oikeuttavan palvelusajan laskeminen alkaa aikaisintaan siitä, kun työntekijä täyttää 23 vuotta.

Momentin 3 kohdassa säädettäisiin laskentaperusteesta vakioidulle ansiotulolle, joka olisi korvauksen määräämisen lähtökohtana vahinkoa kärsineen ollessa 35—64 -vuotias. Tilastokeskuksen tilastotiedoista ilmenee, että esimerkiksi vuosina 1997 ja 1998 ikäryhmässä 35—54 -vuotiaat kokoaikaisten palkansaajien osuus on ollut yli 50 prosenttia ikäryhmään kuuluvista henkilöistä. Kokoaikaisten palkansaajien osuus on niin merkittävä, että vahinkoa kärsineen ollessa tämän ikäinen on perusteltua rinnastaa hänet vakioidun ansiotulon määrittelyssä kokoaikaisiin palkansaajiin. Kokoaikaisten palkansaajien osuus alkaa iän myötä merkittävästi laskea 55 vuoden iän jälkeen. Korvauksen määräämisen perustuessa vakioituun ansiotuloon on kuitenkin luonnollista ottaa lähtökohdaksi se, että lapsena vaikeasti vammautunut henkilö olisi ilman vahinkotapahtumaa tehnyt työtä normaaliin vanhuuseläkeikään saakka. Tämän vuoksi koko säännöksessä tarkoitettun ikäkauden ajan 64 vuoden ikään saakka vakioidun ansiotulon määrä olisi laskettava niin, että se vastaisi vastaavaan ikäryhmään kuuluvien kokoaikaisten palkansaajien keskimääräistä ansiotuloa.

Erottelamalla momentin 2 ja 3 kohdassa vakioidun ansiotulon laskentaperuste kahteen eri ikäryhmään pyritäisiin siihen, että vakioitu ansiotulo likimääräisesti seuraisi kokoaikaisten palkansaajien keskimääräisen ansiotason kehitystä iän myötä. Tilastokeskuksen tilastotietojen mukaan yli 35-vuotiaiden osalta kokoaikaisten palkansaajien keskimääräisessä ansiotasossa ei enää iän myötä tapahdu niin olennaisia muutoksia, että ikäryhmittelyä olisi aiheellista tästä edelleen tarkentaa.

Momentin 4 kohdassa säädettäisiin laskentaperusteesta vakioidulle ansiotulolle, joka olisi korvauksen määräämisen lähtökohtana vahinkoa kärsineen täytettyä 65 vuotta. Tällöin vakioidun ansiotulon määrä laskettaisiin niin, että se vastaisi sen vanhuuseläkkeen määrää, johon vahinkoa kärsineellä olisi työntekijäin eläkelain nojalla ollut oikeus 2 ja 3 kohdan mukaisten ansiotulojen perusteella.

Käytännössä korvaus ansionmenetyksestä alle 18-vuotiaana vammautuneelle voitaisiin yleensä määrätä momentin 1—3 kohdassa määriteltujen vakioitujen ansiotulojen pohjalta yhdellä kertaa siihen saakka, kun vahinkoa kärsinyt täyttää 65 vuotta. Korvauksen määrän laskeminen 4 kohdan mukaisesti tuon ajankohdan jälkeiseltä ajalta olisi sitä vastoin käytännössä mahdollista vasta siinä vaiheessa, kun vahinkoa kärsineelle vahvistettujen korvausten määrät niille kertyneine indeksikorotuksineen ovat tiedossa. Korva-

us tältä osin olisi siten määrättävä erikseen siinä vaiheessa, kun vahinkoa kärsinyt on saavuttamassa tai saavuttanut 65 vuoden iän. Nykyisessä oikeuskäytännössä korvausvaatimus ansionmenetyksestä usein joudutaan hylkäämään ennenaikaisena siltä osin kuin vaatimus kohdistuu sen jälkeiseen aikaan, kun vahinkoa kärsinyt on täyttänyt 65 vuotta (esim. KKO 1992:34).

Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitettujen ansiotulojen määrät ilmoitettaisiin vuosittain valtioneuvoston asetuksella. Saman momentin 4 kohdassa tarkoitetun ansiotulon määrää ei voitaisi ilmoittaa asetuksella, vaan sen määrä jouduttaisiin 1 momentin perusteluissa todetuin tavoin laskemaan erikseen kunkin vahinkoa kärsineen osalta. Ansio-
tason kehitys otettaisiin huomioon asetusta muuttamalla. Asetuksen muuttamisella ei kuitenkaan olisi vaikutusta aikaisemmin tuomittuihin korvauksiin. Sen sijaan niihin tehtäisiin oikeuskäytännön mukaisesti (KKO 1980 II 18) indeksikorotukset samalla tavalla kuin muihinkin ansionmenetykskorvauksiin siten kuin eräiden elatusapujen sitomisesta elinkustannuksiin annetun lain 3 §:ssä säädetään.

2 c §. Pykälässä säädettäisiin kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan ja pysyvän haitan korvauksen määräämisen perusteista.

Toisin kuin sairaanhoitokustannusten ja muiden kulujen sekä ansionmenetyksen osalta korvausta pykälässä tarkoitettusta aineettomasta vahingosta ei ole mahdollista määrätä vahinkoa kärsineelle aiheutuneen tai vastaisuudessa aiheutuvan taloudellisen tappion perusteella. Korvaus aineettomasta vahingosta on sen vuoksi määrättävä pitkälti harkinnanvaraisesti. Tämän harkinnan ohjaamiseksi ja vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisen kohtelun edistämiseksi pykälässä lueteltaisiin ne perusteet, jotka olisi otettava huomioon määrättäessä korvausta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta.

Aineettoman vahingon korvaamisen perusteena ja tavoitteena on henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutuneen elämänlaadun heikentymisen hyvittäminen. Elämänlaadun heikentyminen saisi erityistä painoarvoa määrättäessä korvausta pysyvästä haitasta, ja pykälän 2 momentin perusteluissa selvitetäänkin, mitä elämänlaadulla tässä yhteydessä tarkoitetaan. Aineettomasta vahingosta suoritettavilla korvauksilla vahinkoa kärsinyt siis saa rahallisen hyvityksen siitä, että hänen mahdollisuutensa tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja ovat vahingon vuoksi huonommat kuin ne olisivat olleet, jollei vahinkoa olisi sattunut. Korvauksen määrää on kussakin tapauksessa harkittava suhteessa tähän tavoitteeseen. Henkilövahingon perusteella aineettomasta vahingosta suoritettavia korvauksia ei siten tule määrätä esimerkiksi sitä silmällä pitäen, että korvausvelvollisuus muodostaisi rangaistuksenluonteisen seuraamuksen vahingon aiheuttajalle. Korvaus ei myöskään ole tarkoitettu kattamaan vahinkoa kärsineelle aiheutuneita taloudellisia tappioita.

Korvauksia määrättäessä olisi pyrittävä siihen, että korvaukset olisivat sopu-
soinnussa yleisen oikeus- ja korvauskäytännön kanssa. Keskenään sa-

mantyyppisissä tapauksissa olisi pyrittävä samansuuruisiin korvauksiin. Korvauskäytännön yhdenmukaisuuden turvaamiseksi korvauksia määrättäessä olisi otettava huomioon 9 §:ssä tarkoitetun henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan korvausmääriä koskevat suositukset. Tämän ohella olisi aiheellista kiinnittää huomiota myös muihin yleistä korvauskäytäntöä säänteleviin normistoihin, kuten liikennevahinkolautakunnan normeihin ja ohjeisiin. Määrättäessä korvausta pysyvästä haitasta olisi korvauskäytännön yhdenmukaisuuden turvaamiseksi kiinnitettävä huomiota sosiaali- ja terveysministeriön antamaan päätökseen tapaturmavakuutuslain 18 a §:ssä tarkoitettusta haittaluokituksesta. Kuten yleisperusteluissa on todettu, esimerkiksi tuomioistuini ei olisi korvausta harkitessaan kuitenkaan sidottu edellä mainittuihin suosituksiin, vaan niistä poikkeavan ratkaisun tekemiseen olisi mahdollisuus, jos siihen yksittäistapauksessa henkilövahingon olosuhteet antavat perusteen.

Pykälässä säädettäisiin niistä keskeisistä perusteista, jotka olisi otettava huomioon korvausta määrättäessä. Niiden mukaan korvauksen määrää arvioitaisiin objektiivisesti. Tämä on välttämätöntä, jotta korvausten määräämisessä voitaisiin päästä mahdollisimman yhdenmukaiseen käytäntöön. Pykälässä mainitut seikat olisivat pääasialliset korvauksen määräämisen perusteet. Jos yksittäistapauksessa henkilövahinko on epätyypillinen tai olosuhteet ovat muutoin poikkeukselliset, voitaisiin korvausta määrättäessä ottaa huomioon muitakin kuin pykälässä nimenomaisesti mainittuja seikkoja.

Määrättäessä korvausta aineettomasta vahingosta ei pykälän mukaan otettaisi huomioon vahingon aiheuttaneen teon moitittavuutta. Merkityksetöntä olisi siten esimerkiksi se, onko vahinko aiheutettu tahallisesti vai ainoastaan lievistä huolimattomuudesta tai onko vahinko aiheutettu erityisen raa'alla tai julmalla teolla. Tämä merkitsisi muutosta oikeuskäytännössä nykyisin omaksuttuun kantaan (KKO 1994:62), mutta olisi sopusoinnussa 6 §:ään ehdotetun korvaussuojan laajennuksen kanssa.

Pykälällä ei pyritäisi muuttamaan aineettomien vahinkojen korvausten nykyistä yleistä tasoa.

Pykälän 1 momentin mukaan määrättäessä korvausta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta otettaisiin huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kesto aika sekä haitan kesto aika.

Henkilövahingon laatu ja vaikeusaste olisivat ensisijaiset korvauksen määräämisen perusteet. Henkilövahingon laadulla tarkoitettaisiin sitä, millaisena vamma tai sairaus ilmenee, kuten esimerkiksi sääriluun murtumaa. Henkilövahingon vaikeusasteella puolestaan tarkoitettaisiin sinänsä samanlaatuisten vammojen tai sairauksien keskinäisiä eroavuuksia. Esimerkiksi pirstaleisuuden vuoksi tavanomaista vaikea-asteisemman luunmurtuman aiheuttamasta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta voitaisiin määrätä suurempi korvaus kuin samankaltaisen tyypimurtuman perusteella yleensä määrätään. Psykkisen terveydentilan häiriöiden osalta olisi otettava huomioon esimerkiksi se, onko kyseessä lievä vai vakava masennustila.

Henkilövahingon edellyttämän hoidon laadun ja kestoajan huomioon ottamisella olisi korvausta määrättäessä kahtalainen merkitys. Ensiksikin hoidon laatu ja kesto aika ovat usein jo sinänsä eräitä viitteitä siitä, minkä laatuista ja kuinka vaikea-asteisesta henkilövahingosta on kysymys. Tässä suhteessa nämä korvauksen määräämisen perusteet olisivat siis samansuuntaisia ja toisiaan täydentäviä. Toiseksi samanlaatuinenkin vamma tai sairaus saattaa vahinkoa kärsineen yksilöllisistä ominaisuuksista tai muista yksittäistapauksellisista olosuhteista johtuen aiheuttaa erilaista hoidon tarvetta. Korvauksen määrässä voitaisiin ottaa korottavana tekijänä huomioon esimerkiksi se, että vamma on yksittäistapauksessa edellyttänyt pidempiaikaista sairaalahoitoa tai useampia leikkauksia kuin kyseisenlainen vamma yleensä vaatii.

Tilapäisen haitan kestoajalla tarkoitettaisiin pääsääntöisesti aikaa henkilövahingon ilmenemisestä siihen saakka, jolloin siitä ei enää aiheudu vahinkoa kärsineelle kipua ja särkyä tai muuta tilapäistä haittaa. Jos henkilövahingosta jää pysyvä haitta, tilapäisen haitan kestoajalla tarkoitettaisiin kuitenkin aikaa henkilövahingon ilmenemisestä siihen saakka, kunnes vahinkoa kärsineen terveydentila on vakiintunut niin, että pysyvä haitta voidaan määrittellä. Viimeksi mainitun ajankohdan määräytymistä selvitetään tarkemmin 2 §:n 3 ja 4 kohdan perusteluissa. Vahinkoa kärsinyt voisi siis näissäkin tapauksissa saada korvausta myös todennäköisesti pysyväksi jäävästä aiheettomasta vahingosta jo suhteellisen pian vahinkotapahtuman jälkeen eikä vasta siinä vaiheessa, kun voidaan lopullisesti todeta, jääkö vahingosta pysyvä haitta.

Myös tilapäisen haitan kestoajalla olisi korvausta määrättäessä kahtalainen merkitys. Haitan kesto aika riippuu yleensä henkilövahingon laadusta ja vaikeusasteesta. Korvauksen määräämisen perusteet olisivat siis tässä suhteessa samansuuntaisia ja toisiaan täydentäviä. Toisaalta samanlaatuisen vamman tai sairauden paraneminen saattaa eri henkilöillä kestää eripituisen ajan. Tämä voi johtua esimerkiksi vammaan tai sen hoitoon liittyvistä komplikaatioista. Tämän vuoksi korvauksen määrässä voitaisiin säännöksen nojalla ottaa korottavana tai alentavana tekijänä huomioon se, että vammasta on aiheutunut tilapäistä haittaa tavallista pidemmän tai lyhyemmän ajan. Useimmiten kysymykseen käytännössä todennäköisesti tulisi korvauksen korottaminen puheena olevalla perusteella. Korvausvelvollisen oikeusturvaan ja vahinkoa kärsineiden yhdenvertaiseen kohteluun liittyvät näkökohdat huomioon ottaen olisi kuitenkin edellytettävä, että tilapäisen haitan tavallista pidempi kesto aika on todettavissa objektiivisin perustein. Korvausta ei siten yleensä olisi aiheellista määrätä tavallista suuremmaksi esimerkiksi pelkästään sen vuoksi, että vahinkoa kärsinyt itse kertoo vammasta aiheutuneen kipua pidempään kuin vamman laatu ja vaikeusaste huomioon ottaen on tavanomaista.

Pykälän 2 momentin mukaan määrättäessä korvausta pysyvästä haitasta otettaisiin huomioon ensiksikin henkilövahingon laatu ja vaikeusaste. Nämä myös olisivat pysyvän haitan osalta ensisijaiset korvauksen määräämisen perusteet.

Pysyvän haitan korvauksella hyvitetään sellaisia henkilövahingon seurauksia, jotka vaikuttavat vahinkoa kärsineen elämänlaatuun heikentävästi hänen loppuelämänsä ajan. Sen vuoksi on perusteltua, että samanlaatuisen henkilövahingon perusteella määrätään sitä suurempi korvaus, mitä nuoremasta vahinkoa kärsineestä on kysymys. Määrättäessä korvausta pysyvästä haitasta otettaisiin sen vuoksi säännöksen mukaan huomioon myös vahinkoa kärsineen ikä. Vahinkoa kärsineen iällä tarkoitettaisiin säännöksessä hänen ikäänsä sinä ajankohtana, jolloin vahingosta aiheutunut pysyvä haitta voidaan määritellä. Tätä ajankohtaa selvitetään tarkemmin 2 §:n 3 ja 4 kohdan perusteluissa.

Henkilövahingolla, josta on aiheutunut pysyvä haitta, on yleensäkin jonkinasteinen haitallinen vaikutus vahinkoa kärsineen elämänlaatuun, mutta yksittäistapauksessa tämä vaikutus saattaa olla poikkeuksellisen suuri. Sen vuoksi ehdotetaan, että korvausta korottavana tekijänä voitaisiin lisäksi ottaa huomioon henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen. Elämänlaadulla tarkoitettaisiin säännöksessä sitä, millaiset mahdollisuudet vahinkoa kärsineellä on elää täysipainoista elämää omien persoonallisten tottumustensa, taipumustensa ja tavoitteidensa mukaisesti. Elämänlaadulla ei siis tarkoitettaisi vahinkoa kärsineen ansiokykyä eikä hänen elintasoaan taloudellisesti arvioituna.

Kysymyksessä olevan korvauksen korottamisen perusteen soveltamisala on tarkoitettu suppeaksi, mitä tarkoitusta kuvataan ilmaisulla erityinen heikentyminen. Tavanomaisten vapaa-ajan käyttöön liittyvien toimintojen menetys ja vaikeutuminen tulee yleensä otetuksi huomioon asianmukaisella tavalla jo määrättäessä korvaus pysyvästä haitasta henkilövahingon laadun ja vaikeusasteen perusteella. Korvausta tulisi nyt puheena olevalla perusteella korottaa vain siinä tapauksessa, että henkilövahinko yksittäistapauksessa heikentää vahinkoa kärsineen elämänlaatua olennaisesti enemmän kuin vastaavanlaisen henkilövahingon kärsineiden elämänlaatua yleensä. Jos kysymys esimerkiksi on sellaisesta vakavasta vammautumisesta, josta tyypillisestikin seuraa vahinkoa kärsineen joutuminen pysyvään laitoshoitoon, laitoshoitoon joutumista ei yksittäistapauksessa voitaisi pitää säännöksessä tarkoitettuna erityisenä elämänlaadun heikentymisenä, joka oikeuttaisi korvauksen korottamiseen. Tällaisessa tapauksessa hyvitys laitoshoitoon joutumisen merkityksestä elämänlaadun heikentymisestä nimittäin sisältyy jo siihen pysyvän haitan korvaukseen, joka kaikille vastaavanlaisen vamman saaneille määrätään.

Elämänlaadun erityisestä heikentymisestä voisi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun kilpaurheilua aktiivisesti harjoittanut henkilö menettää pysyvästi liikuntakykynsä. Liikuntakyvyn menetyksen voidaan olettaa vaikuttavan tällaiseen henkilöön syvemmin kuin tavanomaisestikin liikuntaa harrastavaan henkilöön. Elämänlaadun erityisestä heikentymisestä voisi olla kysymys myös esimerkiksi silloin, kun aktiivisesti laulamista harrastanut henkilö kärsii äänihuulihalvauksen jälkitilana äänen käheydestä, joka ei yleensä saattavasti haittaa normaalia elämää, mutta estää häntä jatkamasta lauluhar-

rastustaan ja siten heikentää hänen elämänlaatuaan enemmän kuin vastaavanlaisen henkilövahingon kärsineiden elämänlaatua yleensä.

Korvausta voitaisiin kysymyksessä olevalla perusteella korottaa myös silloin, kun vahinkoa kärsineellä on jo ennestään ollut jokin vamma tai sairaus, jonka vuoksi henkilövahinko vaikeuttaa hänen elämäänsä tavanomaista enemmän. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa ennestään kuuro henkilö sokeutuu henkilövahingon seurauksena.

Elämänlaadun erityinen heikentyminen voi yksittäistapauksessa tarkoittaa myös vahinkoa kärsineen elämänmuodossa ja -piirissä henkilövahingon vuoksi tapahtuvaa poikkeuksellista muutosta. Elämänlaadun erityistä heikentymistä saattaisi merkitä esimerkiksi se, että henkilö, jonka harrastukset ja muu elämämpiiri ovat olennaisesti liittyneet paikallisiin olosuhteisiin, joutuu henkilövahingon aiheuttaman toimintakyvyn menetyksen vuoksi muuttamaan aikaisemmasta täysin poikkeavaan asumismuotoon ja elämämpiiriin. Korvauksen korottaminen tällä perusteella voisi kuitenkin tulla kysymykseen vain poikkeuksellisesti. Arvioitaessa, onko korvausta aiheellista korottaa puheena olevalla perusteella, olisi otettava huomioon myös asumismuodon muutoksesta mahdollisesti samalla aiheutuvat objektiivisesti todettavat parannukset vahinkoa kärsineen elämänlaatuun.

Korvausvelvollisen oikeusturvaan ja vahinkoa kärsineiden yhdenvertaiseen kohteluun liittyvät näkökohdat huomioon ottaen olisi henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen voitava todeta objektiivisin perustein.

2 d §. Pykälässä säädettäisiin henkilövahingon kärsineen läheisen oikeudesta korvaukseen hänelle aiheutuvista kuluista ja ansionmenetyksestä henkilövahingon kärsineen akuutin hoitovaiheen ajalta.

Pykälän nojalla korvaukseen oikeutettuja olisivat henkilövahingon kärsineen vanhemmat, lapset ja aviopuoliso sekä muu näihin rinnastettava henkilövahingon kärsineelle erityisen läheinen henkilö. Henkilöpiirimäärittely vastaisi sisällöltään sitä, mitä nykyisessä 4 a §:ssä säädetään korvaukseen oikeutetusta henkilöpiiristä. Henkilöpiiriä ei siis sidottaisi muodollisiin tunnusmerkkeihin.

Pykälässä tarkoitetun läheissuhteen täytyminen edellyttäisi kiinteää ja voimakasta yhteenkuuluvuus- tai riippuvuussuhdetta asianomaisten henkilöiden välillä. Pykälässä mainittaisiin vahinkoa kärsineen vanhemmat, lapset ja aviopuoliso henkilöinä, joita tavallisesti voitaisiin pitää vahinkoa kärsineelle erityisen läheisinä. Lapseksiottamisesta annetun lain 12 §:n 1 momentin mukaan ottolasta pidetään ottovanhempien lapsena. Säännöksessä erikseen mainittuihin läheisiin rinnastettava voisi olla ainakin vahinkoa kärsineen kanssa samassa taloudessa elävä avopuoliso tai samaa sukupuolta oleva kumppani, isä- tai äitipuoli, puolison lapsi, sijais- tai kasvattivanhempi taikka sijais- tai kasvattilapsi. Näissä tapauksissa lähtökohtana olisi se, että kysymys olisi erityisen läheisestä suhteesta eikä erityistä näyttöä suhteen läheisyydestä yleensä tarvittaisi.

Oletus suhteen erityisestä läheisyydestä voitaisiin kumota näyttämällä toteen seikkoja, joiden perusteella suhdetta ei avio- tai sukulaisuussuhteesta taikka muusta läheisestä siteestä huolimatta voida pitää erityisen läheisenä. Läheisyysolettaman riittäisi yleensä kumoamaan esimerkiksi aviopuolisoiden erillään asuminen välien rikkoutumisen vuoksi tai se, että lapsuudenkodistaan pois muuttanut henkilö ei pitkään aikaan ole pitänyt yhteyttä vanhempaansa.

Yksinomaan sisarus- tai ystävyysuhde, muu kuin edellä mainittu sukulaisuussuhde taikka muunlainen sosiaalinen yhteenkuuluvuus ei pääsääntöisesti muodostaisi pykälässä tarkoitettua läheissuhdetta. Yksittäistapauksessa myös esimerkiksi sisarusta tai erityisen läheistä ystävää voitaisiin kuitenkin pitää pykälässä tarkoitettuna läheisenä, jos tällaisen henkilön ja henkilövahingon kärsineen suhteen tosiasiallinen luonne osoittaisi riittävän kiinteää ja voimakasta yhteenkuuluvuutta. Suhteen läheisyyttä arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, ovatko asianomaiset henkilöt ennen vahinkotapahtumaa asuneet samassa taloudessa tai pitäneet muutoin tiiviisti yhteyttä tai onko heidän väliseensä suhteeseen liittynyt toisen hoivaamista tai muuta jatkuvaa huolenpitoa toisesta. Arvioinnissa voitaisiin antaa merkitystä myös sille, että kysymys on henkilöstä, jolla ei ole säännöksessä mainittuja lähiomaisia. Esimerkiksi henkilövahingon kärsineen sisarusta tai erityisen läheistä ystävää voitaisiin useinkin pitää pykälässä tarkoitettuna läheisenä, jos henkilövahingon kärsineellä ei ole puolisoa tai muita mainittuja lähiomaisia.

Pykälän nojalla korvattaisiin kolmannelle henkilölle aiheutunutta vahinkoa. Pykälä merkitsee siten poikkeamista pääsäännöstä, jonka mukaan henkilövahingon johdosta suoritetaan korvauksia vain vahinkoa kärsineelle itselleen. Tämän vuoksi pykälässä säädettäisiin korvausvelvollisuuden edellytykset tiukemmiksi kuin vahinkoa kärsineen itsensä kohdalla.

Vahinkoa kärsineen läheinen olisi ensinnäkin oikeutettu saamaan korvausta vain erityisestä syystä. Erityisen syyn olemassa oloa harkittaessa voitaisiin ottaa huomioon muun ohella henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, henkilövahingon kärsineen ikä sekä henkilövahingon kärsineen ja korvausta vaativan välisen suhteen läheisyys. Erityinen syy korvausvelvollisuuden syntymiseen voisi olla esimerkiksi henkilövahingon kärsineelle aiheutuneen vamman vakavuus tai se, että vahinkoa kärsinyt on lapsi. Myös esimerkiksi täysi-ikäisen vahinkoa kärsineen kehitysvammaisuus saattaisi johtaa siihen, että hänen vanhempiansa sairaalakäynneistä aiheutuneiden kustannusten korvattavuutta arvioitaisiin samalla tavoin kuin jos hän olisi lapsi. Erityisen syyn olemassa oloa harkittaisiin viime kädessä tapauskohtaisesti.

Pykälän nojalla tulisivat korvattaviksi tarpeelliset kulut ja ansionmenetys, jotka läheiselle aiheutuvat vahinkoa kärsineen hoitamisesta ja muista vahingosta johtuvista toimenpiteistä. Vahinkoa kärsineen hoitamisella ei tarkoitettaisi varsinaista sairaanhoitoa, vaan sellaista välttämätöntä hoivaa ja avustamista, jota vahinkoa kärsinyt henkilövahingon aiheuttaman toimintakyvyn menetyksen vuoksi tarvitsee. Läheiselle vahinkoa kärsineen hoitami-

sesta aiheutunut ansionmenetys voisi tulla korvattavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa vammautuneen lapsen vanhempi jää joksikin aikaa pois ansiotyöstä hoitaakseen kotona lasta, joka ei vammansa vuoksi voi olla normaalisti päivähoitossa.

Muilla vahingosta johtuvilla toimenpiteillä tarkoitettaisiin esimerkiksi läheisten vierailuja sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa vahinkoa kärsineen luona. Tällainen toimenpide voi olla myös esimerkiksi vanhemman osallistuminen vammautuneen lapsen kuntoutusjaksoon kuntoutuslaitoksessa.

Pykälän nojalla korvattavia olisivat vain tarpeelliset kulut ja ansionmenetys. Esimerkiksi henkilövahingon kärsineen kotihoidosta läheiselle aiheutuva ansionmenetys tulisi korvattavaksi vain, jos läheisen jääminen pois työstä on perusteltua henkilövahingon kärsineen vamman vakavuuden ja siitä aiheutuvan hoivan ja avun tarpeen vuoksi tai sen vuoksi, että henkilövahingon kärsinyt lapsi tarvitsee kotihoitoa. Läheiselle aiheutuneiden kulujen ja ansionmenetyksen korvattavuutta rajoittaisi yleinen periaate, jonka mukaan vahinkoa kärsineen on pyrittävä rajoittamaan korvattavan vahingon määrää. Esimerkiksi tarpeellisina matkakustannuksina korvattaisiin lähtökohtaisesti vain edullisimman liikennevälineen käyttämisestä aiheutuneet kustannukset.

Pykälän mukaan muiden toimenpiteiden kuin hoitamisen osalta korvattavuuden lisäedellytyksenä olisi, että toimenpide on ollut omiaan edistämään vahinkoa kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista. Toimenpiteen tulisi siten olla luonteeltaan sellainen, että sillä on tyypillisesti positiivinen vaikutus kyseisenlaisen henkilövahingon kärsineen henkilön terveydentilaan tai kuntoutumiseen. Korvattavuus ei edellyttäisi sitä, että toimenpiteen juuri kyseisessä yksittäistapauksessa osoitettaisiin tosiasiallisesti edistäneen henkilövahingon kärsineen toipumista. Pykälä tulisi tyypillisesti sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun lapsi joutuu oleskelemaan pitkän aikaa sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa, jolloin vanhempien säännölliset vierailukäynnit voivat olla välttämättömiä hänen yleisen hyvinvointinsa kannalta. Tällöin vanhempien vierailukäynneistä aiheutuvat kustannukset oikeuttaisivat korvaukseen, eikä näyttöä tarvitsisi esittää siitä, että vierailukäynneillä on voitu suoranaisesti edistää kysymyksessä olevan vamman tai sairauden paraneamista.

Läheisten hoitotoimenpiteilläkin voi usein olla vahinkoa kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista edistävä vaikutus. Hoitotoimenpiteiden osalta tätä ei kuitenkaan säädettäisi korvattavuuden edellytykseksi. Tällä erolla selvennettäisiin sitä, että pykälän nojalla voisivat tulla korvattaviksi läheisten kustannukset myös sellaisesta hoivasta ja avustamisesta, jota vahinkoa kärsinyt vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee, mutta jolla pyritään vain ylläpitämään hänen terveyttään ja turvaamaan hänen hyvinvointinsa eikä varsinaisesti edistämään hänen tervehtymistään tai kuntoutumistaan.

Pykälän nojalla ei suoritettaisi korvausta siitä, että läheinen joutuu vahinkoa kärsineen vammautumisen vuoksi huolehtimaan tämän puolesta kotitaloustöiden tekemisestä. Henkilövahingon kärsineen tarvitsemasta kodinhoi-

toavusta aiheutuvat kustannukset korvattaisiin 2 §:n 1 kohdan nojalla muina vahingosta aiheutuneina kuluina.

Läheiselle aiheutuneiden kulujen ja ansionmenetyksen tulisi olla ennakoitavassa syy-yhteydessä vahinkotapahtumaan. Esimerkkinä tämän edellytyksen vuoksi korvaamatta jäävästä kuluerästä voidaan viitata ratkaisuun KKO 1981 II 73. Siinä on ollut kysymys tapauksesta, jossa liikenneonnettomuudessa loukkaantunut lapsi oli joutunut pitkäaikaiseen sairaalahoitoon. Lapsen äiti oli päivittäin käynyt katsomassa lastaan sairaalassa. Hän vaati korvausta muun muassa toisen lapsensa sairaalakäyntien aikaisen kotihoidon järjestämisen kustannuksista. Korkein oikeus katsoi, että liikennevahingon ja toisen lapsen hoidosta aiheutuneiden kustannusten välillä ei ollut sellaista ennalta-arvattavaa yhteyttä, että vahingon aiheuttaja olisi ollut niistä vastuussa.

Läheisellä olisi pykälän mukaan oikeus kohtuulliseen korvaukseen kuluistaan ja ansionmenetyksestään. Korvauksen kohtuullisuudella tarkoitettaisiin sitä, että tapauskohtaisen harkinnan perusteella korvausta voitaisiin alentaa siitä määrästä, joka koostuisi läheisen kaikista menetyksistä. Kohtuullisuus-edellytys on tarpeellinen vahingon aiheuttajan oikeusturvan kannalta, koska läheisillä on käytännössä mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka laajoihin toimenpiteisiin he ryhtyvät henkilövahingon kärsineen hoitamiseksi ja tukemiseksi. Kohtuullisuusedellytys antaisi lainkäyttäjälle mahdollisuuden harkita yksittäistapauksessa esimerkiksi sitä, ovatko kaikki vierailukäynnit sairaalaan korvaukseen oikeuttavia. Vastaavasti esimerkiksi läheisen antamasta kotihoidosta aiheutunut ansionmenetys tulisi korvattavaksi vain siinä laajuudessa kuin se harkittaisiin kohtuulliseksi. Kohtuullisuusharkinnassa voitaisiin vertailukohdaksi ottaa niiden kustannusten määrä, jotka olisivat aiheutuneet vahinkoa kärsineen hoidon järjestämisestä muulla tavalla.

Korvauksen kohtuullisuutta harkittaessa olisi kiinnitettävä huomiota erityisesti vamman tai sairauden laatuun ja vaikeusasteeseen sekä vahinkoa kärsineen ikään. Yleisenä periaatteena olisi, että mitä vaikeammasta vammasta tai sairaudesta on kysymys, sitä perustellumpaa olisi läheisen oikeus saada korvausta pykälän nojalla.

Harkittaessa korvauksen kohtuullisuutta 2 d §:n nojalla ei olisi kiinnitettävä huomiota korvausvelvollisen varallisuusoloihin. Pykälän nojalla määrättävien korvausten kohtuusperusteiseen sovitteluun sovellettaisiin vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momenttia.

Läheinen, jolle on aiheutunut 2 d §:ssä tarkoitettuja kuluja tai ansionmenetystä, olisi oikeutettu vaatimaan korvausta suoraan henkilövahingon aiheuttajalta tai sen johdosta muutoin korvausvelvolliselta. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä pykälän nojalla olisi kuitenkin tarkoitus korvata läheisille aiheutuvia kuluja ja ansionmenetystä vain henkilövahingon kärsineen akuutin hoitovaiheen aikana. Pykälän viimeisen virkkeen säännöksessä rajattaisiin ajallisesti pykälän soveltamisalaa. Korvausta maksettaisiin enintään siihen saakka kun henkilövahingon kärsineen terveydentila vahinkotapahtuman jälkeen on vakiintunut.

Ajankohdalla, jolloin henkilövahingon kärsineen terveydentila vahinkotapahtuman jälkeen on vakiintunut, tarkoitetaan säännöksessä samaa ajankohtaa, josta alkaen hänelle 2 §:n perusteluissa tarkemmin selostetuin tavoin voidaan määrätä maksettavaksi korvausta pysyvästä haitasta 2 §:n 4 kohdan nojalla. Terveydentilan vakiintumisella tarkoitetaan siten myös 2 d §:ssä sitä, että vahinkoa kärsineen terveydentilassa ei ole enää odotettavissa muutosta parempaan ja että myöskään lääketieteellisiä keinoja terveydentilan parantamiseksi ei enää ole käytettävissä. Lääketieteellisen tiedon ja kokemuksen mukaan vahinkoa kärsineen terveydentila yleensä vakiintuu fyysisen vammautumisen jälkeen viimeistään noin vuoden kuluessa vahingon sattumisesta.

Mainitusta ajallisesta rajauksesta ei seuraisi, että läheisille aiheutuvat kulut ja ansionmenetykset eivät voisi lainkaan oikeuttaa korvaukseen sen jälkeen, kun vahinkoa kärsineen terveydentila on vakiintunut. Rajauksesta seuraisi vain, että tuon ajankohdan jälkeen korvaus läheisille aiheutuneista kuluista ja ansionmenetyksestä suoritettaisiin henkilövahingon kärsineelle 2 §:n 1 kohdan nojalla, jos niitä voitaisiin pitää hänen tarpeellisina sairaanhoitokustannuksinaan tai muina vahingosta aiheutuneina tarpeellisina kuluina. Läheisellä ei siis olisi oikeutta vaatia suoraan vahingon aiheuttajalta korvausta niistä toimenpiteistä aiheutuneista kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka läheinen suorittaa henkilövahingon kärsineen terveydentilan vakiintumisen jälkeen.

Käytännössä voi olla vaikeaa määrittää yksiselitteisellä ja asianosaisten ennakoitavissa olevalla tavalla sitä ajankohtaa, jolloin henkilövahingon kärsineen terveydentilan vahinkotapahtuman jälkeen voidaan katsoa vakiintuneen ja josta alkaen korvausvelvollisuus siis tulisi kysymykseen 2 d §:n asemesta 2 §:n 1 kohdan nojalla. Useimmissa tapauksissa olisi käytännön korvaustoimintaa ajatellen selkeintä pitää säännöksessä tarkoitettuna ajankohtana sitä päivää, jolloin henkilövahingosta todetaan jääneen pysyvä haitta. Tätä lähtökohtaa ei luonnollisestikaan voitaisi aina kaavamaisesti noudattaa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa henkilövahingon kärsinyt ei hakeudu tutkimuksiin pysyvän haitan toteamiseksi, vaikka lääketieteellisten kokemussääntöjen perusteella on ilmeistä, että hänen terveydentilansa on vakiintunut.

Rajoitussäännöksen soveltamisen tulisi muutenkin olla joustavaa. Yksittäistapauksessa voi olla mahdotonta määrittää, onko jokin läheisen yksittäinen toimenpide - esimerkiksi tiettyyn kuntoutusjaksoon osallistuminen noin vuoden kuluttua vammautumisen jälkeen - suoritettu ennen henkilövahingon kärsineen terveydentilan vakiintumista vai sen jälkeen. Tällaisesta yksittäisestä toimenpiteestä läheiselle aiheutuvat kustannukset voitaisiin yleensä korvausvelvollisen oikeusturvan vaarantumatta käytännössä korvata joko henkilövahingon kärsineelle 2 §:n 1 kohdan nojalla tai läheiselle 2 d §:n nojalla sen mukaan, kumpi heistä vaatii korvausta. Yleisperusteluista ilmevin tavoin ajallista rajoitusta koskevan säännöksen tarkoituksena on lähinnä estää sellainen soveltamiskäytäntö, jonka mukaan läheisten pysyvis-

täkin hoitojärjestelyistä aiheutuvat kulut ja ansionmenetys katsottaisiin aina korvaukseen oikeuttaviksi.

Pykälän nojalla läheiselle suoritettava korvaus olisi luonteeltaan henkilövahingon perusteella suoritettavaa korvausta. Kysymys ei siten olisi sellaisesta 1 §:n jälkimmäisessä virkkeessä tarkoitettusta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Läheisen oikeus saada korvausta pykälän nojalla ei siten edellyttäisi, että vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka että vahingon korvaamiseen muutoin on erittäin painavia syitä.

Läheisille pykälän nojalla määrättäviä korvauksia voitaisiin kohtuuden mukaan sovitella vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n nojalla, jos henkilövahingon kärsinyt on itse myötävaikuttanut vahinkoon. Tämä vastaisi nykyistä oikeuskäytäntöä, jonka mukaan hautauskuluista ja elatuksen menetyksestä tuomittavia korvauksia voidaan sovitella mainitun lainkohdan nojalla, jos surmansa saanut on myötävaikuttanut vahinkoon (esim. KKO 1980 II 72, 1993:54 ja 1994:2).

3 §. Hautauskustannusten korvaamista koskevaa pykälää täsmennettäisiin.

Pykälän ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin surmansa saaneen hautaamisesta aiheutuneiden yleiskustannusten korvaamisesta. Ehdotuksella ei tarkoitettaisi aiheuttaa muutosta nykyiseen oikeustilaan sen suhteen, mitä menoja on pidettävä korvattavina hautauskuluina. Säännöksen nojalla korvattavina kustannuksina pidettäisiin siten esimerkiksi ruumisarkusta, hautapaikasta, hautakivestä, hautajaiskestityksestä ja lehti-ilmoituksista aiheutuneita kustannuksia. Perunkirjoituksesta tai muutoin pesänselvityksestä aiheutuneet kustannukset eivät sitä vastoin vastaisuudessaan oikeuttaisi korvaukseen pykälän nojalla.

Oikeus korvaukseen edellä tarkoitetuista hautaamisen yleiskustannuksista olisi säännöksen mukaan sillä, joka on huolehtinut surmansa saaneen hautaamisesta. Säännös merkitsisi nykyisen oikeustilan kirjaamista lakiin. Useimmiten hautauskustannukset suoritetaan kuolinpesän varoista. Tällöin korvaus olisi suoritettava kuolinpesälle. Jos hautaamiseen liittyvistä järjestelyistä kokonaisuudessaan tai johonkin hautaamiseen liittyvästä yksittäisestä toimenpiteestä huolehtii esimerkiksi vainajan yksittäinen omainen tai testamentinsaaja, tämä olisi säännöksen nojalla oikeutettu korvaukseen hänelle aiheutuneista kustannuksista. Tällainen tilanne saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun kuolinpesä on varaton. Jos hautaamisesta huolehtii usea henkilö yhdessä, kullakin olisi oikeus saada korvaus omasta kustannusosuudestaan.

Käytännössä esiintyy tilanteita, joissa yksittäiset kuolinpesän osakkaat ensi vaiheessa huolehtivat hautaamiseen liittyvien kuluerien maksamisesta taroituksin periä maksamansa määrät myöhemmin kuolinpesältä. Tämänkaltaisissa tilanteissa olisi arvioitava tapauskohtaisesti kuolinpesän osakkaiden tarkoituksen perusteella, kenellä on oikeus saada vahingon aiheuttajalta korvaus kyseisistä hautauskustannuksista.

Säännöksen mukaan korvausvelvollisen olisi suoritettava hautauskustannuksista kohtuullinen korvaus. Ilmaisulla tarkoitetaan asiallisesti samaa kuin pykälässä nykyisin olevalla ilmaisulla, jonka mukaan hautauskustannukset on korvattava kohtuulliseen määrään. Kohtuullisuusedellytys on tarpeellinen vahingon aiheuttajan oikeusturvan kannalta, koska hautaamisesta huolehtivilla henkilöillä on mahdollisuus merkittävästi vaikuttaa hautauskustannusten määrään. Korvauksen kohtuullisuudella tarkoitettaisiin sitä, että tapauskohtaisen harkinnan perusteella korvausta voitaisiin alentaa täyden korvauksen mukaisesta määrästä. Kaikkia hautaamisesta tosiasiasa aiheutuneita kustannuksia ei siten välttämättä olisi korvattava.

Korvauksen kohtuullisuutta arvioitaessa voitaisiin ottaa huomioon surmansa saaneen elinaikaiset olosuhteet. Hautauskustannusten korvattavuutta arvioitaessa vertailukohtana voitaisiin pitää sitä, millä tavoin surmansa saanut oletettavasti olisi haudattu, jos hän olisi samana ajankohtana kuollut luonnollisesti ja omaiset olisivat omalla kustannuksellaan huolehtineet hänen hautaamisestaan. Arvioinnin tueksi voitaisiin kiinnittää huomiota hautaamisessa yleensä noudatettuihin tapoihin. Korvauksen kohtuullisuutta harkittaessa voitaisiin yksittäistapauksessa kiinnittää huomiota myös surmansa saaneen jäsenyyteen esimerkiksi etnisessä tai uskonnollisessa ryhmässä. Kustannusten korvattavuutta arvioitaessa voitaisiin siten ottaa huomioon se, että hautajaiset tavanomaisesti järjestetään laadultaan tai määrältään poikkeuksellisia kustannuksia aiheuttavalla tavalla sen etnisen tai uskonnollisen ryhmän piirissä, johon surmansa saanut elinaikanaan oli kuulunut.

Säännöksen mukainen kohtuullisuusarviointi olisi luonteeltaan väljää kokonaisharkintaa. Jos hautauskustannusten kokonaismäärä olisi kohtuullinen, yksittäisten hautauskustannuserien kohtuullisuuden arvioimiseen ei yleensä olisi aiheellista ryhtyä.

Harkittaessa korvausvelvollisuuden kohtuullista laajuutta 3 §:n nojalla ei olisi kiinnitettävä huomiota korvausvelvollisen varallisuusoloihin. Pykälän nojalla määrättävien korvausten kohtuusperusteiseen sovitteluun sovellettaisiin vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momenttia.

Pykälän jälkimmäisen virkkeen mukaan surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä olisi lisäksi oikeus kohtuulliseen korvaukseen heille aiheutuneista hautaamiseen liittyvistä kustannuksista. Säännöksen nojalla korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri vastaisi nykyisen 4 a §:n sekä ehdotetun 2 d ja 4 b §:n nojalla korvaukseen oikeutettua henkilöpiiriä. Henkilöpiirin määräytymistä selvitetään tarkemmin 2 d §:n perusteluissa.

Läheisillä olisi säännöksen nojalla oikeus korvaukseen esimerkiksi hautajaisiin saapumisesta aiheutuneista matkakuluista ja tavanomaisten kukkalaitteiden hankkimisesta. Korvausta olisi suoritettava myös suruvaatteiden hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista. Suruvaatteista suoritettavaa korvausta määrättäessä olisi kuitenkin otettava huomioon niillä vielä hautajaisten jälkeen oleva käyttöarvo.

Myös läheisillä olisi oikeus vain kohtuulliseen korvaukseen heille aiheutuneista kustannuksista. Korvauksen kohtuullisuutta voitaisiin arvioida vertaamalla niitä kustannuksia, joista läheinen vaatii korvausta, siihen, millaisin kustannuksin hänen voitaisiin olettaa omalla kustannukselleen osallistuneen hautajaisiin. Tässäkin arvioinnissa lainkäyttäjällä on varsin laaja harkintavaltta. Kohtuullisena voitaisiin yleensä pitää esimerkiksi sellaistenkin matkakulujen korvaamista, jotka aiheutuvat ulkomailla oleskelevälle lapselle matkustamisesta vanhempansa hautajaisiin.

Surmansa saaneen muilla sukulaisilla kuin säännöksessä tarkoitetuilla läheisillä ei olisi oikeutta korvaukseen hautaamiseen liittyvistä henkilökohtaisista kustannuksistaan. Läheisilläkään ei olisi oikeutta korvaukseen muusta taloudellisesta vahingosta kuin suoranaisista kustannuksista. Esimerkiksi hautajaisiin osallistumisesta aiheutuva ansionmenetys ei siten oikeuttaisi korvaukseen.

Pykälän täsmentäminen ei aiheuttaisi muutosta eduntasoitusta koskeviin periaatteisiin. Niinpä määrittäessä korvausta hautauskustannuksista otettaisiin edelleen vähennyksenä huomioon muun lain perusteella hautausavustuksena maksettu korvaus.

Pykälän nojalla tuomittavia korvauksia voitaisiin kohtuuden mukaan sovitella vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n nojalla, jos surmansa saanut on itse myötävaikuttanut niiden tapahtumien kulkuun, jotka ovat johtaneet hänen kuolemaansa. Tältä osin ei siis ehdoteta muutosta nykyiseen oikeuskäytäntöön (esim. KKO 1993:54 ja 1994:2).

4 §. Pykälässä säädettäisiin surmansa saaneen elatuksen varassa olleen henkilön oikeudesta saada korvausta elatuksen menetyksestä. Pykälässä laajennettaisiin korvaukseen oikeutettujen piiriä nykyisestä ja pykälän sisältöä tarkistettaisiin.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin korvaukseen oikeutetusta henkilöpiiristä ja korvauksen saamisen edellytyksistä.

Jos elatusvelvollinen on saanut surmansa, olisi ensinnäkin elatukseen tai elatusapuun oikeutetulla oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä. Tältä osin säännös vastaisi nykyistä oikeustilaa. Elatusvelvollisella tarkoitetaan henkilöä, joka oli ollut lain nojalla velvollinen elättämään korvausta vaativaa. Se, milloin surmansa saaneen elatusvelvollisuus on perustunut lakiin, määräytyy lähinnä perheoikeudellisten säännösten mukaisesti. Avioliittolain II osan 4 luvun nojalla aviopuolisoilla on elatusvelvollisuus toisiaan kohtaan. Lasten oikeus elatukseen vanhemmiltaan perustuu lapsen elatuksesta annettuun lakiin. Vanhempien elatusvelvollisuus koskee paitsi biologisia lapsia myös lapseksiottamisesta annetun lain nojalla otettuja otolapsia. Korvaukseen oikeutettu on myös henkilö, joka oli oikeutettu saamaan surmansa saaneelta elatusta esimerkiksi vahingonkorvauslain nojalla.

Korvaukseen oikeutettujen piirin laajentaminen nykyisestä tarkoittaisi sitä, että kaikilla surmansa saaneen elatuksen varassa tosiasiallisesti olleilla henkilöillä olisi oikeus korvaukseen. Surmansa saaneen olisi siis tosiasiallisesti tullut huolehtia toisen henkilön elatuksesta. Välttämätöntä ei siis enää olisi, että elatussuhde on perustunut lakiin. Säännöksen mukaan esimerkiksi surmansa saaneen henkilön elatuksen varassa elänyt avopuoliso tai vanhus olisi oikeutettu korvaukseen, jos korvausvelvollisuuden edellytykset muutoin täyttyvät. Korvausvelvollisuuden perustavalta tosiasialliselta elatussuhteelta edellytettäisiin vakiintuneisuutta. Jos esimerkiksi kahden henkilön muutettua asumaan yhteen toinen asuinkumppaneista saa surmansa vasta joitakin viikkoja jatkuneen yhdessä asumisen jälkeen, toiselle asuinkumppanille ei syntyisi oikeutta korvaukseen elatuksen menetyksestä. Viime kädessä olisi kuitenkin kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden perusteella harkittava, voidaanko korvausta vaativan katsoa tosiasiallisesti olleen surmansa saaneen elatuksen varassa.

Elatusvelvollisen kuolinhetkellä syntymättömän lapsen oikeus korvaukseen elatuksen menetyksestä perustuisi edelleen yksinomaan laissa säädettyyn elatusvelvollisuuteen. Tällaisella lapsella olisi siis oikeus korvaukseen, vaikka tosiasiallista elatussuhdetta ei kuolinhetkellä vielä ole ollut.

Säännöksen mukaan korvaukseen oikeutetulla olisi oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä. Sanamuodolla tarkoitettaisiin sitä, korvausta ei olisi aina suoritettava täysimääräisesti sen mukaan, mitä korvaukseen oikeutettu on kuolemantapauksen johdosta tosiasiallisesti menettänyt. Elatuksen menetyksestä suoritettava korvaus olisi pykälän 2 momentin mukaisesti määrättävä tosiasiallista menetystä vastaavaa määrää alemmaksi, jos korvaukseen oikeutetun elatuksen tarve ei edellytä tosiasiallista menetystä vastaavan korvauksen määräämistä. Sanamuodolla ei siis viitata vahingonkorvauksen kohtuusperusteiseen sovitteluun. Elatuksen menetyksestä tuomittavan korvauksen kohtuusperusteiseen sovitteluun sovellettaisiin vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momenttia.

Oikeus korvaukseen elatuksen menetyksestä alkaisi aina aikaisintaan surmansa saaneen kuolinhetkestä. Surmansa saanut on esimerkiksi voinut olla vielä jonkin aikaa elossa vammautuneena lopulta kuolemaan johtaneen vahinkotapahtuman jälkeen. Vaikka hän olisi tuona aikana ollut kykenemätön huolehtimaan hänen elatuksensa varassa olleiden henkilöiden elatuksesta, jälkeen jääneillä ei olisi oikeutta saada korvausta elatuksen menetyksestä vahinkotapahtuman ja kuolinhetken väliseltä ajalta. Tältä ajalta surmansa saaneelle itselleen olisi kuitenkin voinut syntyä oikeus korvaukseen ansiomenetyksestä 2 §:n 2 kohdan nojalla. Tämä korvaussaatava periytyisi vahinkoa kärsineen kuoltua hänen oikeudenomistajilleen.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin seikoista, jotka olisi otettava huomioon määrättäessä korvausta elatuksen menetyksestä. Nämä seikat otettaisiin huomioon harkittaessa sekä sitä, miltä ajalta korvausta määrätään maksettavaksi, että sitä, mikä rahamäärä korvaukseksi on maksettava.

Ehdotetun säännöksen mukaan korvausta määrättäessä olisi otettava huomioon ensiksikin, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta. Tämä olisi edellä todetun mukaisesti otettava huomioon sekä korvausvelvollisuuden kestoajaa että määrää harkittaessa.

Korvausta elatuksen menetyksestä olisi lähtökohtaisesti suoritettava siltä ajalta, jona korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta. Surmansa saaneen lapsille maksettavan vahingonkorvauksen osalta tätä olisi arvioitava lapsen elatuksesta annetun lain 3 §:n säännösten pohjalta. Pääsääntöisesti lapsi olisi siis oikeutettu korvaukseen siihen saakka, kunnes hän täyttää 18 vuotta. Jos surmansa saanut olisi voitu mainitun pykälän 2 momentin nojalla velvoittaa osallistumaan lapsensa koulutuksesta aiheutuviin kustannuksiin, myös hänen kuolemastaan vastuussa oleva voitaisiin velvoittaa suorittamaan niistä korvausta lapselle.

Muissa tapauksissa korvausvelvollisuuden kestoajaa olisi arvioitava kussakin tapauksessa esitetyn selvityksen perusteella. Arvioinnissa olisi otettava huomioon muun ohella surmansa saaneen ikä ja hänen terveydentilansa ennen vahingotapahtumaa. Korvausta elatuksen menetyksestä olisi suoritettava enintään niin pitkältä ajalta kuin surmansa saaneen voitaisiin olettaa olleen elossa siinä tapauksessa, että hänen kuolemaansa johtanutta vahingotapahtumaa ei olisi sattunut. Ellei muuta osoiteta, tätä voitaisiin arvioida keskimääräistä elinikää koskevien tilastotietojen perusteella.

Myös korvauksen määrän osalta lähtökohtana olisi arvio siitä, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta. Jos korvaukseen oikeutettu oli asunut yhdessä surmansa saaneen kanssa, olisi surmansa saaneen osuus elatuksesta arvioitava ottaen huomioon tosiasiallinen elatus-tilanne sekä lapsen elatuksesta annetun lain 2 §:n säännökset vanhemman elatusvastuusta ja avioliittolain II osan 4 luvun säännökset puolisoitten velvollisuudesta ottaa osaa toisen puolison elatukseen.

Sen suhteen, mitä elatuksella tarkoitetaan, voidaan viitata esimerkiksi lapsen elatuksesta annetun lain 1 §:ään. Sen mukaan lapsen riittävä elatus käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä tästä aiheutuvat kustannukset. Elatuksen menetyksenä ei tulisi korvattavaksi tämän tason ylittävä ylellisyyskulutus, esimerkiksi korvausta vaativan surmansa saaneen eläessä tämän kustannuksella vuosittain tekemät lukuisat ulkomaanmatkat.

Jos elatusavun määrä on vahvistettu tuomiolla tai sosiaalilautakunnan vahvistamalla kirjallisella sopimuksella, voitaisiin tätä pääsääntöisesti pitää korvauksen määränä. Tästä voitaisiin kuitenkin poiketa esimerkiksi silloin, kun elatusvelvollisen saadessa surmansa elatusavun määrä oli tilapäisesti määräajaksi vahvistettu poikkeuksellisen pieneksi tai suureksi.

Elatukseen tai elatusapuun oikeutetulle voi syntyä elatuksen menetyksenä korvattavaa vahinkoa siinäkin tapauksessa, että surmansa saanut ei ollut

täyttänyt elatusvelvollisuuttaan. Korvaukseen oikeutetun lapsen surmansa saaneelta saamaan elatukseen rinnastettaisiin se, että lapsi olisi surmansa saaneen eläessä ollut oikeutettu saamaan elatustukea elatusturvain (671/1998) säännösten nojalla. Tältä osin ei siis tarkoiteta ehdottaa muutosta nykyiseen oikeuskäytäntöön (KKO 1980 II 7). Näissä tapauksissa korvauksen määränä voitaisiin lähtökohtaisesti pitää mainitun lain 7 §:n mukaista elatustuen määrää.

Eduntasoitusta koskevien periaatteiden mukaan siitä määrästä, jonka korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatuksena surmansa saaneelta, olisi elatuksen menetyksestä suoritettavaa korvausta määrättäessä vähennettävä esimerkiksi perhe-eläke, jonka korvaukseen oikeutettu kuolemantapauksen vuoksi saa. Elatuksen menetyksenä korvattavaa vahinkoa voisi siis olla enintään se määrä, jonka korvaukseen oikeutettu on tosiasiallisesti kuolemantapauksen johdosta menettänyt.

Määrättäessä korvausta elatuksen menetyksestä olisi toisaalta otettava huomioon myös se, mitä korvaukseen oikeutettu kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa. Elatuksen tarvetta koskevan arvion perusteella korvausvelvollisuutta voitaisiin rajoittaa korvaukseen oikeutetun tosiasiallista menetystä vastaavasta määrästä. Elatuksen tarvetta arvioitaessa olisi ehdotetun säännöksen mukaan otettava huomioon korvaukseen oikeutetun mahdollisuudet hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä ja muut olosuhteet. Tällä korostettaisiin korvaukseen oikeutetun velvollisuutta mahdollisuuksien mukaan rajoittaa korvattavan vahingon määrää. Säännöksen tarkoituksena olisi estää erityisesti sellaisten tilanteiden syntyminen, joissa hyvätuloisen henkilön saatua surmansa hänen iältään nuoren leskensä tai avopuolisonsa olisi mahdollista saada loppuelämänsä ajan määrältään huomattavaa korvausta elatuksen menetyksestä.

Korvaukseen oikeutetun mahdollisuuksilla hankkia elatuksensa ansiotyöllä tarkoitettaisiin säännöksessä hänen työkykynsä, koulutuksensa, aikaisemman toimintansa ja niihin verrattavien seikkojen pohjalta tehtävää kokonaisarviota siitä, missä määrin on kohtuullista edellyttää hänen hakeutuvan ansiotyöhön itsensä elättämiseksi. Myös korvaukseen oikeutetun iällä olisi merkitystä arvioitaessa hänen mahdollisuuksiaan hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä. Jos ansiotyötä tekemättä surmansa saaneen elatuksen varassa pitkään elänyt leski lähentelee eläkeikää, ei yleensä olisi kohtuullista edellyttää hänen hakeutuvan ansiotyöhön elatuksensa hankkimiseksi.

Säännöksessä mainittuina muina olosuhteina voitaisiin yksittäistapauksessa pitää esimerkiksi korvaukseen oikeutetun varallisuusoloja. Korvausvelvollisuuden rajoittaminen korvaukseen oikeutetun varallisuusolojen perusteella voisi kuitenkin tulla kysymykseen lähinnä silloin, kun korvaukseen oikeutetulla on huomattava määrä omaisuutta, josta saatavilla tuloilla hän voi vaikeuksitta elättää itsensä. Kohtuullista ei sitä vastoin olisi rajoittaa surmansa saaneen elatuksen varassa olleen henkilön oikeutta korvaukseen edellyttämällä, että hänen tulee luopua esimerkiksi tavanomaisesta asunnostaan tai koti-irtaimistostaan turvatakseen elatuksensa.

Säännöksessä tarkoitettuna muuna olosuhteena voitaisiin pitää myös esimerkiksi puolisonsa kuoleman perusteella korvausta vaativan lesken uutta avioliittoa tai avoliittoa. Viime kädessä jäisi kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden perusteella ratkaistavaksi, menettääkö leski näissä tapauksissa oikeutensa korvaukseen elatuksen menetyksestä sen vuoksi, että hänen ei uuden avioliiton tai avoliiton vuoksi enää katsota tarvitsevan korvausta elatuksen menetyksestä aikaisemman puolisonsa kuolemasta vastuussa olevalta. Tällainen soveltamistapa vastaisi sitä, miten nykyisin on katsottu oikeuskäytännössä leskeksi jääneen henkilön avoliiton vaikuttavan liikennevakuutuksesta perhe-eläkkeenä suoritettavaan korvaukseen (KKO 1990:128).

Korvaukseen oikeutetun elatuksen tarpeen arvioimisen tulisi perustua kohtuusharkintaan. Korvaukseen oikeutetulle olisi yleensä kohtuullista varata mahdollisuus sopeuttaa elämäntilanteensa kuolemantapauksen vuoksi muuttuneisiin olosuhteisiin. Kohtuullista saattaisi sen vuoksi usein olla maksaa esimerkiksi kotona olleelle puolisolle korvausta elatuksen menetyksestä kohtuulliselta sopeutumisajalta, vaikka hänen tämän jälkeen voitaisiinkin katsoa kykenevän hankkimaan itse elatuksensa ansiotyöllä.

Jos korvaukseen oikeutetun elatuksen tarve tai muut korvauksen määräämiseen vaikuttavat olosuhteet ovat eri aikoina erilaiset, korvaus elatuksen menetyksestä on määrättävä sen mukaisesti. Korvaus määrätään siis tällöin eri ajanjaksojen osalta erisuuruiseksi. Tämä täyden korvauksen periaatteesta johtuva sääntö ilmenee nykyisin nimenomaisesti liikennevakuutuslain 6 §:n 2 momentista.

Elatuksen menetyksestä tuomittavaa korvausta voitaisiin kohtuuden mukaan sovitella vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n nojalla, jos surmansa saanut on itse myötävaikuttanut niiden tapahtumien kulkuun, jotka ovat johtaneet hänen kuolemaansa. Tältä osin ei siis ehdoteta muutosta nykyiseen oikeuskäytäntöön (esim. KKO 1980 II 72 ja 1994:2).

Pykälän 3 momentin mukaan elatukseen voitaisiin erityisestä syystä rinnastaa kotityön arvo. Arvioitaessa 2 momentin mukaisesti, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta, voitaisiin siis elatuksena ottaa huomioon myös surmansa saaneen kotityön muodossa antama tosiasiallinen elatus.

Kotityön arvon rinnastaminen elatukseen olisi harkinnanvaraista. Säännöksen soveltamisala on tarkoitettu suppeaksi. Tätä tarkoitusta kuvattaisiin säännöksessä edellytyksellä, jonka mukaan kotityön arvon huomioon ottamiseen tulisi olla erityinen syy. Kotityön arvo olisi aiheellista ottaa huomioon korvausta määrättäessä esimerkiksi tilanteessa, jossa surmansa saanut ei ollut ennen vahinkotapahtumaa ansiotyössä, vaan osallistui perheen elatukseen huolehtimalla kotona lasten ja talouden hoitamisesta. Surmansa saaneen tekemä kotityö voitaisiin ottaa huomioon korvausta määrättäessä myös esimerkiksi tilanteessa, jossa puolisonsa kuoleman johdosta korvaukseen oikeutettu iäkäs leski asuu omakotitalossa, jonka töistä surmansa saanut puoliso oli huolehtinut.

Kotityön arvoa ei sen sijaan olisi perusteltua ottaa huomioon korvausta määrättäessä esimerkiksi tilanteessa, jossa kahden kotitöihin kykenevän ja työssäkäyvän aikuisen muodostamassa taloudessa surmansa saanut oli huolehtinut tavanomaisten kotitaloustöiden tekemisestä.

Surmansa saaneen tekemän kotityön arvoa arvioitaessa voitaisiin yhtenä lähtökohtana pitää sitä palkkaa, joka ulkopuoliselle henkilölle olisi tullut suorittaa kyseisten töiden tekemisestä. Tätä voitaisiin arvioida esimerkiksi alan keskimääräisen tuntipalkan perusteella. Kotityön arvoa voitaisiin arvioida myös sen perusteella, missä määrin kuolemantapauksesta on tosiasiallisesti aiheutunut lisääntyneitä kodinhoitokustannuksia. Korvausta määrättäessä huomioon otettavan kotityön arvon ei missään tapauksessa tulisi ylittää ulkopuoliselle henkilölle maksettavaa palkkaa. Viime kädessä arvio jouduttaisiin tekemään tapauskohtaisesti.

Kotityöllä tarkoitettaisiin säännöksessä myös niin sanottua hoivatyötä. Säännöstä voitaisiin soveltaa esimerkiksi tilanteessa, jossa surmansa saanut oli osallistunut perheen elatukseen hoitamalla kotona sairasta tai vammautunutta puolisoaan tai lastaan. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole, että elatuksen menetyksestä suoritettavalla korvauksella tulisi tällaisissa tilanteissa aina täysimääräisesti kattaa ne kustannukset, jotka aiheutuvat vastaavan kotihoidon järjestämisestä tätä varten palkattujen ulkopuolisten hoitajien toimesta. Korvausvelvollisuus rajoittuisi myös näissä tilanteissa 2 momentin mukaisesti siihen, mitä korvaukseen oikeutettu kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa. Tätä harkittaessa olisi otettava huomioon mahdollisuudet järjestää surmansa saaneen kotihoidon varassa olleen henkilön tarvitsema hoito muulla tavalla.

Kotityön arvo otettaisiin huomioon menetetyn elatuksen määrää koskevassa kokonaisarvioinnissa. Tarkoituksena ei siis olisi, että momentin nojalla määrättäisiin muusta elatuksen menetyksen perusteella suoritettavasta korvauksesta erillinen, esimerkiksi kulukorvauksen tyyppinen korvaus.

Elatukseen voitaisiin säännöksen nojalla rinnastaa vain surmansa saaneen tekemän kotityön arvo. Säännös ei siis tarkoittaisi sitä, että arvioitaessa 2 momentin mukaisesti, mitä korvausta vaativa kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa, olisi otettava huomioon hänen tekemänsä kotityön arvo.

4 a §. Pykälän säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan 2 momentin säännöksen tarkoituksena on ollut varmistaa, että pykälän 1 momentti ei vaikuta surmansa saaneen läheisen oikeuteen vaatia korvausta henkilövahingosta silloin, kun tällaisen vahingon korvaamiselle asetetut edellytykset täyttyvät. Sen, millaisissa tapauksissa henkilövahingoksi katsottavan psyykkisen häiriön kärsineellä on oikeus korvaukseen, on todettu riippuvan vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:ää koskevan oikeuskäytännön tulevasta kehityksestä (HE 116/1998 vp s. 12). Kun 4 b §:ssä nyt ehdotetaan säädettäväksi nimenomaisesti tällaisen läheiselle aiheutuneen henkilövahingon korvaamisen edellytyksistä, 4 a §:n 2 momentti kävisi tarpeettomaksi.

4 b §. Pykälässä säädettäisiin surmansa saaneen läheiselle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneen henkilövahingon perusteella suoritettavista korvauksista.

Pykälän nojalla korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri vastaisi nykyisen 4 a §:n sekä ehdotetun 2 d §:n ja 3 §:n jälkimmäisen virkkeen nojalla korvaukseen oikeutettua henkilöpiiriä. Henkilöpiirin määräytymistä selvitetään tarkemmin 2 d §:n perusteluissa.

Läheisen oikeus korvaukseen pykälän nojalla edellyttäisi, että hänelle itselleen on kuolemantapauksen seurauksena aiheutunut henkilövahinko. Pykälä koskisi siis tilanteita, joissa joku on välittömästi vahinkotapahtuman seurauksena saanut surmansa ja surmansa saaneen henkilön läheiselle aiheutuu tämän kuolemantapauksen seurauksena henkilövahinko. Hän saattaa esimerkiksi nähtyään läheisensä kuolemaan johtaneen vahinkotapahtuman tai saatuaan myöhemmin kuulla siitä järkyttyä niin, että järkytystila muodostaa lääketieteellisesti todettavissa olevan terveydentilan häiriön. Pykälän mukaan läheinen olisi oikeutettu saamaan hänelle tällä tavoin aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista taloudellisista menetyksistä korvauksen siltä, joka on korvausvastuussa kuolemantapauksesta.

Rajanvetoa 2 §:n ja 4 b §:n soveltamistilanteiden välillä on käsitelty 2 §:n perusteluissa.

Pykälässä säädetyt korvausvelvollisuuden edellytykset eroaisivat 4 a §:n mukaisista korvausvelvollisuuden edellytyksistä. Ehdotetun 4 b §:n mukaan korvausvelvollisuuden edellytyksenä edeltä ilmenevin tavoin olisi, että läheiselle on aiheutunut henkilövahingoksi luokiteltava terveydentilan häiriö. Läheiselle kuolemantapauksesta aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä 4 a §:n mukaan ei sitä vastoin ole se, että läheiselle on aiheutunut henkilövahinko. Toisaalta näissä pykälissä säädetyt korvausvelvollisuuden edellytykset poikkeavat toisistaan myös siinä suhteessa, että ehdotetun 4 b §:n mukaan läheisen oikeus saada korvausta hänelle aiheutuneesta henkilövahingosta ei olisi riippuvainen sellaisesta kohtuusharkinnasta, josta säädetään 4 a §:ssä.

Läheisen oikeus korvaukseen pykälän nojalla edellyttäisi, että kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta. Tältä osin korvausvelvollisuuden edellytykset vastaisivat 4 a §:ssä säädettyjä kärsimyksen korvaamisen edellytyksiä. Edellytyksen sisällyttäminen myös 4 b §:ään on tarpeen, jotta vahingon aiheuttajan korvausvelvollisuus ei laajenisi sellaisiin vahinkoa aiheuttaneen teon seurauksiin, joita hänen ei voida kohtuudella edellyttää ennakoineen.

Säännöksessä on sinänsä kysymys vahingonkorvausoikeudellisesta eikä rikosoikeudellisesta tahallisuus- ja tuottamusarvioinnista. Vertailun vuoksi voidaan kuitenkin todeta, että tahallinen surmaaminen tulee rangaistavaksi tappona rikoslain 21 luvun 1 §:n, murhana luvun 2 §:n, surmana luvun 3 §:n tai lapsensurmana luvun 4 §:n perusteella. Törkeästä huolimattomuudesta aiheutettu kuolema voi tulla rangaistavaksi joko mainitun luvun 8 §:n no-

jalla kuolemantuottamuksena tai luvun 9 §:n nojalla törkeänä kuolemantuottamuksena. Törkeän kuolemantuottamuksen tunnusmerkistöön kuuluu, että kuolema on aiheutettu törkeällä huolimattomuudella, joten myös surmansa saaneen läheiselle aiheutuneen kärsimyksen korvaaminen voisi tällöin tulla kysymykseen. Huolimattomuus, jota rikosoikeudellisin perustein on pidettävä törkeänä, lienee yleensä katsottava törkeäksi myös vahingonkorvausoikeudellisessa tuottamusarvostelussa.

Rikoksentekijää ei voida tuomita törkeästä kuolemantuottamuksesta, vaikka hän olisi aiheuttanut kuoleman törkeästä huolimattomuudesta, jos rikos ei kokonaisuutena arvostellen ole törkeä. Tällaisella rikoksen kokonaisarviointilla ei olisi merkitystä tekijän korvausvastuuta arvioitaessa, vaan ratkaisevaa olisi se, onko kuoleman aiheuttanutta huolimattomuutta pidettävä törkeänä. Myöskään rikosoikeudellisella syyntakeisuudella ei olisi vaikutusta siviilioikeudellisen korvausvastuun syntymiseen.

Korvaus läheiselle kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista taloudellisista menetyksistä määrättäisiin samojen periaatteiden mukaisesti kuin välittömästi vahinkotapahtuman johdosta henkilövahingon kärsineelle 2 §:n 1 ja 2 kohdan nojalla maksettavat vastaavat korvaukset. Tyypillisesti korvattavia kulueriä olisivat esimerkiksi terapiakustannukset.

Pykälän mukaan surmansa saaneen läheisellä olisi oikeus korvaukseen vain taloudellisesta vahingosta. Hänellä ei siten olisi oikeutta korvaukseen henkilövahingosta aiheutuneesta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta eikä pysyvästä haitasta. Tämä perustuu ensiksikin siihen, että kolmannelle henkilölle aiheutuneen henkilövahingon korvaaminen on ylipäänsä poikkeuksellista. Lisäksi perusteena on se, että surmansa saaneen läheiselle on jo nyt turvattu tietyissä tilanteissa oikeus korvaukseen kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta kärsimyksestä 4 a §:ssä säädettyllä tavalla. Yleisperusteluissa mainituista syistä ei 4 a §:n 1 momentin sisältöön tässä yhteydessä puututtaisi.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n säätämisen yhtenä perusteena on ollut se, että surmansa saaneen läheinen voi kärsimyksestä saamallaan korvauksella kattaa asiantuntija-avusta aiheutuvia kustannuksia sekä rahoittaa ansiotyöstä pidettävää ylimääräistä vapaa-aikaa. Sovellettaessa 4 a §:ää vastaisuudessa tulisi ottaa huomioon, että läheiselle aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvat terapiakustannukset ja ansionmenetys tulisivat korvattaviksi 4 b §:n nojalla. Läheisen ei siten enää olisi tarpeen kattaa niitä kärsimyksestä määrättävällä korvauksella.

Pykälän nojalla korvaukseen oikeutetun henkilön läheisellä (läheisen läheisellä) ei olisi 2 d §:n nojalla oikeutta korvaukseen kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka hänelle aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta ja muista vahingosta johtuvista toimenpiteistä. Surmansa saaneen läheisen hoitamisesta tai tukemisesta hänen läheiselleen aiheutuneet kulut ja ansionmenetys ovat niin etäisessä syy-yhteydessä korvausvastuun perustavaan

menettelyyn, että korvausvelvollisuuden ulottaminen niihin ei olisi perusteltua.

Pykälän nojalla tuomittavaan korvaukseen sovellettaisiin vahingonkorvauslain yleisiä säännöksiä korvausvelvollisuudesta ja korvauksen määrästä siltä osin kuin ehdotetusta pykälästä ei muuta johdu. Tuomittavan korvauksen määrää voitaisiin muun muassa sovitella vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n nojalla, jos surmansa saanut on itse myötävaikuttanut tapahtumien kulkuun esimerkiksi käyttäytymällä hyökkäävästi tekijää kohtaan. Myös työnantajan ja julkisyhteisön korvausvastuuta koskevat vahingonkorvauslain 3 luvun säännökset tulisivat sovellettaviksi pykälään perustuvaa korvausta tuomittaessa. Työnantaja olisi siten vastuussa vahingosta silloin, kun kuolema on johtunut työnantajan palveluksessa olleen työntekijän työssään tekemästä virheestä tai laiminlyönnistä. Kysymys työnantajan oikeudesta vaatia suorittamansa vahingonkorvaus takaisin vahingon aiheuttaneelta työntekijältä ratkaistaisiin vahingonkorvauslain 4 luvun säännösten nojalla. Myös tekijän korvausvelvollisuuden sovittelu vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentin yleisen sovittelusäännöksen nojalla tulisi kysymykseen.

6 §. Pykälässä säädettäisiin henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrin oikeudesta korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä.

Elämään kuuluu erilaisia kielteisinä koettuja tapahtumia, joista aiheutuu esimerkiksi mielipahan ja pettymyksen tunteita. Tällaisten tunnereaktioiden perusteella ei lähtökohtaisesti synny oikeutta saada joltakulta vahingonkorvausta. Pykälässä säädettyjen edellytysten täyttyessä syntyisi kuitenkin oikeus korvaukseen henkilöön kohdistuvan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, joka voi pitää sisällään myös edellä mainittuja tunnetiloja.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin kärsimyksen korvaamisen edellytyksistä.

Kärsimyksellä tarkoitetaan sitä henkistä kärsimystunnetta, joka henkilölle aiheutuu häneen kohdistetun oikeudettoman loukkauksen seurauksena. Henkilöön kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuva kärsimys voi tyypillisesti ilmetä esimerkiksi pelon, nöyryytyksen, häpeän tai mielipahan tunteena. Korvauksen tuomitseminen ei kuitenkaan edellytä erityistä selvitystä loukatulle aiheutuneesta tunnereaktiosta, vaan teon luonne sinänsä riittää korvauksen perusteeksi. Loukkaavan teon on kuitenkin oltava laadultaan sellainen, että se objektiivisesti arvioiden aiheuttaa loukkauksen kohteeksi joutuneelle henkilölle kärsimystä. Loukkaus saattaa lievimmissä tapauksissa olla objektiivisesti arvioiden niin vähäinen, ettei siitä voida katsoa aiheutuneen loukatulle kärsimystä. Tällöin oikeutta korvaukseen kärsimyksestä ei syntyisi. Esimerkkinä voidaan rauhaan kohdistuvien loukkausten osalta mainita tilanne, jossa asuntoon tunkeudutaan yksinomaan anastamistarkoituksessa asukkaiden ollessa poissa eikä asunnossa aiheuteta mitään vahinkoa.

Kärsimyksen korvaaminen ei edellytä, että loukkauksesta on aiheutunut loukatulle psyykkisen terveydentilan häiriö. Jos loukkaavasta teosta on samalla aiheutunut uhrille myös henkilövahinko, esimerkiksi lääketieteellisesti

todettavissa oleva psyykkinen vamma, korvaus henkilövahingosta määrättäisiin erikseen sitä koskevien säännösten mukaisesti. Oikeus korvaukseen sekä henkilövahingosta että kärsimyksestä voi tulla kysymykseen esimerkiksi raiskaus- tai ryöstörikosten yhteydessä. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvien loukkausten osalta henkilövahingon ja kärsimyksen korvaamisen välistä suhdetta käsitellään yksityiskohtaisemmin 3 kohdan perusteluissa.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan oikeus korvaukseen kärsimyksestä olisi sillä, jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu. Vapaus, rauha ja kunnia mainitaan voimassa olevassa laissakin oikeushyvinä, joiden loukkaaminen oikeuttaa korvaukseen.

Säännöksessä mainittuihin oikeushyviin kohdistuvien loukkausten osalta kärsimyksen korvattavuuden edellytyksenä olisi loukkaavan teon rangaistavuus. Teon rangaistavuutta koskevasta edellytyksestä huolimatta korvauksen tuomitseminen ei edellyttäisi, että loukkaaja tosiasiallisesti tuomitaan rikoksesta rangaistukseen. Merkitystä ei olisi myöskään sillä, että syyteoikeus on vanhentunut tai että tekijä ei ikänsä tai mielentilansa vuoksi ole rikosoikeudellisesti vastuussa teosta.

Jotta loukkaus olisi korvattava, se olisi tullut aiheuttaa nimenomaan johonkin säännöksessä mainittuun oikeushyvään kohdistuvalla rikoksella. Esimerkiksi se, että joku ajaa moottoriajoneuvolla ylinopeutta liikenneturvallisuuden vaarantamisen tunnusmerkistön täyttävällä tavalla, saattaa aiheuttaa lähistöllä asuvalle meluhaittaa. Pelkästään tällä perusteella meluhaitasta kärsivälle ei kuitenkaan syntyisi oikeutta korvaukseen kärsimyksestä rauhaan kohdistuvan loukkauksen perusteella. Kärsimyksen korvaaminen tulisi kuitenkin luonnollisesti kysymykseen tilanteessa, jossa joku aiheuttaa moottoriajoneuvoa käyttämällä naapurilleen jatkuvaa tai toistuvaa meluhaittaa nimenomaan tarkoituksin häiritä tämän kotirauhaa.

Vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä, vaikka säännöksessä mainittuun oikeushyvään kohdistuvaa rikosta ei lueta vastaajan syyksi erillisenä rikoksena, vaan sen katsotaan sisältyvän muuhun rikokseen. Esimerkiksi petosrikokseen saattaa sisältyä pakottaminen, jolloin uhrille syntyy oikeus korvaukseen vapauteen kohdistuvan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Tämä vastaa nykyistä oikeuskäytäntöä (KKO 1997:82).

Vapauteen kohdistuvilla loukkauksilla tarkoitettaisiin säännöksessä henkilön fyysisen vapauden, tahdonvapauden ja itsemääräämisoikeuden loukkauksia. Säännös kattaisi myös seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvat loukkaukset.

Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia rangaistavaksi säädettyjä loukkauksia ovat rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä rangaistavaksi säädettyt raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Saman luvun 8 ja

9 §:ssä rangaistavaksi säädetty seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta ja paritus saattavat yksittäistapauksessa sisältää niin olennaisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen, että se oikeuttaisi korvaukseen kärsimyksestä säännöksen nojalla. Olosuhteiden tulee tällöin kuitenkin olla sellaiset, että seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus on ilmeinen. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvana loukkauksena ei sitä vastoin olisi pidettävä pelkästään rikoslain 17 luvun 22 §:ssä rangaistavaksi säädettyä sukupuoliyhteyttä lähisukulaisten kesken.

Fyysiseen vapauteen kohdistuvia rangaistavaksi säädettyjä loukkauksia ovat esimerkiksi rikoslain 25 luvun 1—4 ja 6 §:ssä rangaistavaksi säädetty vapaudenriisto, törkeä vapaudenriisto, ihmisryöstö, panttivangin ottaminen ja tuottamuksellinen vapaudenriisto.

Tahdonvapauteen ja itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia rangaistavaksi säädettyjä loukkauksia ovat esimerkiksi rikoslain 25 luvun 7 ja 8 §:ssä rangaistavaksi säädetty laitton uhkaus ja pakottaminen sekä rikoslain 31 luvussa rangaistavaksi säädetty ryöstö, törkeä ryöstö, kiristys ja törkeä kiristys.

Rauhaan kohdistuvilla loukkauksilla tarkoitettaisiin säännöksessä henkilön kotirauhan ja muun siihen rinnastettavan rauhoitetun piirin loukkauksia. Tyypillisimpiä säännöksessä tarkoitettuja loukkauksia ovat rikoslain 24 luvun 1 ja 2 §:ssä rangaistavaksi säädetty kotirauhan rikkominen ja törkeä kotirauhan rikkominen. Kotirauhan suojaamia paikkoja ovat luvun 11 §:n mukaan asunnon lisäksi loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut, asuttavat alukset sekä vielä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. On luonnollista, että varsinaisessa asuinkäytössä olevat paikat ovat niitä ydinalueita, joissa tapahtunut rauhan loukkaaminen oikeuttaisi korvaukseen säännöksen nojalla. Muualla tapahtuneissa loukkauksissa, vaikkakin ne täyttäisivät kotirauhan rikkomisen tunnusmerkistön, olisi otettava huomioon ydinaluetta enemmän tapauskohtaisia olosuhteita. Tämän eron tulisi näkyä myös korvausten määrissä siten, että ydinalueilla tapahtuneista loukkauksista olisi perustellumpaa saada suurempia korvauksia kuin muualla tapahtuneista loukkauksista.

Myös yksinomaan anastamistarkoituksessakin tapahtunut tunkeutuminen kotirauhan suojaamaan paikkaan voi oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä säännöksen nojalla. Edellytyksenä olisi kuitenkin, että loukkaava teko on laadultaan sellainen, että se objektiivisesti arvioiden aiheuttaa loukkauksen kohteeksi joutuneelle henkilölle kärsimystä. Asuntomurrosta tyypillisesti aiheutuu asukkaalle kärsimystä esimerkiksi silloin, kun asuntoon murtaudutaan asukkaan ollessa kotona, kun asukas kotiin tullessaan yllättää murtautujan taikka kun murron yhteydessä asunto sotketaan tai sen irtaimistoa tuhotaan. Asuntomurto voi kuitenkin olla omiaan aiheuttamaan asukkaalle kärsimystä muulloinkin. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa yksin asuvan vanhuksen kotiin murtaudutaan.

Rikoslain 24 luvun 3 ja 4 §:ssä rangaistavaksi säädetty julkisrauhan rikkominen ja törkeä julkisrauhan rikkominen saattavat yksittäistapauksessa aiheuttaa yksittäiselle henkilölle kärsimystä. Esimerkiksi virkamiehelle, jonka virkahuoneeseen on oikeudettomasti tunkeuduttu, voisi siten syntyä oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä säännöksen nojalla. Edellytyksenä olisi kuitenkin, että loukkaava teko on laadultaan sellainen, että se objektiivisesti arvioiden aiheuttaa loukkauksen kohteeksi joutuneelle henkilölle kärsimystä. Näin voi olla asianlaita esimerkiksi silloin, kun loukkaaja on varustautunut aseella tai muulla henkilöön kohdistuvaan väkivaltaan soveltuvalla välineellä taikka loukkaajan ilmeisenä tarkoituksena on käyttää henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Julkisrauhan rikkominen voi objektiivisesti arvioiden aiheuttaa yksittäiselle henkilölle kärsimystä myös silloin, kun loukkauksen kohteeksi joutuneella henkilöllä on esimerkiksi siihen liittyvän uhkailun, omaisuuden vahingoittamisen tai loukkaajien lukumäärän vuoksi perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vaarassa. Arviointi olisi tehtävä viime kädessä tapauskohtaisesti.

Rauhaan kohdistuvana loukkauksena voitaisiin pitää myös rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyä lähestymiskiellon rikkomista. Tällöinkin olisi arvioitava tapauskohtaisesti, onko loukkaus objektiivisesti arvioiden aiheuttanut lähestymiskiellolla suojattavalle henkilölle kärsimystä. Arvioinnissa otettaisiin huomioon loukkauksen laatu ja toistuvuus sekä muut olosuhteet.

Tyypillisimpiä kunniaan kohdistuvia loukkauksia ovat rikoslain 24 luvun 9 ja 10 §:ssä rangaistavaksi säädetty kunnianloukkaus ja törkeä kunnianloukkaus.

Rikoslain 24 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan kunnianloukkauksesta tuomitaan se, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Momentin 2 kohdan mukaan kunnianloukkauksesta tuomitaan se, joka muuten kuin momentin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista. Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei kuitenkaan pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Pykälän 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa myöskään oikeutta korvaukseen kärsimyksestä ei siis syntyisi.

Nykyisen oikeuskäytännön (KKO 1999:108) mukaisesti myös esimerkiksi rikoslain 15 luvun 6 §:ssä rangaistavaksi säädettyä väärää ilmiäntoa voitaisiin pitää kunniaan kohdistuvana loukkauksena.

Säännös tulisi sovellettavaksi myös silloin, kun kunniaan kohdistuva loukkaus aiheutetaan esimerkiksi sanomalehtikirjoituksessa tai televisio-ohjelmassa esitetyllä valheellisella tiedolla. Painovapauslain 39 §:n mukaan painokirjoituksen sisällöstä aiheutuneen vahingon korvaamiseen sovelletaan nimittäin vahingonkorvauslakia. Radiovastuulain 4 §:n mukaan yleisradio-

toiminnan harjoittaja, rikoksen tekijä ja siihen osallinen sekä valvontavollisuuden laiminlyönyt vastaava ohjelmatoimittaja ovat vastaavasti velvolliset vahingonkorvauslaissa säädettyjen perusteiden mukaan korvaamaan vahingon, joka on aiheutunut sisällöltään rikollisen ohjelman lähettämisestä.

Oikeusministeriössä on valmisteilla hallituksen esitys laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeksi. Se on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2001 lopussa. Esitysluonnoksen mukaan on tarkoitus ehdottaa säädettäväksi laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. Ehdotetun lain säännökset soveltuisivat samansisältöisinä kaikkiin joukkoviestinnän muotoihin tallennus-, julkaisu- ja jakelutekniikasta riippumatta. Ehdotetulla lailla korvattaisiin voimassa olevat painovapauslaki ja radiovastuulaki. Esitysluonnokseen sisältyvän säännösehduksen (15 §) mukaan yleisön saataville toimitetun viestin sisällöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta olisi voimassa, mitä vahingonkorvauslaissa säädetään.

Yksityiselämällä tarkoitettaisiin säännöksessä henkilön yksityisyyttä ja oikeutta luottamuksellisten tietojen tai viestien suojaan.

Tyypillisimpiä henkilön yksityisyyteen kohdistuvia loukkauksia ovat rikoslain 24 luvun 5 ja 6 §:ssä rangaistavaksi säädetty salakuuntelu ja salakatselu. Myös saman luvun 8 §:ssä rangaistavaksi säädetty yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen oikeuttaisi korvaukseen kärsimyksestä. Viimeksi mainitun pykälän 1 momentin mukaan yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä pidetään sitä, että joku oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Pykälän 2 momentin mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei kuitenkaan pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Pykälän 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa myöskään oikeutta korvaukseen kärsimyksestä ei siis syntyisi.

Korvaussäännös tulisi painovapauslain 39 §:n ja radiovastuulain 4 §:n viittaussäännösten perusteella sovellettavaksi myös silloin, kun yksityiselämään kohdistuva loukkaus aiheutetaan esimerkiksi sanomalehtikirjoituksessa tai televisio-ohjelmassa esitetyllä yksityiselämää koskevalla tiedolla.

Myös rikoslain 38 luvun 9 §:ssä rangaistavaksi säädetty henkilörekisteririkos saattaa yksittäistapauksessa loukata henkilön yksityisyyden suojaa. Henkilötietolaissa on kuitenkin vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva erityissäännös. Lain 47 §:n 1 momentin mukaan rekisterinpitäjä on velvollinen korvaamaan sen taloudellisen ja muun vahingon, joka on aiheutunut rekisteröidylle tai muulle henkilölle henkilötietolain vastaisesta henkilötietojen käsittelystä. Lain esitöiden (HE 96/1998 vp s. 75 ja 76) mukaan korvausvel-

vollisuus kattaa myös henkilölle laittomasta käsittelystä aiheutuneen kärsimyksen. Henkilötietolain vastaisesta henkilötietojen käsittelystä aiheutunut kärsimys tulisi siten korvattavaksi henkilötietolain nojalla.

Luottamuksellisten tietojen tai viestien suojaan kohdistuvia loukkauksia ovat esimerkiksi rikoslain 38 luvun 1—4 §:ssä rangaistavaksi säädettyt salassapitorikos, salassapitorikkomus, viestintäsalaisuuden loukkaus ja törkeä viestintäsalaisuuden loukkaus.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeus korvaukseen kärsimyksestä olisi sillä, jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla syrjitty. Ehdotettu säännös merkitsisi nykyisen oikeuskäytännön kirjaamista lakiin.

Syrjinnällä tarkoitettaisiin säännöksessä ihmisten yhdenvertaisuuteen kohdistuvia loukkauksia eli ihmisten asettamista ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella.

Ihmisten yhdenvertaisuuteen kohdistuvien loukkausten osalta kärsimyksen korvattavuuden edellytyksenä olisi loukkaavan teon rangaistavuus. Syrjintä elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisönpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä säädetään rangaistavaksi rikoslain 11 luvun 9 §:ssä. Syrjintä työelämässä säädetään rangaistavaksi rikoslain 47 luvun 3 §:ssä. Yksityiselämän piirissä tapahtuvaa syrjintää henkilöön liittyvän syyn perusteella ei ole säädetty rangaistavaksi, joten tällainen syrjintä ei myöskään oikeuttaisi korvaukseen ehdotetun 2 kohdan nojalla.

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 11 §:n mukaan työnantaja, joka on rikkonut lain 8 §:ssä tarkoitettua syrjinnän kieltoa, on velvollinen maksamaan loukatulle hyvitystä. Lain 13 §:n mukaan tasa-arvolain säännökset hyvityksen suorittamisesta sukupuoleen perustuvan syrjinnän johdosta eivät kuitenkaan estä loukattua lisäksi vaatimasta korvausta vahingonkorvauslain taikka muun lain nojalla. Henkilöllä, jota on sukupuolen perusteella syrjitty tasa-arvolain 8 §:ssä tarkoitetun syrjinnän kiellon vastaisesti ja samanaikaisesti rikoslain 47 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädetyllä tavalla, on siten lähtökohtaisesti oikeus saada sekä tasa-arvolain mukaista hyvitystä että korvausta kärsimyksestä vahingonkorvauslain nojalla. Tällaisessa tilanteessa hyvitys voisi kuitenkin vaikuttaa kärsimyskorvauksen määrään sitä alentavasti.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan oikeus korvaukseen kärsimyksestä olisi sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu. Ehdotettu säännös merkitsisi kärsimyksen korvattavuuden alan laajentamista nykyiseen verrattuna.

Henkilökohtaisella koskemattomuudella tarkoitettaisiin säännöksessä ennen muuta ruumiillista koskemattomuutta. Sitä loukataan tyypillisesti esimerkik-

si pahoinpitelyrikoksella. Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksella tarkoitettaisiin kuitenkin myös merkittävää puuttumista yksilön henkiin koskemattomuuteen esimerkiksi häirinnän tai kiusaamisen muodossa. Korvaukseen oikeuttava häirintä tai kiusaaminen voi tyypillisesti muodostua sellaisista toistuvista henkilöön kohdistuvista loukkauksista, jotka yksittäisinä tekoina ovat vähäisiä, mutta yhdessä muodostavat sellaisen kokonaisuuden, jota on pidettävä vakavana. Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen antaa suojaa myös esimerkiksi lainvastaisia henkilöön käyviä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai vastaavia toimenpiteitä vastaan. Seksuaalirikosta voidaan pitää paitsi seksuaalisen itsemääräämisoikeuden myös henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksena. Seksuaalirikoksesta aiheutunut kärsimys tulisi kuitenkin korvattavaksi jo momentin 1 kohdan nojalla.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä olisi, että loukkaus on aiheutettu tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta. Korvattavuuden nimemomaisena edellytyksenä ei siis olisi, että loukkaus on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla. Tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta tehdyt henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukset ovat kuitenkin useimmiten myös rangaistavia.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen korvattavuuteen ei sinänsä vaikuta se, onko uhrille aiheutettu loukkaavalla teolla myös henkilövahinko. Jos loukkaavasta teosta on samalla aiheutunut uhrille myös henkilövahinko, se tulee korvattavaksi erikseen henkilövahingon korvaamista koskevien säännösten nojalla. Jos henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen pääasiallisena ilmenemismuotona on henkilövahinko, henkilövahingon perusteella suoritettava korvaus aineettomasta vahingosta muodostaa kuitenkin yleensä tosiasiallisesti riittävän hyvityksen myös loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Esimerkiksi tavanomaisen lievän pahoinpitelyn uhrille aiheutunut kärsimys tulee yleensä asianmukaisesti hyvitettyksi hänen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta saamallaan korvauksella. Tämän vuoksi henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuneen kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä olisi, että loukkaus on vakava.

Loukkauksen vakavuutta olisi tässä yhteydessä arvioitava ennen muuta siltä kannalta, kuinka olennaisella tavalla teko loukkaa uhrin ihmisarvoa. Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta voitaisiin pitää vakavana esimerkiksi silloin, kun se on tehty erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla. Loukkauksen vakavuutta arvioitaessa voitaisiin ottaa huomioon myös teon vaikuttimet. Esimerkiksi väkivaltarikoksen rasistinen motiivi voisi loukkauksen vakavuutta kokonaisuutena arvioitaessa puoltaa sitä, että henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta pidetään vakavana.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen vakavuuden arvioiminen ei välttämättä ole suoranaisesti sidoksissa loukkaavan teon rikosoikeudelliseen luonnehdintaan. Säännöksen soveltamisalan konkretisoimiseksi seuraavassa esitetään joitakin suuntaviivoja siitä, miten oikeutta korvaukseen

kärsimyksestä voitaisiin arvioida suhteessa tavallisimpiin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin. Viime kädessä vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva arviointi olisi kuitenkin tehtävä tapauskohtaisesti silmällä pitäen teon sisältämän ihmisarvon loukkauksen olennaisuutta eikä teon rikosoikeudellista luonnehdintaa.

Rikoslain 21 luvun 1—3 ja 6 §:ssä rangaistavaksi säädettyt tapon, murhan ja surman yritys sekä törkeä pahoinpitely voidaan yleensä katsoa vakaviksi henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksiksi.

Rikoslain 21 luvun 5 ja 11 §:ssä rangaistavaksi säädettyt pahoinpitely ja törkeä vammantuottamus eivät ilman muuta merkitse sellaista vakavaa henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta, jonka perusteella syntyisi oikeus korvaukseen kärsimyksestä säännöksen nojalla. Tällaisenkin rikoksen uhrilla saattaisi kuitenkin olla oikeus korvaukseen kärsimyksestä, jos tekoon liittyy jokin uhrin ihmisarvoa alentava erityispiirre. Arviointi jäisi viime kädessä tapauskohtaisen harkinnan varaan.

Rikoslain 21 luvun 7 ja 10 §:ssä rangaistavaksi säädettyt lievä pahoinpitely ja vammantuottamus eivät yleensä merkitse säännöksessä tarkoitettua vakavaa henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta. Vammantuottamus voisi ylipäänsä oikeuttaa korvaukseen vain siinä tapauksessa, että vamma on aiheutettu törkeästä huolimattomuudesta.

Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaan oikeus korvaukseen kärsimyksestä olisi sillä, jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1—3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla.

Ehdotettu säännös vastaisi osaksi nykyistä sääntelyä. Nykyisinkään kärsimyksen korvaukseen oikeuttavia rikostyyppkejä ei ole laissa lueteltu tyhjentävästi, vaan korvaukseen oikeuttaa myös vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistuneen rikoksen kaltainen muu rikos. Ehdotettu säännös olisi kuitenkin soveltamisalaltaan nykyistä säännöstä laajempi, koska korvattavuuden edellytyksenä ei olisi se, että loukkaus on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla. Säännös mahdollistaisi sen, että oikeutta korvaukseen kärsimyksestä voitaisiin erityistilanteissa harkita ilman rikosoikeudellisen lailisuusperiaatteen aiheuttamia rajoituksia. Rangaistavuusedellytyksen asemesta korvauksen saamisen yleisenä edellytyksenä olisi, että loukkaus on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta.

Säännöksen soveltamisala on tarkoitettu suppeaksi. Korvaukseen oikeuttavan loukkauksen tulisi kohdistua nimenomaan loukatun ihmisarvoon eli ihmiselle ihmisenä ja yksilönä kuuluvaan arvoon ja koskemattomuuden suojaan. Näin ollen esimerkiksi omaisuuden tahallisestakaan vahingoittamisesta aiheutuva mielipaha ei yleensä oikeuttaisi korvaukseen kärsimyksestä säännöksen nojalla. Ei kuitenkaan ole poissuljettua, että omaisuuden vahingoittamisella samalla loukataan omistajan ihmisarvoa niin vakavalla tavalla, että teko oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä. Näin on erityisesti silloin,

kun teon nimenomaisena tarkoituksena on aiheuttaa kärsimystä, joka ilmenee esimerkiksi väkivallan uhkana tai pelkona.

Lisäksi korvaukseen oikeuttavan loukkauksen tulisi olla tosiasialliselta merkitykseltään rinnastettavissa momentin 1—3 kohdassa mainittuihin henkilöön kohdistuviin loukkauksiin.

Edellä esitettyjen edellytysten lisäksi loukkauksen tulisi olla vakava, jotta se oikeuttaisi korvaukseen. Loukkauksen vakavuutta olisi arvioitava ennen muuta siltä kannalta, kuinka olennaisella tavalla teko loukkaa uhrin ihmisarvoa. Pelkästään loukkauksen tahallisuus ei välttämättä merkitsisi loukkauksen vakavuutta. Arvioinnissa voitaisiin kiinnittää huomiota esimerkiksi loukkauksen laatuun, etenkin loukkauksen tekotavan raakuuteen, julmuuteen tai nöyryyttävyyteen. Myös esimerkiksi loukkauksen toistuvuus tai jatkuvuus voitaisiin ottaa arvioinnissa huomioon.

Yhtenä esimerkkinä säännöksen soveltamisalaan kuuluvasta tilanteesta voidaan mainita sellainen teknisen kehityksen mahdollistama uudenlainen henkilön yksityiselämään kohdistuva loukkaus, jota ei ole säädetty rangaistavaksi, vaikka se tosiasialliselta merkitykseltään vastaa momentin 1 kohdassa tarkoitettuja rangaistavaksi säädettyjä yksityiselämän loukkauksia. Säännöksen soveltaminen saattaisi tulla ajankohtaiseksi esimerkiksi internetin käytön tai sähköpostiviestinnän yhteydessä. Korvaukseen voisi oikeuttaa sellainen oikeudeton menettely, joka on henkilön yksityiselämää loukkaava ja viestintäsalaisuuden loukkauksena rangaistaviin tekoihin tosiasiallisesti rinnastettava, mutta joka ei oikeuta korvaukseen momentin 1 kohdan nojalla sen vuoksi, että se ei täytä viestintäsalaisuuden loukkauksen tunnusmerkistöä. Tällöinkin kärsimyksen korvaamisen edellytyksenä on kuitenkin, että loukkaava teko on tahallinen tai törkeän huolimaton ja että loukkaus on vakava. Harkittaessa, onko loukkaus vakava, voitaisiin kiinnittää huomiota esimerkiksi loukkauksen toistuvuuteen ja siihen, kuinka luottamuksellisiin tietoihin loukkaus on kohdistunut.

Esimerkkinä tieteellisen kehityksen mahdollistamasta uudeltaisesta henkilöön kohdistuvasta loukkauksesta voidaan mainita syrjintä geneettisten ominaisuuksien perusteella. Sitä ei nykyisin säädetä rangaistavaksi rikoslain 11 luvun 9 §:ssä eikä 47 luvun 3 §:ssä. Henkilölle, joka on esimerkiksi työnhaun yhteydessä ilman hyväksyttävää syytä asetettu epäedulliseen asemaan geneettisten ominaisuuksiensa vuoksi, voisi säännöksessä mainittujen edellytysten täytyessä syntyä oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, vaikka menettelyn ei voitaisikaan katsoa täyttävän työsyryjinnän tunnusmerkistöä.

Myös yhteiskunnallinen kehitys tai arvomaailman muutos saattaa aiheuttaa tilanteita, joissa rangaistussäännösten ei voida katsoa olevan ajan tasalla jonkin ilmiön moitittavuuden suhteen.

Toisaalta eräänä esimerkkinä jo nykyisin laissa rangaistavaksi säädetystä loukkausrikoksesta voidaan mainita sotilasrikoksiin kuuluva rikoslain 45 luvun 16 §:ssä rangaistavaksi säädetty esimiesaseman väärinkäyttämi-

nen. Tämän rikoksen tunnusmerkistöön kuuluu muun ohella kärsimyksen aiheuttaminen käskynalaiselle tai tämän nöyryyttävällä tavalla kohtelemisen. Loukatun oikeutta korvaukseen kärsimyksestä voitaisiin arvioida 4 kohdan nojalla, jolleivät 1—3 kohdassa mainitut edellytykset täyty.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin korvauksen määräämisen perusteista.

Korvausta henkilöön kohdistuvan loukkauksen uhrille aiheutuneesta kärsimyksestä ei ole mahdollista määrätä loukatulle aiheutuneen tai vastaisuudessa aiheutuvan taloudellisen tappion perusteella. Korvaus on sen vuoksi määrättävä pitkälti harkinnanvaraisesti. Tämän harkinnan ohjaamiseksi ja vahinkoa kärsineiden yhdenvertaisen kohtelun edistämiseksi momentissa lueteltaisiin ne perusteet, jotka olisi otettava huomioon määrättäessä korvausta kärsimyksestä.

Momentissa säädettyjen perusteiden mukaan olisi harkittava sitä, mikä rahamäärä korvaukseksi on tuomittava, kun loukatulle 1 momentin nojalla on syntynyt oikeus saada korvausta kärsimyksestä. Jos henkilöön kohdistuva loukkaus on niin vähämerkityksellinen, että se objektiivisesti arvioiden ei aiheuta loukkauksen kohteeksi joutuneelle henkilölle kärsimystä, oikeutta korvaukseen ei edellä 1 momentin perusteluissa todetuvin tavoin syntyisi lainkaan.

Kärsimyksen korvaamisen perusteena ja tavoitteena on loukatun ihmisarvolle ja itsetunnolle aiheutuneen loukkauksen hyvittäminen. Korvauksen määrää on kussakin tapauksessa harkittava suhteessa tähän tavoitteeseen. Korvausta kärsimyksestä ei siten tule määrätä esimerkiksi sitä silmällä pitäen, että korvausvelvollisuus muodostaisi rangaistuksenluonteisen seuraamuksen loukkauksen aiheuttajalle. Korvaus ei myöskään ole tarkoitettu kattamaan loukatulle mahdollisesti aiheutuneita taloudellisia menetyksiä.

Korvausta määrättäessä olisi pyrittävä siihen, että korvaus olisi sopusoinnussa yleisen oikeus- ja korvauskäytännön kanssa. Keskenään samantyyppisissä tapauksissa olisi pyrittävä samansuuruisiin korvauksiin. Korvauskäytännön yhdenmukaisuuden turvaamiseksi korvausta määrättäessä olisi otettava huomioon henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan korvausmääriä koskevat suositukset.

Momentissa säädettäisiin niistä keskeisistä perusteista, jotka olisi otettava huomioon korvausta määrättäessä. Niiden mukaan korvauksen määrää arvioitaessa pääpaino olisi objektiivisilla seikoilla. Tämä on välttämätöntä, jotta korvausten määräämisessä voitaisiin päästä mahdollisimman yhdenmukaiseen käytäntöön. Momentissa mainitut seikat olisivat pääasialliset korvauksen määräämisen perusteet. Jos yksittäistapauksessa henkilöön kohdistuva loukkaus on epätyypillinen tai olosuhteet ovat muutoin poikkeukselliset, voitaisiin korvausta määrättäessä ottaa huomioon muitakin kuin momentissa nimenomaisesti mainittuja seikkoja.

Säännöksellä ei pyritäisi muuttamaan kärsimyksestä maksettavien korvausten nykyistä yleistä tasoa.

Momentin mukaan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä määrättäisiin korvaus sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen saama julkisuus. Säännös merkitsisi sitä, että korvaus määrättäisiin objektiivisesti arvioitavien seikkojen perusteella. Korvausta määrättäessä lähtökohtana olisi sen kärsimyksen määrä, jonka kulloinkin arvioitavana olevan loukkauksen kaltaiset loukkaukset tyypillisesti aiheuttavat. Loukkauksesta tyypillisesti aiheutuvan kärsimyksen ohella voitaisiin kuitenkin kiinnittää huomiota myös sellaisiin kysymyksessä olevaan tapaukseen liittyviin yksilöllisiin seikkoihin, joilla on vaikutusta loukkauksesta aiheutuvan kärsimyksen määrään ja jotka ovat objektiivisesti arvioitavissa. Esimerkkinä tällaisista yksilöllisistä seikoista voidaan mainita loukkauksen tosiasialliset vaikutukset loukatun elämänpöi-rissä.

Henkilöön kohdistuvan loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen määrä ja ilmenemismuodot voivat eri henkilöillä suuresti vaihdella. Näytön esittäminen asiaan vaikuttavista psyykkisistä tekijöistä sekä syy- ja seuraussuhteista on usein käytännössä mahdotonta. Se, kuinka suurena kukin yksilö subjektiivisesti kokee hänen henkilöönsä kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuvan kärsimyksen, ei ole mitattavissa eikä vertailtavissa. Eri ihmisten kyky kuvailla sanallisesti heille aiheutuvan kärsimyksen määrää on erilainen. Joillakin tällaista kykyä ei ole lainkaan. Esimerkkinä voidaan mainita pienet lapset. Näistä syistä pelkästään loukkauksen uhrin subjektiiviselle kokemuk-selle loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen määrästä ei ehdotetun säännök-sen mukaan tulisi antaa merkitystä korvausta määrättäessä.

Loukkauksen laatu olisi keskeinen peruste arvioitaessa sen kärsimyksen määrää, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan. Loukkauksen laadulla viitataan muun ohella siihen oikeushyvään, johon loukkaus kohdistuu. Esimerkiksi raiskauksesta aiheutuu uhrille tyypillisesti enemmän kärsimystä kuin kotirauhan rikkomisesta, mikä tulisi ottaa huomioon korvauksia mää-rättäessä. Toisaalta myös kunkin oikeushyvän sisällä tulisi ottaa huomioon loukkauksen laatu, niin kuin edellä rauhan loukkaamista käsiteltäessä on todettu.

Loukkauksen laatua arvioitaessa olisi kiinnitettävä huomiota myös loukka-uksen tekotapaan. Korvaus voitaisiin määrätä tavanomaista korvaustasoa suuremmaksi, jos loukkaus on tehty erityisen raaka, julmalla tai nöyryyt-tävällä tavalla, koska tällaisissa tilanteissa loukkauksesta tyypillisesti ai-heutuu tavallista enemmän kärsimystä. Tekotavan raakuutta, julmuutta tai nöyryyttävyyttä olisi arvosteltava teko-olosuhteita kokonaisuutena arvioi-den.

Loukkauksen tekotavalla voisi olla erityistä merkitystä määrättäessä korva-usta esimerkiksi ryöstö-, pahoinpitely- tai raiskausrikoksesta aiheutuneesta kärsimyksestä. Pahoinpitely voi olla erityisen raaka esimerkiksi silloin, kun uhria potkitaan päähän. Erityistä julmuutta voi puolestaan osoittaa esimer-kiksi puolustuskyvyttömän henkilön pahoinpiteleminen tai raiskaaminen.

Raiskausrikos voi olla erityisen nöyryyttävä esimerkiksi silloin, kun raiskaus tapahtuu muiden ihmisten nähden. Loukkauksen tekotavan nöyryyttävyydellä voi olla merkitystä myös esimerkiksi syrjinnän yhteydessä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa henkilö hänen etnisen alkuperänsä vuoksi poistetaan julkisesta tilaisuudesta erityisen nöyryyttävällä ja halveksuntaa osoittavalla tavalla.

Jos toisaalta loukkaus on tekotavaltaan sellainen, että loukkaus on omiaan aiheuttamaan loukatulle tavallista vähemmän kärsimystä, tämä voitaisiin ottaa huomioon korvausta alentavana seikkana.

Loukkauksen laatua arvioitaessa olisi kiinnitettävä huomiota myös siihen, onko loukkaus ollut omiaan aiheuttamaan vakavaa pelkoa hengen tai terveyden vaarantumisesta. Tällä voisi olla merkitystä arvioitaessa esimerkiksi sitä, kuinka suurta kärsimystä ryöstö- tai pahoinpitelyrikos on ollut omiaan aiheuttamaan. Erityistapauksissa voitaisiin kiinnittää huomiota myös sellaiseen hengen tai terveyden vaaraan, joka ei ole kohdistunut loukattuun henkilöön itseensä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa lapsen vanhempiä kiristetään uhkaamalla surmata lapsi.

Luonteeltaan jatkuvissa loukkauksissa, esimerkiksi vapaudenriistossa, loukkauksen laatuun rinnastuisi loukkauksen kesto aika.

Kun on kysymys lehdessä julkaistun kunniaa tai yksityiselämää loukkaavan tiedon aiheuttaman kärsimyksen korvaamisesta, voitaisiin loukkauksen laatua arvioitaessa kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen tapaan, jolla henkilöä koskevia tietoja on lehdessä julkaistu, kuten artikkelin sijaintiin, otsikointiin, kuvitukseen ja henkilön nimen mainitsemiseen artikkelissa sekä siihen mielikuvaan, jonka artikkelin voidaan näin katsoa synnyttävän lukijassa.

Arvioitaessa sen kärsimyksen määrää, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan, olisi otettava huomioon myös loukatun asema. Korvausta korottavana seikkana olisi otettava huomioon esimerkiksi loukkauksen kohdistuminen henkilöön, jolla on erityisiä vaikeuksia suojella itseään. Tällöin on kysymys tilanteista, joissa asianomainen henkisen tai ruumiillisen vajavuuden takia ei pysty joko lainkaan tai ainakaan merkittävästi estämään toisen menettelyä. Peruste voisi tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun avuton vanhus, vammaisen henkilö tai lapsi ryöstetään tai pahoinpidellään.

Joskus loukattu voi olla sellaisessa asemassa, että loukkauksen voidaan sen vuoksi katsoa olevan omiaan aiheuttamaan hänelle tavallista vähemmän kärsimystä. Tällöin loukatun asema otettaisiin huomioon korvausta alentavana seikkana. Tiettyihin ammatteihin, kuten poliisin tai vartijana toimimiseen, voidaan katsoa sisältyvän velvollisuus sietää jonkinasteista loukkaavaa käytöstä. Tällainen asema voitaisiin vastaavasti ottaa huomioon korvausta alentavana tekijänä, jos loukkausta pidetään sietämisvelvollisuuden ylittävänä ja siitä siten katsotaan aiheutuneen loukatulle kärsimystä.

Arvioitaessa sen kärsimyksen määrää, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan, olisi kiinnitettävä huomiota myös loukkaajan ja loukatun väliseen

suhteeseen. Korvausta korottavana seikkana olisi otettava huomioon esimerkiksi se, että loukkauksessa on käytetty hyväksi loukatun luottamus- tai riippuvuussuhdetta loukkaajaan. Peruste voisi tulla sovellettavaksi etenkin seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvien loukkausten osalta. Esimerkkinä voidaan mainita laitoksen henkilökuntaan kuuluvan henkilön laitoshoidossa olevaan lapseen kohdistama seksuaalinen hyväksikäyttö. Loukkaajan ja loukatun välisellä suhteella voitaisiin tarkoittaa myös esimies-alaissuhdetta. Esimerkiksi esimiehen alaiseensa kohdistama sukupuolinen häirintä aiheuttaa tyypillisesti enemmän kärsimystä kuin muissa suhteissa samanlainen häirintä kahden työntekijän välillä.

Arvioitaessa sen kärsimyksen määrää, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan, otettaisiin huomioon myös loukkauksen mahdollisesti saama julkisuus. Tällä arviointiperusteella olisi merkitystä lähinnä määrättäessä korvausta kunnian tai yksityiselämän loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Esimerkiksi kunnianloukkausrikoksen aiheuttamasta loukkauksesta määrättävää korvausta korottavana seikkana olisi otettava huomioon se, että rikos on tehty joukkotiedotusvälinettä käyttämällä. Jos loukkauksen uhri on itse saattanut tapauksen julkisuuteen tai myötävaikuttanut sen saamaan julkisuuteen, loukkauksen tällä tavoin saamaan julkisuuteen ei kuitenkaan olisi kiinnitettävä huomiota korvausta määrättäessä.

Momentissa olevaa luetteloa kärsimyksestä määrättävän korvauksen arvioinnissa huomioon otettavista, kärsimyksen määrään vaikuttavista seikoista ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Muunkinlaiset loukkauksesta aiheutuvan kärsimyksen määrään tyypillisesti vaikuttavat seikat voitaisiin siis ottaa arvioinnissa huomioon. Joissakin tilanteissa esimerkiksi loukkaavan teon vaikuttimet saattavat olla omiaan lisäämään loukkauksesta aiheutuvan kärsimyksen määrää. Kärsimyksestä määrättävää korvausta korottavana seikkana voitaisiin ottaa huomioon se, että esimerkiksi pahoinpitely tai kotirauhan rikkominen on kohdistettu kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen ryhmään kuuluvaan henkilöön tällaiseen ryhmään kuulumisen perusteella.

Kun kysymys on seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksesta, korvausta määrättäessä voitaisiin kiinnittää huomiota muun ohella siihen, että uhri on voinut tulla tai on tullut raskaaksi teon seurauksena ja että hänelle mahdollisesti on jouduttu tekemään raskauden keskeytys. Samoin määrättäessä korvausta seksuaalirikoksen aiheuttamasta kärsimyksestä voitaisiin kiinnittää huomiota siihen, että uhri on tiennyt tai hänellä on ollut perusteltua aihetta epäillä, että tekijä on esimerkiksi HI-viruksen kantaja tai sairastaa tarttuvaa sukupuolitauti.

Myös osapuolten taloudelliset olosuhteet voidaan mainita esimerkkinä seikasta, jolla ei ole vaikutusta loukkauksesta aiheutuneen kärsimyksen määrään. Niitä ei siten tulisi ottaa huomioon harkittaessa, mikä määrä korvaukseksi on tuomittava. Kärsimyksestä tuomittavan korvauksen kohtuusperusteeseen sovitteluun sovellettaisiin vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momenttia.

7 §. Pykälässä säädettäisiin henkilöön kohdistuvien vahinkojen perusteella suoritettavien korvausten suorittamistavasta.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin ansionmenetyksestä ja elatuksen menetyksestä suoritettavien korvausten suorittamistavasta. Momentti koskisi vain vastaisuudessa aiheutuvia eli korvauksen määräämishetken jälkeiseen aikaan kohdistuvia menetyksiä. Korvaus ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä, joka kohdistuu korvauksen määräämistä edeltävään aikaan, määrättäisiin yleensä maksettavaksi kertasuorituksena, jolloin kertakorvaukseen sisältyvät erät, kuten ansionmenetyksen kuukausipalkkaerät, voitaisiin ottaa huomioon määrättäessä korvaukselle viivästyskorkoa.

Ansionmenetyksellä tarkoitettaisiin momentissa 2 §:n 2 kohdan, 2 d §:n ja 4 b §:n nojalla korvattavia ansionmenetyksiä. Momentti koskisi myös niitä ansionmenetyksiä, joista on erityissäännökset 2 b §:ssä. Korvauksella elatuksen menetyksestä tarkoitettaisiin 4 §:n nojalla suoritettavia korvauksia.

Pääsääntönä olisi momentin ensimmäisen virkkeen mukaan, että korvaus ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä määrättäisiin maksettavaksi toistuvina suorituksina. Useimmiten olisi tarkoituksenmukaista määrätä korvaus maksettavaksi kuukausittain. Maksuvälin määrittäminen jätettäisiin kuitenkin tapauskohtaisen harkinnan varaan.

Jos vahingonkorvaukseen oikeutetun menettämän ansiotulon määrä, elatuksen tarve tai muut jatkuvan korvauksen määräämiseen vaikuttavat olosuhteet ovat eri aikoina erilaiset, korvaus on määrättävä sen mukaisesti. Korvaus määrätään siis tällöin eri ajanjaksojen osalta erisuuruiseksi. Tämä täyden korvauksen periaatteesta johtuva sääntö ilmenee nykyisin nimenomaisesti liikennevakuutuslain 6 §:n 2 momentista.

Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan korvaus ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä voitaisiin kuitenkin edellä esitetystä pääsäännöstä poiketen määrätä maksettavaksi kertasuorituksena kahdenlaisissa tapauksissa.

Ensiksikin kertakorvauksen määrittäminen tulisi kysymykseen, jos se olisi korvausvelvollisen varallisuusolot huomioon ottaen tarpeen vahinkoa kärsineen korvaussaatavan turvaamiseksi. Tällä tarkoitettaisiin tapauksia, joissa korvausvelvollisen taloudellinen asema on epävakaa tai on muutoin pelättävissä, ettei hän vastaisuudessa kykene huolehtimaan korvauksen maksamisesta, mutta korvausta määrättäessä hänellä on kertamaksuun tarvittavat varat. Säännöstä voitaisiin soveltaa myös silloin, kun on olemassa vaara, että korvausvelvollinen kätkee, hävittää tai luovuttaa omaisuuttaan taikka menettelee muulla sellaisella tavalla, joka vaarantaa vahinkoa kärsineen tosiasialliset mahdollisuudet saada korvausta. Säännöksen soveltaminen voisi käytännössä tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun elatusvelvollisen surmannut henkilö, jolla on varallisuutta, tuomitaan pitkään ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja hänet velvoitetaan suorittamaan korvausta elatuksen menetyksestä surmansa saaneen lapsille.

Korvausvelvollisen varallisuusoloilla tarkoitettaisiin säännöksessä myös hänen ottamaansa vastuuvakuutusta. Jos on esimerkiksi pelättävissä, että vastuuvakuutuksen enimmäismäärän täytyminen johtaa siihen, että vahinkoa kärsinyt ei tosiasiallisesti saisi vasta myöhemmin erääntyviä toistuvaiskorvauksia, korvaus voitaisiin määrätä maksettavaksi kertasuorituksena. Tätä harkittaessa olisi kuitenkin ottava huomioon kertasuorituksen maksamisen vaikutus muiden saman vastuuvakuutuksen perusteella korvauksia mahdollisesti saavien henkilövahingon kärsineiden asemaan.

Asiayhteydestä johtuu, että säännöksessä tarkoitettaisiin vahinkoa kärsineellä myös 2 d §:n nojalla korvaukseen oikeutettua henkilövahingon kärsineen läheistä.

Toiseksi kertakorvauksen määrääminen tulisi kysymykseen, jos se olisi korvauksen määrä huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Kertasuorituksina voitaisiin määrätä maksettaviksi sellaiset perusteeltaan jatkuvat, mutta kokonaismäärältään vähäiset korvaukset, joiden osalta kertakorvaus ei muodostaisi korvausvelvolliselle merkittävää taloudellista rasitusta. Säännöksen mukaisessa tarkoituksenmukaisuusharkinnassa olisi kiinnitettävä huomiota toistuvien korvausten hallinnoinnista ja suorittamisesta aiheutuviin kustannuksiin.

Harkittaessa, määrätäänkö ansionmenetykskorvaus maksettavaksi kertasuorituksena, olisi otettava huomioon, että vahingonkorvaus on tuloverolain (1535/1992) 78 §:n mukaan veronalaista tulos, jos se on saatu veronalaisen tulon sijaan. Verotuksen progressiivisuudesta johtuen yhdellä kertaa suoritettavan ansionmenetykskorvauksen verotuksellinen kohtelu on yleensä ankarampi kuin toistuvina korvauksina suoritettavan korvauksen. Tämän vuoksi ansionmenetykskorvaus olisi yleensä aiheellista määrätä maksettavaksi kertasuorituksena vain korvaukseen oikeutetun sitä vaatiessa. Tästä voitaisiin kuitenkin poiketa, jos kysymys on määrältään niin vähäisestä korvauksesta, ettei korvauksen suorittamistavasta johtuvalla erolla korvauksen verotuksellisessa kohtelussa voida katsoa olevan korvaukseen oikeutetulle merkitystä.

Momentin nojalla olisi mahdollista määrätä korvaus ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä maksettavaksi myös osaksi toistuvina suorituksina ja osaksi kertasuorituksena, jos tämä olisi yksittäistapauksessa perustelluin ratkaisu. Edellytyksenä olisi luonnollisesti tällöinkin, että momentin jälkimmäisen virkkeen mukaiset kertakorvauksen määräämisen edellytykset -puheena olevissa tapauksissa käytännössä tarve turvata vahinkoa kärsineen korvaussaatava - olisivat olemassa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta suoritettavien korvausten suorittamisesta vasta.

Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrättäisiin aina maksettavaksi kertakorvaus.

Pysyvästä haitasta määrättäisiin pääsääntöisesti maksettavaksi kertakorvaus. Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan korvaus pysyvästä haitasta voitaisiin kuitenkin määrätä maksettavaksi toistuvina suorituksina, jos se olisi aiheellista ottaen huomioon vahinkoa kärsineen olosuhteet, korvauksen määrä ja korvausvelvollisen varallisuusolot. Korvauksen suorittamistavan valinta perustuisi mainittujen seikkojen pohjalta tapahtuvaan kokonaisharkintaan.

Vahinkoa kärsineen olosuhteet voisivat puoltaa korvauksen määräämistä maksettavaksi toistuvina suorituksina esimerkiksi silloin, kun kysymyksessä on pysyvästi tajuton vammautunut tai pysyvästi laitoshoidossa oleva vaikean aivovamman saanut vanhus. Tällaisissa tilanteissa saattaa olla pelättävissä, että kertakorvaus ei tosiasiallisesti tule käytetyksi henkilövahingon kärsineen itsensä hyväksi.

Mitä suuremmasta korvauksesta on kysymys, sitä useammin olisi perusteltua määrätä korvaus maksettavaksi toistuvina suorituksina. Tarkoituksena olisi, että määrältään vain huomattavan suuret korvaukset määrättäisiin maksettaviksi toistuvina suorituksina. Esimerkiksi muutamien kymmenien tuhansien markkojen määräinen korvaus tulisi yleensä määrätä maksettavaksi kertasuorituksena.

Pyrkimys välttää korvausvelvollisen taloudellisen aseman raunioituminen korvausvastuun seurauksena saattaa yksittäistapauksessa puoltaa korvauksen määräämistä maksettavaksi toistuvina suorituksina. Kertakorvauksen määrääminen olisi kuitenkin yleensä perusteltua, jos se olisi korvausvelvollisen varallisuusolot huomioon ottaen aiheellista vahinkoa kärsineen korvaussaatavan turvaamiseksi sellaisissa tapauksissa, joita tarkoitetaan 1 momentin jälkimmäisen virkkeen säännöksessä.

Momentin nojalla olisi mahdollista määrätä korvaus pysyvästä haitasta maksettavaksi myös osaksi toistuvina suorituksina ja osaksi kertasuorituksena. Tämä saattaisi useinkin olla tarkoituksenmukaisempi ratkaisu kuin korvauksen määrääminen maksettavaksi kokonaan toistuvina suorituksina.

Pykälän 3 momentin mukaan korvaus kärsimyksestä 4 a tai 6 §:n nojalla määrättäisiin aina maksettavaksi kertasuorituksena.

Pykälään ei ole katsottu tarpeelliseksi ehdottaa otettavaksi säännöstä sairaanhoitokustannuksista ja muista kuluista suoritettavien korvausten suorittamistavasta. Korvaukset sairaanhoitokustannuksista ja muista kuluista perustuvat pääsääntöisesti todellisiin kustannuksiin, jotka vahinkoa kärsinyt on korvausta vaatiessaan jo suorittanut tai joista muutoin voidaan esittää riittävä näyttö. Yleensä vain kertakorvaus tulee siten kysymykseen. Samasta syystä pykälään ei ole katsottu tarpeelliseksi ehdottaa otettavaksi säännöstä myöskään hautauskustannuksista suoritettavan korvauksen suorittamistavasta. Kulukorvausten jättämisellä nimenomaisen sääntelyn ulkopuolelle ei ole tarkoitettu estää määräämistä korvausta esimerkiksi jatkuvista sairaanhoitokustannuksista maksettavaksi toistuvina suorituksina. Korvauksen suo-

rittamistavasta päätettäessä voitaisiin soveltuvin osin ottaa huomioon 1 momentissa säädetyt perusteet.

8 §. Pykälässä säädettäisiin henkilövahingon johdosta suoritettavien korvausten tarkistamisesta muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Pykälän mukaan voitaisiin muuttaa 2, 2 d, 4 tai 4 b §:n perusteella suoritettavia korvauksia. Pykälään ei ole otettu viittausta 2 b §:ään, koska myös alle 18-vuotiaana vammautuneelle henkilölle suoritettavan ansionmenetyskorvauksen määrääminen perustuu 2 §:n 2 kohtaan. Hautauskustannuksista tai kärsimyksestä suoritettavaa korvausta ei voitaisi muuttaa pykälän nojalla.

Pykälän 1 momentin nojalla toistuvina suorituksina maksettavan vahingonkorvauksen määrää voitaisiin joko korottaa tai alentaa. Lisäksi voitaisiin muuttaa toistuvina suorituksina maksettavan korvauksen suorittamistapaa siten, että korvaus määrättäisiin tulevaisuudessa erääntyvien toistuvien suoritusten asemesta maksettavaksi kertasuorituksena. Vaatimuksen toistuvina suorituksina maksettavan korvauksen määrän tai suorittamistavan muuttamisesta voisi esittää sekä korvaukseen oikeutettu että korvausvelvolliseksi alun perin tuomittu tai tämän sijaan tullut. Korvauksen määrän alentaminen voisi merkitä myös korvausvelvollisuuden poistamista kokonaan, jos muutoksen perusteena oleva olosuhteiden muutos tätä edellyttäisi.

Kertasuorituksena maksettavaksi määrättyä korvausta voitaisiin pykälän nojalla vain korottaa. Samalla olisi tarvittaessa mahdollista muuttaa myös korvauksen suorittamistapaa. Korvausvelvollinen voitaisiin siis aikaisemmin vahvistetun kertakorvauksen lisäksi velvoittaa vastaisuudessa suorittamaan korvausta toistuvina suorituksina.

Säännös, jonka mukaan kertakorvausta ei voida kysymyksessä olevan pykälän nojalla alentaa, ei estäisi alentamasta kertakorvausta muulla perusteella. Kertakorvauksen alentaminen voisi tulla kysymykseen esimerkiksi soviteltaessa vahingonkorvausta koskevaa sopimusta varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n nojalla.

Korvauksen muuttamisen edellytyksenä olisi, että korvauksen määräämisen perusteena olleet olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet sen jälkeen, kun korvaus on tuomiolla vahvistettu tai siitä on sovittu. Korvauksen määräämisen perusteena olleilla olosuhteilla tarkoitetaan niitä korvauksen määräämisen kannalta välittömästi merkityksellisiä oikeustositseikkoja, joihin aikaisempi tuomio tai sopimus on perustunut. Tällaisia ovat esimerkiksi vahinkoa kärsineen terveydentilaan, työkykyyn tai elatuksen tarpeeseen liittyvät seikat. Korvauksen muuttaminen tullee käytännössä useimmiten tarpeelliseksi sen vuoksi, että korvaus on jouduttu määräämään tiettyjen näiden olosuhteiden vastaista kehitystä koskevien oletusten perusteella ja nämä oletukset ovat myöhemmin osoittautuneet olennaisesti virheellisiksi. Esimerkiksi korvaus ansionmenetyksestä on saatettu määrätä olettaen, että vahinkoa kärsinyt ei saamansa vamman vuoksi kykene lainkaan palaamaan työelämään, mutta myöhemmin käy ilmi, että hän on kuntoutunut työkykyiseksi.

Jo korvausta vahvistettaessa ennakoitavissa ollut muutos olosuhteissa ei oikeuttaisi sittemmin muuttamaan vahvistettua korvausta, vaikka muutos sinänsä sattuisikin tuomion antamisen tai sopimuksen tekemisen jälkeen. Jos esimerkiksi jatkuvaa korvausta tuomittaessa tai siitä sovittaessa on tiedossa, että korvauksen määrittämiseen vaikuttavat olosuhteet ovat eri aikoina erilaiset, on korvaus jo alun perin määrättävä sen mukaisesti. Tällainen jo korvausta määrittäessä tiedossa ollut olosuhteiden vaihtelu ei siten muodosta perustetta muuttaa korvausta pykälän nojalla. Esimerkiksi nuorena henkilönä pysyvästi työkyvyttömäksi tulleen henkilölle olisi jo alun perin määrättävä korvaus ansionmenetyksestä ottaen huomioon hänen todennäköinen ansiotason kehityksensä iän myötä. Alun perin määrättyä korvausta ei voitaisi pykälän nojalla myöhemmin muuttaa pelkästään sillä perusteella, että vahinkoa kärsineen ansiotasossa voitaisiin olettaa tapahtuneen iän myötä muutoksia.

Ehdotetusta pykälästä huolimatta pääsääntönä olisi edelleen, että vahingonkorvausta koskevaa sopimusta tai tuomiota ei myöhemmin muuteta. Korvauskysymys voitaisiin ottaa uudelleen harkittavaksi vain poikkeuksellisesti. Tätä ilmentää ehdotetussa säännöksessä oleva edellytys, jonka mukaan olosuhteiden olisi tullut muuttua olennaisesti. Olennaista olosuhteiden muutosta saattaisi merkitä esimerkiksi se, että ansionmenetykskorvauksen saajan työkyky merkittävästi paranee tai huononee verrattuna siihen, mitä korvausta määrittäessä on pidetty todennäköisenä. Olennaista olosuhteiden muutosta saattaisi merkitä myös se, että henkilövahingosta aiheutuva pysyvä haitta korvauksen määrittämisen jälkeen lisääntyy ja myöhemmin vakiintuu tasolle, joka merkitsee selvästi alun perin oletettua vaikeampaa pysyvää haittaa. Elatuksen menetyksestä maksettavan korvauksen lakkauttamiseen tai alentamiseen oikeuttavaa olennaista olosuhteiden muutosta saattaisi yksittäistapauksessa merkitä esimerkiksi se, että puolisonsa kuoleman johdosta korvaukseen oikeutettu leski solmii uuden avioliiton tai avoliiton ja että hän ei tämän vuoksi enää tarvitse elatukseensa aikaisemmin tuomittua tai sovitua elatusapua.

Olennaisuusvaatimus merkitsisi sitä, että kaikki ennakoimattomakkaan muutokset eivät ilman muuta oikeuttaisi korvauksen muuttamiseen. Esimerkiksi se, että henkilövahingon kärsineelle joudutaan vielä korvauksen määrittämisen jälkeen tekemään jokin uusi leikkaus tai että hänelle aiheutuu jokin yllättävä komplikaatio, ei automaattisesti oikeuttaisi korottamaan kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrättyä korvausta pykälän nojalla. Muutoksen olennaisuutta olisi harkittava suhteessa korvausta määrittäessä tiedossa ja ennakoitavissa olleeseen tilanteeseen. Korvauksen muuttaminen voisi tulla kysymykseen ainakin tilanteessa, jossa korvausta alun perin määrittäessä vähäisenä pidetystä henkilövahingosta myöhemmin seuraa vakava komplikaatio, esimerkiksi vähäisestä avohaavasta vaikea ja pitkittynyt tulehdus.

Korvauksen muuttamiseen voisi johtaa myös korvausvelvollisen olosuhteissa tapahtunut olennainen muutos. Jos vahingon aiheuttajan maksettavaksi tuomittuja korvauksia on esimerkiksi soviteltu hänen varattomuutensa vuoksi ja hänen varallisuusoloissaan tapahtuu tuomion antamisen jälkeen olen-

nainen ja ennalta arvaamaton muutos parempaan, kysymys korvauksen määrästä voitaisiin ottaa uudelleen harkittavaksi. Pelkästään korvausvelvollisen tavanomainen ansiotason kehitys ei kuitenkaan mahdollistaisi korvauksen muuttamista. Jos korvausvelvollisuutta alun perin määrättäessä on poikettu täydestä korvauksesta vahingon aiheuttajan nuoruuden perusteella, olennaisena olosuhteiden muutoksena ei voitaisi pitää sitä, että vahingon aiheuttaja aikuistuu, valmistuu ammattiin ja alkaa saada ansiotuloja.

Korvausvelvollisen olosuhteissa tapahtunut olennainen muutos saattaisi johtaa myös toistuvina korvauksina suoritettavan vahingonkorvauksen alentamiseen. Tämä saattaisi tulla kysymykseen esimerkiksi tilanteessa, jossa korvausta määrättäessä maksukykyinen korvausvelvollinen on tuomittu maksamaan määrältään huomattavaa korvausta ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä, mutta hänen maksukykynsä tuomion antamisen jälkeen hänestä riippumattomista syistä olennaisella tavalla pysyvästi heikenee sairauden, vamman tai muun vastaavan seikan vuoksi. Korvauskysymystä uudelleen harkittaessa voitaisiin korvauksen määrää sovitella 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti.

Korvauksen määrän tai sen suorittamistavan muuttaminen olosuhteiden olennaisen muutoksen perusteella olisi harkinnanvaraista. Jos korvauksen määräämisen perusteena olleissa olosuhteissa sinänsä on tapahtunut olennaisia muutoksia, mutta niiden vaikutus korvauksen määrään olisi vähäinen, ei korvauksen muuttaminen yleensä olisi aiheellista. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun olosuhteissa on korvauksen määräämisen jälkeen tapahtunut useita eri suuntiin vaikuttavia muutoksia. Toisaalta olosuhteiden olennaiseen muutokseen ei välttämättä tarvitsisi johtaa korvauksen muuttamiseen esimerkiksi tilanteessa, jossa korvauksen korottaminen muodostuisi korvausvelvollisen maksukykyyhän nähden kohtuuttomaksi. Korvauksen muuttamisen kohtuullisuutta arvioitaessa voitaisiin soveltuvien osin ottaa huomioon 2 luvun 1 §:n 2 momentista ilmenevät perusteet.

Pykälä ei koskisi uuden korvausvaatimuksen esittämistä sellaisen vahingon johdosta, josta aikaisemmassa oikeudenkäynnissä tai sopimuksessa ei ole lainkaan ollut kysymys. Jos ensimmäisessä oikeudenkäynnissä on esimerkiksi vaadittu korvausta vain kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, siinä annettu tuomio ei estäisi uudessa oikeudenkäynnissä vaatimasta erikseen korvausta pysyvistä haitasta. Pykälä ei myöskään koskisi uuden korvausvaatimuksen esittämistä sellaisesta vahingosta, jota koskeva vaatimus on aikaisemmassa oikeudenkäynnissä hylätty ennenaikaisena.

Mahdollisuus muuttaa sovittua vahingonkorvausta ehdotetun erityissäännöksen nojalla ei sulkisi pois mahdollisuutta sovitella korvauksesta tehtyä sopimusta varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n nojalla. Käytännössä vahingonkorvauksen muuttaminen ehdotetun pykälän nojalla tullee kuitenkin kysymykseen useammin kuin korvauksen sovittelu.

Ehdotetun säännöksen ja lainvoiman saaneen tuomion purkamista koskevan säännöksen soveltamisalat olisivat toisensa poissulkevia. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan lainvoiman saanut tuomio riita-

asiassa voidaan purkaa muun ohella siinä tapauksessa, että vedotaan sellaiseen uuteen seikkaan, jonka esittäminen olisi todennäköisesti johtanut toiseen lopputulokseen. Niin sanottu jälkisattumus eli vasta tuomion antamisen jälkeen ilmennyt uusi seikka ei kuitenkaan oikeuta tuomion purkamiseen. Sen sijaan se saattaisi muodostaa perusteen tuomitun vahingonkorvauksen muuttamiseen ehdotetun pykälän nojalla. Ennen alkuperäisen korvaustuomion antamista sattunut olosuhteiden muutos ei puolestaan muodostaisi perustetta tuomitun vahingonkorvauksen muuttamiseen ehdotetun pykälän nojalla. Tuomion perustuminen oikeudenkäynnissä esitettyyn totuudenvastaiseen selvitykseen ei olisi peruste tuomitun korvauksen muuttamiseen ehdotetun pykälän nojalla, vaan se olisi oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n 1 momentin mukainen peruste tuomion purkamiseen.

Käytännössä suuri osa henkilövahingoista korvataan vakuutusyhtiöiden korvauspäätösten nojalla. Pykälä koskisi kuitenkin vain tilanteita, joissa korvaus on tuomiolla vahvistettu tai siitä on sovittu. Pelkästään vakuutusyhtiön tekemästä korvauspäätöksestä ei siten seuraa, että pykälä tulisi sovellettavaksi. Pykälä ei siis vaikuttaisi esimerkiksi vahinkoa kärsineen oikeuteen esittää korvauspäätöksen tekemisen jälkeen lisäkorvausta koskevia vaatimuksia vakuutusyhtiölle.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin toistuvina suorituksina maksettavaa korvausta koskevan muutoksen voimaantulosta. Pääsääntöisesti tällainen muutos tulisi voimaan vasta tuomion antamispäivästä lukien. Poikkeuksellisesti muutos voitaisiin kuitenkin määrätä tulemaan voimaan takautuvasti, aikaisintaan kuitenkin korvauksen muuttamista koskevan kanteen vireille tulosta lukien.

Harkittaessa, määrätäänkö muutos tulemaan voimaan takautuvasti, olisi otettava huomioon vahinkoa kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Määrättäessä korvaus lakkaamaan tai alennettaessa korvauksen määrää olisi erityisesti pyrittävä välttämään sitä, että vahinkoa kärsineen velvollisuus palauttaa hänen kanteen vireille tulon jälkeen saamiaan korvauksia muodostuisi kohtuuttomaksi. Jos tilanteeseen liittyy esimerkiksi oikeuden väärinkäyttöä, kuten korvauksen selvän lakkaamisperusteen salaaminen korvausvelvolliselta, palautusvelvollisuus olisi kuitenkin perusteltua määrätä täysimääräisenä.

9 §. Pykälässä säädettäisiin henkilövahinkoasiain neuvottelukunnasta sekä sen toiminnan tarkoituksesta ja tehtävistä.

Pykälän 1 momentin mukaan neuvottelukunnan toiminnan tarkoituksena olisi edistää henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevan oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyttä. Henkilöön kohdistuneilla vahingoilla tarkoitettaisiin pykälässä 2 §:n nojalla korvattavia henkilövahinkoja sekä 4 a ja 6 §:n nojalla korvaukseen oikeuttavaa kärsimystä.

Oikeuskäytännöllä tarkoitettaisiin pykälässä henkilöön kohdistuviin vahinkoihin perustuvien korvausvaatimusten käsittelyä tuomioistuimissa, käytännössä yleisissä tuomioistuimissa ja vakuutus oikeudessa. Korvauskäytän-

nöllä tarkoitettaisiin henkilöön kohdistuviin vahinkoihin perustuvien korvausvaatimusten käsittelyä muualla kuin tuomioistuimissa, esimerkiksi liikennevakuutuslain nojalla maksettavien korvausten osalta liikennevakuutusyhtiöissä ja liikennevahinkolautakunnassa, potilasvahinkolain nojalla maksettavien korvausten osalta Potilasvakuutuskeskuksessa ja potilasvahinkolautakunnassa sekä rikosvahinkolain nojalla maksettavien korvausten osalta Valtiokonttorissa ja rikosvahinkolautakunnassa.

Erityisten korvausjärjestelmien piirissä toimii jo nykyisin erityisiä toimielimiä, joiden tehtävänä on edistää korvauskäytännön yhtenäisyyttä omalla toimialallaan. Liikennevakuutuslain 17 a §:n mukaan liikennevahinkolautakunnan tehtävänä on liikennevahinkoja koskevan korvaustoimen yhtenäisyyden edistäminen. Potilasvahinkolain 11 a §:n 3 momentin mukaan potilasvahinkolautakunnan tulee erityisesti pyrkiä potilasvahinkoja koskevan korvauskäytännön yhtenäistämiseen. Lautakunta voi tarvittaessa antaa vakuutuksenantajille yleisiä soveltamissuosituksia potilasvahinkolain mukaisissa korvausasioissa. Rikosvahinkolain 14 §:n 2 momentin mukaan rikosvahinkolautakunta käsittelee rikosvahinkolakiin perustuvan korvauksen myöntämistä koskevia periaatteellisia kysymyksiä. Ehdotuksen mukaan henkilövahinkoasiain neuvottelukunta olisi henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa oikeus- ja korvauskäytäntöä yleisesti yhtenäistämään pyrkivä toimielin. Sen toiminnan tavoitteena olisi edistää sitä, että vahingonkorvauslakiin perustuvat korvaukset määrätään mahdollisimman yhdenmukaisesti. Neuvottelukunnan toiminnalla voisi lisäksi olla vaikutusta mainittujen lautakuntien korvauskäytäntöä ohjaavaan toimintaan.

Pykälän 2 momentin 1 kohdan mukaan neuvottelukunnan tehtävänä olisi seurata henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa oikeus- ja korvauskäytäntöä. Tehtävänsä toteuttamiseksi neuvottelukunnan tulisi selvittää, minkäsuuruisia korvauksia erityyppisistä aineettomista vahingoista yleensä määrätään tuomioistuimissa ja korvauskäytännössä. Lisäksi neuvottelukunnan tulisi jatkuvasti seurata oikeus- ja korvauskäytäntöä korvausten määrässä mahdollisesti tapahtuvien muutosten havaitsemiseksi.

Neuvottelukunnan jäsenten henkilökohtaisella asiantuntemuksella ja kokemuksella olisi luonnollisesti tärkeä merkitys oikeus- ja korvauskäytännön seuraamisen kannalta. Neuvottelukunta tarvitsisi kuitenkin riittävän henkilöstön ja muut voimavarat voidakseen suoriutua tehtävästään asianmukaisesti.

Momentin 2 kohdan mukaan neuvottelukunnan tehtävänä olisi antaa suosituksia kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä. Suositukset koskisivat siis 2 §:n 3 ja 4 kohdan, 4 a §:n sekä 6 §:n 1 momentin nojalla suoritettavien korvausten määriä. Neuvottelukunnan antamat suositukset olisivat luonteeltaan yleisiä. Neuvottelukunta ei voisi ottaa käsiteltäväkseen yksittäisiä korvauskysymyksiä eikä antaa niitä koskevia ratkaisusuosituksia.

Tarkoituksenmukainen tapa ohjata korvauskäytäntöä saattaisi olla se, että neuvottelukunta laatisi riittävän yksityiskohtaisen luettelon erilaisista hen-

kilöön kohdistuvien vahinkojen tyyppitapauksista ja esittäisi niihin liittyvät korvausmääräsuositukset. Korvauksia yksittäistapauksissa määrättäessä voitaisiin neuvottelukunnan vahvistamasta tyyppitapaussuosituksesta etsiä kysymyksessä olevaa yksittäistapausta läheisimmin muistuttava tyyppitapaus ja ottaa sitä koskeva korvausmääräsuositus korvauksen määräämisen lähtökohdaksi.

Tyyppitapaussuositusta täydentämään neuvottelukunta voisi laatia myös muunlaisia suosituksia. Tämä voisi tulla kysymykseen etenkin kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta suoritettavien korvausten ohjaamiseksi. Täydentävien suositusten keskeisenä kriteeristönä voisi olla esimerkiksi henkilövahingosta aiheutuneen teho- ja sairaalahoidon sekä työkyvyttömyyden kesto aika. Tällaiset suositukset saattaisivat soveltua erityisesti luonteeltaan epätyypillisten henkilövahinkojen perusteella suoritettavien kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan korvausten ohjaamiseen.

Suosituksia antaessaan neuvottelukunnan tulisi luonnollisesti noudattaa 2 c §:ssä ja 6 §:n 2 momentissa säädettyjä sekä 4 a §:stä ilmeneviä korvauksen määräämisen perusteita.

Neuvottelukunnan harkintavalta korvaustason määrittämisen suhteen on tarkoitettu suppeaksi. Neuvottelukunnan tulisi suosituksia antaessaan ottaa lähtökohdaksi momentin 1 kohdassa tarkoitetun seurannan perusteella saamansa selvitys henkilöön kohdistuvien aineettomien vahinkojen yleisestä korvaustasosta. Tietynlaatuisesta vahingosta määrättävää korvausta koskevan suosituksen antamisen lähtökohtana olisi siten sellaisista vahingoista oikeus- ja korvauskäytännössä keskimäärin määrätty korvaus. Neuvottelukunnan ei tulisi suosituksia antaessaan ilman erityistä syytä poiketa oikeus- ja korvauskäytännössä yleisesti noudatetusta korvausten suuruusluokasta. Jos korvausten yleiset tasot oikeus- ja korvauskäytännössä poikkeavat toisistaan, neuvottelukunnan olisi suosituksia antaessaan ensisijaisesti kiinnitettävä huomiota oikeuskäytännössä noudatettuun yleiseen korvaustasoon. Tässä suhteessa ratkaisevaa olisi korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä ilmenevä käytäntö.

Neuvottelukunnan harkintavallan sidonnaisuus oikeus- ja korvauskäytännössä noudatettuihin yleisiin korvaustasoihin ei merkitsisi sitä, etteikö neuvottelukunta esimerkiksi voisi suosituksia antaessaan olla ottamatta huomioon sellaisia alempien oikeusasteiden yksittäisiä korvausratkaisuja, jotka eivät ole sopuosinnassa yleisen oikeus- ja korvauskäytännön kanssa. Neuvottelukunta voisi myös esimerkiksi jonkin vammatyypin tosiasiallisista vaikutuksista saadun uuden lääketieteellisen tutkimustiedon pohjalta arvioida uudelleen kyseisenlaisten vammojen perusteella suoritettavien korvausten määriä. Tällöinkin uuden suosituksen antamisen lähtökohtana tulisi kuitenkin olla kyseisenlaisen vamman kanssa samaa haitta-astetta merkitsevien vammojen perusteella yleensä määrätty korvaus.

Neuvottelukunnan tehtäviin ei kuuluisi korvausmääräsuositusten muuttaminen neuvottelukunnan itsensä tekemien oikeuspoliittisten uudelleenarviointien perusteella. Neuvottelukunnan tulisi kuitenkin havaitessaan oikeuskäy-

tännössä tällaista uudelleenarviointia ottaa se huomioon uusia suosituksia antaessaan. Esimerkiksi oikeuskäytännössä tapahtuneen muutoksen tietyn-tyyppisistä henkilöön kohdistuvista loukkauksista suoritettavien kärsimyskorvausten määrissä tulisi siten vaikuttaa myös neuvottelukunnan tältä osin antaman suosituksen sisältöön. Neuvottelukunnan tulisi lisäksi huolehtia siitä, että sen antamat suositukset pysyisivät lääketieteellisen tietämyksen suhteen ajan tasalla. Samoin neuvottelukunnan tulisi huolehtia siitä, että sen korvausmääriä koskevat suositukset pysyisivät rahan arvon kehityksen suhteen asianmukaisina. Neuvottelukunnan tulisi siis tehdä suosituksiin inflaation edellyttämät tarkistukset. Tarkoituksenmukaista olisi, että neuvottelukunta julkaisisi uuden, ajan tasalle saatetun suosituksen esimerkiksi vuosittain.

Neuvottelukunnan suositukset eivät olisi tuomioistuinta tai muuta korvausasian ratkaisijaa sitovia. Koska neuvottelukunnan toiminnan nimenomaisena tarkoituksena olisi tukea pyrkimystä yhtenäiseen oikeus- ja korvauskäytännöön, on kuitenkin perusteltua lähteä siitä, että suosituksia yleensä noudatettaisiin, jollei yksittäistapauksessa olisi erityisiä perusteita muunlaiseen ratkaisuun.

Vahingonkorvausta koskevassa asiassa sovinto on sallittu. Neuvottelukunnan korvausmääriä koskeva suositus ei siten estäisi sopimasta suosituksesta poikkeavasta vahingonkorvauksesta. Sopimukseen pääseminen korvausten määristä voisi kuitenkin olla suositusten ansiosta helpompaa.

Neuvottelukunnan perustamisesta huolimatta korkeimman oikeuden tehtävänä olisi edelleen ylintä tuomiovaltaa riita-asioissa käyttävänä tuomioistuimena ennakkoratkaisuillaan ohjata aineettomien vahinkojen korvauskäytäntöä ja korvaustasoa. Neuvottelukunnan tehtävästä poiketen korkeimman oikeuden tehtävän korvauskäytännön ja korvaustason ohjaamisessa voidaan katsoa keskittyvän - mahdollisten lainsäädännöllisten toimenpiteiden ohella - sen määrittelemiseen, millainen korvaustaso on oikeuspoliittisesti hyväksyttävä. Tästä seuraa, että korkeimman oikeuden tehtävänä olisi ohjata aineettomien vahinkojen korvaustasoa myös neuvottelukunnan suosituksista riippumatta. Jos korkein oikeus antaisi aineettoman vahingon korvaustasoa koskevia ennakkoratkaisuja, jotka poikkeaisivat neuvottelukunnan suosituksista, neuvottelukunnan tulisi ottaa ennakkoratkaisut huomioon uusia suosituksia antaessaan.

Momentin 3 kohdan nojalla neuvottelukunta voisi tehdä tarpeellisiksi katsomiaan aloitteita henkilöön kohdistuneiden vahinkojen korvaamista koskevista kysymyksistä. Aloitteiden tulisi kuitenkin liittyä neuvottelukunnan toiminnan tarkoituksena olevaan oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyden edistämiseen. Aloitteet voisivat koskea esimerkiksi lainsäädännön selkeyttämistä. Säännöksen nojalla neuvottelukunta voisi tehdä aloitteita myös muista kuin aineettomien vahinkojen korvaamista koskevista kysymyksistä.

10 §. Pykälässä säädettäisiin henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan organisoinnista.

Jotta neuvottelukunnan työskentely voisi sujua mahdollisimman tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla, neuvottelukunnan kokoonpanon tulisi olla suhteellisen suppea. Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan neuvottelukunnassa olisi puheenjohtaja ja kuusi jäsentä. Puheenjohtajan ja kolme jäsentä määräisi valtioneuvosto enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Ottaen huomioon neuvottelukunnan asema oikeuskäytäntöä tosiasiallisesti ohjaavana toimieliimenä on katsottu perustelluksi ehdottaa, että neuvottelukunnan puheenjohtaja ja valtioneuvoston nimittämät jäsenet olisivat tuomareita. Puheenjohtajaksi määrättäisiin korkeimman oikeuden presidentti tai muu jäsen. Muista valtioneuvoston määräämistä jäsenistä yhden tulisi olla hovioikeuden presidentti, hovioikeudenlaamanni tai hovioikeudenneuvos, yhden käräjäoikeuden laamanni tai käräjätuomari ja yhden vakuutus oikeuden vakuutuslitiomari tai vakuutustuomari.

Neuvottelukunnan tehtävänä olisi edellä todetu in tavoin paitsi ohjata korvauskäytäntöä vahingonkorvauslain nojalla suoritettavien korvausten osalta myös samalla koordinoida erityisten korvausjärjestelmien piirissä toimivien lautakuntien korvauskäytäntöä ohjaavaa toimintaa. Sen vuoksi liikennevahinkolautakunta, potilasvahinkolautakunta ja rikosvahinkolautakunta olisivat ehdotuksen mukaan edustettuina neuvottelukunnassa siten, että sen jäseniä olisivat suoraan asemansa perusteella näiden lautakuntien puheenjohtajat.

Neuvottelukunta tarvitsisi käytännössä lääketieteellistä asiantuntemusta kyetäkseen luokittelemaan henkilövahinkoja korvaussuositusten antamista silmällä pitäen. Tämän voidaan katsoa puoltavan sitä, että neuvottelukunnassa olisi myös lääketieteellistä asiantuntemusta edustavia jäseniä. Tätä vastaan puhuu toisaalta pyrkimys pitää neuvottelukunnan kokoonpano suppeana ja lisäksi se, että jäseniksi valittavien henkilöiden asiantuntemus ei voisi käytännössä kattaa kuin joitakin lääketieteen erikoisaloja. Nämä näkökohdat huomioon ottaen neuvottelukunnan tarvitsema laaja-alainen lääketieteellinen asiantuntemus onkin tarkoituksenmukaisinta turvata siten, että neuvottelukunnalla olisi tehtävänsä toteuttaessaan mahdollisuus kuulla lääketieteen asiantuntijoita ja hankkia muita tarvitsemiaan asiantuntijapalveluita.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin neuvottelukunnan täydentämisestä puheenjohtajan tai valtioneuvoston määräämän jäsenen eron tai kuoleman vuoksi. Momentin nojalla määrättävän uuden jäsenen tulisi edustaa samaa tuomariryhmää kuin neuvottelukunnasta pois jääneen jäsenen. Liikennevahinkolautakunnan, potilasvahinkolautakunnan tai rikosvahinkolautakunnan puheenjohtajan erottua, kuoltua tai muutoin vaihduttua hänen tilalleen neuvottelukuntaan tulisi suoraan asemansa perusteella hänen jälkeensä asianomaisen lautakunnan puheenjohtajaksi tuleva henkilö.

Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan sisällytettäväksi säännös neuvottelukunnan puheenjohtajan ja jäsenten toimimisesta virkavastuulla. Virkavastuu koskisi myös muita henkilöitä, jotka hoitavat neuvottelukunnan tehtäviä.

Ehdotettu säännös käy tarpeettomaksi, jos eduskunnan käsiteltävänä oleva hallituksen esitys lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta (HE 77/2001 vp) hyväksytään. (Ks. erityisesti hallituksen esityksessä oleva ehdotus rikoslain 40 luvun 11 ja 12 §:n muuttamiseksi.)

Pykälän 4 momentin mukaan tarkemmat säännökset neuvottelukunnan asettamisesta, päätösvaltaisuudesta ja toiminnan järjestämisestä annettaisiin valtioneuvoston asetuksella.

Kuten edellä on todettu, neuvottelukunta tarvitsisi riittävän henkilöstön ja muut voimavarat voidakseen suoriutua tehtävästään. Tehtävän laaja-alaisuus ja merkityksellisyys huomioon ottaen neuvottelukunta tarvitsee ainakin päätoimisen sihteerin ja riittävät mahdollisuudet käyttää ulkopuolisia asiantuntijapalveluita.

7 luku. Erinäisiä säännöksiä

3 §. Pykälä koskee aineettomasta vahingosta suoritettavan korvauksen raukeamista vahinkoa kärsineen kuoltua. Pykälän sisältö ehdotetaan tarkistettavaksi.

Oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n 3 ja 4 kohdan, 4 a §:n ja 6 §:n 1 momentin nojalla on varallisuus oikeus, joka pääsääntöisesti siirtyy vahinkoa kärsineen oikeudenomistajille tämän kuoltua. Ehdotuksen mukaan oikeus aineettomasta vahingosta suoritettavaan korvaukseen kuitenkin raukeaisi, jos vahinkoa kärsinyt kuolee ennen korvausvaatimuksen esittämistä. Niissä tapauksissa, joissa oikeus korvaukseen perustuu 5 luvun 4 a §:ään, vahinkoa kärsineellä tarkoitetaan sitä henkilöä, jolle on aiheutunut lainkohdassa tarkoitettua kärsimystä hänen läheisensä kuoleman vuoksi.

Pykälä koskee vain aineettomasta vahingosta suoritettavia korvauksia. Oikeus korvaukseen taloudellisista menetyksistä siirtyisi, kuten nykyisinkin, vahinkoa kärsineen oikeudenomistajille tämän kuoltua. Samoin siirtyisi oikeudenomistajille oikeus korvaukseen sellaisesta aineettomasta vahingosta, jota koskeva korvausvaatimus oli esitetty ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa.

Pykälään ehdotettu muutos merkitsisi sitä, että oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta raukeaisi vahinkoa kärsineen kuoltua nykyistä harvemmissa tilanteissa. Korvaussaatavan siirtyminen vahinkoa kärsineen oikeudenomistajille ei enää riippuisi siitä usein sattumanvaraisesta seikasta, onko vahinkoa kärsinyt ehtinyt ennen kuolemaansa panna vireille korvauskanteen. Riittävää olisi, että vahinkoa kärsinyt on esittänyt sitä koskevan korvausvaatimuksen.

Pykälässä tarkoitettu korvausvaatimus voitaisiin esittää vapaamuotoisesti. Suullisestikin esitetty vaatimus olisi riittävä. Korvausta vaativan olisi kui-

tenkin tarvittaessa kyettävä osoittamaan, että korvausvaatimus on esitetty ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa.

Korvausvaatimus olisi tullut esittää joko korvausvelvolliselle itselleen tai jollekulle, joka edustaa tätä. Jos vahinkoa kärsineellä on vakuutus sopimuslain (543/1994) 67 §:n nojalla oikeus vaatia korvausta suoraan korvausvelvolliselle vastuuvakuutuksen myöntäneeltä vakuutuksenantajalta, korvauksen raukeamisen estäisi myös korvausvaatimus, joka on esitetty vastuuvakuutuksen myöntäneelle vakuutusyhtiölle. Riittävänä korvausvaatimuksen esittämisenä olisi pidettävä myös korvauskanteen vireillepanoa riippumatta siitä, onko haastehakemus ehditty antaa tiedoksi korvausvelvolliselle ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa.

Korvausvaatimuksen sisällön suhteen ei olisi asetettava korkeita vaatimuksia. Riittävää olisi, että vahinkoa kärsinyt tai hänen edustajansa olisi ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa vaatinut korvausta yksilöidystä henkilöön kohdistuvasta vahingosta. Vaikka korvausta ei olisi erikseen nimenomaisesti vaadittu aineettomasta vahingosta, korvausvaatimuksen voitaisiin pääsääntöisesti katsoa sisältävän myös tällaisen vaatimuksen. Tilannetta olisi luonnollisesti arvioitava toisin, jos vahinkoa kärsinyt tai hänen edustajansa olisi nimenomaisesti ilmoittanut, ettei korvausta vaadita aineettomasta vahingosta. Korvausvaatimuksen määrällistä yksilöintiä ei edellytettäisi.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Pykälän 1 momentissa on tavanomainen voimaantulosäännös.

Lakia sovellettaisiin pykälän 2 momentin mukaan lain voimaantulon jälkeen tehdyllä teolla tai laiminlyönnillä aiheutettujen vahinkojen korvaamiseen. Lakia sovellettaisiin myös sellaisiin ennen lain voimaantuloa alkaneisiin laiminlyönteihin, jotka jatkuvat lain voimaantulon jälkeen. Ratkaisevaa soveltamisen kannalta olisi siis laiminlyönnin päättymishetki. Sama koskisi tekoja, jotka ovat jatkuvaluonteisia. Vahingon ilmenemishetkellä ei olisi lain soveltumisen kannalta merkitystä.

Pykälän 3 momentin mukaan ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain voimaantulemisen edellyttämiin toimenpiteisiin. Tällaisiin toimenpiteisiin on tarpeen ryhtyä ainakin henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan toiminnan järjestämiseksi.

1.2. Liikennevakuutuslaki

6 §. Pykälässä säädetään liikennevahingon johdosta suoritettavan korvauksen sisällöstä. Korvaus määrättäisiin pykälän 1 momentin mukaan soveltaen vahingonkorvauslain 5 luvun 2—5, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Sovellettaviksi tulisivat siis myös vahingonkorvauslakiin lisättäväksi ehdotetut säännökset korvauksen määräytymisen perusteista (5 luvun 2 a—2 c §) sekä korvattavista vahingoista (5 luvun 2 d § ja 4 b §). Myös korvausten suorittamistapa kerta- tai toistuvaissuorituksena sekä korvauksen määrän tai suorittamistavan muuttaminen olosuhteiden olennaisen muuttumisen perus-

teella olisi aiheellista olla yhtenevä vahingonkorvauslakiin ehdotetun järjestelmän kanssa. Samalla säännöksen kieliasua jonkin verran ajanmukaistettaisiin.

Pykälän 2 momentissa on nykyisin eräitä tarkentavia määräyksiä henkilövahingon korvauksen määräytymisestä. Koska vastaava sääntely ehdotetaan nyt sisällytettäväksi vahingonkorvauslain 5 luvun 7 ja 8 §:ään, ei 2 momentin säännös ole enää tarpeellinen.

1.3. Potilasvahinkolaki

3 §. *Korvauksen määrääminen.* Pykälässä säädetään potilasvahingon johdosta suoritettavan korvauksen sisällöstä. Pykälän mukaan korvaus määrättäisiin soveltaen ensinnäkin vahingonkorvauslain 5 luvun 2—4 §:n säännöksiä. Korvattavat vahingot ja korvausten määräämisen perusteet täsmentyisivät vahingonkorvauslain muuttamisen johdosta. Lisäksi pykälässä viitattaisiin vahingonkorvauslain 5 luvun 7 ja 8 §:n säännöksiin, sillä ei ole perusteltua, että potilasvahinkolain mukainen korvausjärjestelmä poikkeaisi tältä osin vahingonkorvauslain järjestelmästä. Muutoin pykälän sisältöä ei muutettaisi.

1.4. Raideliikennevastuulaki

12 §. *Korvattava vahinko.* Pykälässä säädetään raideliikennevahingon johdosta suoritettavan korvauksen sisällöstä. Pykälää muutettaisiin samalla tavalla ja samoista syistä kuin liikennevakuutuslain 6 §:n 1 momenttia. Koska pykälässä viitattaisiin vahingonkorvauslain 5 luvun 7 ja 8 §:n säännöksiin, ei pykälässä olisi enää tarvetta säilyttää viittausta kumottavaksi ehdotettuun liikennevakuutuslain 6 §:n 2 momenttiin.

2. Voimaantulo

Lakien voimaantuloajan on oltava pitkäkö, koska ennen voimaantuloa on tarpeen tutkia, miltä osin ehdotetut parannukset vahingonkorvauslain mukaiseen vahinkoa kärsineen korvaussuojaan on aiheellista ottaa myös rikosvahinkolakiin. Voimaantuloaikaa harkittaessa on otettava huomioon myös vakuutusyhtiöiden tarve sopeuttaa toimintansa uusien säännösten mukaiseksi. Vakuutusyhtiöiden tulee ennen lain voimaantuloa muun muassa uusia käytännön korvaustoimintaa varten laaditut suositusluonteiset ohjeet sekä kouluttaa korvausasioita käsittelevä henkilökunta. Tarkemmin voimaantuloajan pituuteen on tarkoituksenmukaista ottaa kantaa vasta ehdotuksen jatkovalmistelun yhteydessä.

3. Säättämisyjärjestys

Ehdotuksella täsmennettäisiin ja tarkennettaisiin perustuslain 80 §:n 1 momentti huomioon ottaen säännöksiä henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamisesta. Laista kävisivät ilmi nykyistä yksityiskohtaisemmin korvauksen ja korvausmäärien määräytymisperusteet. Ehdotuksella myös edistettäisiin perustuslain 6 §:n 1 momentti huomioon ottaen oikeus- ja korvauskäytännön

yhtenäisyyttä niin, että keskenään samanlaisissa tapauksissa korvaukset tosiasiallisestikin määrättäisiin samalla tavoin. Lisäksi säännökset antaisivat nykyistä paremman mahdollisuuden arvioida vahinkoa kärsineiden korvaus-
suojan tarpeen kannalta tosiasialliselta merkitykseltään samankaltaisten vahinkojen korvattavuutta samalla tavoin. Ehdotus on perustuslain 80 §:n 1 momentin ja 6 §:n 1 momentin säännösten tavoitteiden mukainen.

Ehdotuksen yksittäisistä säännöksistä on syytä valtiosääntöoikeudellisesti tarkastella korvausratkaisujen uudelleen harkintaa koskevaa 8 §:ää, henkilö-
vahinkoasiain neuvottelukunnan perustamista koskevaa 9 §:ää sekä 2 b §:n erityissäännöstä ansionmenetykskorvauksen määrittämisestä, kun henkilö-
vahingon kärsinyt on lapsi tai nuori.

Ehdotetun 8 §:n mukaan henkilövahingon perusteella määrättyä korvausta voidaan muuttaa, jos korvauksen määrittämisen perusteena olleet olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet korvauksen määrittämisen jälkeen. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa, että jo vahvistettu korvaus voidaan prosessuaalisten seikkojen estämättä ottaa uudelleen harkittavaksi, kun siihen on vahingon kärsineen tai korvausvelvollisen oikeussuojan kannalta perusteltu syy. Pykälän 1 momentin mukaan kertakaikkisena maksettavaksi määrättyä korvausta ei voida alentaa. Pykälän 2 momentin mukaan toistuvina suorituksina maksettavaa korvausta koskeva muutos voidaan erityisestä syystä määrätä tulemaan voimaan takautuvasti, aikaisintaan kuitenkin korvauksen muuttamista koskevan kanteen vireille tulemisesta lukien.

Ehdotettua pykälää on valtiosääntöoikeudellisesti syytä arvioida omaisuus-
densuojaa koskevan perustuslain 15 §:n kannalta. Omaisuudella tarkoitetaan perustuslakivaliokunnan käytännössä varallisuusarvoisia etuja. Tällaisia omaisuudensuojaa nauttivia etuja ovat paitsi omistusoikeus myös muun muassa erilaiset saamisoikeudet, kuten vahinkoa kärsineen tuomiolla tai sopimuksella vahvistettu oikeus vahingonkorvaukseen.

Kertakaikkisena korvauksena määrättyjen vahingonkorvausten osalta voidaan todeta, että ehdotetulla pykälällä ei puututa vahinkoa kärsineen omaisuudensuojaan, sillä korvauksen määrää ei voida alentaa vaan ainoastaan korottaa. Kun kyse on toistuvaissuorituksesta, voitaisiin korvausta muuttaa myös vahinkoa kärsineelle epäedullisempaan suuntaan. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon, että uudelleen harkinta kohdistuisi pääsääntöisesti vain erääntymättömiin vahingonkorvauseriin: oikeuden vahingonkorvaukseen voidaan katsoa kuuluvan omaisuudensuojan piiriin vasta, kun kulloinenkin vahingonkorvauserä erääntyy. Ehdotuksella ei siten loukattaisi vahinkoa kärsineen omaisuudensuojaa.

Siltä osin kuin kyse on vahingonkorvauseristä, jotka erääntyvät korvauksen muuttamista koskevan kanteen vireille tulemisen ja tuomion antamisen välisenä aikana, ehdotus merkitsee puuttumista omaisuuden suojaan. Säännöksen tarkoituksena on taata vahingonkärsineelle oikeana pidettävä korvaustaso myös olosuhteiden muuttuttua. Sääntely vastaa yleistä oikeusperiaatetta, jonka mukaan kukaan ei saa hyötyä vahingosta. Näin ollen sääntelylle on hyväksyttävä peruste. Säännöksen soveltaminen olisi myös ajallisesti rajattu

kanteen vireille tulemisen jälkeiseen aikaan, joten sitä voidaan pitää tarkkarajaisena.

Ehdotetulla toistuvaissuorituksia koskevalla säännöksellä on muodollisesti takautuvia vaikutuksia. Säännöstä ei voida kuitenkaan pitää suhteellisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena, sillä sen nojalla voitaisiin muuttaa vain kanteen vireille tulemisen jälkeen erääntyneitä korvauseriä ja näistä vahinkoa kärsinyt saisi kanteella tiedon. Tämän lisäksi voidaan todeta, että muutos voidaan ehdotetun pykälän mukaan määrätä tulemaan voimaan takautvasti vain erityisestä syystä.

Ehdotetulla 9 §:llä perustetaan oikeusministeriön yhteyteen henkilövahinkoasiain neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tehtävänä olisi edistää henkilövahinkojen korvauskäytännön yhdenmukaisuutta. Perustettava neuvottelukunta ei vaikuta perustuslain 3 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tuomioistuinten riippumattomuuteen, sillä neuvottelukunnan tehtävänä olisi antaa ainoastaan suosituksia aineettomia vahingoista suoritettavista korvausten määristä. Tuomioistuimet eivät olisi millään tavalla sidottuja noudattamaan neuvottelukunnan suosituksia. Lisäksi voidaan todeta, että neuvottelukunta edistäisi korvauskäytännön yhtenäisyyttä, erityisesti yksityisten välisissä suhteissa.

Ehdotettu 2 b § koskee ansionmenetyksen määrittämistä, kun vahinkoa kärsinyt on lapsi tai nuori ja vahinkotapahtuma aiheuttaa pysyvän työkyvyn menetyksen. Ellei muuta osoiteta, pykälän 1 momentissa tarkoitettuja tilastollisia tuloja pidettäisiin ansionmenetykskorvausta määrättäessä ansiotulona, jonka lapsi olisi ilman vahinkotapahtumaa ansainnut. Pykälän 2 momentin mukaan nämä tilastolliset tulot ilmoitetaan valtioneuvoston asetuksella. Valtioneuvoston asetus olisi luonteeltaan ainoastaan informatiivinen. Valtioneuvosto ei säätäisi ansionmenetykskorvauksen laskentaperusteena käytettävistä ansiotuloista, vaan vain ilmoittaisi ne tilastojen pohjalta (vrt. PeVL 15/2001 vp).

Hallitus katsoo edellä mainitun perusteella, että lakiehdotukset voidaan kaikilta osiltaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

vahingonkorvauslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 31 päivänä toukokuuta 1974 annetun vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 4 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 61/1999,
muutetaan 5 luvun 1—4 ja 6 § sekä 7 luvun 3 § sekä
lisätään 5 lukuun uusi 2 a—2 d, 4 b ja 7—10 § seuraavasti:

5 luku

Korvattava vahinko

1 §

Vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta sekä 4 a ja 6 §:ssä säädettyin edellytyksin kärsimyksestä. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

2 §

Henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen:

- 1) tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista;
- 2) ansionmenetyksestä;
- 3) kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta;
- 4) pysyvästä haitasta.

2 a §

Ansionmenetyksestä määrätään korvaus ottamalla lähtökohdaksi arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahin-

kotapahtumaa saanut. Tästä vähennetään ansiotulo, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta on saanut tai olisi voinut saada taikka jonka hänen arvioidaan vastaisuudessa saavan ottaen huomioon hänen työkykynsä, koulutuksensa, aikaisempi toimintansa, mahdollisuutensa uudelleen kouluttautumiseen, ikänsä, asumisolosuhteensa ja näihin verrattavat muut seikat.

2 b §

Jos henkilövahingon johdosta pysyvästi työkykynsä menettänyt ei ollut vahingon tapahtuessa täyttänyt 18 vuotta, ansiotulo, jonka hän olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut, arvioidaan ottamalla huomioon hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä koulutus- ja ammattisuunnitelmansa. Jollei muuta osoiteta, ansiotulon määränä pidetään:

- 1) vahinkoa kärsineen täytettyä 18 vuotta määrää, joka vastaa Suomessa asuvien 18—22 -vuotiaiden henkilöiden keskimääräistä valtionveron alaista ansiotuloa;
- 2) vahinkoa kärsineen täytettyä 23 vuotta määrää, joka vastaa Suomessa asuvien 23—34 -vuotiaiden kokoikäisten palkansaajien keskimääräistä ansiotuloa;
- 3) vahinkoa kärsineen täytettyä 35 vuotta määrää, joka vastaa Suomessa asuvien

35—64-vuotiaiden kokoaikaisten palkansaa-
jien keskimääristä ansiotuloa;

4) vahinkoa kärsineen täytettyä 65 vuotta
sen vanhuuseläkkeen määrää, johon hänellä
olisi työntekijäin eläkelain (395/1961) nojalla
ollut oikeus 2 ja 3 kohdan mukaisten ansio-
tulojen perusteella.

Edellä 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoi-
tettujen ansiotulojen määrät ilmoitetaan vuo-
sittain valtioneuvoston asetuksella.

2 c §

Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä
haitasta määrätään korvaus ottamalla huomi-
oon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste,
sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika
sekä haitan kestoaika.

Pysyvästä haitasta määrätään korvaus ot-
tamalla huomioon henkilövahingon laatu ja
vaikeusaste sekä vahinkoa kärsineen ikä.
Korvausta korottavana tekijänä voidaan li-
säksi ottaa huomioon henkilövahingosta va-
hinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun
erityinen heikentyminen.

2 d §

Henkilövahingon kärsineen vanhemmilla,
lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin
rinnastettavalla henkilövahingon kärsineelle
erityisen läheisellä henkilöllä on erityisestä
syystä oikeus kohtuulliseen korvaukseen tar-
peellisista kuluista ja ansionmenetyksestä,
jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kär-
sineen hoitamisesta. Sama koskee muiden
vahingosta johtuvien toimenpiteiden kor-
vaamista, jos ne ovat omiaan edistämään
henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai
kuntoutumista. Korvausta maksetaan enin-
tään siihen saakka kun henkilövahingon kär-
sineen terveydentila vahinkotapahtuman jäl-
keen on vakiintunut.

3 §

Sillä, joka on huolettinut surmansa saa-
neen hautaamisesta, on oikeus kohtuulliseen
korvaukseen hautaamisesta aiheutuneista
kustannuksista. Surmansa saaneen vanhem-
milla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla
näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle
erityisen läheisellä henkilöllä on lisäksi oike-
us kohtuulliseen korvaukseen heille aiheutu-
neista hautaamiseen liittyvistä kustannuksis-

ta.

4 §

Jos elatusvelvollinen tai muutoin toisen
elatukselta huolehtinut henkilö on saanut
surmansa, elatukseen tai elatusapuun oikeu-
tetulla taikka muutoin surmansa saaneen
elatuksen varassa olleella on oikeus saada
korvausta elatuksen menetyksestä.

Elatuksen menetyksestä määrätään korvaus
ottamalla huomioon, missä määrin korvauk-
seen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut
elatusa surmansa saaneelta ja mitä hän koh-
tuuden mukaan tarvitsee elatukseensa ottaen
huomioon hänen mahdollisuutensa hankkia
itse elatuksensa ansiotyöllä ja muut olosuh-
teet.

Elatukseen voidaan erityisestä syystä rin-
nastaa kotityön arvo.

4 b §

Jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai
törkeästä huolimattomuudesta, surmansa
saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuo-
lisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla
surmansa saaneelle erityisen läheisellä hen-
kilöllä on oikeus korvaukseen kuolemanta-
pauksen seurauksena aiheutuneesta henkilö-
vahingosta johtuvista tarpeellisista sairaan-
hoitokustannuksista ja muista tarpeellisista
kuluista sekä ansionmenetyksestä.

6 §

Oikeus korvaukseen loukkauksen aiheut-
tamasta kärsimyksestä on sillä:

1) jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai yk-
sityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä te-
olla loukattu;

2) jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla
syrjitty;

3) jonka henkilökohtaista koskematto-
muutta on tahallaan tai törkeästä huolimatto-
muudesta vakavasti loukattu;

4) jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törke-
ästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu
muulla, 1—3 kohdassa tarkoitettuihin louk-
kauksiin verrattavalla tavalla.

Korvaus määrätään sen kärsimyksen pe-
rusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheut-
tamaan ottaen erityisesti huomioon loukka-
uksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja
loukatun välinen suhde sekä loukkauksen

saama julkisuus.

7 §

Henkilövahingon perusteella suoritettava korvaus vastaisuudessa aiheutuvasta ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä määrätään maksettavaksi toistuvina suorituksina. Korvaus voidaan kuitenkin määrätä maksettavaksi kertasuorituksena, jos se on korvausvelvollisen varallisuusolot huomioon ottaen tarpeen vahinkoa kärsineen korvaussaatavan turvaamiseksi tai jos se on korvauksen määrä huomioon ottaen tarkoituksenmukaista.

Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta tai pysyvästä haitasta määrätään maksettavaksi kertakorvaus. Korvaus pysyvästä haitasta voidaan kuitenkin määrätä maksettavaksi toistuvina suorituksina, jos se on aiheellista ottaen huomioon vahinkoa kärsineen olosuhteet, korvauksen määrä ja korvausvelvollisen varallisuusolot.

Kärsimyksestä määrätään maksettavaksi kertakorvaus.

8 §

Jos 2, 2 d, 4 tai 4 b §:n perusteella suoritettavan korvauksen määräämisen perusteena olleet olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet sen jälkeen, kun korvaus on tuomiolla vahvistettu tai siitä on sovittu, korvauksen määrää tai sen suorittamistapaa voidaan muuttaa. Kertakorvausta ei kuitenkaan voida tämän pykälän nojalla alentaa.

Toistuvina suorituksina maksettavaa korvausta koskeva muutos voidaan erityisestä syystä määrätä tulemaan voimaan takautuvasti, aikaisintaan kuitenkin korvauksen muuttamista koskevan kanteen vireille tulosta lukien.

9 §

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevan oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyden edistämiseksi oikeusministeriön yhteydessä toimii henkilövahinkoasiain neuvottelukunta.

Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- 1) seurata henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa oikeus- ja korvauskäytäntöä;

- 2) antaa yleisiä suosituksia kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä;

- 3) tehdä aloitteita henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevista kysymyksistä.

10 §

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja kuusi jäsentä. Puheenjohtajan ja kolme jäsenistä määrää valtioneuvosto enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Puheenjohtajan tulee olla korkeimman oikeuden jäsen. Valtioneuvoston määräämistä jäsenistä tulee yhden olla hovioikeustuomari, yhden käräjäoikeustuomari ja yhden vakuutus-oikeustuomari. Lisäksi neuvottelukunnan jäseniä ovat liikennevakuutuslain (279/1959) 17 a §:ssä tarkoitetun liikennevahinkolautakunnan, potilasvahinkolain (585/1986) 11 §:ssä tarkoitetun potilasvahinkolautakunnan ja rikosvahinkolain (935/1973) 14 §:n 2 momentissa tarkoitetun rikosvahinkolautakunnan puheenjohtajat.

Jos neuvottelukunnan puheenjohtaja tai valtioneuvoston määräämä jäsen eroaa tai kuolee kesken toimikauden, oikeusministeriö määrää hänen tilalleen uuden puheenjohtajan tai jäsenen jäljellä olevaksi toimikaudeksi.

Neuvottelukunnan puheenjohtaja ja jäsenet sekä muut neuvottelukunnan tehtäviä hoitavat toimivat virkavastuulla.

Neuvottelukunnan asettamisesta, päätösvaltaisuudesta ja toiminnan järjestämisestä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

7 luku

Erinäisiä säännöksiä

3 §

Oikeus korvaukseen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta ja kärsimyksestä raukeaa, jos vahinkoa kärsinyt kuolee ennen korvausvaatimuksen esittämistä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 200 .

Tätä lakia sovelletaan lain voimaantulon jälkeen tehdyllä teolla tai laiminlyönnillä aiheutuneen vahingon korvaamiseen.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain voimaan tulemisen edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki

liikennevakuutuslain 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 26 päivänä kesäkuuta 1959 annetun liikennevakuutuslain (279/1959) 6 §:n 2 momentti ja
muutetaan 6 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 361/1993, seuraavasti:

6 §
 Liikennevahingon korvaus määrätään soveltaen vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—5, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Oikeutta korvaukseen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ei kuitenkaan ole, jos henkilövahinko on ollut

vähäinen, eikä vahingonkorvauslain 5 luvun 5 §:ää sovelleta 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 200 .

3.

Laki

potilasvahinkolain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 25 päivänä heinäkuuta 1986 annetun potilasvahinkolain (585/1986) 3 §, sellaisena kuin se on laissa 879/1998, seuraavasti:

3 §

Korvauksen määrääminen

Korvaus potilasvahingosta määrätään soveltaen vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—4, 7 ja 8 §:n, 6 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Korvausta ei kui-

tenkaan voida sovitella vahingon kärsineen oman myötävaikutuksen perusteella, ellei vahingon kärsineen menettely ole ollut tahallista tai törkeän tuottamuksellista. Korvausta ei suoriteta vähäisestä vahingosta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 200 .

4.

Laki

raideliikennevastuulain 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1999 annetun raideliikennevastuulain (113/1999) 12 § seuraavasti:

12 §

Korvattava vahinko

(412/1974) 5 luvun 2—5 §, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä.

Korvaus raideliikennevahingosta määrätään soveltaen vahingonkorvauslain

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 200 .

Rinnakkaistekstit

1.

Laki

vahingonkorvauslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 31 päivänä toukokuuta 1974 annetun vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun
 4 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 61/1999,
muutetaan 5 luvun 1—4 ja 6 § sekä 7 luvun 3 § sekä
lisätään 5 lukuun uusi 2 a—2 d, 4 b ja 7—10 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 luku

Korvattava vahinko

1 §

Vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö tai esinevahinkoon.

1 §

Vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta *sekä 4 a ja 6 §:ssä säädetyn edellytyksin kärsimyksestä*. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

2 §

Sillä, jolle on aiheutettu ruumiinvamma tai muu henkilövahinko, on oikeus saada korvaus sairaanhoitokustannuksista ja muista vahingosta aiheutuneista kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä, kivusta ja särystä sekä viasta tai muusta pysyvistä haitasta.

2 §

Henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen:

- 1) tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista;
- 2) ansionmenetyksestä;
- 3) kivusta ja särystä *sekä muusta tilapäi-*

sestä haitasta;

4) pysyvästä haitasta.

2 a §

Ansionmenetyksestä määrätään korvaus ottamalla lähtökohdaksi arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut. Tästä vähennetään ansiotulo, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta on saanut tai olisi voinut saada taikka jonka hänen arvioidaan vastaisuudessa saavan ottaen huomioon hänen työkykynsä, koulutuksensa, aikaisempi toimintansa, mahdollisuutensa uudelleen kouluttautumiseen, ikänsä, asumisolosuhteensa ja näihin verrattavat muut seikat.

2 b §

Jos henkilövahingon johdosta pysyvästi työkykynsä menettänyt ei ollut vahingon tapahtuessa täyttänyt 18 vuotta, ansiotulo, jonka hän olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut, arvioidaan ottamalla huomioon hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä koulutus- ja ammattisuunnitelmansa. Jollei muuta osoiteta, ansiotulon määränä pidetään:

1) vahinkoa kärsineen täytettyä 18 vuotta määrää, joka vastaa Suomessa asuvien 18—22 -vuotiaiden henkilöiden keskimääristä valtionveron alaista ansiotuloa;

2) vahinkoa kärsineen täytettyä 23 vuotta määrää, joka vastaa Suomessa asuvien 23—34 -vuotiaiden kokoaikaisten palkansääjien keskimääristä ansiotuloa;

3) vahinkoa kärsineen täytettyä 35 vuotta määrää, joka vastaa Suomessa asuvien 35—64 -vuotiaiden kokoaikaisten palkansääjien keskimääristä ansiotuloa;

4) vahinkoa kärsineen täytettyä 65 vuotta sen vanhuuseläkkeen määrää, johon hänellä olisi työntekijäin eläkelain (395/1961) nojalla ollut oikeus 2 ja 3 kohdan mukaisten ansiotulojen perusteella.

Edellä 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitettujen ansiotulojen määrät ilmoitetaan vuosittain valtioneuvoston asetuksella.

2 c §

Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste,

sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä haitan kestoaika.

Pysyvästä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä vahinkoa kärsineen ikä. Korvausta korottavana tekijänä voidaan lisäksi ottaa huomioon henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen.

2 d §

Henkilövahingon kärsineen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla henkilövahingon kärsineelle erityisen läheisellä henkilöllä on erityisestä syystä oikeus kohtuulliseen korvaukseen tarpeellisista kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta. Sama koskee muiden vahingosta johtuvien toimenpiteiden korvaamista, jos ne ovat omiaan edistämään henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista. Korvausta maksetaan enintään siihen saakka kun henkilövahingon kärsineen terveydentila vahinkotapahtuman jälkeen on vakiintunut.

3 §

Surmansa saaneen hautauskulut ja muut hautaamiseen liittyvät kustannukset on korvattava kohtuulliseen määrään.

3 §

Sillä, joka on huolehtinut surmansa saaneen hautaamisesta, on oikeus kohtuulliseen korvaukseen hautaamisesta aiheutuneista kustannuksista. Surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on lisäksi oikeus kohtuulliseen korvaukseen heille aiheutuneista hautaamiseen liittyvistä kustannuksista.

4 §

Jos elatukseen tai elatusapuun oikeutettu jää tarpeellista elatusta vaille sen vuoksi, että elatusvelvollinen on saanut surmansa, on hänelle korvausvelvollisen varallisuus ja olosuhteet huomioon ottaen tuomittava vahingonkorvaukseksi, mitä hän tarvitsee, kunnes voi elättää itsensä. Korvaus voidaan määrätä maksettavaksi yhdellä kertaa tai toistuvina suorituksina.

4 §

Jos elatusvelvollinen tai muutoin toisen elatuksesta huolehtinut henkilö on saanut surmansa, elatukseen tai elatusapuun oikeutetulla taikka muutoin surmansa saaneen elatuksen varassa olleella on oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä.

Elatuksen menetyksestä määrätään korvaus

ottamalla huomioon, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta ja mitä hän kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa ottaen huomioon hänen mahdollisuutensa hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä ja muut olosuhteet.

Elatukseen voidaan erityisestä syystä rinnastaa kotityön arvo.

4 a §

Mitä 1 momentissa säädetään, ei rajoita läheisen oikeutta korvaukseen henkilövahingosta tämän luvun 2 §:n nojalla.

(kumotaan)

4 b §

Jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta, surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus korvaukseen kuolemantapausten seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansionmenetyksestä.

6 §

Henkilövahinkoa koskevia tämän lain säännöksiä on sovellettava myös sen kärsimyksen korvaamiseen, jonka on aiheuttanut vapautteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistunut taikka muu sen kaltainen rikos.

6 §

Oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on sillä:

- 1) jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu;
- 2) jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla syrjitty;
- 3) jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu;
- 4) jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1—3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla.

Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen saama julkisuus.

7 §

Henkilövahingon perusteella suoritettava korvaus vastaisuudessa aiheutuvasta ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä määrätään maksettavaksi toistuvina suorituksina. Korvaus voidaan kuitenkin määrätä maksettavaksi kertasuorituksena, jos se on korvausvelvollisen varallisuusolot huomioon ottaen tarpeen vahinkoa kärsineen korvaus-
saatavan turvaamiseksi tai jos se on korvauksen määrä huomioon ottaen tarkoituksenmukaista.

Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta tai pysyvästä haitasta määrätään maksettavaksi kertakorvaus. Korvaus pysyvästä haitasta voidaan kuitenkin määrätä maksettavaksi toistuvina suorituksina, jos se on aiheellista ottaen huomioon vahinkoa kärsineen olosuhteet, korvauksen määrä ja korvausvelvollisen varallisuusolot.

Kärsimyksestä määrätään maksettavaksi kertakorvaus.

8 §

Jos 2, 2 d, 4 tai 4 b §:n perusteella suoritettavan korvauksen määrittämisen perusteena olleet olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet sen jälkeen, kun korvaus on tuomiolla vahvistettu tai siitä on sovittu, korvauksen määrää tai sen suorittamistapaa voidaan muuttaa. Kertakorvausta ei kuitenkaan voida tämän pykälän nojalla alentaa.

Toistuvina suorituksina maksettavaa korvausta koskeva muutos voidaan erityisestä syystä määrätä tulemaan voimaan takautuvasti, aikaisintaan kuitenkin korvauksen muuttamista koskevan kanteen vireille tulosta lukien.

9 §

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevan oikeus- ja korvaus-
uskäytännön yhtenäisyyden edistämiseksi oikeusministeriön yhteydessä toimii henkilövahinkoasiain neuvottelukunta.

Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- 1) seurata henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevaa oikeus- ja korvaus-
käytäntöä;
- 2) antaa yleisiä suosituksia kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysy-

västä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määrästä;

3) tehdä aloitteita henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevista kysymyksistä.

10 §

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja kuusi jäsentä. Puheenjohtajan ja kolme jäsenistä määrää valtioneuvosto enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Puheenjohtajan tulee olla korkeimman oikeuden jäsen. Valtioneuvoston määräämistä jäsenistä tulee yhden olla hovioikeustuomari, yhden käräjäoikeustuomari ja yhden vakuutusoikeustuomari. Lisäksi neuvottelukunnan jäseniä ovat liikennevakuutuslain (279/1959) 17 a §:ssä tarkoitetun liikennevahinkolautakunnan, potilasvahinkolain (585/1986) 11 §:ssä tarkoitetun potilasvahinkolautakunnan ja rikosvahinkolain (935/1973) 14 §:n 2 momentissa tarkoitetun rikosvahinkolautakunnan puheenjohtajat.

Jos neuvottelukunnan puheenjohtaja tai valtioneuvoston määräämä jäsen eroaa tai kuolee kesken toimikauden, oikeusministeriö määrää hänen tilalleen uuden puheenjohtajan tai jäsenen jäljellä olevaksi toimikaudeksi.

Neuvottelukunnan puheenjohtaja ja jäsenet sekä muut neuvottelukunnan tehtäviä hoitavat toimivat virkavastuulla.

Neuvottelukunnan asettamisesta, päätösvaltaisuudesta ja toiminnan järjestämisestä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

7 luku

Erinäisiä säännöksiä

3 §

Jos vahingon kärsinyt on kuollut, ei kuolinpesän osakkailla ole oikeutta panna vireille kannetta, jolla vaaditaan korvausta kärsimyksestä, kivusta ja särystä taikka viasta tai muusta pysyvästä haitasta.

3 §

Oikeus korvaukseen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta ja kärsimyksestä raukeaa, jos vahinkoa kärsinyt kuolee ennen korvausvaatimuksen esittämistä.

Tämä laki tulee voimaan
kuuta 200 .

päivänä

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tätä lakia sovelletaan lain voimaantulon jälkeen tehdyllä teolla tai laiminlyönnillä aiheutuneen vahingon korvaamiseen.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain voimaan tulemisen edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki

liikennevakuutuslain 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 26 päivänä kesäkuuta 1959 annetun liikennevakuutuslain (279/1959) 6 §:n 2 momentti ja
muutetaan 6 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 361/1993, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

Liikennevahingon korvaus määrätään noudattaen vahingonkorvauslain (412/74) 5 luvun 2—5 §:n ja 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Korvausta kivusta ja särystä ei kuitenkaan anneta, jos vamma on ollut vähäinen, eikä vahingonkorvauslain 5 luvun 5 §:ää sovelleta 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa.

Määrättäessä korvausta henkilövahingosta tai kuolemantapauksen johdosta, korvaukseksi luetaan hyvitys paitsi tulojen tai elatuksen vähentymisestä myös työ tai elinkeinotulojen myöhentymisestä. Jos jatkuvan korvauksen suuruuteen tai elatuksen tarpeeseen vaikuttavat henkilökohtaiset elosuhteet ovat eri aikoina erilaiset, on korvaus määrättävä sen mukaisesti. Jos nämä elosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet sen jälkeen, kun korvaus on tuomiolla tai sopimuksella määrätty, se voidaan korvauksen saajan tai maksajan kanteesta vastaavasti oikaista.

6 §

Liikennevahingon korvaus määrätään *soveltaen* vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—5, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. *Oikeutta korvaukseen* kivusta ja särystä sekä *muusta tilapäisestä haitasta* ei kuitenkaan *ole*, jos *henkilövahinko* on ollut vähäinen, eikä vahingonkorvauslain 5 luvun 5 §:ää sovelleta 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa.

(kumotaan)

*Voimasssa oleva laki**Ehdotus*

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 200 .

3.

Laki**potilasvahinkolain 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 25 päivänä heinäkuuta 1986 annetun potilasvahinkolain (585/1986) 3 §, sellaisena kuin se on laissa 879/1998, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

3 §

Korvauksen määrääminen

Korvaus potilasvahingosta määrätään noudattaen vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—4 §:n, 6 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Korvausta ei kuitenkaan voida sovitella vahingon kärsineen oman myötävaikutuksen perusteella, ellei vahingon kärsineen menettely ole ollut tahallista tai törkeän tuottamuksellista. Korvausta ei suoriteta vähäisestä vahingosta.

Korvaus potilasvahingosta määrätään soveltaen vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—4, 7 ja 8 §:n, 6 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Korvausta ei kuitenkaan voida sovitella vahingon kärsineen oman myötävaikutuksen perusteella, ellei vahingon kärsineen menettely ole ollut tahallista tai törkeän tuottamuksellista. Korvausta ei suoriteta vähäisestä vahingosta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 200 .

4.

Laki

raideliikennevastuulain 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1999 annetun raideliikennevastuulain (113/1999) 12 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

12 §

Korvattava vahinko

Korvaus raideliikennevahingosta määrätään vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—5 §:n ja 7 luvun 3 §:n säännösten mukaisesti.

Määrättäessä korvausta henkilövahingosta sovelletaan vastaavasti, mitä liikennevakuutuslain 6 §:n 2 momentissa säädetään.

Korvaus raideliikennevahingosta määrätään *soveltaen* vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2—5 §, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä.

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä*
kuuta 200 .

Liikennevahinkolautakunnan normit ja ohjeet 2001 kivun ja säryn, pysyvän vian ja haitan sekä pysyvän kosmeettisen haitan korvauksista

Kipu ja särky

Kivun ja säryn korvausperusteet

Korvausta kivusta ja särystä ei liikennevakuutuslain 6 § 1 momentin mukaan makseta, jos vamma on ollut vähäinen.

VAMMAT

Taulukko A

Vaikeusasteen mukaan ryhmiteltyinä

A. V ä h ä i s e t v a m m a t

Ihonaarmu, kolausvamma, mustelma, nyrjähdys, pieni viilto- tai repimähaava jne.

B. V a i k e a t a v ä h ä i s e m m ä t v a m m a t

1. Lievät vammat

Ruhjevamma, yksinkertainen purema-, viilto- tai repimähaava, joka vaatii operatiivisen hoidon, sormijäsenen menetys, nivelen nestepurkaus, sijoiltaanmeno, yksinkertainen luunmurtuma, joka paranee oletetussa normaaliajassa eikä vaadi operatiivista hoitoa, aivovamma, johon liittyy lyhytkestoinen primääritajuttomuus ja josta ei ole jäänyt pysyvää haittaa, kaularangan retkahdusvamma, joka ei aiheuta pitkäaikaista oirehtelua ja työkyvyttömyyttä, tärykalvon repeämä, silmävamma, josta ei jää pysyvää haittaa, 1—5 hampaan menetys jne.

2. Lievää vaikeammat vammat

Pitkien luiden murtuma tai murtumat, jotka voivat vaatia myös leikkaushoitoa, mutta paranevat oletetussa ajassa, vaikea sijoiltaanmeno, jossa on side-repeämiä ja josta jää pysyvää haittaa, naamaluiden yksittäis- tai monimurtumat, sormen menetys, kylkiluiden monimurtumat ja veririnta, johon ei liity keuhkovammaa eikä hengitystoiminnan pitkäaikaista vajausta, leikkaushoitoa vaatinut, komplikaatioitta parantunut vatsaontelon elinten vamma, aivovamma, josta on jäänyt lieväksi arvioitu pysyvä haitta, kaularangan retkahdusvamma, johon liittyy useita kuukausia jatkunut oirehtelu ja työkyvyttömyys.

tömyys, silmävamma, josta on seurauksena toisen silmän näkökyvyn pysyvä heikentyminen 0,1 (toinen silmä terve), 6 hampaan menetys jne.

C. Vaikeat vammat

1. Vaikeat vammat

Hidastuneesti luutuva murtuma, luunmurtumaan liittyvä hermo- tai verisuonivamma, sijoiltaanmenomurtuma, luunmurtumaa seuraava märkäinen tulehdus, murtuman jälkeinen niveljäykistymä ja nivelrikko, vaikea kaularinta- tai lannerangan murtuma, johon ei liity pysyvää hermovammaa, kylkiluiden monimurtuma, johon liittyy veri-ilmarinta tai keuhkon ruhjevamma, lisätautien komplisoima rintakehän ja vatsaontelon leikkaus, tavantakainen suolitukkeuma, virtsaputken kureuma, joka tarvitsee jatkuvaa hoitoa, pallean repeämä, keskivaikeat aivovammat, vaikeat naamaluiden monimurtumat, raajojen monimurtumat tai vastaavat suurten vammojen yhdistelmät, silmän tai sen näön menetys, silmävamma, josta on seurauksena näkökyvyn pysyvä heikentyminen toisessa silmässä 0,3 toisessa 0,2, useiden sormien menetys, laaja palovamma, paleltuminen, josta on seurauksena varpaiden menetys, kaikkien hampaiden menetys jne.

2. Hyvin vaikeat vammat

Raajan menetys, pysyvä valenivel, raajamurtumia komplisoivat laajat hermo- ja verisuonivammat, hartia- ja lanneristiluuhermopunoksen laajat vammat puutosoireineen, rintakehän monivammat (esimerkiksi pallean ja keuhkon repeämä, sydänpussin verenvuoto ja sydämen ruhjevamma), rintakehän avoin vamma, henkitorven avanteen jälkeinen ahtauma, kaula-, rinta- ja lannerangan murtuma, johon liittyy osittainen selkäytimen tai sen jatkeen vaurio, vaikeat aivovammat. Aivojen, vartalon ja raajojen vaikeat monivammat ja vammojen yhdistelmät, vammat, joiden hoito monine leikkauksineen tuottaa paljon kipua, pysyvä suoli- tai virtsa-avanne, yhdyntä- ja suvunjakamiskyvyn menetys, silmävamma, josta on seurauksena molempien silmien näkökyvyn pysyvä heikentyminen toisessa silmässä 0,2 ja toisessa 0,1, varsinkin nuoren henkilön pahasti rumentava ja huomiota herättävä epämuotoisuus, kuten korvalehden menetys, nenän tai sen osan menetys jne., vaikea-asteinen röntgen- tai muu palovamma, kuurous jne.

3. Poikkeuksellisen vaikeat vammat

Erittäin vaikeat aivovammat, jotka aiheuttavat tylsistymisen tai muun vaikea-asteisen pysyvän puutostilan, molempien raajojen menetys, vammat jotka aiheuttavat jatkuvaa voimakasta kipua ja särkyä, selkäydinvamma, josta seuraa pysyvä neliraaja- tai ala-raajahalvaus, täydellinen sokeus jne.

VAMMAT

Taulukko B

Alku- ja tehohoidossa tarvittujen hoitotoimenpiteiden, vammojen ja niiden hoidon komplikaatioiden, sairaanhoidon, jälkihoidossa tarvittujen toimenpi-

teiden laadun ja määrän, työkyvyttömyyden keston ja invaliditeetin mukaan ryhmiteltynä.

A. Vähäiset vammat

Vähäiset vammat

- paranevat 1—2 viikossa mitään haittaa jättämättä
- eivät tarvitse sairaalahoitoa ja
- aiheuttavat enintään 2 viikon työkyvyttömyyden.

B. Vaikeata vähäisemmät vammat

1. Lievät vammat

- eivät tarvitse elvytys- eikä tehohoitoa,
- eivät vaadi leikkaustoimenpiteitä, esimerkiksi luunmurtumien operatiivista kiinnitystä,
- tarvitsevat sairaalahoitoa enintään viikon,
- aiheuttavat enintään 2 kuukauden työkyvyttömyyden ja
- niiden jättämästä vähäisestä invaliditeetista ei ole haittaa.

2. Lievää vaikeammat vammat

- vammojen hoito voi vaatia verenkierron elvytystä, mutta ei tehohoitoa,
- vammoihin tai niiden hoitoon ei liity komplikaatioita,
- vammojen jatkohoidossa ei tarvita rekonstruktivisia leikkaustoimenpiteitä,
- tarvitsevat sairaalahoitoa 1—3 viikkoa,
- aiheuttavat 3—7 kuukauden työkyvyttömyyden ja
- niiden aiheuttamasta invaliditeetista on vähäistä haittaa.

C. Vaikeat vammat

1. Vaikeat vammat

- vaativat hengityksen tai verenkierron elvytystä,
- vaativat tehohoito-osastolla lyhytkestoista hengityskonehoitoa tai henkitorven avanteen,
- vammojen hoito vaatii sairaalahoitoa pidentäviä hoitomenetelmiä (esimerkiksi kallovento, murtumien ulkoiset kiinnityslaitteet),
- raajavammojen hoidossa tarvitaan vaativia kirurgisia toimenpiteitä (useiden murtumien operatiivinen kiinnitys, nivelen rekonstruktioleikkaus, raajan verisuonten tai hermojen rekonstruktio, laaja käsikirurginen toimenpide),
- jälkihoidossa tarvitaan osteosynteesi-materiaalin poiston lisäksi muita leikkauksia (esimerkiksi luunsiirto, raajojen rekonstruktiviset toimenpiteet),
- tarvitsevat sairaalahoitoa 3—8 viikkoa,
- aiheuttavat yli 8 kuukauden työkyvyttömyyden tai
- niiden jättämästä invaliditeetista on olennaista haittaa.

2. Hyvin vaikeat vammat

- tarvitsevat pitkäaikaista hengityksen ja verenkierron elvytystä,
- vaativat pitkäaikaista hengityskonehoitoa ja henkitorven avannetta
- vammoihin tai hoitotoimenpiteisiin liittyy vaikeita komplikaatioita,
- vaativat laajoja thorax-, abdominaali-, aivo- tai raajakirurgista toimenpiteitä,
- tarvitsevat sairaalahoitoa yli 8 viikkoa,
- aiheuttavat noin yhden vuoden työkyvyttömyyden tai
- niiden jättämästä invaliditeetista on suurta haittaa.

3. Poikkeuksellisen vaikeat vammat

- vammoihin tai niiden hoitoon liittyy poikkeuksellisen vaikeita komplikaatioita (esimerkiksi vaikea-asteinen henkitorven ahtautuma, pitkäaikainen tapaturman jälkeinen hengitystoiminnan vajavuus),
- vammojen hoidoksi tarvitaan poikkeuksellisia, laajoja ja lukuisia leikkaustoimenpiteitä,
- tarvitsevat hyvin pitkäaikaista sairaalahoitoa tai aiheuttavat pysyvän laitoshoidon tarpeen,
- vammojen aiheuttama invaliditeetti jää pysyvästi vaikeaksi, useimmiten täydelliseksi tai
- vahingoittunut on vammojen seurauksena pysyvästi avuton.

Kivun ja säryn korvausnormit 1.1.2001 alkaen

vähäiset vammat (A)	Ei korvausta
lievät vammat (B 1)	1 000 mk—5 000 mk
lievää vaikeammat vammat (B 2)	5 000 mk—16 000 mk
vaikeat vammat (C 1)	16 000 mk—40 000 mk
hyvin vaikeat vammat (C 2)	40 000 mk—90 000 mk
poikkeuksellisen vaikeat vammat (C 3)	90 000 mk—

Kivun ja säryn peruskorvaus määritellään tuhannen markan tarkkuudella. Vahingonkäräsinelle maksettava kertakaikkinen korvaus pyöristetään täyteen sataan markkaan. Siten 50 markkaan tai sitä korkeampaan määrään päättyvä korvaus pyöristetään ylöspäin lähimpään sataan markkaan ja vastaavasti 50 markkaa alempaan määrään päättyvä korvaus alaspäin lähimpään sataan markkaan.

Pysyvä vika ja haitta

I. Korvauksen suuruuteen vaikuttavat tekijät

Korvaus pysyvästä viasta ja haitasta maksetaan yleensä kertakaikkisena.

Pysyvän vian ja haitan korvaus voidaan kuitenkin maksaa jatkuvana 20. haittaluokassa, kun kysymyksessä on pysyvästi tajuton vammautunut tai pysyvästi laitoshoidossa oleva vaikean aivovamman saanut vanhus (Liiken-

nevahinkolautakunnan kiertokirje nro 15/1988). Tämän lisäksi korvaus voidaan maksaa jatkuvana henkilölle, joka on vaikean aivovamman seurauksena pysyvästi laitoshoidossa ja jonka kommunikoinnissa että liikuntakyvyssä on pysyviä, vaikea-asteisia rajoitteita (kiertokirje 14/1999).

Kertakaikkisen korvauksen määrittämisperusteet ovat seuraavat:

1. Peruskorvauksen suuruus ja normien sovellutus

Pysyvän vian ja haitan korvauksen perusmäärä, josta maksettava korvaus lasketaan, on

- 7 600 mk/haittaluokka vammautuneen iän ollessa vahinkohetkellä alle 18 vuotta sekä
- 15 200 mk/haittaluokka hänen ikänsä ollessa mainittuna ajankohtana vähintään 18 vuotta.

Vammat ryhmitellään vaikeusasteen mukaan 1—20 haittaluokkaan, jotka ovat samat kuin lakisääteisessä tapaturmavakuutuksessakin [tapaturmavakuutuslain (526/81) 18 a §]. Haittaluokitus perustuu sosiaali- ja terveystieteiden päätökseen (1012/86). Poikkeuksellisesti edellä mainittua haittaluokitusta ei sovelleta niissä tapauksissa, joissa vahingon seurauksena jää vain pysyvän kosmeettisen haitan aiheuttavia arpia mutta ei toiminnallista haittaa. Tällöin suoritetaan vain pysyvän kosmeettisen haitan korvaus.

Peruskorvauksen suuruus saadaan kertomalla korvauksen perusmäärä haittaluokan numeroarvolla. Haittaluokkien 16—20 perusasteikossa käytetään korotuskertoimia 1.1—1.5 pienimmästä suurimpaan. Korotuskertoimia käytetään vain varsinaisiin korvauksiin, ei nuoren henkilön korvauksiin. Oheinen perusasteikko sisältää korotuskertoimet.

Peruskorvaustaulukko haittaluokittain

Haittaluokka	Nuoren henkilön kor- vausasteikko (alle 18-vuotias)	Perusasteikko (18-vuotias)
20	152 000 mk	456 000 mk
19	144 400 mk	404 320 mk
18	136 800 mk	355 680 mk
17	129 200 mk	310 080 mk
16	121 600 mk	267 520 mk
15	114 000 mk	228 000 mk
14	106 400 mk	212 800 mk
13	98 800 mk	197 600 mk
12	91 200 mk	182 400 mk
11	83 600 mk	167 200 mk
10	76 000 mk	152 000 mk
9	68 400 mk	136 800 mk
8	60 800 mk	121 600 mk
7	53 200 mk	106 400 mk
6	45 600 mk	91 200 mk
5	38 000 mk	76 000 mk
4	30 400 mk	60 800 mk
3	22 800 mk	45 600 mk
2	15 200 mk	30 400 mk
1	7 600 mk	15 200 mk

Jos vammat, joista on suoritettu pysyvän vian ja haitan korvaus, ovat olennaisesti pahentuneet, voidaan korvausmäärää korottaa vastaamaan uutta haittaluokkaa.

Jos vammojen pahennuttua uusi haittaluokka on entiseen verrattuna yhtä tai useampaa haittaluokkaa korkeampi, on pysyvästä viasta ja haitasta suoritettava haittaluokan nousua vastaava korvaus.

Jos vamma ylittää haittaluokkiin 16—20, tulee kertoimella korotetusta haittaluokan mukaisesta korvauksesta vähentää työntekijän eläkelain (TEL) palkkaindeksiluvulla maksuajankohtaan korotetut yhtiön aiemmin suorittamat korvaukset.

Jos korvaus on määritetty ja maksettu aikaisempien perusteiden mukaan ja vamman todetaan olennaisesti pahentuneen, haittaluokkajärjestelmään siirtymisen jälkeen määritellään haitta-aste haittaluokkana. Haittaluokan mukaisesta korvauksesta vähennetään työntekijän eläkelain (TEL) palkkaindeksiluvulla maksuhetken tasoon korotettu aikaisemmin maksettu korvaus.

2. Vammautuneen ikä

a) Nuoren henkilön korvaus

Vammautuneen iän ollessa vahinkotapahtuman sattuessa alle 18 vuotta määrätään pysyvän vian ja haitan korvaus aluksi nuoren henkilön korvauksena siten, että se koskee aikaa 18 vuoden ikään saakka. Korvauksena maksetaan vammautuneen vahinkopäivän mukaisen iän mukaan määrä, joka saadaan kertomalla peruskorvaus 18 vuoden ja hänen vahinkohetken täysien ikävuosiensa erotuksella ja jakamalla tulo 18:lla. Kun nuoren henkilön korvaus on maksettu ja vammautunut saavuttaa 18 vuoden iän, määrätään varsinainen korvaus pysyvästä viasta ja haitasta 18-vuotiaan henkilön perusmäärän mukaan.

b) Varsinainen korvaus

Varsinainen korvaus pysyvästä viasta ja haitasta lasketaan 18-vuotiaan henkilön perusmäärää lähtökohtana pitäen. Korvauksen suuruus lasketaan siten, että 18—65-vuotiaalla vähennetään peruskorvauksesta 1 % kutakin vammautuneen vahinkopäivän mukaisen iän 18 v. ylittävää täyttä ikävuotta kohti ja yli 65-vuotiaalla vähennetään perusasteikossa mainitusta korvauksesta 47 %:n lisäksi 2 % kutakin vammautuneen vahinkopäivän mukaisen iän 65 v. ylittävää täyttä ikävuotta kohti 75 vuoden ikään asti, jonka jälkeen ikä ei vaikuta korvaukseen vähentävänä tekijänä.

3. Vammautuneen ammatti

Pysyvän vian ja haitan korvauksen ammattikertoimen normittamisesta on luovuttu 1.1.2001 alkaen niihin vahinkoihin, jotka ovat sattuneet 31.12.2000 jälkeen (liikennevahinkolautakunnan kiertokirje 21/2000).

Vamman ammatille aiheuttaman haitan mukaan voidaan edellä selostetulla tavalla määrätty korvausmäärä kertoa kertoimella 1,0—2,0 seuraavien periaatteiden mukaan.

Mikäli vammautunut palaa takaisin työelämään, voidaan korvausmäärää korottaa. Jos vammautuneen ammatti, toimi tai tehtävä, josta hän sai pääasiallisen toimeentulonsa, muuttuu, määräytyy korotuksen suuruus pääasiallisesti sen mukaan, mihin ryhmään uusi ammatti, toimi tai tehtävä kuuluu. Tätä varten on ammatit, toimet tai tehtävät jaettu neljään (4) ryhmään tilastokeskuksen asunto- ja elinkeinotutkimuksessa 1.1.1976 käyttämän ammattiluokituksen pohjalta.

Ryhmät ovat seuraavat:

- I Ylemmät toimihenkilöt ja heihin verrattavat
- II Alemmat toimihenkilöt ja heihin verrattavat
- III Ammattitaitoiset tai erikoistuneet työntekijät
- IV Ammattitaidottomat tai erikoistumattomat työntekijät.

Vamman ammatille aiheuttaman haitan mukaan valitaan kerroin taulukosta 0,1 tarkkuudella. Jos haitta on vähäinen, on kerroin 1,0.

Kertoimen käytön edellytyksenä on, että vammautunut voi olla uuden ammatin edellyttämässä säännöllisessä työssä vähintään viiden (5) vuoden ajan ennen iän perusteella tapahtuvaa eläkkeelle jäämistään.

Kerointaulukko

Uusi ammatti-ryhmä		Kertoimen raja-arvot			
I	1,1—1,2	—	—	—	
II	1,2—1,3	1,1—1,2	—	—	
III	1,4—1,7	1,2—1,4	1,1—1,2	—	
IV	1,8—2,0	1,4—1,7	1,2—1,3	1,1—1,2	
	I	II	III	IV	
Entinen ammattiryhmä					

Kerointa taulukosta valittaessa voidaan ryhmäjaon lisäksi varsinkin silloin, kun ryhmä ei muutu, ottaa huomioon se eroavuus, joka entisen ja uuden ammatin välillä on koulutuspohjan, toimen tai tehtävän vastuullisuuden jne. suhteen.

Milloin uusi ammatti kuuluu ylempään ryhmään kuin entinen ammatti, ei kerointa käytetä. Myöskään uuteen ammattiin liittyvä asuinpaikkakunnan vaihdos tai vamman aiheuttama ennaikainen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen ei sellaisenaan edellytä kertoimen käyttämistä.

4. Vammautuneen erityiset harrastukset

Vahingonkärsineen harrastustoiminnalle vamman aiheuttaman haitan mukaan voidaan pysyvän vian ja haitan korvausmäärää korottaa kertoimella 1,1—1,5 seuraavien periaatteiden mukaan.

Korvattavaksi harrastukseksi ei katsota tavanomaiseen vapaa-ajan käyttöön liittyvää toimintaa.

Harrastuskerrointa käytetään vamman aiheuttaessa haittaa harrastukselle, joka säännöllisyytensä ja laatunsa puolesta osoittaa omistautumista harrastukselle. Tällaisena voidaan pitää seuratasoista tai muutoin tavoitteellista urheilutoimintaa ja muuta ohjausta tai valmentautumista vaativaa sekä itsensä kehittämiseen tähtäävää säännöllistä toimintaa.

Harrastuskerrointa käytetään, jos vamma kokonaan estää vammautuneen osallistumisen harrastukseen. Kerrointa määriteltäessä otetaan huomioon harrastuksen laatu ja todennäköinen kesto aika, vaihtomahdollisuus sekä mahdolliset saavutukset kilpatasolla.

Vamman harrastukselle aiheuttaman haitan mukaan valitaan kerroin 0,1 tarkkuudella. Milloin vamma kokonaan estää osallistumisen useampaan edellä selostettuun harrastukseen, otetaan tämä huomioon korottavana tekijänä, kuitenkin siten, että kerroin voi olla yhteensä enintään 1,5.

5. Korvauksen pyöristys

Pysyvästä viasta ja haitasta vahingonkärsineelle maksettava kertakaikkinen korvaus pyöristetään täyteen sataan markkaan. Siten 50 markkaan tai sitä korkeampaan määrään päättyvä korvaus pyöristetään ylöspäin lähimpään sataan markkaan ja vastaavasti 50 markkaa alempaan määrään päättyvä korvaus alaspäin lähimpään sataan markkaan.

Pysyvä kosmeettinen haitta (ulkonäön haitta)

I. Korvauksen suuruuteen vaikuttavat tekijät

Korvaus pysyvästä kosmeettisesta ulkonäölle aiheutuneesta haitasta (rumentava arpi, epämuotoisuus, rumentava typistymä, ryhtivirhe jne.) on yleensä maksettava kertakaikkisena, jollei korvauksen suorittamista jatkuvana tapauksen erityislaadun perusteella ole pidettävä tarkoituksenmukaisena. Kertakaikkisen korvauksen määrittämisperusteet ovat seuraavat:

1. Pysyvän kosmeettisen haitan vammakohtainen luokittelu

Korvauksen suuruus määräytyy vammakohtaisen luokittelun perusteella, jossa otetaan huomioon rumentuman laatu, laajuus, muoto, väri ja sijainti sekä sen näkyvyys.

Pysyvän kosmeettisen haitan vammakohtainen luokittelu on seuraava:

Lievä kosmeettinen haitta

1 a. vähäinen kosmeettinen haitta

- kasvoarpi (tai arvet), joka on lyhyt ja kapea, ihon värinen ja ihon tasossa ja joka sopeutuu ihon poimuihin, mutta on kuitenkin näkyvä ja rumentava;
- vartalon arpi, joka on kapea ja pehmeä eikä väriltään voimakkaasti ihosta poikkeava, mutta kuitenkin rumentava;
- muu arpi, joka sijaintinsa johdosta (kuten raajan sisäisivulla) on yleensä puoliksi piilossa eikä laajuuden, kiristysten tms. johdosta ole huomiota herättävä, mutta on kuitenkin rumentava;
- raajan lievä epämuotoisuus, kuten ranteen seudun murtuman jälkeen.

1 b. lievä kosmeettinen haitta

- kasvoarpi (tai arvet), joka on selvemmin näkyvä kuin kohdassa a. kuvattu, mutta joka ei vääristä kasvopiirteitä eikä ole erityisen laaja;
- päänahan laaja arpialue;
- karsastus; näkyvä sarveiskalvon samentuma;
- henkitorven avauksen arpi;
- vartalon tai raajojen arvet, jotka ovat selvemmin näkyvät kuin kohdassa a. kuvatut tai monilukuiset;
- yhden tai kahden sormen amputoiminen enemmän kuin kärkinivelestä;
- alaraajan menetys reidestä tai säärestä, hyvä proteesikävely.

1 c. lievää suurempi kosmeettinen haitta

- kasvoarvet, jotka laajuutensa, monilukuisuutensa tai kasvopiirteiden vääristymisen takia ovat jossain määrin huomiota herättäviä tai jotka vääristävät ilmehtiessä;
- muu kasvojen vastaava epämuotoisuus;
- osittain tai leikkauksella hoidettu naamahermon halvaus;
- koko päänahan menetys (peruukki tarpeen);
- paha sarveiskalvon samentuma;
- silmän menetys (proteesi tarpeen);
- paha karsastus;
- paha satulanenä tai paha nenän vinous;
- nenänpään tai nenänpielen menetys;
- korvalehden menetys;
- pysyvä pään (kaulan) vino asento;
- hyvin laajat tai epämuotoisuutta aiheuttavat vartalon tai raajojen arvet;
- muut selvästi havaittavat, rumentavat ryhtivirheet;
- paha kumpurajalka tai muu näkyvä ja erikoisjalkinetta vaativa nilkan ja jalkaterän epämuotoisuus;
- kolmen tai useamman sormen menetys;
- yläraajan menetys kyynär- tai olkavarresta, proteesi käytössä;
- koko yläraajan menetys, ei proteesia;
- alaraajan menetys reidestä, jos proteesikävely on huono;
- alaraajan menetys reidestä, ei proteesia.

Alaraajan lyhentymä ja ryhtivirhe

Alaraajan lyhentymä, tästä johtuva ontuminen ja ryhtimuutos tulee ottaa huomioon pysyvän vian ja haitan lisäksi myös pysyvän kosmeettisen haitan korvausperusteena. Alaraajan lyhentymä, ontuminen ja ryhtimuutos aiheuttaa kosmeettista haittaa, joka voi vaihdella vähäisestä lievää suurempaan (1a—1c). Alaraajan lyhentymän tulisi olla yleensä vähintään 4 cm, jotta sen voitaisiin katsoa aiheuttavan pysyvää kosmeettista haittaa (kiertokirje nro 16/1991).

Paha kosmeettinen haitta

2 a. paha kosmeettinen haitta

- kasvoarvet, jotka laajuutensa tai kasvopiirteiden tai ilmehdinnän voimakkaan vääristymisen takia ovat sangen huomiota herättäviä;
- molempien korvalehtien menetys;
- erittäin laajat palovamma-arvet raajoissa ja vartalolla;
- lukuisat suuret arvet tai epämuotoisuudet eri ruumiinosissa.

2 b. hyvin paha kosmeettinen haitta

- kasvojen erittäin paha, vastenmielisyyttä herättävä arpisuus tai epämuotoisuus esimerkiksi pehmytkudosten laajan tuhoutumisen tai luuston vammojen johdosta;
- nenän menetys;
- kasvojen lähes täydellinen tuhoutuminen.

2. Peruskorvauksen suuruus ja normien sovellutus

Pysyvän kosmeettisen haitan korvausnormit 1.1.2001 alkaen:

Lievä kosmeettinen haitta

1 a vähäinen kosmeettinen haitta	4 000—10 000 mk
b lievä kosmeettinen haitta	10 000—27 000 mk
c lievää suurempi kosmeettinen haitta	27 000—50 000 mk

Paha kosmeettinen haitta

2 a paha kosmeettinen haitta	50 000—110 000 mk
b hyvin paha kosmeettinen haitta	yli 110 000 mk

3. Vammautuneen ikä

Vammautuneen iän ollessa vahinkotapahtuman sattuessa alle 19 vuotta on kokonaiskorvaus pysyvästä kosmeettisesta haitasta normin mukainen eikä ikä vaikuta korvauksen suuruuteen. Iän ollessa yli 18 vuotta vähennetään korvauksen perusmäärästä 1,5 %:a kutakin iän 18 vuotta ylittävää täyttä ikävuotta kohti 75 vuoden ikään asti, jonka jälkeen ikä ei vaikuta korvauksen vähentävänä tekijänä.

4. Vammautuneen ammatti ja harrastukset

Rumentuman ammatille (yleisön palvelutehtävät, myyntityö jne.) tai harrastuksille aiheuttaman haitan johdosta voidaan 2 ja 3 kohdissa selostetuilla perusteilla määrätty korvaus korottaa kummankin osalta erikseen kertomalla se luvulla 1,0—1,5 ja soveltamalla muutoin pysyvän vian ja haitan kohdalla mainittuja vastaavia perusteita.

5. Vammautuneen sukupuoli ei vaikuta korvaukseen.

6. Korvauksen pyöristys

Pysyvän kosmeettisen haitan peruskorvaus määritellään tuhannen markan tarkkuudella. Vahingonkärsineelle maksettava kertakaikkinen korvaus pyöristetään täyteen sataan markkaan. Siten 50 markkaan tai sitä korkeampaan määrään päättyvä korvaus pyöristetään ylöspäin lähimpään sataan markkaan ja vastaavasti 50 markkaa alempaan määrään päättyvä korvaus alaspäin lähimpään sataan markkaan.

Liite 2

Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n nojalla korvattavan aineettoman vahingon korvauskäytäntö KKO:n ratkaisuiissa**Taustaksi**

Seuraavassa on selvitetty vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n nojalla korvattavan aineettoman vahingon korvauskäytäntöä korkeimman oikeuden viimeaikaisen ratkaisukäytännön perusteella. Selvitystä varten on käyty läpi korkeimman oikeuden julkaistut ratkaisut vuoden 1990 alusta ratkaisuun KKO 2001:103 saakka.

Selvityksen tarkoituksena on vain antaa yleiskuvaa aineettoman vahingon korvauskäytännöstä. Sen vuoksi mukaan on otettu myös sellaiset ratkaisut, joissa korkein oikeus jutun prosessuaalinen asetelma huomioon ottaen ei ole voinut ottaa vapaasti kantaa korvausten määriin. Ratkaisut eivät siten välttämättä ilmennä nimenomaan korkeimman oikeuden käsitystä oikeasta korvaustasosta.

Ratkaisut on järjestetty kivun ja säryn korvauksen suuruuden mukaiseen järjestykseen.

Ratkaisut

KKO 1993:151. Lapsen huoltaja oli kasvatustarkoituksessa aiheuttanut lapselle kipua tukistamalla ja luunappeja antamalla. Korvausta kivusta ja särystä ei tuomittu.

KKO 1990:63. Aluksen järjestysmies oli pahoinpidellyt aluksen matkustajaa tönäisemällä tätä, jolloin tämä oli kaatunut käytävälle, ja potkaisemalla tätä ainakin kaksi kertaa selkään vyötärön tienoille sekä lyömällä tätä myöhemmin avokämmenellä kasvoihin. Matkustajalle oli aiheutunut verenvuotoa nenästä ja mustelmia selkään. Korvaus kivusta ja särystä 400 mk.

KKO 2001:7. Vastaaja oli antanut 12-vuotiaalle lapselle juotavaksi väkevää alkoholijuomaa seurauksin, että tämä oli juonut itsensä tiedottomaan humalatilaan. Lapsi oli viety päihtymyksensä vuoksi sairaalaan, jossa hän oli ollut vuorokauden tarkkailtavana. Hänelle oli aiheutunut teosta päänsärkyä, pahoinvointia ja huimausta. Korvaus kivusta ja särystä 1 000 mk.

KKO 1992:68. Kivi oli sinkoutunut vastaan tulleesta sora-autosta A:n auton tuulilasin läpi ja osunut A:n käteen aiheuttaen pirstaleisen murtuman IV-sormen keski- ja kärkejäseniin, V-kämmenluun katkeamisen ja ulnan keskikolmanneksen poikkimurtuman. Myöhemmin IV-sormen PIP-nivel oli amputoitu. A oli ollut sairauslomalla lähes viiden kuukauden ajan. Korvaus kivusta ja särystä 5 000 mk.

KKO 1994:1. Lentopallo oli osunut henkilön silmään. Silmään sattunut voimakas iskuvamma oli aiheuttanut pahan vaurion verkkokalvoon. Keskeinen näöntarkkuus oli lopullisesti heikentynyt tasolle 0,3. Silmällä ei nähnyt lainkaan lukea. Huono näöntarkkuus aiheutti 10 prosentin haitta-asteen. Iskun voimasta oli tullut verenpurkaumat silmäluomiin, turvotusta luomiin ja silmäkuoppaan sekä tulehdusta silmän sisään. Täydeksi korvaukseksi kivusta ja särystä katsottiin 5 000 mk ja pysyvästä viasta ja haitasta 21 952 mk. Korvauksia soviteltiin vahingon kärsineen myötävaikutuksen perusteella.

KKO 1999:124. Hiekkapuhallustyön seurauksena henkilön auto oli pölyyntynyt. Auton käyttämisen seurauksena hänen silmänsä olivat ärtyneet ja toisessa silmässä oli todettu tulehtunut luomirakkula. Hän oli kärsinyt kurkkukivuista ja hän oli ollut kolmen päivän ajan sairaalahoidossa äkillisen kurkkukannentulehduksen vuoksi. Tulehduksen aiheuttama kipu oli vaikeuttanut hengittämistä ja aiheuttanut hänelle tukehtumisen tuntemuksen. Sairaalassa hänelle oli annettu hoitona muun muassa suonensisäistä kipulääkitystä. Korvaus kivusta ja särystä 7 000 mk.

KKO 2001:62. Väkininmakaamisen uhrilla oli todettu solisluiden seudussa, reidessä ja polvessa naarmuja, poskessa noin kahden senttimetrin läpimittainen punoittava aristava alue sekä sukuelimissä useita verestäviä naarmuja. Korvaus kivusta ja särystä 7 000 mk.

KKO 1998:1. Henkilöä oli pahoinpidelty kuristamalla häntä voimakkaasti käsin ja vyöllä kurkusta. Hänelle oli aiheutunut nirhautumien ja verenpurkaumien lisäksi vakavia hengitysvaikeuksia ja shokkitila. Korvaus kivusta ja särystä 10 000 mk.

KKO 1999:41. Henkilöä oli pahoinpidelty kaatamalla hänet maahan. Hänelle oli aiheutunut nilkan molemminpuolinen kehräsluunmurtuma, joka oli operoitu levyillä ja ruuveilla. Korvaus kivusta ja särystä 10 000 mk ja pysyvästä kosmeettisesta haitasta 5 000 mk.

KKO 1993:114. Henkilö oli kranaatin räjähdysen seurauksena saanut sirpalevamman oikeaan silmäänsä, johon oli kehittynyt kaihi, ja silmän näkökyky oli pysyvästi alentunut 0,25:een. Lisäksi hän oli saanut sirpalehaavoja kasvoihin, eri puolille vartaloa, oikeaan yläraajaan ja molempiin alaraajoihin ja haavoista oli jäänyt arpia. Hänen alaetuhampaistaan kolme oli murtunut. Korvaus kivusta ja särystä 11 000 mk, pysyvästä viasta ja haitasta 40 000 mk ja pysyvästä kosmeettisesta haitasta 4 100 mk.

KKO 1996:74. Henkilöä oli jääkiekkopelissä tahallaan huitaistu mailalla, joka oli osunut häntä kasvoihin ja aiheuttanut kolmen hampaan irtoamisen. Korvaus kivusta ja särystä 15 000 mk.

KKO 1998:101. Työntekijä oli työssä saanut sormi-ihottuman, jonka vuoksi hän oli ollut noin neljän vuoden aikana useita kertoja sairauslomalla. Korvaus kivusta ja särystä 15 000 mk ja pysyvästä haitasta 10 000 mk.

KKO 1992:163. Työntekijän oikea käsi oli osunut sahan terään, jolloin hänen sormensa olivat vahingoittuneet. Peukalo oli myöhemmin jouduttu amputoimaan kärkinivelen tasolta, etusormi keskinivelen tasolta ja neljäs sormi keskijäsenen puolivälistä. Neljännen sormen kärjen ihon puutos oli jouduttu korvaamaan kyynärvarresta otetulla ihosiirrännäisellä. Hän oli ollut työkyvytön lähes kuuden kuukauden ajan. Korvaus kivusta ja särystä 15 000 mk, pysyvästä viasta ja haitasta 60 000 mk ja pysyvästä kosmeettisesta haitasta 25 000 mk.

KKO 1991:18. Ampuma-aseen varomattoman käsittelyn seurauksena vuonna 1970 luoti oli osunut henkilöön ja kulkenut oikeasta pakarasta vasempaan reiteen aiheuttaen useita suolen puhkeamia sekä lonkkavaltimon repeämän. Vammojen johdosta oli samana päivänä suoritettu leikkaus. Vuonna 1976 todetun lonkkavaltimon tukkeutumisen vuoksi oli vuonna 1978 suoritettu verisuonileikkaus. Lantionseudun ja nivustaipteen kipuilun sekä kouristelevien vatsakipujen johdosta oli tehty vielä luodin poistoleikkaus vuonna 1984 sekä vuonna 1985 suoritettussa vatsaleikkauksessa vapautettu suolistoon kasvaneita kiinnikkeitä. Vuonna 1986 suoritetuissa tutkimuksissa oli todettu vasemman lonkan kiertoliikkeen olevan rajoittunut ja aiheuttavan kipua sekä havaittu lonkan alueen lihaksistossa merkkejä surkastumisesta. Korvaus kivusta ja särystä 20 000 mk, pysyvästä viasta ja haitasta 29 000 mk ja kosmeettisesta haitasta 3 000 mk.

KKO 1999:102. HIV-positiivinen henkilö oli puremalla, sylkemällä ja verisillä sormilla raapimalla yrittänyt tartuttaa poliisimiehiin HI-viruksen. Näille oli aiheutunut pitkäaikaista tartunnan pelkoa ja levottomuutta. Korvaus psyykkisen paineen aiheuttamasta kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä kullekin 25 000 mk.

KKO 1998:80. Kaksi henkilöä oli sydämen ohitusleikkauksen yhteydessä saanut kroonisen hepatiitti C -virustartunnan. Tartunnasta johtuva vuosia jatkuva epävarmuus taudin kehittymisestä ja tartuttamisvaarasta läheisille aiheutti elämänilon menetystä ja eristäytymistä ympäristöstä. Korvaus tämän ahdistuksen aiheuttamasta kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä kummallekin 30 000 mk.

KKO 1990:169. Työntekijä oli altistunut lastulevypölyn sisältämälle formaldehydille ja tämän vuoksi sairastunut astmaan. Lisäksi hänellä oli todettu allerginen nuha, todennäköinen limakalvoallergia sekä poskionteloiden krooninen tulehdus. Korvaus kivusta ja särystä 30 000 mk. Vaatimus vian ja muun pysyvän haitan korvaamisesta hylättiin ennenaikaisena.

KKO 1997:92. ERCP-tutkimuksen jälkeen potilaalle oli kehittynyt raju haimatulehdus. Hän oli ollut sairaalahoidossa melkein neljä kuukautta, siitä 51 vuorokautta tehostetussa hoidossa. Hänelle oli toimenpiteen seurauksena aiheutunut hengenvaarallinen tila, jonka takia hänelle oli tehty henkitorviavanne ja sykkyräsuoliavanne. Korvaus kivusta ja särystä 30 000 mk ja kosmeettisesta haitasta 10 000 mk.

KKO 1995:69. Henkilö oli liukastunut ja kaatunut kadulla. Hänellä oli todettu nilkassa nivelensisäinen murtuma ja katkennut nivelside. Nilkka oli leikattu ja murtuma oli kiinnitetty metallilevyllä ja metalliruuvein. Myös nivelside oli leikkauksella korjattu. Myöhemmin nilkassa oli todettu merkittävä posttraumaattinen kulumamuutos. Ainoana hoitokeinona tuli kysymykseen nilkan jäykistysleikkaus. Korvaus kivusta ja särystä 30 000 mk ja pysyvistä viasta ja haitasta 50 000 mk.

KKO 1998:108. Henkilöä oli pahoinpidelty nyrkeillä ja veitsellä lyömällä. Siten oli aiheutettu kylkiluun murtuma, etusormen kärkijäsenen ojentajasysteemin katkeaminen sekä viisitoista haavaa, joista eräs oli aiheuttanut keuhko-ontelon sisäisen verenvuodon ja eräs munuaisen vaurioitumisen. Lisäksi hän oli saanut oikeaan käteensä voimakasasteisen värttinähermovamman aiheuttaman vaurion, josta aiheutui jatkuva kipu ja särky. Korvaus kivusta ja särystä 30 000 mk, pysyvistä viasta ja haitasta 40 000 mk sekä pysyvistä kosmeettisesta haitasta 15 000 mk.

KKO 1992:141. Laskettelija oli kaatunut poistuessaan hiihtohissistä, ja hissin vetolaite oli iskeytynyt hänen päähänsä. Iskun voimasta hänen oikea silmänsä oli tuhoutunut, yläluomi oli katkennut ja alaluomeen oli syntynyt neljän senttimetrin pituinen haava. Lisäksi hänen kasvonsa olivat ruhjoutuneet pahasti. Hänen silmänsä oli jouduttu poistamaan ja sen tilalle asettamaan proteesi. Hän oli ollut sairaalahoidossa kymmenen päivän ja työkyvytön lähes kolmen kuukauden ajan. Täydeksi korvaukseksi kivusta ja särystä katsottiin 30 000 mk, pysyvistä viasta ja haitasta 35 000 mk sekä kosmeettisesta haitasta 35 000 mk. Korvauksia soviteltiin vahingon kärsineen myötävaikutuksen perusteella.

KKO 1991:156. Rakennustyömaalla ajoneuvonosturin ylävaunu oli kaatunut ja nosturin puomi oli osunut A:n päähän aiheuttaen A:lle kallonmurtuman, aivoruhjeen, vamma-peräisen aivotaudin, kaulanikaman kaaren murtuman ja kahden kaulanikaman osittaisen sijoiltaanmenon. A oli ollut sairaalahoidossa vajaat kolme kuukautta. Hän oli saamiensa vammojen vuoksi pysyvästi työkyvytön rakennusmiehen työhön. Vammat olivat aiheuttaneet myös henkisen suoritustason laskua siinä määrin, ettei ammatillisia kuntoutusedellytyksiä ollut. Korvaus kivusta ja särystä 30 000 mk ja pysyvistä viasta ja haitasta 80 000 mk.

KKO 1993:55. Palavaa nestettä sisältävä astia oli lentänyt 8-vuotiaan lapsen päälle. Hän oli saanut syviä palovammoja vartalon etupuolelle, alaraajoihin ja pakaroihin. Vammat olivat käsittäneet noin 40 prosenttia ihon pinta-alasta ja niiden vuoksi oli jouduttu tekemään toistakymmentä leikkausta. Kasvun ja ajan myötä arvioitiin vammautuneen tulevan toipumaan hyvin tai tyydyttävästi liikuntakykyiseksi ja sosiaalisessa elämässä hyvin toimeentulevaksi henkilöksi, jolle palovamma-arvet kuitenkin aiheuttivat pysyvän rasitteen. Täysimääräiseksi korvaukseksi kivusta ja särystä katsottiin 45 000 mk ja pysyvistä viasta ja haitasta kosmeettinen haitta mukaan lukien 300 000 mk. Korvauksia soviteltiin ottaen huomioon vahingon aiheuttajien ikä, kehitystaso, teon laatu ja asianosaisten varallisuusolot sekä muut olosuhteet.

KKO 1997:113. Henkilölle oli liikennevahingosta aiheutunut erittäin vaikeat oikean alaraajan vammat, muun muassa reiden avomurtuma, johon oli liittynyt märkäinen tulehdus, säären avomurtuma, luumätä reidessä, polven nivelsidevamma sekä nilkan ja jalkapöydän murtumia ja sijoiltaanmenoja. Häntä oli vammojen vuoksi leikattu noin viiden vuoden aikana yli kymmenen kertaa. Korvaus kivusta ja särystä 50 000 mk.

KKO 1990:55. Betoninpumppausauton jakelupuomi oli pudonnut noin kahden metrin korkeudelta henkilön päälle. Tämä oli loukkaantunut vaikeasti saaden muun muassa lantion, selkärangan ja kylkiluiden murtumia. Korvaus kivusta ja särystä 50 000 mk ja pysyvästä viasta ja haitasta 70 000 mk.

KKO 1997:178. 28-vuotias potilas oli hoitovirheen johdosta menettänyt toisen rintansa. Korvaus kivusta ja särystä 50 000 mk sekä pysyvästä viasta ja haitasta, johon sisältyi myös kosmeettinen haitta, 70 000 mk.

KKO 1997:95. Umpilisäkkeen poistoleikkauksen jälkitilana potilaalle oli syntynyt haavaneuralgia. Sen korjaamiseksi oli suoritettu kolme leikkausta, joiden seurauksena vamma oli pahentunut ja hänelle oli kehittynyt hyvin hankala haavaneuralgia. Kahta viimeistä korjausleikkausta ei pidetty lääketieteellisesti perusteltuina. Korvaus kivusta ja särystä 50 000 mk ja pysyvästä viasta ja haitasta 98 000 mk.

KKO 1990:136. Poliisimiehen ammuttua pysäyttämistarkoituksessa moottoripyörällä paennutta henkilöä yksi luoti oli osunut tämän selkärankaan. Hänelle oli aiheutunut selkäytimen katkeamisesta johtuen alaraajojen pysyvä halvaustila sekä rakon ja peräsuolen sulkijamekanismin halvaukset ja kaikkien tuntokvaliteettien puuttuminen napalinjasta alaspäin. Täydeksi korvaukseksi kivusta ja särystä katsottiin 50 000 mk ja pysyvästä viasta ja haitasta 172 480 mk. Korvauksia soviteltiin vahingon kärsineen myötävaikutuksen perusteella.

KKO 1998:79. Henkilö oli sydämen ohitusleikkauksen yhteydessä saanut kroonisen hepatiitti C -virustartunnan. Ainakin osaksi tartunnan seurauksena hän oli sairastunut syvään masennukseen, joka leimasi koko hänen elämänsä ja esti fyysisen kuntoutumisen. Korvaus lievän maksatulehduksen alkuvaiheessa aiheutuneesta kivusta ja särystä 7 000 mk sekä masennuksen aiheuttamasta kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä 50 000 mk.

KKO 1998:67. B:n kaksi lasta kuolivat liikenneonnettomuudessa. Onnettomuudessa mukana olleelle B:lle aiheutui tapahtumasta psyykkisen tilan häiriintyminen, jossa keskeisinä piirteinä olivat vaikea masentuneisuus ja ahdistuneisuus sekä niistä seuraavat työ- ja toimintakyvyn lasku, unettomuus, keskittymiskyvyn puute, toivottomuus ja toistuvat itsemurha-ajatukset. Hänellä oli esiintynyt myös toistuvia pelkotiloja. Korvaus kipuun ja särkyyn verrattavasta henkisestä kärsimyksestä 100 000 mk.

KKO 1995:53. 1,5-vuotias lapsi oli poliorokotuksen seurauksena sairastunut poliota muistuttavaan Guillain-Barré-oireyhtymään, jonka oli katsottu vähi-

tellen muuttuneen monihermohalvaukseksi. Korvaus kivusta ja särystä 100 000 mk ja pysyvästä viasta ja haitasta 300 000 mk.

KKO 1994:62. Pahoinpitelyn uhri oli saanut syvät III asteen palovammat. Hän oli ollut leikkauksissa ja hänelle oli suoritettu lukuisia ihonsiirtoja. Hänelle oli jouduttu antamaan runsaasti kipulääkitystä, jonka vuoksi tajunnan taso oli alentunut. Hän oli ollut kytkettynä hengityslaitteeseen sekä eristettynä tulehdusvaaran vuoksi. Vammautumisen jälkeen hän oli ollut usean viikon ajan alttiina hengenvaarallisille lisäsairauksille, minkä lisäksi hänellä oli ollut palovammojen tulehtumisen vuoksi useita verenmyrkytysvaiheita. Hänelle oli jäänyt toiminnanvajavuutta molempiin olkaniveliin, oikeaan kyynärnivelen ja oikeaan käteen. Tämä ilmeni lähinnä peukalon ja etusormen sekä kaulan ja vartalon liikkuvuuden heikentymisenä. Korvaus kivusta ja särystä sekä siihen sisältyvästä kärsimyksestä 130 000 mk ja pysyvästä viasta ja haitasta, johon sisältyi myös ylävartalon vaikeiden palovammarpien aiheuttama kosmeettinen haitta, 160 000 mk.

Liite 3

Vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvattavan kärsimyksen korvauskäytäntö KKO:n ratkaisuiissa**Taustaksi**

Seuraavassa on selvitetty vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvattavan kärsimyksen korvauskäytäntöä korkeimman oikeuden viimeaikaisen ratkaisukäytännön perusteella. Selvitystä varten on käyty läpi korkeimman oikeuden julkaistut ratkaisut vuoden 1990 alusta ratkaisuun KKO 2001:103 saakka.

Selvityksen tarkoituksena on vain antaa yleiskuvaa korvauskäytännöstä. Sen vuoksi mukaan on otettu myös sellaiset ratkaisut, joissa korkein oikeus jutun prosessuaalinen asetelma huomioon ottaen ei ole voinut ottaa vapaasti kantaa korvauksen määrään. Ratkaisut eivät siten välttämättä ilmennä nimenomaan korkeimman oikeuden käsitystä oikeasta korvaustasosta.

Ratkaisut on järjestetty rikostyypeittäin ja lisäksi korvauksen suuruuden mukaiseen järjestykseen.

Kunniaan tai yksityiselämään kohdistunut rikos

KKO 1996:17. Syytetyn oikeudenkäyntiavustaja oli alioikeuden istunnossa perusteettomasti lausunut, että syyttäjä oli tahallaan käyttänyt harkintavaltansa väärin ja siten menetellyt virkavelvollisuutensa vastaisesti jättämällä syyttävän henkilön syyttämättä todistajan saamiseksi syytteensä tueksi ja syyttämällä tekaistuilla perusteilla todistajaksi kelpaavaa henkilöä tarkoituksenaan estää syytetyltä näytön esittämisen mahdollisuus. Korvaus herjauksen aiheuttamasta kärsimyksestä 3 000 mk.

KKO 1999:108. Kolme henkilöä oli perättömästi ilmiannettu väärennysriksen tekijöiksi. Korvaukset kärsimyksestä 4 000, 6 000 ja 10 000 mk.

KKO 2000:54. Nimeltä mainitun oppilaitoksen kehitysvammaohjaaja oli leimattu STT:n oikeudenkäyntiuutisessa syylliseksi kavalluksiin, vaikka asian käsittely oli kesken ja kiistetyt syytteet sittemmin hylättiin. Korvaus julkisen herjauksen aiheuttamasta kärsimyksestä 20 000 mk.

KKO 2001:96. Lehdessä olleessa artikkelissa oli kerrottu käräjäoikeudessa vireillä olevasta rikosasiasta, jossa A:ta syytettiin muun muassa törkeistä petoksista. Kirjoituksen kuvituksena oli käytetty A:n luvatta eräässä toisessa lehdessä aikaisemmin julkaistua muuta asiaa koskevaa kirjoitusta, jonka tekstistä oli näkynyt A:n nimi, ja sen yhteydessä julkaistua A:n kuvaa, josta A oli tunnistettavissa. Rikosjutussa ei ollut kysymys asiasta, joka yksittäis-

tapauksena olisi ollut sillä tavoin yhteiskunnallisesti merkittävä, että sitä koskevan artikkelin yhteydessä olisi ollut perusteita luvatta julkaista kuvituksena A:n kaltaisessa asemassa olevan henkilön nimi ja kuva. Korvaus yksityiselämän loukkaamisesta aiheutuneesta kärsimyksestä 20 000 mk. Korvauksen määrää arvioitaessa otettiin huomioon se, että A:n kokemasta kärsimyksestä huomattavan osan voitiin olettaa johtuneen siitä, että hän oli ollut käräjäoikeudessa syytettynä muun muassa törkeistä petoksista, eikä yksinomaan artikkelin julkaisemisesta.

KKO 1997:80. Iltapäivälehdessä oli julkaistu tuhopolttoja koskeva kirjoitus, jossa oli kerrottu, että syylliseksi epäilty oli paikkakunnan palopäällikön vaimo, vaikka palopäällikön ja syylliseksi epäillyn aviosuhteen julkistamiselle ei ollut ollut hyväksyttävää perustetta. Korvaus yksityiselämän loukkaamisesta aiheutuneesta kärsimyksestä 50 000 mk.

KKO 1997:185. Aikakauslehdessä oli julkaistu artikkeli otsikolla "Huijari-liikemiehet voitelivat pankinjohtajia. A oli Nauvon juhlien päätähti". Artikkelin yhteydessä oli myös julkaistu suurikokoinen A:n kuva. Lisäksi lehden kannessa oli ollut maininta artikkelista otsikolla "Pankkiherrojen hurjat ilotyttöjuhlat. A päätähtenä." ja samoin A:n kuva. Artikkel, jossa A:n nimi oli mainittu kahteen otteeseen, ja artikkelin otsikointi yhdessä olivat henkineet pyrkimystä saada lukijassa aikaan voimakasta halveksuntaa A:ta kohtaan. Tiedot olivat olleet perättömiä. Korvaus kärsimyksestä 75 000 mk.

KKO 1997:81. Ratkaisun KKO 1997:80 kohdalla mainittu yksityiselämää loukkaava tieto oli myöhemmin julkaistu myös eräässä aikakauslehdessä. Korvaus kärsimyksestä 100 000 mk.

Seksuaalirikos

KKO 1990:66. Syytetty oli ottanut alastonkuvia kahdesta alaikäisestä tytöstä ja lisäksi kosketellut toista tyttöä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavalla tavalla. Korvaukset kärsimyksestä 3 000 ja 6 000 mk.

KKO 2001:62. A, B ja C olivat pakottaneet X:n sukupuoliyhteyteen väkivallalla siten, että he olivat riisuneet X:n alasti ja vieneet hänet sänkyyn, missä A:n ja C:n pitäessä kiinni B oli ollut ensin sukupuoliyhteydessä ja sen jälkeen B:n ja C:n pitäessä kiinni A oli ollut sukupuoliyhteydessä X:n kanssa. Lisäksi A oli ollut X:n kanssa sukupuoliyhteydessä myös asunnon WC:ssä. Korvaus kärsimyksestä 40 000 mk.

KKO 1993:95. Tapahtuma-aikaan 9—12 -vuotiaan tytön kanssa oli lähes neljän vuoden ajan toistuvasti harjoitettu sukupuoliyhteyden verrattavissa olevaa haureutta. Korvaus kärsimyksestä 50 000 mk.

Muu vapauteen kohdistunut rikos

KKO 1994:27. Pankkiin tehdyn ryöstön yhteydessä pankkitoimihenkilöt olivat joutuneet aseella uhatuiksi. Korvaus kärsimyksestä kullekin 10 000 mk.

KKO 1997:82. Henkilö oli lievää väkivaltaa ja väkivallan uhkaa käyttäen pakotettu allekirjoittamaan myytäväksi tarkoitetun auton rekisteriotteen ilmoitusosa ja lyömään siihen myyjäliikkeen leima. Korvaus pakottamisen aiheuttamasta kärsimyksestä 10 000 mk.

KKO 1996:110. A oli törmännyt autolla 12-vuotiaaseen B:hen, jonka sääriluu oli törmäyksen johdosta murtunut. A oli kuljettanut B:n kotiinsa. B oli pyytänyt sekä autossa että A:n asunnossa, että A toimittaisi hänet terveyskeskukseen. Pyyntöihin suostumatta A oli pitänyt B:tä asunnossa noin puolitoista tuntia. Korvaus vapaudenriiston aiheuttamasta kärsimyksestä 15 000 mk.

Muuta

KKO 1995:143. Syytetty oli ampunut kahdesti haulikolla ikkunan läpi valaistuna olleeseen keittiöön säikäyttääkseen huoneiston haltijaa. Korvaus kärsimyksestä 10 000 mk.

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaaminen eräissä Keski-Euroopan maissa

1. Englanti

1.1. Yleistä

Englannin oikeuden mukaan vahingonkorvaus käsittää täyden korvauksen aiheutetusta vahingosta riippumatta vahingon lajista tai määrästä. Oikeuskäytännössä vakiintuneita henkilövahinkojen korvausmuotoja ovat ennen korvauksen tuomitsemista aiheutuneista kustannuksista ja ansionmenetyksestä määrättävä erityinen korvaus (*special damages*) ja yleinen vahingonkorvaus (*general damages*), johon sisältyy toisaalta hyvitys aineettomasta vahingosta — sekä ennen korvausratkaisua syntyneestä että sen jälkeen todennäköisesti syntyvästä — ja toisaalta korvaus korvausratkaisun antamisen jälkeen todennäköisesti syntyvistä kuluista ja ansionmenetyksestä.

Henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevien uudistamistarpeiden selvittäminen on ollut Englannissa *Law Commission*'n (lakisääteinen elin, jonka tehtävänä on edistää oikeuden kehittymistä Englannissa ja Walesissa; jäljempänä *komissio*) työohjelmassa 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Komissio on julkaissut asiasta seuraavat raportit: 1) *Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages*, Report 247 (1997), 2) *Liability for Psychiatric Illness*, Report 249 (1998), 3) *Damages for Personal Injury: Non-Pecuniary Loss*, Report 257 (1998), 4) *Damages for Personal Injury: Medical, Nursing and other Expenses; Collateral Benefits*, Report 262 (1999) ja 5) *Claims for Wrongful Death*, Report 263 (1999). Hallitus on tähän mennessä ottanut virallisesti kantaa vain yhteen raporteista: se on hyväksynyt raportissa 247 ehdotetut suositukset voimassa olevan oikeuden muuttamisesta siltä osin kuin ne koskevat rangaistusluonteisia vahingonkorvauksia ja restitutiokorvauksia. Raportin johdosta ei ole kuitenkaan vielä ryhdytty lainsäädäntötoimiin.

1.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

1.2.1. Kulut

Nykytila

Henkilövahingon kärsineellä on oikeus saada korvaus kaikentyypisistä vahingon hoitoon liittyvistä kustannuksista. Korvausta on oikeus saada vain kohtuullisista kuluista. Kohtuullisuutta arvioitaessa merkitystä ei ole sillä, onko vastaavaa hoitoa saatavissa julkisessa sairaalassa. Vaikka hoitoa olisi siellä saatavissa, vahinkoa kärsineellä on oikeus valita hoito yksityisessä sairaalassa ja saada korvaus siitä aiheutuneista kustannuksista.

Jos vahinkoa kärsinyt on hoidettavana yksityisessä sairaalassa, hoitomaksuista tuomittavasta korvauksesta vähennetään tavanomaiset elinkustannukset. Jos vahinkoa kärsinyt saa hoidon ilmaiseksi kansallisen terveydenhuollon piirissä, vastaavat säästyneet kustannukset vähennetään ansionmenetykskorvauksesta.

Vakiintuneen käytännön mukaan korvausta on oikeus saada myös perheen tai ystävien ilmaiseksi antamasta hoidosta. Oikeuskäytäntö on sitä vastoin ollut horjuvaa sen suhteen, kenen vahingosta on kysymys — henkilövahingon kärsineen vai hoitoa antaneen sukulaisen tai ystävän. Viimeisimmässä kysymystä koskeneessa ratkaisussaan House of Lords katsoi, että vahingonkorvaus tulisi tuomita vahingonkärsineelle, mutta tällä olisi velvollisuus säätiöidä tuomittu korvaus hoitoa antavan sukulaisen tai ystävän hyväksi. Vahingonkorvauksen määrästä ei ole ennakkoratkaisuja. Tavanomaisista on, että tuomioistuimet ovat vähentäneet ulkopuoliselle vastaavasta työstä maksettavasta palkasta yhden kolmasosan tai neljäsosan. Poikkeuksellisissa tapauksissa vähennyksiä ei ole tehty tai korvaus on tuomittu hoitavan henkilön ansionmenetyksen suuruisena, vaikka summa ylittäisi ulkopuolisen hoitohenkilön tavanomaisen palkan.

Aikaisemmin henkilövahingon kärsineelle tuomittiin vahingonkorvaus myös tapauksissa, joissa hoitoa antava sukulainen tai ystävä on vahingon aiheuttaja. *Hunt v Severs* —ratkaisussa House of Lords kuitenkin katsoi, että näin ei tule tehdä, vaikka se saattaisi vakuutusten vuoksi olla vahinkoa kärsineen edun mukaista.

Jos henkilövahingon kärsinyt ei kykene enää tekemään kotitaloustöitä, myös tällainen vahinko on korvattava. Siltä osin kuin kysymys on tulevaisuudessa syntyvästä vahingosta, korvaus tuomitaan taloudellisesta vahingosta sen suuruisena kuin työn teettäminen ulkopuolisella maksaisi siitä riippumatta, palkataanko ulkopuolinen vai ei. Ennen korvausratkaisua syntyneestä vahingosta korvaus tuomitaan taloudellisena vahinkona vain, jos palvelu tosiasiassa on ostettu ulkopuoliselta tai jos perheenjäsen on joutunut luopumaan ansiotyöstään kotitöiden vuoksi. Muutoin jo syntynyt vahinko korvataan osana aineettoman vahingon korvausta.

Vahinkoa kärsineellä on oikeus saada korvaus myös omaisten sairaalakäynteistä aiheutuvista kohtuullisista kuluista, mutta ei sitä vastoin omaisille aiheutuvasta ansionmenetyksestä. *Hunt v Severs* —ratkaisun mukaisesti vahinkoa kärsineellä on velvollisuus säätiöidä vahingonkorvaus omaisten hyväksi. Korvausta ei tuomita tapauksissa, joissa vierailija on vahingon aiheuttaja.

Jos vahinkoa kärsinyt on vammautunut vakavasti, korvattavia ovat myös tämän kodissa tehtävistä muutostöistä aiheutuvat kulut. Vaihtoehtoisesti vahinkoa kärsineellä on oikeus saada korvausta uuden asunnon ostamisesta, jos vahinkoa kärsineen kotia ei voida muuttaa hänen erityistarpeidensa edellyttämällä tavalla. Tuomittava määrä lasketaan sen perusteella, mitä asun-

non hankintahintaa vastaavalle summalle olisi riskivapaasti sijoitettuna saatu pääomatuottoa.

Raportti 262

Komissio harkitsi kulujen korvauksen osalta muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- hoito yksityissairaalassa;
- omaisten tai ystävien ilmaiseksi antama hoito;
- kotitaloustyöt;
- omaisten sairaalavierailut;
- vammasta johtuvat erityiset asumistarpeet.

Komissio päätyi yksityisen sairaanhoidon osalta suosittelemaan nykytilan säilyttämistä. Valtaosa mietinnöstä (*Damages for Personal Injury: Medical, Nursing and Other Expenses*, Consultation Paper 144 (1996)) lausunnon antaneista tahoista puolsi tätä ratkaisua. Syynä oli muun muassa se, että vahinkoa kärsineellä tulisi olla oikeus valita yksityinen sairaanhoito siitä riippumatta, onko valintaan erityisiä perusteita vai ei. Nykytilan säilyttämistä vastustaneet lausunnonantajat vetosivat puolestaan väärinkäytösriskiin: vahinkoa kärsinyt voi käyttää julkisen terveydenhuollon palveluita, vaikka hänelle olisi tuomittu korvaus yksityisen sektorin maksujen mukaisesti. Lisäksi vastustavat tahot katsoivat nykyisen käytännön olevan vastoin vahingonkäräjän yleistä velvollisuutta rajoittaa vahinkoa.

Komissio piti perusteltuna, että korvausvelvollisuus koskee myös vastaisuudessa läheisten ilmaiseksi antamaa apua. Korvattavuudella tunnustetaan tällaisen avun suuri yhteiskunnallinen merkitys ja korvattavuus myös vähentää vahingonkorvausjärjestelmästä aiheutuvia kokonaiskustannuksia. Komissio luopui alkuperäisestä ajatuksestaan vahingonkorvauksen tuomitsemisesta suoraan hoitoa antavalle sukulaiselle tai ystävälle. Ennen korvausratkaisun antamista syntyneen vahingon osalta komissio suositteli, että vahingonkäräjällä tulisi olla oikeudellinen velvollisuus tilittää saamansa vahingonkorvaus häntä hoitaneelle henkilölle. Oikeuskäytännössä omaksuttua säätiömallia komissio piti liian raskaana ja myös muissa suhteissa ongelmallisena. Korvausratkaisun jälkeen annettavan hoidon osalta komissio katsoi, että tilitysvelvollisuutta ei tule asettaa, koska hoitosuhde voi lakata olosuhteiden muuttumisen vuoksi. Jos taas hoitosuhde jatkuu, osapuolten voidaan vahingonkorvaustuomion jälkeen olettaa sopivan hoitotyöstä suoritettavasta korvauksesta.

Nykykäytännöstä poiketen komissio katsoi, että vahinkoa kärsineelle tulisi voida tuomita korvaus hänen ilmaiseksi saamastaan hoidosta myös tapauksissa, joissa hoitoa antava sukulainen tai ystävä on vahingon aiheuttaja. Valtaosa lausunnonantajista tuki komission näkemystä viitaten muun muassa siihen, että nykykäytännöstä voi olla epätoivottuja seurauksia. Osapuolet voivat esimerkiksi tehdä valeoikeustoimen korvauksen saamiseksi tai vahinkoa kärsinyt voi kieltäytyä vahingonaiheuttajan tarjoamasta hoidosta, vaikka tämä olisi sopivin henkilö sitä antamaan.

Vahingonkorvauksen määrän osalta komissio katsoi, että ala- tai ylärajaa korvauksille ei tulisi asettaa ja että korvausten suuruus tulisi säilyttää tuomioistuimen harkinnassa. Komissio kuitenkin suositteli, että tuomioistuimet nykyistä useammin tuomitsisivat korvauksen hoitajan kärsimän todellisen ansionmenetyksen perusteella, vaikka ansionmenetys ylittäisi ulkopuoliselle vastaavasta hoitotyöstä tavanomaisesti suoritettavan palkan.

Kotitaloustöiden osalta komissio suositteli, että menetetty työkyky tulisi korvata taloudellisena vahinkona, jos vahinkoa kärsinyt on palkannut jonkun työt suorittamaan tai jos hän todennäköisesti tulee vastaisuudessa näin tekemään. Lisäksi komissio katsoi, että vahinkoa kärsineellä tulisi olla oikeus korvaukseen myös tapauksissa, joissa sukulainen tai ystävä on tehnyt tai tulee todennäköisesti tekemään kotitaloustyöt ilman korvausta. Jos vahinkoa kärsinyt vammautumisesta huolimatta itse suorittaa kotityöt, korvauksen tulisi sisältyä aineettomasta vahingosta suoritettavaan korvaukseen.

Komission suositus sairaalakäynneistä tuomittavista korvauksista on pitkälti saman suuntainen kuin läheisten ilmaiseksi suorittamasta hoitotyöstä. Korvaus tulisi vastaisuudessakin tuomita henkilövahingon kärsineelle, jolla puolestaan olisi oltava oikeudellinen velvollisuus tilittää ennen korvausratkaisua aiheutuneista kuluista tuomittu korvaus vierailijalle. Suositus koskee myös tapauksia, joissa vierailija on vahingon aiheuttaja.

Komission näkemyksen mukaan nykyisin tuomittavat korvaukset ovat riittämättömiä tapauksissa, joissa vahinkoa kärsinyt joutuu vahinkotapahtuman vuoksi ostamaan uuden asunnon. Erityisesti näin on, jos vahinkoa kärsinyt joutuu rahoittamaan asunnon hankinnan velalla. Epäkohdan korjaamiseksi komissio harkitsi useita vaihtoehtoja, muun muassa sitä, että vahinkoa kärsineelle tuomittaisiin vanhan ja uuden asunnon hintojen erotus ja vahingonaiheuttajalle puolestaan annettaisiin summan takaisin saamisen vakuudeksi kiinnitys asuntoon. Komissio totesi kuitenkin lopulta, että järjestelmästä muodostuisi liian monimutkainen, eikä raportissaan suosittanut muutoksia nykytilaan.

1.2.2. Aineeton vahinko

Nykytila

Korvattavaa aineetonta vahinkoa on kipu ja kärsimys (*pain and suffering*) sekä elämänilon ja harrastusmahdollisuuksien väheneminen (*loss of amenities*). Korvaus aineettomista vahingoista tuomitaan yleensä yhtenä, erittelemättömänä kokonaissummana. Lähtökohtana on, että vahingonkorvauksen tarkoituksena on korvata vahinkoa kärsineen menetys. Merkitystä ei ole sillä, miten vahinkoa kärsinyt käyttää korvaussumman.

Kipuna ja kärsimyksenä korvataan sekä ohimenevä että jatkuvaluonteinen haitta. Kivulla tarkoitetaan kaikenlaista vahingosta aiheutuvaa fyysistä tuskaa ja epä mukavuutta, kärsimyksellä puolestaan mielenterveyden tai tunne-elämän tuskaa. Kipua ja kärsimystä arvioidaan subjektiivisesti. Jos vahinkoa kärsinyt on koomassa tai jos hän ei muusta syystä, esimerkiksi nukutuksen

tai kipulääkkeiden vuoksi, tunne kipua ja kärsimystä, oikeutta korvaukseen ei ole.

Loss of amenities –korvauksella pyritään hyvittämään muun muassa vahingosta johtuvat fyysiset ja sosiaaliset toimintarajoitukset, harrastusten menettäminen, raajan tai aistin menetys, vähentyneet mahdollisuudet solmia avioliitto, seksuaalielämän menetys ja työnilon menetys. Oikeuteen saada korvausta ei vaikuta se, että henkilö on tajuton tai ettei hän muusta syystä tiedosta menetystä. Korvausaihe poikkeaaakin tässä suhteessa kipu ja kärsimys –korvauksesta. *Loss of amenities* –korvauksella hyvitetään myös arvet ja muut kosmeettiset haitat.

Tuomioistuimet päättävät korvausmäärästä aikaisempien verrannollisten tapauksen mukaisesti. Tuomioistuinten tehtävää on helpottanut se, että Judicial Studies Board julkaisi vuonna 1992 suuntaviivat (*Guidelines for the Assessment of General Damages in Personal Injury Cases*), joissa on korvaushaarukka erilaisille vahingoille sekä luettelo seikoista, jotka voivat vaikuttaa vahingonkorvauksen suuruuteen tämän haarukan sisällä. Suuntaviivat eivät ole sitovia, vaan tuomioistuimet voivat ja niiden tulee ottaa huomioon kunkin tapauksen yksilölliset piirteet.

Korvauksen suuruuteen vaikuttavat vahingon vakavuus ja kesto. Vakavuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon esimerkiksi seuraavat seikat:

- kivun voimakkuus;
- tietoisuus kivusta ja kärsimyksestä;
- aktiivisen harrastuksen menetys;
- vammautuneen ikä tai elämänvaihe, jos niillä on erityinen merkitys vamman kannalta;
- vahinkoa kärsineellä jo ennen vahinkotapahtumaa ollut vamma, joka yhdessä uuden vamman kanssa aiheuttaa vakavampia seurauksia kuin viimeksi sattunut vahinko yksinään olisi aiheuttanut;
- sukupuoli arvioitaessa esimerkiksi kosmeettisia haittoja ja mahdollisuuksia solmia avioliitto;
- vahingon tapahtumisolosuhteet.

Korvaukset aineettomista vahingoista ovat käytännössä 500—125 000 Englannin puntia (4 826—1 206 500 markkaa).

Jos vahinkoa kärsinyt kuolee, hänen oikeutensa korvaukseen (myös taloudellisesta vahingosta) siirtyy perillisille. Jos vahinkotapahtuman ja kuoleman välinen aika on lyhyt, korvaussummat ovat kuitenkin yleensä melko pieniä, sillä korvauksen määrästä päätettäessä otetaan huomioon aika vain kuolemaan asti.

Raportti 257

Komissio keskittyy aineettomien vahinkojen korvaamista koskevassa raportissaan kahteen kysymykseen: korvaustason oikeellisuuteen ja valamiehistön asemaan vahingonkorvauksen tuomitsijana.

Komission näkemyksen mukaan korvaukset ovat nykyisin liian alhaisia, ja komissio suosittelee raportissaan vakavista henkilövahingoista (tapaukset, joissa nykyisin tuomitaan yli 3000 punnan eli yli 28 956 markan korvaus aineettomasta vahingosta) tuomittavien korvausten korottamista 50—100 %:lla ja vähemmän vakavista vahingoista (2001—3000 punnan eli 19 313—28 956 markan) tuomittavien korvausten portaittaista korottamista, mutta kuitenkin enintään 50 %:lla. Alin raja — 2001 puntaa (19 313 markkaa) — perustuu siihen, että sen alle jäävissä tapauksissa vahinkotapahtumasta ei aiheudu pysyviä seurauksia. Myös valtaosassa tapauksia, joissa tuomitaan hieman yli 2 000 punnan (19 304 markan) korvaus, vahinkotapahtumasta ei ole aiheutunut pysyviä seurauksia tai siitä on aiheutunut vain hyvin lieviä seurauksia, minkä vuoksi komissio kohtuuttomien suurten erojen välttämiseksi rajatapauksen välillä suosittelee portaittaisia korotuksia.

Komission mukaan korotukset voitaisiin parhaiten toteuttaa ylempien tuomioistuinten ennakkoratkaisuilla. Jos oikeuskäytäntö ei kuitenkaan kehity komission suosittelemalla tavalla kohtuullisen ajan kuluessa, muutosten aikaansaamiseksi olisi komission näkemyksen mukaan ryhdyttävä lainsäädäntötoimenpiteisiin. Komissio pitää tällöin parhaana ratkaisuna, että lakiin otettaisiin luettelo eri vahingoista tuomittavien korvausten ala- ja ylärajoista sekä ei-tyhjentävä luettelo tekijöistä, joiden perusteella valinta ylä- ja alarajan sisällä tehdään.

Yhtenä vaihtoehtona korotusten toteuttamiseksi komissio harkitsi neuvoantavan korvauslautakunnan perustamista. Komissio ei kuitenkaan lopulta suositellut lautakunnan luomista, koska lausunnonantajat epäilivät tällaisen lautakunnan toimintakykyisyyttä sekä hyödyllisyyttä siinä tapauksessa, että sen antamat ohjeet eivät olisi sitovia. Toisaalta ei myöskään katsottu asianmukaiseksi antaa sitovaa toimivaltaa ei-parlamentaariselle, tuomioistuinjärjestelmän ulkopuoliselle elimelle.

Komissio katsoi lisäksi, että valamiehistön roolia vahingonkorvauksen tuomitsemisessa tulisi pienentää. Tavoitteena on näin varmistaa korvausratkaisujen yhdenmukaisuus ja ennustettavuus.

Edellä mainittujen kahden kysymyksen lisäksi komissio harkitsi muun muassa seuraavia aineettomien vahinkojen korvaamiseen liittyviä kysymyksiä, mutta päätyi siihen, että oikeustilan muuttaminen ei ole tarpeellista:

1) Aineettomien vahinkojen korvattavuus. Komissio katsoi, että oikeus korvaukseen on säilytettävä, koska näin otetaan huomioon vahinkotapahtuman sekä taloudelliset että henkilöön kohdistuvat seuraukset. Lisäksi komissio kiinnitti huomiota siihen, että korvauksista luopuminen syrjisi ennen kaikkea niitä, joille ei esim. työttömyyden vuoksi aiheudu merkittäviä taloudellisia vahinkoja.

2) Tiedottoman henkilön oikeus saada korvausta aineettomasta vahingosta. Vallitsevasta oikeuskäytännöstä poiketen komissio katsoi mietinnössään (*Damages for Personal Injury: Non-pecuniary loss*, Consultation Paper 140, 1995), että *loss of amenities* -korvausta määrittäessä vahingon suuruutta tulisi arvioida subjektiivisesti eikä objektiivisesti, mikä merkitsi sitä, että tiedottomalla henkilöllä ei olisi oikeutta korvaukseen. Komissio ei kuiten-

kaan raportissaan esittänyt oikeustilan muuttamista tältä osin, sillä valtaosa lausunnonantajista vastusti komission ehdotusta. Lausunnonantajat muun muassa katsoivat, että olisi epäoikeudenmukaista tuomita lievemmän vahingon kärsineille suurempia korvauksia kuin vakavasti vammautuneille.

3) Vähäisten vahinkojen korvattavuus. Komission mukaan vähäisiä vahinkoja ei tule sulkea pois korvausvelvollisuuden piiristä, sillä se voisi johtaa vahinkojen liioittelemiseen. Toisaalta oikeudenkäyntikulusäännökset jo nykyisin vähentävät vähäisiä vahinkoja koskevia kanteita.

4) Oikeuden siirtyminen perillisille. Komissio piti käytännöllisten syiden vuoksi perusteltuna olla ehdottamatta muutoksia nykyiseen käytäntöön, jonka mukaan perillisille siirtyy oikeus saada korvaus ennen kuolemaa aiheutuneesta aineettomasta vahingosta siitä riippumatta, onko kuolema seurausta vahinkotapahtumasta tai onko vahinkoa kärsinyt pannut kanteen vireille ennen kuolemaansa. Käytännön muuttaminen saattaisi komission mukaan johtaa esimerkiksi siihen, että vahingonaiheuttaja ei spekulatiivisista syistä suostuisi sopimaan vahingonkorvauksesta.

Oikeuskäytäntö raportin jälkeen

Court of Appeal korotti vuonna 2000 antamassaan *Heil v. Rankin* -ratkaisussa aineettomista vahingoista tuomittavia korvauksia, mutta ei määrällisesti niin paljon kuin komissio suositteli. Ratkaisussa korotettiin suurimpia korvaussummia kolmanneksella, noin 150 000 punnasta (1 447 800 markkaa) 200 000 puntaan (1 930 400 markkaa). Näitä pienempiä 10 000—150 000 punnan (96 520—1 447 800 markkaa) korvauksia korotettiin portaittaisesti siten, että hieman alle 150 000 punnan (1 447 800 markkaa) korvauksia korotettiin liki kolmanneksella ja 10 000 punnan (96 520 markkaa) korvauksia tuskin ollenkaan. Court of Appeal totesi, että korvauksen tulee olla määrältään ”*fair, reasonable and just*”: korvauksen tulee olla kohtuudenmukainen vahinkoa kärsineelle, se ei saa johtaa vahingon aiheuttajan kannalta epäoikeudenmukaisuuteen eikä se saa poiketa yhteiskunnan kohtuullisena pitämästä korvaustasosta.

1.2.3. Psykiatrinen sairaus

Nykytila

Henkilöllä on oikeus saada korvausta hänelle tuottamuksellisesti aiheutetusta psyykkisestä sairaudesta kahden perusedellytyksen täytyttyä. Ensinnäkin korvausta on oikeus saada vain lääketieteellisesti todettavissa olevasta sairaudesta; suru, mielipaha tai muu tavanomainen tunne-elämän reaktio eivät ole korvattavia. Toiseksi edellytetään, että psykiatrinen sairaus on kohtuudella ennakoitavissa oleva seuraus vahingonaiheuttajan menettelystä.

Vakiintuneena käytäntönä oli pitkään, että ennakoitavuustestiä sovellettiin aina, kun kysymys oli tuottamuksellisesti aiheutetusta psykiatrisesta sairaudesta lukuun ottamatta tapauksia, joissa sairaus oli seurausta henkilölle aiheutetusta ruumiinvammasta. House of Lords katsoi kuitenkin *Page v. Smith* -ratkaisussa, että jos henkilö on välittömästi osallisena vahinkotapahtumassa ja ennakoitavissa olevan fyysisen vahingon vaarassa,

korvattavuuden kannalta ei ole merkitystä sillä, onko psyykkinen sairaus ollut ennakoitavissa.

Oikeus saada korvaus psyykkisestä sairaudesta aiheutuneista vahingoista voi olla muun muassa seuraavilla henkilöillä:

- 1) Fyysisen vahingon vaarassa olleella henkilöllä edellyttäen, että hän voi osoittaa, että vahingonaiheuttajan on pitänyt kohtuudella ymmärtää menettelystä voivan aiheuttaa toiselle fyysinen tai psyykkinen henkilövahinko. Korvausvastuun syntymisen kannalta ei ole merkitystä sillä, aiheutuuko fyysistä vahinkoa vai ei.
- 2) Henkilöllä, joka ei ole ollut tosiasiaassa vaarassa, mutta äkillisten ja odottamattomien tapahtumien vuoksi on perustellusti luullut olevansa vaarassa. Henkilöllä on oikeus saada korvaus näin aiheutuneesta psyykkisestä sairaudesta, jos hän pystyy osoittamaan, että hän aidosti pelkäsi turvallisuutensa puolesta ja että vahingonaiheuttajan olisi pitänyt kohtuudella ymmärtää tavanomaisen herkkyystason omaavan henkilön niin tekevän.
- 3) Henkilöllä, jolle on aiheutunut psyykkinen sairaus läheisen henkilön kuoleman, vahingoittumisen tai vahingon vaaraan joutumisen vuoksi syntyneestä shokista. Läheisenä pidetään puolisoa sekä lapsia ja vanhempia. Heitä kaukaisemman sukulaisen tai ystävän on osoitettava, että hänen ja ensivahingon kärsineeseen välinen suhde on yhtä läheinen kuin edellä mainituilla henkilöillä yleensä keskenään on. Korvauksen saamisen edellytyksenä on lisäksi, että henkilö on ollut ajallisesti ja maantieteellisesti lähellä vahinkotapahtumaa tai tapahtuman jälkivaikutuksia ja että riittävän läheisyyden vaatimus toteutuu myös tavassa, jolla hän on saanut tietää vahinkotapahtumasta. Vaatimuksia on tulkittu tiukasti.
- 4) Henkilöllä, joka on auttanut onnettomuuden uhreja. Harkittaessa auttajan oikeutta korvaukseen otetaan huomioon muun muassa seuraavia tekijöitä: vahinkotapahtuman laatu ja laajuus; onko vahinkotapahtuma ollut vielä käynnissä vai jo päättynyt, kun auttaja on tullut paikalle; onko auttaja ollut vahingonvaarassa; auttamistoimien laatu sekä ajallinen ja maantieteellinen läheisyys vahinkotapahtumaan.

Raportti 257

Komission näkemyksen mukaan aika ei ole kypsä lainsäädännölliselle kokonaiskodifikaatiolle, koska lääketiede kehittyy jatkuvasti ja sen myötä psykiatristen sairauksien korvaamista koskevat yhteiskunnalliset näkemykset. Komissio suosittaa säännösten ottamista lakiin vain sellaisista tapauksista, joissa psykiatrinen sairaus johtuu läheisen henkilön kuolemasta, tämän vahingoittumisesta tai vahingon vaaraan joutumisesta. Edellytykset korvauksen saamiselle ovat komission mukaan nykyisin liian ankarat ja ne voivat johtaa sattumanvaraiseen lopputulokseen. Komissio suosittaa luopumaan edellytyksistä, jotka koskevat maantieteellistä ja ajallista läheisyyttä vahinkotapahtumaan sekä tapaa, jolla sairastunut henkilö on saanut siitä tiedon. Perusteltua ei ole komission mukaan myöskään, että psyykkisen sairauden on oltava seurausta shokista.

Eräitä rajoituksia on komission näkemyksen mukaan kuitenkin syytä säilyttää, jotta uudistus ei johtaisi hallitsemattomaan korvauskanteiden määrän

lisääntymiseen. Oikeus saada korvausta tulisi ensinnäkin rajoittua tapauksiin, joissa henkilö on kuollut, vahingoittunut tai joutunut vaaraan. Pelkkä perusteltu luulo siitä, että näin on tapahtunut, ei oikeuttaisi korvaukseen. Toiseksi oikeus korvaukseen kuuluisi lähtökohtaisesti vain laissa mainituille läheisille, joita olisivat puoliso, vanhempi, lapsi, sisarus sekä avopuoliso, jos tämä on elänyt surmansa saaneen, vammautuneen tai vaaraan joutuneen kanssa vähintään kaksi vuotta. Jos muu henkilö voi osoittaa, että hänen ja vahingoittuneen tai vahingonvaaraan joutuneen henkilön välinen suhde on yhtä läheinen kuin laissa lueteltujen henkilöiden välinen suhde yleensä on, tällaisella muulla henkilöllä olisi myös oikeus korvaukseen.

1.3. Korvaukset kuoleman johdosta

Nykytila

Kuolemantapauksissa tuomittavista korvauksista säädetään *Fatal Accident Act*'ssa. Oikeus saada korvaus kuoleman vuoksi aiheutuvista taloudellisista vahingoista on vain laissa luetelluilla henkilöillä, joita ovat 1) puoliso ja entinen puoliso, 2) surmansa saaneen kanssa vähintään kaksi vuotta avioliitonomaisessa suhteessa elänyt henkilö, 3) surmansa saaneen vanhempi ja muu suoraan takautuvassa sukulaissuhteessa oleva henkilö, 4) surmansa saaneen lapsi ja muu suoraan alenevassa polvessa oleva henkilö, 5) surmansa saaneen puolison lapsi, jos surmansa saanut piti lasta perheeseensä kuuluvana, ja 6) surmansa saaneen sisarukset ja surmansa saaneen vanhempien sisarukset sekä näiden jälkeläiset.

Laissa mainitulla henkilöllä on lähtökohtaisesti oikeus saada täysi korvaus siitä taloudellisesta edusta, jonka hänen olisi voitu olettaa saavan surmansa saaneelta ilman vahinkotapahtuman sattumista. Korvaukseen oikeuttavaa etua ovat tyypillisesti ansiotulot ja luontaisedut sekä surmansa saaneen tekemä kotitaloustyö. Korvattavaa ei sitä vastoin ole puolisoitten yhdessä harjoittamalle elinkeinotoiminnalle aiheutuva vahinko.

Päätettäessä korvauksen määrästä on lähtökohtana vuosittainen taloudellinen menetys kuolinhetkellä. Tapauksissa, joissa surmansa saaneella on ollut puoliso ja lapsia, tällainen menetys arvioidaan yleensä kolmeksi neljäsosaksi surmansa saaneen ansiotuloista sinä aikana, kun lapset olisivat olleet hänen elatuksensa varassa, ja tämän jälkeen kahdeksi kolmasosaksi. Jos surmansa saanut ei ollut ansiotyössä, menetys lasketaan sen mukaisesti, mitä vastaavan kotitaloustyön teettäminen ulkopuolisella maksaisi, tai, jos henkilö luopuu ansiotyöstä, menetettyjen ansiotulojen mukaisesti. Näin saatu vuosittainen menetys kerrotaan sillä vuosimäärällä, jonka elatuksen olisi oletettu kestävä. Vuosimäärään vaikuttavat toisaalta surmansa saaneen odotettu jäljellä ollut elinaika ilman onnettomuutta ja toisaalta korvaukseen oikeutettujen oletettu jäljellä oleva elinaika. Vuosimäärää vähentävänä seikkana otetaan huomioon kertakorvauksesta saatava korkohyöty.

Lesken oikeuteen saada korvaus taloudellisesta menetyksestä ei lain mukaan vaikuta uudelleen avioitumisen todennäköisyys tai se seikka, että hän on jo

solminut uuden avioliiton. Oikeuskäytännössä on sitä vastoin katsottu, että avioeron todennäköisyys on otettava huomioon korvauksesta päätettäessä.

Oikeus saada korvaus hautauskuluista on edellä mainituilla, laissa luetelluilla henkilöillä tai kuolinpesällä. Korvattavia ovat vainajan yhteiskunnallinen asema, uskonto, etninen alkuperä ja muut seikat huomioon ottaen kohtuulliset kulut.

Taloudellisten vahinkojen lisäksi tietyillä lähiomaisilla on oikeus saada hyvitystä kuolemasta johtuvasta surusta sekä huolenpidon ja opastuksen menetyksestä (*bereavement damages*). Oikeus tällaiseen korvaukseen on leskellä ja surmansa saaneen alle 18-vuotiaan naimattoman lapsen vanhemmilla. Jos kyse on aviottomasta lapsesta, oikeus korvaukseen on vain lapsen äidillä. Korvaus on suuruudeltaan standardisoitu, 7 500 punttaa (72 390 markkaa). Jos surmansa saanut on lapsi, jaetaan tämä summa vanhempien kesken.

Raportti 263

Komission näkemyksen mukaan henkilöpiiri, jolla on oikeus saada korvaus kuolemasta aiheutuvasta taloudellisesta vahingosta, on voimassa olevassa laissa liian suppea. Komissio suosittaa, että korvaukseen olisi oikeus myös muilla henkilöillä, jotka olivat kuolinhetkellä kokonaan tai osittain surmansa saaneen elatuksen varassa tai jotka ilman vahinkotapahtuman sattumista olisivat tulevaisuudessa saaneet elatusta surmansa saaneelta. Lisäksi komissio suosittaa, että lesken vahingonkorvauksesta päätettäessä tulisi ottaa huomioon lesken kihlaus, uusi avioliitto ja, jos avopuolisot tukevat toisiaan taloudellisesti, myös avoliitto. Muutoin ei sitä vastoin pitäisi ottaa huomioon uuden avioliiton todennäköisyyttä. Myöskään avioeron todennäköisyyttä ei tulisi ottaa huomioon, elleivät puoliset kuolinhetkellä olleet asuneet erillään tai jollei toinen puolisoista ollut hakenut avioeroa, asumuseroa tai avioliiton mitätöimistä.

Komissio katsoi, että *bereavement*-korvaus on perusteltua säilyttää. Komission mukaan korvaukseen oikeutettujen henkilöjen piiri on liian suppea: oikeus korvaukseen tulisi olla puolison ja alaikäisen lapsen vanhempien lisäksi myös surmansa saaneen täysi-ikäisen lapsen vanhemmilla ja adoptiovanhemmilla, lapsilla ja adoptiolapsilla, sisaruksilla ja otto sisaruksilla, kihlatulla sekä surmansa saaneen kanssa vähintään kaksi vuotta avioliitonomaisessa suhteessa eläneellä henkilöllä. Komissio suositteli korvaussumman korottamista 10 000 puntaan (96 520 markkaa) henkilöä kohti. Korvauksen yläraja olisi kuitenkin 30 000 punttaa (289 560 markkaa): tämä summa jaettaisiin tasan korvaukseen oikeutettujen kesken siinä tapauksessa, että heitä on enemmän kuin kolme. Komissio katsoi lisäksi, että oikeus saada *bereavement*-korvaus ja toisaalta oikeus saada korvauksia psykiatrisesta sairaudesta eivät ole toisiaan poissulkevia. Komission mukaan oikeuden *bereavement*-korvaukseen ei tulisi siirtyä perillisille.

1.4. Vahingonkorvauksen uudelleenharkinta

Vahinkoa kärsinyt ei pääsääntöisesti voi Englannin oikeuden mukaan esittää uusia korvausvaatimuksia sen jälkeen, kun tuomioistuimen päätös on tullut lainvoimaiseksi. Tämä periaate koskee myös tapauksia, joissa päätöksen jälkeen on ilmennyt sellaisia uusia vahinkoja, joista ei korvausratkaisua tehtäessä tiedetty.

Uusia korvausvaatimuksia voidaan esittää tuomion tultua lainvoimaiseksi vain silloin, kun korvauspäätös on annettu väliaikaisena. Tällainen väliaikainen päätös voidaan tehdä, jos on olemassa riski, että vahinkoa kärsineen terveydentila vakavasti heikkenee päätöksen tekemisen jälkeen.

1.5. Eräät muut vahingonkorvaukset

Nykytila

Englannin oikeudessa on edellä mainittujen korvausten, joiden tarkoituksena on hyvittää aiheutettu vahinko, lisäksi muunkin tyyppisiä korvauksia. Tällaisia ovat muun muassa *exemplary damages* ja *aggravated damages*.

Exemplary damages -korvauksen tarkoituksena on rangaista vahingonaiheuttajaa. Vahinkoa kärsineellä on oikeus korvaukseen vain tarkasti rajatuin edellytyksin: vahingonaiheuttaja on tehnyt sellaisen lainvastaisen teon, josta on ennen vuotta 1964 tuomittu rangaistusluonteisia korvauksia (esim. peräton syyte, pahoinpitely ja herjaus), ja teossa on kyse joko virka-aseman väärinkäyttämisestä tai taloudellisen hyödyn tavoittelemisesta. Tuomioistuin voi kuitenkin harkintansa mukaan olla tuomitsematta korvauksia, vaikka edellytykset täytyisivät.

Aggravated damages -korvaus tuomitaan lähinnä tapauksissa, joissa vahinkoa aiheuttanut teko on loukannut uhrin ylpeyden ja omanarvon tunteita taikka aiheuttanut nöyryytystä, mielipahaa tai piinaa. Käytännössä epäselvyyttä on esiintynyt siitä, onko korvauksen tarkoituksena hyvittää vahinko vai rangaista tekijää.

Raportti 247

Komissio suosittaa rangaistusluonteisten korvausten (*exemplary damages*) säilyttämistä. Korvauksen saamisen edellytyksenä tulisi komission mukaan olla, että vahingon aiheuttaja on lainvastaisen teon tehdessään tahallaan törkeästi rikkonut vahinkoa kärsineen oikeuksia. Rangaistusluonteinen korvaus voitaisiin tuomita vain, jos muut tuomioistuimen käytettävissä olevat keinot ovat riittämättömiä vahingonaiheuttajan rankaisemiseksi. Yleensä korvausta ei tulisi tuomita, jos vahingonaiheuttaja on samasta teosta tuomittu rikosoikeudelliseen vastuuseen tai jos häneen on kohdistettu muita sanktioita. Tuomarin tulisi komission mukaan kaikissa tapauksissa päättää korvauksesta, ei valamiehistä.

Komissio ei esitä sisällöllisiä muutoksia *aggravated damages* -korvauksiin. Laissa olisi kuitenkin selvennettävä niiden tarkoituksena olevan hyvittää henkilön kärsimä mielipaha, ei rangaista tätä.

2. Ranska

2.1. Yleistä

Perussäännökset henkilövahinkojen korvaamisesta ovat *Code Civil*'ssa. Lähtökohtana on, että se, joka tahallaan tai tuottamuksellisesti aiheuttaa toiselle henkilövahingon, on velvollinen korvaamaan aiheutuneen vahingon. Useissa vahinkotyypeissä, muun muassa liikennevahingoissa, vahingonkorvausvastuu syntyy kuitenkin ankaran vastuun perusteella.

Code Civil ei sisällä säännöksiä vahingonkorvauksen määräytymisen perusteista. Käytännössä lähtökohtana on täyden korvauksen periaate. Merkille pantavaa on, että oikeudellista eroa ei tehdä taloudellisen ja aineettoman vahingon välillä, vaikkakin vahingonkorvaus yleensä jaetaan eri korvausaiheisiin.

Ranskassa ei tiettävästi ole vireillä henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamista koskevien säännösten uudistamishankkeita.

2.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

2.2.1. Kulut

Korvaus ennen korvausratkaisua syntyneistä kuluista ja toisaalta tulevaisuudessa todennäköisesti syntyvistä kuluista tuomitaan yleensä erikseen. Korvaus tulevista kuluista tuomitaan joskus myös osana ansionmenetyskorvausta tai pysyvistä haitasta tuomittavaa korvausta.

Korvattavia ovat lääkäri- ja lääkekulut sekä sairaalahoidosta aiheutuvat kulut. Korvausta ei ole oikeutta saada normaalitason ylittävistä hoidosta aiheutuvista kustannuksista. Korvauksesta vähennetään säästyneet kulut ruuasta ja muista päivittäistarpeista.

Vahingonkorvausvelvollisuus koskee myös vahinkoa kärsineen kotihoidosta aiheutuneita kustannuksia. Korvaus lasketaan yleensä kertomalla kotiaivustajan keskimääräinen tuntipalkka tarvittavalla kotiaivun tuntimäärällä. Saatu summa kerrotaan oletetulla jäljellä olevien elinvuosien määrällä. Korvattavia ovat lisäksi kulut apuvälineistä ja kodin muuttamisesta vahinkoa kärsineen tarpeita varten.

Omaisille sairaalakäynneistä aiheutuvat kulut korvataan, jos vahinkoa kärsinyt on vakavasti vammautunut tai jos vierailujen voidaan katsoa edistävän vahinkoa kärsineen kuntoutumista.

2.2.2. Ansionmenetys ja pysyvä haitta

Vahinkoa kärsineellä on oikeus saada korvaus elatuskyvyn menetyksestä vahinkotapahtumasta korvausratkaisun antamiseen saakka (*incapacité temporaire*). Oikeus tällaiseen korvaukseen on siitä riippumatta, onko vahinkoa kärsineellä ennen vahinkotapahtumaa ollut ansiotuloja vai ei. Jos vahinkoa kärsineellä on syntynyt ansionmenetystä, korvaus vastaa todellista tappiota. Muutoin korvauksena tuomitaan kohtuulliseksi katsottava summa. Käytännössä korvausmäärät ovat tällaisissa tapauksissa hyvin alhaisia. Kotona olevalle puolisolalle tuomittava korvaus vastaa määrältään yleensä kotiapulaisen keskimääräistä palkkaa; lapselle, opiskelijalle, työttömälle ja eläkeläiselle tuomittava korvaus puolestaan lakisääteistä minimipalkkaa.

Korvaus fyysisten, psyykkisten ja älyllisten kykyjen vähentymisestä (*incapacité partielle permanente*) tuomitaan invaliditeetti-asteen perusteella. Korvauksen saamiseen ei vaikuta se, heikentääkö vahinko työkykyä. Vahingon aiheuttamasta invaliditeetista pyydetään yleensä lausunto lääkäriltä. Tuomioistuimet eivät ole sidottuja lausuntoon, mutta käytännössä kyllä yleensä noudattavat niitä.

Korvauksen määrästä päättäessään tuomioistuimet käyttävät erilaisia menetelmiä. Yleisin menetelmä alioikeuksissa oli aikaisemmin ns. pistearvomenetelmä. Alioikeudet ovat kuitenkin vähitellen muuttaneet käytäntöään, sillä Ranskan korkein oikeus on useassa ratkaisussaan katsonut, että ansionmenetykskorvauksesta päätettäessä tulisi ottaa huomioon kunkin tapauksen yksilölliset piirteet ja että korvaus pysyvästä haitasta tulisi tuomita erikseen. Korvaus tuomitaan yleensä kertakorvauksena. Korvaus erittäin vaikeista vahingoista voidaan kuitenkin tuomita toistuvaiskorvauksena, jos vahinkoa kärsineen taloudellisen aseman turvaamisen katsotaan tätä edellyttävän.

2.2.3. Aineeton vahinko

Henkilövahingon kärsineellä on oikeus saada korvaus kärsimyksestä (*pretium doloris*). Korvauksen suuruuteen vaikuttavat kärsimyksen voimakkuus ja kesto, tehtyt leikkaukset ja tutkimustoimenpiteet sekä kuntoutuksen laatu ja kesto. Korvauksen suuruudesta päätetään yleensä seitsenasteisen taulukon mukaan.

Korvattavaa vahinkoa on myös esteettinen haitta (*préjudice esthétique*). Korvauksen suuruuteen vaikuttavat vahinkoa kärsineen siviilisäätö, ammatti ja sukupuoli. Korvauksen määrästä päätettäessä käytetään yleensä samantyyppistä taulukkoa kuin *pretium doloris* -korvauksesta päätettäessä.

Vahinkoa kärsineellä on oikeus saada korvaus myös elämänilon vähenemisestä (*préjudice d'agrément*). Korvauksella pyrittiin aikaisemmin hyvittämään harrastusmahdollisuuksien väheneminen silloin, kun vahinkoa kärsinyt oli aktiivisesti harrastanut jotain lajia. Nykyisin korvausta suoritetaan yleisemminkin jokapäiväisen elämänlaadun heikkenemisestä. Lisäksi korvauksella hyvitetään maku- haju- ja tuntoaistin heikentyminen. Seksuaalisen kyvyn heikentyminen (*préjudice sexual*), pienentyneet mahdollisuudet men-

nä naimisiin tai perustaa perhe (*préjudice d'établissement*) ja nuoren henkilön pienentyneet mahdollisuudet kehittyä työelämässä tai muutoin sosiaalisesti (*préjudice juvénile*) korvataan joko omina korvausaiheina tai osana *préjudice d'agrement* -korvausta.

2.3. Korvaukset kuoleman johdosta

Kuolemantapauksessa on oikeus saada korvaus kohtuullisista hautauskuluista, joita määrättäessä otetaan huomioon perheen sosiaalinen asema. Oikeus saada korvaus elatuksen menetyksestä on ensi sijassa leskellä ja lapsilla. Leskeen rinnastetaan myös avopuoliso. Korvaus leskelle ja avopuolisolle tuomitaan maksettavaksi siihen asti, kunnes vainaja olisi täyttänyt 60 tai 65 vuotta. Lapsille korvaus tuomitaan 19—21 ikävuoteen asti siitä riippuen, minkälaisen koulutuksen lapsi valitsee. Poikkeustapauksissa oikeus saada korvaus elatuksenmenetyksestä on myös vainajan vanhemmilla ja sisaruksilla.

Korvaus määrätään henkilön kuolinvuotta edeltäneen vuoden tulojen perusteella. Vuositulojen määrään lisätään todennäköiset palkankorotukset ja siitä vähennetään tulovero ja henkilön elinkustannukset. Korvaus leskelle on yleensä 35—55 % näin saadusta summasta ja kullekin lapselle 10—20 %. Tuomittavat korvaukset voivat olla enintään 85 % surmansa saaneen nettotuloista. Jos surmansa saanut oli kotirouva, korvaus lasketaan koti- ja lapsenhoitotyön arvon perusteella.

Vainajien läheisillä on lisäksi oikeus saada korvaus surusta ja menetyksen tunteesta. Ensi sijassa oikeus tällaiseen korvaukseen on leskellä sekä vainajan vanhemmilla ja lapsilla. Poikkeustapauksissa korvaus voidaan tuomita myös isovanhemmille ja sisaruksilla. Korvaus leskelle ja vanhemmille on yleensä noin 200 000 Ranskan frangia (183 860 markkaa) ja muille läheisille 10 000—100 000 frangia (9 193—91 930 markkaa).

Läheisillä on oikeus korvaukseen kärsimyksestä ja vaivasta myös silloin, kun vahinkoa kärsinyt on vammautunut vakavasti (*préjudice moral de caractère exceptionnel*). Korvauksen saamisen edellytyksenä on, että läheinen hoitaa vammautunutta tai on muutoin päivittäin häneen yhteydessä. Korvauksen määrään vaikuttavat tapauksen yksilölliset olosuhteet.

2.4. Korvausratkaisun uudelleenarvointi

Toistuvaissuorituksena tuomittu korvaus voidaan ottaa uudelleen tutkittavaksi tuomioistuimessa. Tavanomaista on, että tuomiossa määrätään aika, jonka kuluessa osapuolten tulee halutessaan saattaa asia uudestaan tuomioistuimen käsiteltäväksi. Liikennevahingoissa tämä aika voi olla korkeintaan 10 vuotta ja muissa vahingoissa 30 vuotta. Korvausratkaisun uudelleenarvointi ei ole mahdollista, jos vahingonkorvaus on tuomittu kertakorvauksena.

3. Saksa

3.1. Yleistä

Bürgerliches Gesetzbuch (jälj. *BGB*) sisältää perussäännökset vahingonkorvauksesta. Pääperiaatteena on, että henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen vain taloudellisesta vahingosta. Aineettomasta vahingosta on oikeus saada korvaus laissa säädettyissä erityistapauksissa. Korvauksen määrästä päätettäessä lähtökohtana on täyden korvauksen periaate.

Saksassa on valmisteltu eräitä muutoksia vahingonkorvaussäännöksiin. Asiaa koskeva hallituksen esitys on annettu valtiopäiville 24 päivänä syyskuuta 2001. Esityksessä on vain muutamia henkilövahinkojen korvaamista koskevia muutosehdotuksia. Nämä muutosehdotukset liittyvät jäljempänä jaksossa 3.2.3. selvitettävään ns. *Schmerzensgeld*-korvaukseen. Muita korvausaiheita koskevia muutosesityksiä ei esityksessä ole.

3.2. Henkilövahinkojen korvaaminen

3.2.1. Kulut

Henkilövahingon kärsineellä on *BGB*:n mukaan oikeus saada korvaus sairaanhoitokustannuksista ja muista kuntouttamisesta aiheutuvista kustannuksista. Tällaisina kuluina korvataan myös sairaalakäynneistä vahingonkärsineen omaisille aiheutuneet matkakulut. Korvattavia ovat vain kohtuulliset ja lääketieteellisesti välttämättömät kulut. Kohtuullisina pidetään myös ulkomailla saadusta hoidosta aiheutuneita kuluja, jos hoito on välttämätöntä vammojen vakavuuden vuoksi.

Korvattavia ovat lain mukaan myös vahingosta johtuvat kohonneet elinkustannukset, kuten kustannukset apuvälineistä, kotihoidosta ja kodin muuttamisesta vahinkoa kärsineen tarpeita varten. Jos kotihoitajana toimii vahinkoa kärsineen omainen, korvataan säännönmukaisesti vain noin puolet ulkopuolisen ammattihenkilön palkkakustannuksista. Merkitystä ei ole siinä, kuinka suuren ansionmenetyksen omainen on tosiasiassa kärsinyt. Korvausratkaisun jälkeen syntyvistä kohonneista elinkustannuksista tuomitaan yleensä toistuvaiskorvaus.

3.2.2. Ansionmenetys

Henkilövahingon kärsineellä on *BGB*:n nojalla oikeus saada korvaus työkyvyn heikentymisestä johtuvasta ansionmenetyksestä. Korvauksen suuruudesta päätetään differenssi-opin mukaisesti. Yleensä tuomioistuimet pyytävät asiantuntijalausunnon siitä, mikä vaikutus vahinkotapahtumalla on vahinkoa kärsineen työkykyyn, mutta ne eivät kuitenkaan ole sidottuja lausuntoon. Arvioitaessa vahinkoa kärsineen tuloja ilman vahinkotapahtuman satumista lähtökohtana ovat keskimääräiset tulot vahinkoa edeltäneinä muutamana vuotena. Arvioitaessa puolestaan vahinkoa kärsineen tuloja vahingon tapahduttua lähtökohtana on, että vahinkoa kärsinyt osallistuu hyödylliseksi katsottavaan uudelleen koulutukseen ja että hän suostuu kaikkeen sel-

laiseen lääketieteelliseen hoitoon, joka voi merkittävästi parantaa hänen terveydentilaansa edellyttäen, että hoitoon ei sisälly merkittäviä lääketieteellisiä riskejä.

Vahinkoa kärsineellä on lain mukaan oikeus saada korvaus myös vaikeutuneista ansaintamahdollisuuksista. Korvauksella hyvitetään lähinnä riskiä siitä, että vahinkoa kärsinyt on alttiimpi talouselämän suhdannevaihteluille sen vuoksi, että hänen on vammansa vuoksi vaikeampi saada uusi työpaikka.

Ansiotyöhön rinnastetaan kotitaloustyö. *Entgehende Dienste* -korvauksen määrään vaikuttavat tehdyn kotitaloustyön määrä ja se, kuinka paljon vastaavan työn teettäminen ulkopuolisella maksaisi.

Korvaus tulevaisuudessa syntyvästä ansionmenetyksestä tuomitaan elinkorkona. Erityisistä syistä korvaus voidaan kuitenkin tuomita kertakorvauksena, jos vahinkoa kärsinyt sitä vaatii.

3.2.3. Aineeton vahinko

Nykytila

Oikeus saada korvaus aineettomasta vahingosta (*Schmerzensgeld*-korvaus) on BGB:n mukaan henkilövahingon kärsineellä ja sillä, jonka vapautta on loukattu. Samoin oikeus korvaukseen on naisella, johon on kohdistettu seksuaalista väkivaltaa tai joka on uhkaamalla tai väärinkäyttämällä luottamussuhdetta vietelty avioliiton ulkopuoliseen seksuaalisuhteeseen. Viimeksi mainitussa tapauksessa korvauksen saamisen edellytyksenä on, että kyseessä on rikoslain mukaan rangaistava teko. Oikeuskäytännössä korvaus aineettomasta vahingosta on tuomittu myös tapauksissa, joissa henkilön perusoikeuksia tai ihmisarvoa on vakavasti loukattu. Aineetonta vahinkoa ei korvata, jos korvausperusteena on vaarantamisvastuu tai sopimusvastuu.

Mainitulla korvauksella hyvitetään kaikenlaisia aineetonta vahinkoa, kuten kipua ja särkyä, pysyvää haittaa, elämänilon menetystä ja kärsimystä. Vahingon kärsineellä on lain mukaan oikeus kohtuulliseen korvaukseen. Käytännössä korvauksen määrään vaikuttavat ensisijaisesti vahingon laatu ja vakavuusaste. Merkitystä on myös sillä, missä määrin vahinko haittaa opiskelua, työntekoa, harrastuksia tai perhe-elämää. Lisäksi vaikutusta on vahinkoa kärsineen iällä ja sukupuolella; nuorille ja naisille tuomitaan keskimäärin suurempia korvauksia aineettomista vahingoista kuin iäkkäille ja miehille. Jos kysymys on rikoksella aiheutetun kärsimyksen hyvittämisestä, korvauksen määrästä päätettäessä otetaan lisäksi huomioon tekijän syyllisyysaste, molempien osapuolten käyttäytyminen sekä ennen että jälkeen vahinkotapahtuman ja heidän taloudelliset olosuhteensa.

Oikeutta *Schmerzensgeld*-korvauksen saamiseen ei lain mukaan ole rajoitettu vahingon merkittävyyden perusteella. Oikeuskäytännössä on kuitenkin jossain määrin hylätty korvausvaatimuksia kaikkein lievimpien vahinkojen

yhteydessä (esim. lievät päänsäryt).

Korvaus tuomitaan yleensä kertakorvauksena.

Oikeus korvaukseen sekä taloudellisesta että aineettomasta vahingosta siirtyy kuolinpesälle. Aikaisemmin oikeus korvaukseen aineettomasta vahingosta siirtyi vain, jos korvauksesta oli päästy sopimukseen ennen vahinkoa kärsineen kuolemaa tai vahinkoa kärsinyt oli nostanut kanteen korvauksen saamiseksi.

Hallituksen esitys 24.9.2001

Oikeutta *Schmerzensgeld*-korvauksen saamiseen ehdotetaan eräiltä osin laajennettavaksi. Hallituksen esityksen mukaan korvattavuus ulotettaisiin myös tilanteisiin, joissa korvausperusteena on vaarantamisvastuu tai sopimusvastuu. Nykyisin korvausta voidaan maksaa vain tuottamusvastuun tilanteissa.

Toisaalta vähäiset vahingot ehdotetaan rajattavaksi *Schmerzensgeld*-korvauksen ulkopuolelle. Korvauksen saamisen edellytyksenä on esityksen mukaan, että vamma ei ole vähäpätöinen ottaen huomioon sen laatu ja kesto-aika. Tämän kynnyksen alapuolelle jäisivät vähäiset vammat, jotka on tähän saakka korvattu muutamana sadan Saksan markan suuruisella korvauksella. Rajoitus ei kuitenkaan koskisi tahallisesti aiheutettuja vahinkoja.

3.3. Korvaukset kuoleman johdosta

Hautauskuluina korvataan kustannukset hautauksesta, lähiomaisten suruvaatteista, muistotilaisuudesta ja hautakivestä. Oikeus korvaukseen elatusmenetyksestä on niillä, joilla oli lakiin perustuva oikeus saada elatusta surmansa saaneelta ja jotka myös tosiasiallisesti saivat tai joiden lähitulevaisuudessa voitiin olettaa saavan elatusta. Lakiin perustuva oikeus elatukseen on Saksassa puolisoilla, lapsilla ja vanhemmilla sekä tietyin edellytyksin entisellä puolisoilla.

Korvaus elatuksen menetyksestä tuomitaan toistuvaiskorvauksena. Korvauksen määrästä päätettäessä otetaan huomioon kunkin tapauksen yksilölliset olosuhteet. Periaatteessa korvauksen tulisi vastata elatusta, jonka henkilö olisi saanut, jollei vahinkoa olisi tapahtunut. Käytännössä elinkoron suuruudesta päätetään yleensä standardisoitujen normien mukaisesti siten, että elatukseen oikeutettu saa tietyn prosenttiosuuden vainajan nettotuloista tai, jos surmansa saanut oli naimisissa, puolisojen yhteenlasketuista nettotuloista.

Kotitaloustyö rinnastetaan ansiotuloihin tuomittaessa korvausta elatuksen menetyksestä. Korvauksen suuruudesta päätettäessä kotona työskennelleen puolison tuloina pidetään lähtökohtaisesti summaa, jonka vastaavan työn teettäminen ulkopuolisella olisi maksanut.

Korvausta suoritetaan sen ajan, jonka surmansa saanut olisi henkilöä todennäköisesti elättänyt ilman vahinkotapahtuman sattumista. Lesken osalta korvaus loppuu yleensä, jos leski menee uudelleen naimisiin. Lapsille suori-

tettava korvaus päättyy puolestaan 16—21 vuoden iässä siitä riippuen, minkälaisen ammattikoulutuksen lapsi valitsee.

3.4. Vahingonkorvauksen uudelleenharkinta

Lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu vahingonkorvaus voidaan tutkia uudelleen, jos korvaus on tuomittu toistuvaissuorituksena. Edellytyksenä on, että olosuhteet, joiden perusteella korvauksen suuruudesta ja kestosta on päätetty, ovat olennaisesti muuttuneet. Uudelleentutkinta voi tapahtua kumman tahansa osapuolen vaatimuksesta.

Aineettomasta vahingosta tuomittujen korvausten uudelleenharkinta ei juuri käytännössä tule kysymykseen, sillä korvaukset tuomitaan yleensä kerta-korvauksina. Jos kyseessä on vakava vamma, on kuitenkin tavallista, että sopimus vahingonkorvauksesta sisältää ehdon uudelleenharkinnasta siinä tapauksessa, että vahinkoa kärsineen terveydentila olennaisesti heikkenee.

4. SVEITSI

4.1. Yleistä

Vahingonkorvausoikeuden perussäännökset ovat *Code Civil*'n *Code des obligations*-osassa, jäljempänä CO. Taloudellisten vahinkojen osalta sääntönä on, että jos joku vahingoittaa oikeudenvastaisella teolla toista, hänen on korvattava näin aiheutunut vahinko. Oikeudenvastaisuus kattaa sekä tahallisuuden että tuottamuksellisuuden. Aineeton vahinko on korvattava vain laissa säädetyissä erityistapauksissa.

Vahingonkorvausoikeuden uudistaminen on Sveitsissä ollut pitkään vireillä. Vuonna 1988 asetettiin komitea selvittämään siviilioikeudellista vastuuta koskevien säännösten uudistamista, minkä jälkeen vuonna 1992 kahden asiantuntijan tehtäväksi annettiin laatia asiasta lakiehdotus. Lakiehdotus ja siihen liittyvä selitysmuistio valmistuivat lokakuussa 2000.

Lakiehdotuksen tavoitteena on yhdenmukaistaa siviilioikeudellista vastuuta koskevat säännökset. Erityissäännökset ehdotetaan säilytettäväksi vain, jos siihen on erityisiä perusteita. Ehdotus jakautuu yleiseen ja erityiseen osaan. Yleisen osan säännökset koskevat sekä sopimusperusteista että sopimuksen ulkopuolista vastuuta. Ehdotus ei sisällä merkittäviä henkilövahinkojen korvaamista koskevia uudistusehdotuksia.

Ehdotuksesta saatu lausuntopalaute on hyvin kriittistä. Sveitsin oikeusministeriöstä saadun tiedon mukaan ehdotuksen jatkovalmistelu kestää kolmisen vuotta.

bestående men bestäms med beaktande av personskadans art och svårighetsgrad samt den skadelidandes ålder. Som en höjande faktor kan dessutom beaktas att den skadelidandes livskvalitet försämrats på ett avgörande sätt.

3. Rätt till ersättning för kostnader och bortfall av förvärvsinkomst för en närstående till en person som lidit personskada

I betänkandet föreslås att ersättningsskyddet för närstående till den som lidit personskada skall göras klarare. Personer som står den skadelidande speciellt nära skall enligt en uttrycklig bestämmelse i lagen ha rätt att få skälig ersättning av den som är ansvarig för personskadan för nödvändiga kostnader och bortfall av förvärvsinkomst som föranleds av omvårdnaden av den skadelidande. Detsamma gäller andra åtgärder som beror på skadan och som är ägnade att främja den skadelidandes tillfrisknande eller rehabilitering.

Rätten till ersättning skall enligt förslaget gälla föräldrar, barn, make till den skadelidande samt andra med dem jämförbara personer som står den skadelidande särskilt nära. En sådan närstående skall dock vara berättigad till ersättning endast av särskilda skäl. När frågan om särskilda skäl prövas kan bl.a. personskadans art och svårighetsgrad, den skadelidandes ålder samt det nära förhållandet mellan den skadelidande och den som yrkar ersättning beaktas. Ett särskilt skäl för att ersättningsskyldighet skall uppkomma kan t.ex. vara att den som lidit personskada fått ett allvarligt handikapp eller att den som lidit skada är ett barn.

Enligt förslaget skall ersättningen för kostnader och bortfall av förvärvsinkomst betalas direkt till den skadelidandes närstående högst fram till dess att den skadelidandes hälsotillstånd efter skadefallet har stabiliserats. Efter det att en stabilisering skett kan ersättning för sådana kostnader och bortfall av förvärvsinkomst för den närstående betalas endast till den skadelidande själv i form av sjukvårdskostnader eller andra kostnader till följd av skadan.

4. Ersättningar på grund av dödsfall

Regleringen av ersättning för begravningskostnader föreslås bli preciserad. Den som har sörjt för begravningen av den omkomne skall ha rätt till skälig ersättning för begravningskostnaderna. Personer som stått den omkomne särskilt nära skall dessutom ha rätt till skälig ersättning för kostnader som de haft för begravningen, såsom sorgkläder och resekostnader i samband med begravningen.

Det föreslås att möjligheten till ersättning för bortfall av försörjning utvidgas. Rätten till ersättning för bortfall av försörjning skall till skillnad från nuläget gälla alla de personer som de facto varit beroende av den omkomne för sin försörjning. Rätten till ersättning skall alltså inte längre vara beroende av om den omkomne med stöd av lag varit skyldig att försörja den person som yrkar ersättning. Ersättning kan således i framtiden betalas t.ex. till den omkomnes sambo.

Grunderna för bestämmande av ersättning för bortfall av försörjning skall regleras exaktare än för närvarande. Enligt förslaget skall ersättningsbeloppet fastställas med beaktande av i vilken mån den ersättningsberättigade sannolikt blivit försörjd av den omkomne och vad han rimligen behöver för sin försörjning med hänsyn till sina möjligheter att själv försörja sig genom förvärsarbete och övriga omständigheter.

När det gäller att bedöma i vilken mån den ersättningsberättigade sannolikt blivit försörjd av den omkomne är det möjligt att som försörjning av särskilda skäl beakta också sådan faktisk försörjning som den omkomne bidragit till i form av husligt arbete. Värdet av husligt arbete skall enligt förslaget beaktas vid fastställande av ersättning t.ex. i ett sådant fall då den omkomne inte utfört förvärsarbete före skadefallet, utan deltagit i familjens försörjning i hemmet genom att sköta barnen och hushållet.

Det föreslås att ersättningsskyddet för de närstående till den omkomne utvidgas också i de fall då personens död vållats uppsåtligen eller av grov oaktsamhet och den person som stått den omkomne särskilt nära åsamkas personskada till följd av dödsfallet. Den närstående till den omkomne skall då ha rätt till ersättning för de sjukvårdskostnader och andra kostnader han haft på grund av personskadan samt för bortfall av förvärsinkomst. Syftet med bestämmelsen är också att göra det möjligt för den närstående att söka sig till lämplig vård så snart som möjligt genom att trygga hans rätt till ersättning för kostnaderna för att söka sig till vård.

En närstående till en person vars död vållats uppsåtligen eller av grov oaktsamhet skall fortfarande ha den i 5 kap. 4 a § skadeståndslagen föreskrivna rätten att få ersättning för det lidande som dödsfallet orsakat. Kommissionen anser det inte befogat att föreslå ändringar i skadeståndslagen till denna del.

5. Ersättning för lidande på grund av kränkning

Det föreslås att möjligheten att få ersättning för lidande på grund av kränkning skall utvidgas. Till skillnad från nuläget skall också en person vars personliga integritet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet allvarligt har kränkts vara berättigad till ersättning för lidande. Typiska fall då den personliga integriteten allvarligt kränks är försök till dråp, försök till mord och försök till dråp under förmildrande omständigheter samt grov misshandel, vilka är straffbara enligt 21 § 1-3 och 6 § strafflagen (39/1889). Syftet med förslaget är förutom att förbättra ställningen för dem som blivit offer för grova våldsbrott att förenhetliga gällande rättspraxis vid tingsrätterna där det har rått osäkerhet om när det är fråga om psykisk skada som skall ersättas som personskada och när det är fråga om lidande som skall ersättas med stöd av 5 kap. 6 § skadeståndslagen.

Enligt förslaget skall rätten till ersättning för lidande på grund av kränkning också gälla en person vars frihet, fred, ära eller privatliv har kränkts genom en straffbar handling eller diskriminerats genom en straffbar handling. Till denna del motsvarar förslaget gällande lag och rättspraxis. En person skall dessutom ha rätt till ersättning för lidande om hans människovärde uppsåtli-

gen eller av grov oaktsamhet allvarligt har kränkts på något annat sätt som är jämförbart med ovannämnda kränkningar. En förutsättning för ersättning är alltså då inte att kränkningen har förorsakats genom en straffbar handling. Syftet med sistnämnda bestämmelse är att säkerställa tillräcklig flexibilitet i lagstiftningen t.ex. i sådana situationer då det är fråga om en sådan ny kränkning som på grund av den snabba samhälleliga eller tekniska utvecklingen ännu inte blivit straffbelagd.

För att främja en enhetlig ersättningspraxis föreslås att det i lagen skall ingå en bestämmelse om de omständigheter som skall beaktas när ersättning för lidande bestäms. När lidandet bedöms beaktas särskilt kränkningens art, den kränktes ställning, förhållandet mellan den som står bakom kränkningen och den kränkte samt den offentlighet fallet fått.

6. Styrning av ersättningspraxis

Förslaget syftar till att främja en enhetlig rätts- och ersättningspraxis. Det primära i denna strävan är ovannämnda bestämmelser om ersättningsgrunderna. För det andra föreslås att en delegation för personskadeärenden skall tillsättas. Delegationen skall ha i uppgift att skaffa utredningar om beloppen av de ersättningar som fastställs i rätts- och ersättningspraxis och på basis av utredningen publicera allmänna rekommendationer, som närmast har karaktären av sammandrag, om ersättningsbeloppen vid ideella skador. Det är inte fråga om att utfärda ersättningsnormer som är bindande för domstolarna.

Enligt förslaget skall delegationen ha en ordförande och sex medlemmar. Med beaktande av delegationens uppgift anses det befogat att delegationens medlemmar skall företräda domstolväsendet och de nämnder som är verk samma inom ramen för de särskilda ersättningssystemen.

7. Vissa specialfrågor

För att regleringen skall bli lättillgängligare och en enhetlig rätts- och ersättningspraxis utformas föreslås en uttrycklig bestämmelse i skadeståndslagen om hur ersättningar med anledning av skador mot person skall betalas.

I fråga om ersättningar för bortfall av förvärvsinkomst och försörjning skall huvudregeln vara att ersättningen skall betalas som periodiska understöd, eftersom periodiska understöd i allmänhet både ur den ersättningsskyldiges och ur den skadelidandes synvinkel är det mest ändamålsenliga betalnings sättet. I fråga om sättet att betala ersättningar för ideell skada föreslås en reglering som motsvarar nuvarande rätts- och ersättningspraxis, dvs. huvudregeln är en engångsersättning.

Enligt förslaget skall till lagen också fogas en bestämmelse enligt vilken en ersättning som bestämts för personskada eller bortfall av försörjning kan ändras, om de förhållanden som legat till grund för bestämmandet av ersättningen väsentligt har ändrats efter det att ersättningen slogs fast. Syftet med bestämmelsen är att en redan fastslagen ersättning utan hinder av processuella omständigheter skall kunna tas upp till prövning på nytt då det finns

grundad anledning till det med tanke på den skadelidandes eller den ersättningskyldiges rättsskydd.

Det föreslås vidare att rätten till ersättning för ideell skada i det fall då den skadelidande avlidit skall förfalla i färre fall än för närvarande. Enligt förslaget skall rätten till ersättning för ideell skada överföras på den skadelidandes rättsinnehavare, förutsatt att den skadelidande före sin död lagt fram ett ersättningsyrkande i denna sak. Kravet är alltså inte längre att den skadelidande skall hinna väcka ersättningstalan före sin död.

8. Övrigt

I betänkandet föreslås dessutom vissa justeringar närmast av teknisk natur i trafikförsäkringslagen (279/1959), patientskadelagen (585/1986) och lagen om ansvar i spårtrafik (113/1999).